ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ, ZORUNLU GÖÇ SÜREÇLERİ VE TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLERİ: AHLAT ÖRNEĞİ

Barış ÇAĞIRKAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erdal AKSOY

DOKTORA TEZİ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ŞUBAT-2020

HBM

AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ, ZORUNLU GÖÇ SÜREÇLERİ VE TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLERİ: AHLAT ÖRNEĞİ

Barış ÇAĞIRKAN

DOKTORA TEZİ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ŞUBAT 2020

Barış Çağırkan tarafından hazırlanan "Ahıska Türklerinin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye'ye Dönüşleri: Ahlat Örneği" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalında Sosyoloji Bilim Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Erdal AKSOY

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ……………………………….

Başkan: Prof. Dr. Mehmet Çağatay ÖZDEMİR

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ……………………………….

Üye: Prof. Dr. Serdar SAĞLAM

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ……………………………….

Üye: Prof. Dr. Birsen Şahin KÜTÜK

Toplumsal Yapı ve Değişme Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ……………………………….

Üye: Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ

Toplumsal Yapı ve Değişme Anabilim Dalı, Hacettepe Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum ……………………………….

Tez Savunma Tarihi: 25/02/2020

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

……………………………

Prof. Dr. Figen ZAİF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Barış ÇAĞIRKAN

25/02/2020

Ahıska Türklerinin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye'ye Dönüşleri: Ahlat Örneği
(Doktora Tezi)

Barış ÇAĞIRKAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Şubat 2020

ÖZET

Sürgün ve zorunlu göç olguları insanlık tarihinde hemen hemen her dönemde görülmüştür. Sürgün birey veya belli bir etnik azınlık grubunun devlet eliyle siyasi karar alınması sonrasında kontrollü olarak yaşadığı yurdundan ve parçası olduğu toplumdan uzaklaştırılmasıdır. Sürgünler genel olarak plansız, düzensiz ve haber verilmeden yapıldığı için birey veya etnik azınlık grupları sahip olduğu maddi ve manevi bütün unsurları arkada bırakarak sürgün edildiği yerde hayata yeni baştan başlar. Zorunlu göç ise sürgünden farklı olarak birey veya sosyolojik azınlık gruplarının zorunlu nedenlerden dolayı göç kararı almasıdır. Birey veya grupların göç kararını kendileri alması sonucunda gerçekleştiği için zorunlu göç sürgünden bu noktada farklılaşır. Ancak zorunlu göç kararını alan birey veya gruplar bu kararı ani bir şekilde aldığından yaşadığı evini, yurdunu, parçası olduğu toplumu hızlı bir şekilde terk etmek zorunda kalır. Dolaysıyla zorunlu olarak göç ettiği ev sahibi ülkede sürgün de olduğu gibi hayata yeniden başlar. Bu açıdan sürgün ve zorunlu göç arasında bir benzerlik söz konusudur. Tarihsel olarak bağları olduğu, yurt ve vatan olarak gördüğü yerleri terk eden ya da terk etmek zorunda bırakılan birey veya grupların köken, aidiyet, vatan, yurt, din, dil, kültür algıları sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca yaşadığı sosyal etkileşimlerden etkilenir. Özellikle etnik azınlık gruplarının farklılıklarını koruyarak ev sahibi topluma aidiyet algısı inşa etmesi son derece kırılgan ve farklılaşan bir sürece dönüşebilir. Bu inşa sürecinde ev sahibi toplumun üyelerinin etnik azınlık gruplarını aşağılaması veya küçümsemesi bu grupların aidiyet algısının merkezini mekânsal, dilsel, dinsel, etnik, ulusal ve topluluk olarak farklı yönlere kaydırabilir. Çalışma, 1944 yılında yurtlarından sürgün edilerek Özbekistan'a yerleştirilen ve 1989 yılında yaşanan olaylar sonrasında zorunlu göç süreci başlayan Ahıska Türklerinin 2016 yılında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüşlerini anlamayı amaçlamıştır. Nitel bir tasarım ile oluşturulan çalışmanın saha araştırması, 2016 yılında Ukrayna'nın Harkiv bölgesinden Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak getirilen ve Bitlis ili Ahlat ilçesine yerleştirilen Ahıska Türklerini kapsamaktadır. Çalışmanın saha araştırması bölümünde Ahlat'ta yaşayan yirmi üç kadın ve yirmi erkek olmak üzere kırk üç katılımcı ile yüz yüze görüşme yapılmıştır.

Bilim Kodu	:	1138
Anahtar Kelimeler	:	Sürgün, Aidiyet, Ahıska Türkleri, Zorunlu Göç.
Sayfa Adedi	:	299
Tez Danışmanı	:	Prof. Dr. Erdal AKSOY

The Exile of Meskhetian Turks, Their Forced Migration Process and Return of Them To Turkey: The Example of Ahlat

(Ph.D. Thesis)

Barış ÇAĞIRKAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

February 2020

ABSTRACT

The concepts of exile and forced migration have been seen in almost every period in human history. The exile is the removal of an individual or certain ethnic minority groups from the homeland of the ethnic minority and the society of which it is a part, after the political decision which is made by the state. Since the exiles are generally made unplanned, disorganised and without notice, individuals or ethnic minority groups have to leave behind all the material and spiritual elements which they have. Therefore, individuals or ethnic minority groups have to start everything from scratch where they are exiled. Unlike exile, forced migration is the decision of immigration of individuals or groups for compulsory reasons. Forced migration is different from than the exile because it is realised with the choice of immigration of individuals or groups. However, individuals or groups, who make the forced migration decision, have to leave their house, homeland and the society which they are a part of, very fast. Therefore, everything starts from scratch in the country where they migrated. In this respect, there is a similarity between exile and forced migration. The perceptions of origin, sense of belongingness, homeland, religion, language and culture of individuals or groups that have historically tied, abandoned the places they saw as home and homeland, or they have been abandoned by the government, are affected by specific social interactions during exile and forced migration processes. The process of building a sense of belonging to the host society by preserving the differences of ethnic minority groups can become an extraordinarily fragile and differentiating process. In this process, the members of the host community can degrade and belittle the ethnic minority groups. This may change the centre of their sense of belonging to different aspects as spatial, linguistic, religious, ethnic, national and community. The study aimed to understand Meskhetian Turks' exile from their homeland and placed in Uzbekistan in 1944, their forced migration journey, which it began after the incident in 1989, and their return to Turkey, which they see as a homeland, in 2016. The field of the study, which is designed with qualitative research design, is Meskhetian Turks who used to live in Ukraine and settled down in Ahlat in which is the district of Bitlis in 2016. In the context of the study, qualitative data was produced with total forty-three participants who are twenty-three women and twenty men, were interviewed face-to-face.

Science Code	:	1138
Key Words	:	Exile, Sense of Belongingness, Meskhetian Turks, Forced Migration.
Page Number	:	299
Supervisor	:	Prof. Erdal AKSOY

TEŞEKKÜR

Öncelikle gerek doktora ders döneminde gerekse de tez sürecinde göstermiş olduğu desteği, güveni ve en önemlisi değerli tecrübelerini benden esirgemeyerek tez çalışmamda her zaman yanımda olduğu için danışman hocam sayın Prof. Dr. Erdal AKSOY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmanın başından itibaren yapmış oldukları yapıcı eleştirileri ile araştırma sürecine güç katan, beni her zaman motive eden ve destek olan saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Şennur ŞENEL'e ve sayın Prof. Dr. Serdar SAĞLAM'a çok teşekkür ederim.

Ayrıca çalışmaya yaptığı katkılarla bambaşka bir yere taşıyarak daha güzel olmasını sağlayan hocalarım sayın Prof. Dr. Birsen Şahin KÜTÜK ve sayın Prof. Dr. Cahit GELEKÇİ'ye sonsuz teşekkür ederim.

Çalışmanın gerçekleşmesini sağlayan, hayatlarına beni dâhil eden ve anlatılarıyla çalışmaya can veren tüm katılımcılara; katılımcılar ile her türlü iletişimi sağlayan Ahıska Türkleri kanaat önderlerinden sayın Hamza KEHVAN'a derin bir teşekkür etmek istiyorum.

Buna ek olarak, İngiltere'de İngilizce dil eğitimi ve Yüksek Lisans çalışmalarıma burs sağlayarak finanse ettiği için Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'na teşekkür ediyorum ki bu doktora tezinin yapılmasına büyük katkısı oldu.

Son olarak bazen zevkli, bazen sıkıntılı, bazen yorucu ve bazen üzüntülü geçen bu uzun süreçte hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen, hep daha fazlasını başarma konusunda beni teşvik eden ve yanımda olan anneme, babama ve kardeşime en büyük teşekkürü sunuyor ve bu çalışmayı onlara ithaf ediyorum. İyi ki varsınız...

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Sayfa

Sayfa

Sayfa

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo **Sayfa**

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil **Sayfa**

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim **Sayfa**

HARİTALARIN LİSTESİ

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
bkz.	Bakınız
IOM	International Organisation for Migration
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDK	Türk Dil Kurumu
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TOKİ	Toplu Konut İdaresi

1. GİRİŞ

Sürgün ve zorunlu göç olgusu tarihsel olarak farklı toplum yapılarında gerek siyasi karar sonucu gerekse de ekonomik ve sosyo-kültürel nedenlerden dolayı belli sosyolojik azınlıkların ana yurt veya ana vatan olarak gördükleri yerleri terk etmeleri ya da terk ettirilmeleri olarak değerlendirilmektedir. Sürgün kelimesi Türkçe sürmek filinden isimleştirilen ve "uzaklaştırmak, kovmak" anlamında kullanılmaktadır (TDK Çevrimiçi Sözlüğü). Bu bağlamda sürgünü devlet yöneticilerinin aldığı karar ile "belli bir bölgede yaşayan insanların gerek bireysel gerekse de toplu olarak yaşadıkları yerlerden uzaklaştırılması, kovulması" olarak tanımlayabiliriz (Yürükel, 2004: 11). Zorunlu göç ise "doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren ve bir zorlama unsuru bulunan göç hareketidir" (Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 69). Bu bağlamda baktığımızda zorunlu göçler toplumsal aktörlerin tek başına ya da grup olarak farklı nedenlerden dolayı gerçekleşen hareketlerini kapsamaktadır. Sürgün ise belli siyasi otoritelerin kararları sonucu bireysel ya da toplu olarak belli bir grubun karar alma süreci işlemeden yaşadıkları bölgeden kovulması, uzaklaştırılmasıdır.

1578 yılında Osmanlı Devleti topraklarına katılan ve Osmanlı Devleti'nin sınır şehirlerinden biri olan Ahıska; 1829 yılında Edirne Anlaşması ile Rusya'ya bırakılmış ve günümüzde Gürcistan sınırları içinde kalan bölgenin adıdır. Ahıska bölgesinde yaşayan Türk azınlıklar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin 31 Temmuz 1944 yılında almış olduğu gizli karar sonucu 14 Kasım 1944 yılında Stalin tarafından sözde güvenlik gerekçeleri bahane edilerek alınan karar sonucu Orta Asya içlerine sürgün edilmiştir. Sürgün sonrası Ahıska Türkleri Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi ülkelere yerleştirilmiştir. Çalışmanın katılımcıları Özbekistan'a sürgün edilen Ahıska Türklerini kapsamaktadır. Katılımcıların zorunlu göç süreci ise 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana Bölgesinde yaşanan olaylardan sonra başlamış ve sonrasında yine yerli halkın tepkileri sonucu Rusya'nın Krasnodar Bölgesinden zorunlu olarak göç ederek devam etmiştir. 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilmeleri ile başlayan bu Türk topluluğunun zorunlu göç ve ana vatan Türkiye'ye dönüş çabaları 2016 yılında Türkiye'ye yani ana vatan dönüşleri ile sona ermiştir.

Ahıska Türkleri yaşadıkları evleri bir gece de terk etmek zorunda kalan ve sadece etnik farklılıklarından dolayı sürgün edilen, tarihsel olarak ana vatan ve ana yurt olarak gördükleri yurtlarından zorla çıkarılan ve sonrasında yalnızca Türkiye'yi ana vatan olarak gören etnik azınlık grubudur. Kendilerinin sadece Türk diğer grupların ve toplumların Ahıska Türkü olarak tanımladığı Türk grup ilk olarak Özbekistan'a yerleştirilmişler ve 1989 yılına kadar

Özbekistan'ı ana yurt olarak görmüştür. 1989 yılında Fergana vadisinde yaşanan olaylardan sonra Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreci başlamış ve farklı ülkelere göç etmiştir. Bu durum Ahıska Türklerinin farklı ülkelere dağılmasına neden olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'dan sürgün edilmemiş yaşanan olaylardan dolayı hayatlarının tehlikede olduğu endişesi sonucu zorunlu olarak göç etme kararı almışlardır. Bu karar tam manasıyla üzerinde tartışılıp alınan bir karar olmayı can güvenliği tehlikesi nedeniyle hızlı bir şekilde yaşadıkları yurtlarını terk etmek zorunda kalmalarıdır.

Zorunlu göç olgusu özellikle siyasi, ekonomik buhranlar, doğal afetler gibi olaylar sonucunda göçmenlerin deneyimleriyle şekillenen bir süreçtir. Sürgün ise farklı toplumda yaşayan sosyolojik azınlıkların siyasi karar sonucunda yaşadığı bölgeden devlet eliyle zorla çıkarılmasıdır. Ahıska Türklerinin 1944 yılında yurtlarından SSCB hükümetinin aldığı siyasi karar sonucu çıkarılmaları ve devlet kontrolünde farklı bir yere yerleştirilmeleri bu anlamda bir sürgündür. Devlet tarafından yerleştirildikleri bölgeleri terk etmeleri yasak olan Ahıska Türkleri bu anlamda adı konulmamış bir karantina süreci de yaşamışlardır.

Bu çalışma 2016 yılında Ukrayna'nın Harkov bölgesinden iskanlı göçmen olarak getirilerek Bitlis ili Ahlat ilçesine yerleştirilen Ahıska Türklerinin 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç deneyimlerinde farklı toplumlarda yaşamış olduğu vatandaşlık sorunu, yer-yurt bulma sorunu, hayatta kalma mücadelesi, dil, din, kültür gibi kökenlerinden getirdikleri unsurları koruma sorunu gibi deneyimlerini ve sonunda Türkiye'ye dönüş süreçlerini inceleyen bir araştırmadır. Farklı bir topluma göç eden veya göç etmek zorunda bırakılan topluluklar göç sırasında isimlerini, statülerini ve diğer öznel veya topluluksal ayırt edici özelliklerini arkada bırakarak göç ettikleri toplumlarda tüm bu unsurları yeniden oluşturmak zorundadırlar. Çalışmanın temel odaklarından biri Ahıska Türklerinin 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç sürecinde Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da zorunlu göç ve sürgün nedeniyle isimlerini, statülerini ve diğer öznel veya topluluksal ayırt edici özelliklerini kültürel etkileşim ve sahip oldukları veya olmadıkları paydaşlara bağlı olarak koruma veya değiştirme deneyimleridir. Ahıska Türkleri Özbekistan'da din, dil, kültür, etnisite gibi ortak paylaşımlara sahipken; Rusya ve Ukrayna'da bu tür ortak paylaşımlar yoktur. Bu farklılık Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç deneyimini etkileyen en önemli faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sosyolojik azınlıkların birlikte yaşadığı toplumlarda hâkim toplum ve azınlık gruplarının üyeleri farklı şekillerde sosyalizasyon süreçlerine dâhil olurlar. Bu sosyalizasyon süreçlerinde hâkim toplum üyelerinin tutumu sosyalizasyon sürecinde aidiyet algısını belirleyen en temel faktörlerden biridir. Bunun yanında farklı azınlık grupların hâkim

toplumun üyeleri ile paylaştığı değerler, kültür, etnisite, dil, din vb. gibi faktörlerin aidiyet algısı üzerinde etkileri olabilmektedir. Ancak bütün bu benzer noktaların yanında sosyolojik azınlıkların farklılıklarını koruyarak hâkim topluma aidiyet algısı oluşturması son derece kırılgan ve değişkenlik arz eden bir süreçtir. Bu inşa sürecinde hâkim toplumun dışlayıcı, ötekileştirici ve aşağılayıcı tutum sergilemesi ortak noktaların kolaylaştırıcı etkisini kaybetmesine neden olur ve aidiyet algısı olumsuz yönde etkilenir. Çalışma kapsamında etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç sürecinde içinde bulundukları hâkim topluma aidiyet algıları incelenmiştir. Araştırmanın saha çalışması kapsamında görüşme yapılan Ahıska Türkleri, topluluk olarak 2016 yılında Ukrayna'nın Harkiv (Harkov) bölgesinden Türkiye'ye iskânlı göçmen olarak getirilerek Bitlis'in Ahlat ilçesine yerleştirilen Ahıska Türkleri arasından seçilmiştir. Toplamda, 23 kadın ve 20 erkek olmak üzere 43 katılımcı ile görüşme yapılmış ve görüşmeler ortalama 45 dakika sürmüştür.

Çalışma genel olarak dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde amaç, yöntem ve kapsam ele alınmıştır. Bu bölümde verilerin toplanması ve toplanan verilerin hangi yöntem ile analiz edileceği tartışılmıştır. Araştırmanın temel amacı, sorunsalı, varsayımları, sınırlılıkları ve önemi bu bölümde ele alınan diğer alt başlıklardır. Kavramsal ve kuramsal çerçevenin ele alındığı ikinci bölüm kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İlk olarak sürgün ve zorunlu göç kavramları ele alınarak kavramlar üzerinden temel tartışmalar yapılmıştır. İkinci alt başlık olarak çalışmanın anahtar kelimelerinden olan aidiyet kavramı incelenmiştir. Bu kapsamda farklı aidiyetler ve bu aidiyet türleri üzerinde etkili olan faktörler bu başlık altında çözümlenmiştir. Üçüncü bölümde ise Ahıska Türklerinin topluluk olarak sürgün ve zorunlu göç süreçleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca Ahıska'nın coğrafi konumu, Ahıska kelimesinin anlamı ve Ahıska Türklerinin yaşadığı iki büyük trajedi olan Ahıska'dan sürgün edilme ve Fergana Olayları incelenmiştir. Dördüncü bölüm olan veri analizi ve bulgular bölümünde ise araştırmanın yapıldığı yer, çalışmanın veri toplama sürecinin detayları ve katılımcıların demografik özellikleri incelenmiştir. Yapılan görüşmelerde elde edilen veriler kavramsal ve kuramsal tartışmalarla bağlantılı olarak ele alınıp betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Toplanan veriler ile çalışmanın temel varsayımları bu bölümde sınanmıştır. Sonuç bölümünde araştırmanın varsayımları ve saha araştırmasında elde edilen veriler ile bağlantılı genel bir değerlendirme yapılarak; araştırmanın başında belirlenen varsayımlar üzerinden Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç süreçleri ve Türkiye'ye dönüşleri tartışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN KONUSU, KAPSAMI VE YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu ve Kapsamı

Bu çalışma 2016 yılının Mayıs ayında Ukrayna'nın Harkiv bölgesinden getirilen ve Bitlis ili Ahlat ilçesine iskânlı göçmen olarak yerleştirilen Ahıska Türklerinin 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilmesi ile başlayan ve sonrasında yurt edindikleri yer olan Özbekistan'da 1989 yılında yaşanan olaylar neticesinde zorunlu olarak göç ederek Krosnodar ve Ukrayna'ya yerleşmeleri ve 2016 yılında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüş süreçlerini araştırmak üzerine tasarlanmıştır. Çalışmanın temel amacı, Ahıska Türklerinin sürgün edilmeleri ile başlayan ve 72 yıl süren ana vatana dönüş süreçlerinin ve bu süreç içinde yaşadıkları kültürel etkileşimlerin aidiyet, vatan, dil, etnisite, din vb. gibi algıları üzerindeki etkisinin ortaya çıkarılmasıdır.

Günümüz toplumlarının önceki toplum yapılarından en temel farkı hiç şüphe yok ki çok sayıda etnisite, dil, dinî grup ve inancın aynı toplum yapısı içinde bir arada bulunmasıdır. Farklı azınlık grupların bir arada olduğu toplum yapılarında hâkim toplum ve sosyolojik azınlık gruplar arasındaki etkileşim son derece karmaşık bir hâl alabilir; çünkü her bir etnik azınlık grubun hâkim toplum ile farklı bağları bir diğer ifadeyle farklı sosyal etkileşimleri vardır. Bazı etnik azınlık gruplar egemen toplum üyeleri tarafından kabul görürken (ortak din, kültür, dil, etnisite paylaşımları nedeniyle) bazı gruplar dışlanarak öteki olarak yaftalanırlar ve hoş karşılanmazlar.

Bu çalışma, 1944 yılında ana yurtları olan Ahıska'dan Orta Asya'ya sürülen ve 2016 yılında ana vatanlarına dönen Ahıska Türklerinin Özbekistan gibi ortak paydaşlarının olduğu ve Ukrayna veya Rusya gibi ortak paydaşlarının bulunmadığı ülkelerde yaşadıkları zorunlu göç deneyimleri ve ana vatan algısına sahip oldukları Türkiye'ye dönüş süreçlerini ortaya çıkarmaya odaklanmıştır. Araştırma aynı zamanda Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türklerinin farklı toplum yapılarında yaşamış oldukları 72 yıllık zorunlu göç ve sürgün hayatını, ana vatana dönüş sürecini anlama ve açıklamaya yönelik nitel bir çalışmadır.

Tarihsel olarak sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçleri, sosyolojik azınlıkların içinde bulundukları hâkim topluma aidiyet algısı inşa sürecini belirleyen en önemli iki faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal aktörlerin eylemleri ve tutumları sosyal ilişkiye girdikleri diğer bireylerle ve sosyalizasyon sürecine dâhil olan tüm grupların ve toplulukların genişliğine bağlı olarak farklılaşmaktadır. İlk toplumlarda daha dar olan sosyal etkileşim alanı, günümüzde artan kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde neredeyse küresel

çapta bir sosyalizasyon sürecine dahil olabilmeye imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda 'aidiyet algısı inşa etme süreci' içinde birden fazla değişkeni barındıran ve ilk toplumlardan günümüze kadar değişen ve karmaşıklaşan süreç hâline gelmiştir.

Mobilizasyon ve sosyalizasyon süreçlerinin "niteliği" toplumsal aktörlerin üyesi oldukları veya zorunlu olarak içinde bulundukları topluma/topluluğa aidiyet algısı inşa edip etmemelerini belirler. Özellikle farklı sosyolojik azınlık gruplarından gelen bireyler için bu süreç son derece önemlidir. İlk topluluklardan günümüze kadar yaşanan toplumsal değişmeler her dönemde aidiyet algısının temelini oluşturan faktörlerin de değişmesine neden olmuştur. Örneğin, ulus devlet anlayışının hâkim olduğu dönemde, ulusal aidiyet ve etnisite temelli bir aidiyet inşa süreci yaşanırken "günümüz toplumlarında sosyolojik azınlık gruplarının sahip olduğu farklılıklardan vazgeçmeden hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmesine izin veren bir aidiyet anlayışı ortaya çıkmıştır" (Modood, 2014: 63). Ancak bu genel siyasi veya toplumsal anlayışlardan bağımsız olarak aidiyet algısı her dönemde bir 'öteki'ye ihtiyaç duymuştur. Günümüz toplumlarında bu ötekiler sosyolojik azınlıklardır. Ortak yaşam alanları, "paylaşılan müzik zevkleri, spor aktiviteleri vb. gibi farklı etmenler sosyolojik azınlıkları oluşturabilmektedir" (Çağırkan, 2016: 2621). Bu gruplar, hâkim toplum içinde farklılıklarını koruyarak egemen topluma aidiyet algısı inşa edebilirler. Ancak yine de bu grupların aidiyet inşa süreci hâkim toplumun diğer üyeleriyle girdikleri sosyalizasyon süreçlerine bağlıdır. Egemen toplumun üyeleri bu grupları küçümseyebilir, ötekileştirebilir veya görmezden gelebilir. Bu durumda "etnik azınlık gruplarının üyeleri etnisite, din ve dil vb. gibi ortak değerleri paylaşmalarına rağmen hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmeye/edemeye bilirler" (Tuna ve Özbek, 2014: 221-222). Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde köken olarak ortak paylaşımları olmasına rağmen Özbekistan'da aidiyet algılarını belirleyen temel faktör köken algıları olmuştur. Aynı etnisiteden gelmelerine rağmen aidiyet algılarını Özbek toplumundan farklı olarak inşa ettikleri için kendilerini Özbeklerden farklı tanımlamışlardır. Aynı zamanda ana yurtlarından sürgün sonucu çıkarılmaları ve sürgün sırasında yaşamış oldukları sürgün hikâyeleri aidiyet algılarını şekillendiren diğer önemli etmenlerdir.

Günümüz toplumlarının çokkültürlü, çok etnikli, çok dinli yapıya sahip olması ve aynı zamanda artan mobilizasyon süreçleri, farklı etnik grupların birlikteliğini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda farklı etnik gruplar gerek zorunlu göçler gerekse de farklı ekonomik, siyasal veya sosyal nedenlerle ana vatanlarından koparak yaşamlarını farklı toplumlarda tekrar kurmak zorunda kalmışlardır. Ancak bu gruplar artan kitle iletişim ve ulaşım imkânları

sayesinde gerçek anlamda ana vatanları ile bağlarını hiçbir zaman koparmamışlardır. Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde ana vatan olarak gördükleri Türkiye'yi yazılı basından takip etmişler ve evlerine kurdukları uydular sayesinde Türk televizyon kanallarını takip ederek görsel basın aracılığıyla ana vatan ile bağlarını bu sayede devam ettirmişlerdir.

Hâkim toplumun üyeleri "farklı nedenlerden dolayı (ekonomik istikrarsızlık, artan suç oranları, işsizlik, enflasyon, sosyal değişme vb. gibi) öteki olarak gördüğü sosyolojik azınlıklara ve bu azınlıkların üyelerine karşı önyargılı olma eğiliminde olurlar" (Göker, 2015: 112-113). Bu önyargılı olma hâli aşağılama, ötekileştirme ve ad takma olarak ortaya çıkabilmektedir. Ad takmalar da daha çok küçük düşürücü ve aşağılayıcı adlar seçilerek etnik azınlık grupları ötekileştirilir. Dahası, ad takmalar din, dil, etnisite, cinsiyet gibi temel farklılıklar üzerinden yapılarak hâkim toplumun üyelerinin paylaştığı ortak değerler yüceltilmeye çalışılırken bazı etnik azınlıklar aşağılanır veya ötekileştirilir. Ahıska Türkleri Özbekistan, Ukrayna ve Rusya'da farklı olgular üzerinden ad takmalara maruz kalmıştır. Özbekistan'da takılan adlar genel olarak coğrafi köken, sürgün süreci, vatansız olma gibi kavramlar üzerinden yapılmıştır. Rusya ve Ukrayna'da takılan adlar ise ten rengi, dil farklılığı ve diğer küçük düşürücü ifadeler üzerinden yapılmıştır. Bu ad takmalar Ahıska Türklerinin bu toplumlara aidiyet algısı duymamalarına neden olmuştur. Diğer yandan Ahıska Türkleri etnik azınlık grubu olarak kendi aralarında dayanışmayı güçlendirerek köken ve ana vatan algılarını güçlendirmişlerdir.

Bu konular çerçevesinde araştırmanın temel amaçları şu şekilde sıralanabilir:

1. Çalışma ile Ahıska Türklerinin sosyal, siyasal ve kültürel yönlerden 1944 yılından günümüze kadar yaşadıkları değişimi ortaya çıkarmak,
2. Zorunlu göç ve sürgün süreci sonrasında ana yurtlarından çıkarılan toplum/toplulukların göç ettikleri veya sürgün edildikleri toplumla bütünleşme sürecinin aidiyet algısı ile ilişkisini incelemek,
3. Ad takmanın Ahıska Türklerinin hâkim topluma aidiyet algısı inşa etme sürecine olan etkisini belirlemek,
4. Ahıska Türklerinin aidiyet inşa süreçlerine etki eden faktörleri ortaya koymak,
5. Ahıska Türklerinin kültür, dil, din ve etnisite anlayışları ile aidiyet algısı arasındaki ilişkiyi ortaya koymak,
6. Aidiyet algısının kültürlerarası sosyalizasyon süreçlerine olumlu ya da olumsuz etkisi olup olmadığını ortaya koymak,

7. Ahıska Türklerinin gündelik yaşam pratiklerini, yazılı ve görsel medya kullanımları üzerinden ana vatan olarak gördükleri Türkiye ile ilişkilerini ortaya koymak.

Çalışmanın saha araştırması bölümünde Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türkleri incelenmiştir. Ahıska Türkleri Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde yaşayan, 1944 yılında sürgün edilen ve yaklaşık beş farklı ülkeye göç ettikten sonra 2016 yılında Ukrayna'dan ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye getirilerek Bitlis ili Ahlat ilçesine iskanlı göçmen olarak yerleştirilen Türk gruptur. Ahıska Türkleri İkinci Dünya Savaşından sonra bir göç (bazı durumlarda zorunlu bazı durumlarda tercih sonucu) süreci yaşamışlardır. Ahıska Türkleri, 1944 yılında başlayan sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde ilk olarak ortak kültür örüntülerine sahip oldukları Özbekistan, Tacikistan, Kazakistan gibi ülkelerde yaşamışlar; ancak daha sonra benzerliklerini olmadığı Rusya ve Ukrayna'ya göç etmişlerdir. Bu manada Ukrayna ve Rus toplumlarında özellikle aidiyet algısı geliştirme süreçleri diğer hâkim toplumlardan farklılık göstermiştir. Farklı bir sosyolojik azınlık olarak Ahıska Türkleri topluluğu diğer etnik azınlık gruplarıyla karşılaştırıldığında hem köken olarak hem de dinî inanış açısından ortak bir noktası yoktur. Bu dönemde eski imparatorluk toplum yapısından (Osmanlı İmparatorluğu) sosyalist toplum yapısına (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) geçiş yapmışlar ve son olarak da kısmen ulus temelli bir toplum yapısında (Ukrayna) varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu çalışmada etnik azınlık grubu olarak Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç sürecinde yaşamış olduğu olumsuz anılarının, aidiyet algısı oluşturma ve devamında hâkim toplumla bütünleşme sürecinin araştırılması ve böylece bu alandaki bir boşluğun doldurulmasının amaçlanması, bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkını ortaya koymaktadır.

2.1.1. Araştırmanın Sorunsalı

Sosyolojik azınlıkların farlılıklarını koruyarak hâkim toplumla bütünleşmesi öncelikle bu azınlıkların bu topluma aidiyet algısı inşa etmeleri ile mümkündür. İlk toplumlarda görece daha az görünür olan sosyolojik azınlıkları eritmek daha kolay bir durumken günümüzde hâkim toplum yapısı bünyesinde çok sayıda farklı etnik azınlık grubu/topluluğu olabilmektedir. Aynı zamanda bu gruplar ana vatanları veya ana yurtları ile olan bağlarını koparmak zorunda da değillerdir. Artan mobilizasyon süreçleri bu noktada çok geniş imkânlar sağlamaktadır. Farklı etnik köken, din ve renkten gelen sosyolojik azınlıklar hâkim toplum içinde kendi topluluklarının niteliklerine bağlı olarak hâkim toplumla bir sosyalizasyon sürecine girerler. Bu durum ilk aşamada hâkim toplumla bütünleşmenin imkânı açısından sosyolojik azınlık topluluğunun üyelerine bir fikir verir. Genel olarak

hâkim toplumla bütünleşmenin sağlanıp sağlanmayacağı veya hâkim toplum üyelerinin ön yargılı olup olmayacağı bu aşamada belli olur.

Her bir sosyolojik azınlık hâkim toplum ile farklı sosyal etkileşime girer. Sosyolojik azınlıkların hâkim topluma nasıl dâhil olduğu bu etkileşimin yönünü belirleyen bir diğer faktördür. Ahıska Türkleri 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç sürecinde ana yurtlarından çıkarılmasıyla kendi tercihleri dışında farklı toplumlarda varlıklarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bu zorunlu göçler gönüllü olmadığı, plansız ve düzensiz yapıldığı için Ahıska Türkleri Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da farklı sosyo-kültürel yapılarda kültürel etkileşimler yaşamışlardır. Bu süreçler hem sürgün hem de zorunlu göç deneyimlerinden etkilenmiştir.

Aidiyet olgusu ile ilgili günümüz toplumlarında en önemli tartışma konusu etnik azınlık gruplarının hâkim topluma duyduğu veya duymadığı aidiyet algısıdır (Modood, 2014; Taylor, 1996; Tourine, 2000). Aidiyet algısının başarıyla inşa edilmesi çok karmaşık sosyal etkileşim süreçlerine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Her sosyolojik azınlık grubu için farklı nedenler bu aidiyet duygusunun kazanılmasına veya kaybedilmesine yol açabilir. Azınlık konumunda olan grupların hâkim toplum ile bütünleşmesi durumunda yalnızca bireyler değil gruplar da köken, çağrışımlar, diaspora bağlantıları dâhil olmak üzere farklı aidiyetler düzeyinde tanınır. Sosyolojik azınlıkların her yönüyle birbirlerinden farklı olabileceklerinin, bu nedenle toplumsal bütüne (birlikteliğe) farklı şekillerde dâhil olabileceklerinin temsilidirler. Diğer yandan farklı etnik azınlıklar köken, etnisite, dil, din gibi faktörler üzerinden ana vatan olarak gördükleri topluma aidiyet algısını tamamen koparmazlar. Bu algı aynı zamanda etnik azınlık gruplarının ev sahibi ülkeye aidiyet algısı inşa etmemesine/edememesine neden olur. Ahıska Türkleri Özbekistan'da dil, din, kültür gibi ortak paylaşımlara sahip olmalarına rağmen dar anlamda farklı bir köken algısına sahip oldukları için Özbek toplumuna aidiyet algısı inşa etmemiş veya edememişlerdir. Rusya ve Ukrayna'da ise Ahıska Türklerinin zorunlu paylaşımlar dışında ortak bir paylaşımları olmadığından bu ülkelerde egemen topluma aidiyet algısı inşa etmemişlerdir. Çalışmada Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türklerinin sürgün süreci ve zorunlu göçler sonucunda yerleştikleri Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da yaşamış oldukları kültürel etkileşim, aidiyet algıları, Türkiye'ye dönüşleri araştırılmıştır. Çalışmanın alt başlıkları ise; Ahıska Türklerinin ortak anıları (genel olarak sürgün ve zorunlu göç hikâyeleri), aidiyet algısı, anavatan algısı ve Türkiye'ye dönüş süreçleridir. Bu bağlamda araştırmada sürgün ve zorunlu göç süreçlerinin Ahıska Türklerinin toplumsal hafızasında nasıl yer aldığı, bu süreçlerin tekrarlanmasının

Ahıska Türklerinin Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da gündelik yaşamlarında ne gibi zorluklar yarattığı ve bu zorluklarla nasıl mücadele ettikleri incelenerek Türkiye'ye dönüşleri süreçleri incelenmiştir.

2.1.2. Araştırmanın Önemi

Çalışmanın odak noktası olan zorunlu göç, sürgün ve aidiyet kavramları özellikle post-modern toplumlar için önemli bir tartışma konusudur. 2018 yılı Birleşmiş Milletler Göç Raporuna göre küresel ölçekli yaklaşık olarak 70,8 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir, 25,9 milyon mülteci ve 3,5 milyon sığınmacı vardır. Rapora göre günümüzde dünya üzerinde yaklaşık olarak 258 milyon uluslararası göçmen bulunmaktadır. Zorunlu göçler dışında artan kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde toplumsal aktörler küresel ölçekli mobilizasyon süreçlerine dâhil olabilmektedir. Artan insan hareketlilikleri sonucunda yurtlarını terk eden veya terk etmek zorunda bırakılan birey ve topluluklar kökenleri ile olan bağlarını koparmak zorunda değildir. Özellikle siyasi karar sonucu yurtlarından, vatanlarından tebaası bulunduğu toplumdan sürgün edilen etnik azınlık grupları bu süreçte yaşanan acı olayları toplumsal hafızalarında korudukları için tam manasıyla bir kopuş hiçbir zaman mümkün değildir.

Araştırmanın özneleri 1944 yılında yurtlarından sürgün edilerek Özbekistan'a yerleştirilen Ahıska Türkleridir. Sürgün, zorunlu göç ve vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüş süreçlerini analiz eden bu çalışma kapsamında saha araştırmasının yapılmış olması argümanların güvenilirliğine önemli katkı sağlamaktadır. Bitlis ili Ahlat ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri ile yüz yüze yapılan görüşmeler aynı zamanda geçmişten günümüze bir aktarım sağlamıştır. Aidiyet algısının değişimi ve dönüşümü, sürgün ve zorunlu göç süreçleri hakkında önemli bilgiler toplayarak bu bilgiler ışığında yapılan analizler sayesinde bu çalışma, konu ile ilgili gelecekteki araştırmalara da katkı sağlayacağı açıktır. Ayrıca bu çalışma diğer topluluklar için de bir kıyas yapabilme imkânı sağlayacak olması açısından önemlidir. Günümüz toplumlarında, sosyolojik azınlık gruplarının dinî, etnik, serbest zaman etkinlikleri, meslek gibi değişkenlere göre oluşma süreci içinde Ahıska Türkleri topluluğunun varlığını farklı toplum yapılarında uzun süreden beri devam ettirmesine bağlı olarak birçok yönden eşsiz bir etnik azınlık grubu olması, araştırmayı diğer çalışmalardan farklı kılan önemli ayrıntılardan bir diğeridir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu toplumsal sorunların daha iyi anlaşılabilmesi ve gerekli sosyal politikaların geliştirilebilmesi açısından çalışmanın önemi bir kat daha artmaktadır. Çalışma sadece Ahıska Türkleri için değil aynı zamanda diğer sosyolojik azınlık grupları için de bir

fikir vermesi açısından ilk olma özelliğine sahiptir. Farklı sosyolojik azınlık gruplarının Türk toplumuna aidiyet algısı inşa süreci incelenmesi gereken bir alan olarak durmaktadır. Çalışma bu açıdan Bitlis ili içinde ilk olacaktır. Çalışmanın tamamlanması ile birlikte akademik anlamda önemli bir açık giderilmiş ve ilerideki dönemlerde yapılacak çalışmalara temel teşkil edilmiş olacaktır.

2.2. Araştırmanın Yöntemi

Teorik yönelimler açısından pozitivizm ve yapısalcılık, sosyolojik araştırmalar için önemli metodolojik etkilere sahiptir. Özellikle sosyoloji disiplini içinde nitel/nicel araştırmalar tartışması analitik ayrımlarda bu teorik yönelimlerin köklerine sahiptir. En temel düzeyde, nicel araştırma, "bazen istatistik olarak adlandırılan, sayısal kategorilerde toplumsal aktörlerin deneyimini temsil eden metodolojik tekniklerin kullanılmasını" içerir (Marvasti, 2004: 7). Buna karşılık nitel araştırma ise, "toplumsal aktörlerin deneyiminin kalitesinin veya özünün niteliğinin ayrıntılı bir tanımını ve analizinin" araştırılmasını" sağlar (Marvasti, 2004: 7). Bununla birlikte pratikte ve teoride her iki araştırma yöntemi arasında çok fazla örtüşme söz konusudur. Her iki yöntem sosyal bilimlerin inceleme konularını farklı düzeylerde ele alır. Bu nedenle bu metodolojik yaklaşımlar birbirine zıt olarak görülmemelidir. Çoğu zaman bazı araştırmacılar, nitel ve nicel teknikleri birleştiren "karma yöntemler" olarak adlandırılan yöntemi tercih eder (Creswell, 2003). Toplanan verilerin güvenilirliğini arttırdığı için karma yöntem son dönemde sosyal bilimlerde fazlaca kullanılmaktadır.

Sosyal bilimlerde araştırmaların yöntemi çalışmanın konusundan, sorunsalından bağımsız değildir. Özellikle göç çalışmalarına yöntemsel açıdan bakıldığında, temelde iki farklı yönelimden söz etmek mümkündür. "(1) Göç olgusunun sonuçlarını ve etkilerini araştırarak, göçün makro düzeyde dinamiklerini ortaya koymayı hedefleyen çalışmalar. (2) Göçü yaşayanların, göç deneyimine, bu deneyimin bireyin dünyasındaki anlamına ve algısına odaklanan ve daha çok mikro düzeyde ayrıntıları ortaya koymayı hedefleyen çalışmalardır" (Kümbetoğlu, 2012: 50). İkinci kategoride yapılan çalışmalarda, büyük genellemeler yerine daha çok bir kesit sunan, ayrıntıları anlamaya yardımcı olan zengin bir veri tabanına dayanan, bu özelliklerini niteliksel yöntem tercihine borçlu olan incelemelerdir. Araştırma Ahıska Türklerinin zorunlu göç, sürgün ve ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüşlerini analiz etmeyi amaçladığı için yöntemsel olarak ikinci kategoride yer alan bir yönelimdir. Araştırma Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç ve Türkiye'ye dönüşlerinde

topluluk olarak bu süreçlerdeki deneyimlerine, bu deneyimlerin her bir katılımcı için nasıl bir anlamı olduğuna odaklanmıştır.

Nitel araştırmalar anlama ve açıklama faaliyeti olarak sosyal bilimlerde göç ve sürgün gibi öznel konuları yorumlama çabası olarak değerlendirilmiştir. Nitel araştırmalar istatistiksel olarak anlamlı tekrarlardan bağımsız olarak öznel deneyimler, duygular, davranış kalıpları gibi konularda toplum/toplulukların yapısal çözümlenmesinde tercih edilir. Bernard ve Ryan (1998) nitel verilerin çeşitliliğini anlamada faydalı bir tipoloji sağlayarak verileri üçe ayırmıştır. Bunlar sırasıyla metin, görüntü ve ses kayıtlarıdır. Nitel veri toplama yöntemlerinde bu tarz verilerin incelenmesi ve analiz edilmesi önemli bir süreçtir. Nitel araştırmacıların çoğu, derinlemesine görüşmelerden ve odak gruplardan üretilen ve genellikle 1–2 saatlik olan ses veya görüntü kayıtlarını inceleyerek verileri sınıflandırırlar. Derinlemesine görüşmeler yapılarak "göç eden birey veya grupların hikâyelerini, yeni yerleşim yerlerini ve yerleşim süreçlerini, bu sürecin güçlüklerini, göç etmenin birey veya grupların sosyal dünyalarına olan etkilerini, değişen/değişmeyen kültürel özelliklerini ve daha birçok boyutunu görüşmelerden elde edilen verilerde bulmak mümkün olabilmektedir" (Kümbetoğlu, 2012: 61). Böylelikle de elde edilen verilerden üretilen bilgiler de bireysel ve durumsal farklılıkları kapsamakta ve zengin bir veri çeşitliliği sunmaktadır.

Çalışma kapsamının Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç süreçleri ve ana vatan Türkiye'ye dönüşleri üzerine olması, 'nasıl'lığa odaklanması nitel bir çalışma tasarımını gerektirmektedir. Sürgün, aidiyet algısı, ana vatan algısı, köken algısı ve zorunlu göç gibi son derece hassas konular üzerine katılımcıların deneyimlerini anlamak ve açıklamak için nitel veri üretimi bir zorunluluk hâline gelmektedir. Çalışmanın nitel bir kurguyla tasarlanması ve Ahıska Türklerinin Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'ya sürgün ve zorunlu göç sürecinde hem bireysel hem de topluluk olarak yaşadıkları deneyimlerin hikâyeleriyle dinlenmesi, araştırmacının tercihinin bir sonucudur. Her katılımcı farklı ülkelerde farklı zorunlu göç süreçlerinden geçmiştir. Katılımcıların sürgün ve zorunlu göç haritaları aynı olmasına rağmen tüm bu süreçte bir arada yaşayan katılımcı sayısı son derece azdır. Ahıska Türkleri aynı bölgede fakat dağınık hâlde yaşamışlardır. Bu nedenden dolayı her katılımcı kendi eşsiz deneyimleri ile bu süreçleri yaşamıştır. Dolayısıyla, Ahıska Türklerinin hikâyelerinin en azından bir kısmının içine dâhil olunarak, sesleri dinlenerek ve onların duygu dünyaları paylaşılarak onların sürgün, zorunlu göç süreçleri ve Türkiye'ye dönüşleri anlaşılabilir. Bunun bilimsel çalışmalardaki karşılığı ise nitel araştırmalardır. Bu bağlamda çalışma nitel bir araştırma olarak tasarlanmıştır.

2.2.1. Veri Toplama Teknikleri

Çalışmanın doğasına en uygun veri toplama yöntemi yarı yapılandırılmış görüşme tekniği olarak belirlenmiştir. Nitel araştırmalar, sosyal dünyamızı görünür kılan bir dizi yorumlayıcı maddi pratiklerden oluşur. Nitel araştırmaların temel amacı çeşitli sosyal durumları ve bu durumların içinde yaşayan bireyleri inceleyerek ve sorular sorarak doğru cevapları aramaktır (Berg ve Lune, 2011). Nitel araştırmalarda "yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmesinin temel nedeni ise, bu tekniğin görüşme ortamını kolaylaştırması ve araştırmacıya daha fazla hareket alanı sunmasıdır. Bu yöntem, katılımcılara belli bir konu üzerinde kesintiye uğramadan veya yönlendirilmeden (manipüle edilmeden) uzun süre konuşma imkânı verir (Longhurst, 2003). Bu sayede araştırmacı katılımcılardan güvenilirliği daha yüksek veriler toplayabilmektedir. Doğruluğu yüksek olan veriler sayesinde daha gerçekçi ve doğru çıkarımlar yapılabilmektedir. Bernard'a (1998) göre yarı yapılandırılmış görüşmelerde araştırmacıların konuyla ilgili ve anlamlı bir anlayış geliştirmelerini sağlamak için yarı yapılandırılmış sorular hazırlanarak gözlem ve yapılandırılmamış görüşme ile veri toplama işlemi yapılır.

Yarı yapılandırılmış görüşme metodunda araştırmacı saha da karşılaşmış olduğu yeni durumlara bağlı olarak görüşmeyi her katılımcıya özel hale getirebilir. Örneğin araştırmanın veri toplama sürecinde sürgünü yaşayan bir katılımcıya sorulan soruların tamamı Ukrayna'da doğan ve sadece Ukrayna'da yaşamış olan bir katılımcıya sorulması bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü iki katılımcının deneyimleri tamamen farklıdır. İki katılımcıya önceden hazırlanmış sorular sorulmakla birlikte görüşme sırasında katılımcıların verdiği cevaplara uygun olarak araştırmanın odağından sapmamak kaydıyla farklı sorular sorulması gerekmektedir. Bu manada çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış olması araştırmacıya bu esnekliği sağlamıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme yapmanın amacı sosyal davranışlar hakkında genellemeler yapmak yerine katılımcıların bakış açısını anlamaktır. Nitel çalışma kapsamında genel olarak görüşmeler yüz yüze yapılır. Yüz yüze görüşme yapmanın bazı avantajları vardır. Örneğin, araştırmacı katılımcılara karmaşık gelebilen soruları açıklama olanağına sahiptir ve en önemlisi araştırmacı görüşmenin çalışma bağlamında kalmasını kontrol edebilir (Seale, 2012). Nitel araştırmalarda görüşme sırasında çoğu zaman görüşmelerin kontrolden çıkma olasılığı yüksektir ve çalışmanın amacından koparak konunun dağılması mümkündür. Katılımcının çalışmanın ana temalarına odaklanmasını sağlamak için araştırmacının görüşmeyi kontrol etmesi gerekebilir. Bu nedenden dolayı araştırmacı görüşme yapmadan

önce bir görüşme rehberi hazırlar. Bu rehber görüşmenin genel çerçevesini belirler ancak görüşme esnasında araştırmacıya bu çizilen çerçeveden çıkmamak kaydıyla bir alan bırakır. Bu alan araştırmacının çalışmanın amacına uygun veri toplamasına imkân verir.

Çalışma kapsamında veri toplama tekniği olarak katılımcılarla derinlemesine görüşme yapılmıştır. Derinlemesine görüşme "açık uçlu sorular sorularak dinlenmesi, cevapların kaydedilmesi ve ek sorularla araştırma konusunun detaylandırılmasını mümkün kılan bir veri üretme tekniğidir" (Kümbetoğlu, 2015: 71-72). Bu sayede araştırmacı, katılımcıların hassas konular (sürgün sırasında yaşananlar, Fergana Olayları, ad takmalar vb.) hakkındaki duygu dünyalarını ortaya çıkarmayı amaçlamıştır. Veri toplama süreci başlamadan önce araştırmacı Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç, aidiyet, gündelik hayat pratikleri, ana vatan, Türkiye'ye dönüş ve Türkiye'de gelecek planları üzerinden bir görüşme rehberi hazırlamıştır (bkz. Ek-3). Tarihsel olarak Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreçlerini takip edecek şekilde hazırlanan bu görüşme rehberi araştırmacıya görüşmeler sırasında kılavuzluk ederek görüşmenin ana temalar çerçevesinde kalmasına yardımcı olmuştur. Örneğin Ahıska'dan sürgün edilme birçok katılımcı için unutulmak istenen olumsuz bir anı olarak hafızada yer aldığı için sürgün ve zorunlu göç hikâyelerinin kapsam dışına çıkması önlenmeye çalışılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği araştırmacıya görüşme sırasında açık uçlu sorular sorma imkânı sağlar (örneğin "Bana … konusundan bahseder misiniz?") ve bazı sorular da görüşme sırasında katılımcıların verdiği cevaplardan doğal olarak ortaya çıkar (örneğin "Bir dakika önce … konusundan bahsettiniz, bu konu hakkında daha fazlasını söyleyebilir misiniz?"). Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç süreci ve Türkiye'ye dönüşleri kendi içinde öznel deneyimler barındırmaktadır. Bu nedenden dolayı araştırmacı çalışma kapsamında Ahıska Türklerinin hikâyelerini dinleyerek bu hikâyelerden çıkan soruları görüşme esnasında sorma şansı elde etmiştir. Örneğin 1989 yılında Fergana'da olaylar başlamadan önce Rusya'ya göç eden bir katılımcı ile Fergana'da olaylara bizzat tanıklık eden katılımcının deneyimleri birbirinden tamamen farklıdır. Bu türden görüşme sırasında ortaya çıkan farklılıklar veya benzerliklere göre rehber olarak hazırlanan sorulardan farklı bazı sorular kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Çalışmanın amacına uygun veri toplamayı sağlayan bu sorular farklı görüşmelerde de kullanılmıştır.

Çalışmanın belirlenen hedeflere ulaşabilmesi için katılımcıların gizliliğinin koruması, çalışmanın temel amaçlarının açıklanması, toplanan verilerin güvenliği gibi katılımcıları zor durumda bırakacak her türlü tehlikeye karşı nasıl önlem alındığının bildirilmesi ve

araştırmacıya ulaşma noktasında gerekli iletişim bilgilerinin paylaşılması için araştırmacı, görüşme başlamadan önce her katılımcıya "katılımcı bilgi formunu" vermiştir (bkz. EK-1). Bu sayede katılımcılar araştırmacının iletişim bilgilerine sahip olmuş ve çalışma hakkında daha fazla bilgi almak istediklerinde veya görüşme tamamlandıktan sonra çalışmaya katılmaktan vazgeçtiklerinde söz konusu iletişim bilgilerini kullanarak araştırmacıya ulaşabilmişlerdir. Bu kapsamda katılımcıların araştırmacıya güven duymaları sağlanmaya çalışılmıştır. Katılımcılar, görüşme tamamlansa dahi çalışmadan çekilebileceklerini, bu durumda görüşmelerinin çalışma kapsamında kullanılmayacağını bildikleri için görüşmeler daha rahat bir ortamda gerçekleşmiştir. Bu yolla, toplanan verilerin güvenilirliğinin arttırılması hedeflenmiştir.

Çalışma nitel bir araştırma olmasından dolayı, yüz yüze görüşmelerde verilerin kaydedilmesi son derece önemli bir husustur. Yapılan görüşmelerin tekrarlanması son derece zor olduğundan her katılımcı ile genel olarak bir defa görüşme yapma şansı bulunmaktadır. Bu hassasiyetlerden dolayı çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde verilerin kaydedilmesi için not tutma, katılımcılardan alınan izin ile, yine katılımcılardan izin almak şartıyla ses kaydetme, video kaydetme ve fotoğraf çekme teknikleri kullanılmıştır. Bu sayede araştırmacı veri kaybının önüne geçmeyi amaçlamıştır.

Görüşme başladığında araştırmacı ilk olarak yaş, cinsiyet, doğum yeri, medeni hâl, konuşmayı bildiği dil ve lehçeler ile ilgili demografik bilgiler içeren sorular sormuştur. Daha sonra sürgün, zorunlu göç, aidiyet duygusu, topluluk hayatı, ana vatan algısı, farklı ülkelerdeki günlük yaşam pratikleri ve Türkiye'ye dönüşleri hakkında sorular sorulmuştur. Katılımcılar görüşme sırasında diledikleri zaman cevap vermek istemedikleri soruları cevaplamama hakkına sahip olmuşlardır. Katılımcıların cevaplamak istemedikleri soruları araştırmacı bir daha sormamıştır. Tüm görüşmeler yaklaşık iki ay içinde tamamlanmıştır ve araştırmacının 'kendisi' tarafından yüz yüze yapılmıştır. Son olarak çalışmanın tamamlanmasından sonra, katılımcıların anonimliğine zarar verebilecek olan tüm bilgiler ve görüşme ses kayıtları imha edilecektir.

Araştırma sahasını temsil eden mahalle ise Bitlis ili Ahlat ilçesinde yer alan TOKİ konutlarının bulunduğu Tunus Mahallesi olmuştur. Tunus Mahallesi'nde ayrıca iki farklı TOKİ konutu daha bulunmaktadır. Bu konutlardan şehir içi dolmuşlarla ilçe merkezine ulaşım sağlanmaktadır. Kaymakamlığın girişimleri sonucunda Ahıska Türklerine okula giden öğrenciler için ücretsiz servis imkânı da sağlanmaktadır. Ahlat'ta bulunan TOKİ konutlarına toplamda 72 Ahıska Türkü ailesi yerleştirilmiştir. Bu aileler gönüllülük esasına

göre seçilmişlerdir. TOKİ konutlarının fiziki yapısı münasebetiyle daireler küçük olduğu için seçilen bu 72 aile genel olarak küçük ailelerdir.

2.2.2. Veri Analiz Süreci

Bu çalışma kapsamında Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç süreçleri ve ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüşlerini incelenmiştir. Katılımcıların bu deneyimleri ülke, yaş, doğum yeri, sürgün ve zorunlu göç deneyimleri gibi faktörlere bağlı olarak değişkenlik gösterdiği için veri analiz yöntemi olarak betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir.

2.2.2.1. Betimsel analiz yöntemi

Toplanan ham verilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi, çalışmanın amacına ulaşması ve verilerin doğru şekilde yorumlanması için en önemli aşamadır. Verilerin analizi aşamasında sürgün, zorunlu göç ve Türkiye'ye dönüş süreçlerini katılımcıların ifadelerinden dinleme, sahanın canlı ve çarpıcı dinamiğini metne taşıyabilme olanağı veren betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, verilerin görüşme çözümlemelerindeki özgün biçimleriyle, doğrudan alıntılarla ve betimsel bir yaklaşımla sunularak analiz edilmesidir.

Betimsel analiz, araştırmada merak edilen ve araştırmacının ulaşmak istediği cevapların önceden belirlenmiş temalar çerçevesinde toplanan verilerin özetlenerek yorumlanması yöntemidir. Bu yöntemle ulaşılan veriler düzenlenir, yorumlanır ve anlaşılır bir şekilde betimlenir. Elde edilen bu betimlemeler de tekrar yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri sorgulanır ve bazı sonuçlara ulaşılır. Betimsel analizde verileri çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla sık sık doğrudan alıntılar kullanılarak veriler yorumlanmaya çalışılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Araştırma kapsamında, betimsel analiz yöntemi kullanılarak Ahıska Türklerinin 1944 yılında başlayan ve 2016 yılında sona eren sürgün, zorunlu göç süreçleri ve Türkiye'ye dönüşleri incelenmiş ve analiz edilmiştir. Betimsel analizde elde edilen bulgular çerçevesinde çalışmanın başında belirlenmiş olan temalara göre özet ve yorumlama geliştirilir. Elde edilen verilere ulaşmayı sağlayan soruların, önceden belirlenmiş temaların yorumlanmasını sağlaması amaçlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu önceden belirleme daha çok bir kılavuz niteliğinde olan araştırma sorularıdır. Görüşmenin akışına göre araştırmacı farklı sorular sorabilir.

Betimsel analiz yöntemi dört bölümden oluşmaktadır. Birincisi ulaşılması amaçlanan analiz için oluşturulan çerçeve, ikincisi tematik çerçeveye uygunlaştırılan verilerin işlenmesi, üçüncüsü bulguların tanımlanması ve son olarak elde edilen bulguların yorumlanmasıdır

(Yıldırım ve Şimşek, 2013). Betimsel araştırmalarda durum ve olayların ayrıntılı betimlenmesi amacıyla "ne, nasıl ve neden" soruları sorulur. Detaylı alan yazın desteğiyle betimsel analizi iyi yapılmış bir çalışma, hem yapılmakta olan araştırmanın temelini güçlendirir hem de alanda yapılacak diğer çalışmalara da yol gösterebilir (De Vaus, 2001). Betimsel araştırma metodu içerisinde; teori oluşturma ve metodolojik değerlendirme çalışması, yapılmakta olan bir uygulamaya dair eksik belirleme amacıyla olay ya da durum araştırması, meta analiz çalışması gibi birçok araştırma türünü barındırır. Betimsel araştırmalar var olan bir durumla ilgili tespitler oluşturduğundan hâlihazırdaki problemlerin çözümünde faydalı olabilir. Betimsel çalışmalarda, araştırmacının amaçları doğrultusunda değişkenlere müdahalesi söz konusu değildir. Çünkü bu tür çalışmalarda neden-sonuç ilişkisi kurma ve gelecekte olması beklenen durumlarla ilgili tahminde bulunma amacı yoktur.

Araştırmacının saha çalışması kapsamında toplandığı veriler Ahıska'dan sürgün, zorunlu göç süreçleri, Fergana Olayları, ad takma, din, evlenme, ana yurt ve vatan algısı, aidiyet, Türkiye'ye dönüş, Ahlat'a yerleşme ve Ahlat'ta yaşam ve son olarak gelecek planları hakkındadır. Toplanan verilerden elde edilen bulgulara göre belli kavramlar farklı katılımcılar için farklı anlamlara geldiği görülmüştür. Bu farklılıkların ortaya konulması ve veri analizinde sunulması için betimsel analizinin sağlamış olduğu çeşitli kavram ve görüşleri birbirine bağlama ve bunları araştırma süresince farklı zamanlarda toplanmış olan verilerle karşılaştırabilme imkânı sağlaması araştırmacının betimsel analizi kullanmasının bir diğer önemli nedenidir. Örneğin Ahıska; yaş, cinsiyet, göç edilen yer, doğum yeri gibi faktörlere bağlı olarak farklı katılımcılar için farklı anlama gelmektedir. Görüşmeler, Bitlis ili Ahlat ilçesine yerleştirilen 72 Ahıska Türkü ailesi arasından seçilen 43 katılımcı ile nitel araştırma yöntemleri kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler, ortalama 40-50 dakika sürmüştür. Araştırmacı, görüşmeleri tamamladıktan sonra tüm görüşmeleri ses kaydından dinleyerek transkripte etmiştir. Transkripte edilen görüşmelerin betimsel analizi araştırmacının kendisi tarafından yapılmıştır.

2.2.3. Araştırmanın Katılımcıları

Çalışmanın örneklem grubunu oluşturmak, araştırmanın hedeflenen amaçlara ulaşması için en önemli aşamadır. Nitel araştırmalarda örneklemin temsil gücünden çok örneklemin toplumsal yaşamı nasıl aydınlattığı üzerine odaklanılır. Bu nedenle nitel araştırmalarda örneklem oluşturulurken sadece hangi kişilerle görüşme yapılacağına veya hangi olayların çözümleneceğine karar vermekle oluşturulamaz, aynı zamanda ortam ve süreçlerin hangileri

olacağına da karar verilmesi gerekir. Bu sebepten dolayı nitel araştırmalarda amaçlı örneklem kullanımı daha yaygındır. Amaçlı örneklem ise "belirli bir amaçla veya odaklanılan konuyla ilgili olarak örneklemin önceden düşünülüp belirlenmesidir" (Punch, 2005: 183). Bu sayede araştırmacı çalışmanın doğasına uygun örneklemi oluşturmuş olur.

Araştırmacı için çalışma kapsamında katılımcıların belirlenmesinde ilk tercih edilen örneklem belirleme yöntemi amaçlı örneklem olmuştur. Bu bağlamda araştırmacı katılımcıların belirlenmesi aşamasında aynı aileden olmamalarına özen göstermiştir. Ahıska Türkleri sadece sürgün edildiklerinde Özbekistan'da dağınık yerleştirilmişlerdir ve bir karantina uygulamasına maruz kaldıklarından yaşadıkları yerleri terk etmeleri yasaklanmıştır. Bu nedenden dolayı Özbekistan'da aynı köyde en fazla bir ya da iki Ahıska Türkü ailesi olmasına izin verilmiştir. Zorunlu göç süreçlerinde ise topluluk olarak göç etmişler ve yine dağınık yerleşmelerine rağmen bir ya da iki aileden ziyade daha fazla Ahıska Türkü ile birlikte köy denilebilecek büyüklükte yerlere toplu olarak yerleşmişlerdir. Bu nedenlerden dolayı farklı ailelerden bireylerle görüşme yapılarak farklı bölgelerde yaşanan sürgün, zorunlu göç ve Türkiye'ye dönüş süreci deneyimleri ile ilgili veri toplanması amaçlanmıştır.

Araştırmacı aynı zamanda katılımcıların belirlenmesi sürecinde kartopu örnekleme yöntemini kullanmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi araştırmacının ilk olarak uygun bir görüşmeciye ulaşması ve sonrasında bu görüşmecinin de başka bir görüşmeciyi önermesi ile devam eden süreçtir. Araştırma devam ettikçe "elde edilen isimler ve durumlar tıpkı bir kartopunun yuvarlanması gibi büyüyerek devam eder" (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 111). Bu bağlamda çalışmada katılımcıların belirlenmesinde hem amaçlı hem de kartopu örneklem belirleme metodu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında, 23'ü kadın ve 20'si erkek olmak üzere toplamda 43 Ahıska Türkü ile görüşme yapılmıştır. Örneklem grubu belirlenirken özellikle katılımcıların 18 yaş ve üzerinde olmasına dikkat edilmiştir. Araştırmada katılımcılar arasındaki yaş dağılımına bakıldığında ise 19–94 yaş aralığında farklı katılımcılar ile görüşme yapılmıştır. 19–27 yaş aralığında bulunan katılımcılar Ukrayna'da doğmuş ve daha önce Ahıska'yı ve Türkiye'yi görmemiştir. Bu anlamda etnik kültürel kodlar ile içinde yaşanılan daha geniş ölçekli sosyo-kültürel yapı arasında farklı yaş grupları için karşılaştırma yapma imkânı sağlanmıştır. Araştırmanın önemli farklılıklarından biri de farklı ülkelere göç etmiş katılımcılarla görüşme yapılmış olmasıdır. Bu katılımcıların farklı ülkelerde birçok farklı kültürle etkileşime girmiş olmaları ve bazılarının Ahıska'dan sürgünü yaşamış olmaları çalışma açısından önemlidir.

2.2.4. Araştırma Soruları

Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yapılan saha araştırması; Ahıska'dan sürgün, zorunlu göç süreçleri, aidiyet, Ahıska Türklerinin farklı ülkelerdeki aidiyet algıları, sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerinin Ahıska Türklerinin köken, aidiyet, ana vatan algısı üzerine etkisi çerçevesinde bazı ön kabullerden yola çıkılarak yapılmıştır. Görüşme yapılan Ahıska Türkleri Ahıska'dan sürgün edildikten sonra sırasıyla Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da yaşamışlardır. Bu ülkelerde farklı farklı kültürel etkileşim süreçlerinden geçmişlerdir.

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki zorunlu göç ve sürgün sonrasına yurtlarını, vatanlarını, toplumlarını terk etmek zorunda kalan etnik azınlık gruplarının aidiyet, köken, vatan, kültür, dil, din algısı yaşanan değişimlerden etkilenerek bireylerin ev sahibi ülkede girdikleri sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerine bağlı olarak inşa edilip daha sonra tekrar inşa edilmektedir. Günümüzde küresel ölçekli yaşanan değişmeler, kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde çok hızlı bir şekilde yayılmaktadır. Toplum yapılarında farklı toplulukların zaman içerisinde ve kuşaklar arası farklılaşma sonucunda kültür, din, dil, etnisite açısından birçok değişim yaşaması son derece doğaldır. Ancak aidiyet, köken, etnisite ve vatan algısı birey, grup ve toplum bazında farklı şekillerde oluşmaktadır. İlk toplumlardan günümüze kadar yaşanan toplumsal değişmeler aynı zamanda bireylerin kendileri veya içinde bulundukları toplum/topluluk hakkındaki algısını da değiştirmiştir.

Hâkim toplum içinde varlığını sürdüren her bir etnik azınlık grubu egemen toplum ile farklı ilişkilere sahiptir. Bu ilişkinin niteliği aynı zamanda bu grupların hâkim topluma olan/olmayan aidiyet algısını da belirler. Özellikle farklı toplumlardan zorunlu olarak göç ederek veya sürgün sonucu gelen gruplar için göç hikâyeleri veya sürgün sürecinde yaşananlar aidiyet algısının belirlenmesinde son derece etkilidir. Yaşanan olumsuz olaylar, etnik azınlık gruplarında kuşaklar arasında aktarılarak ana vatanları ve ana yurtları ile olan bağın canlı kalmasına ve kökenlerine daha fazla bağlanmalarına neden olur.

Bu tartışmalardan hareketle araştırmanın temel soruları şu şekilde belirlenmiştir:

Soru 1: Farklı etnik grupların bir arada bulunmalarının etnik duyguların devamlılığında yeri nedir?

Soru 2: Aidiyet algısının belirlenmesinde etnik azınlık grubunun olumsuz deneyimlerinin yeri nedir?

Soru 3: Ahıska Türkleri için tarihsel olarak bazı coğrafi bölgeler ne anlam ifade etmektedir?

Soru 4: Ahıska Türklerinin aidiyet, vatan, köken algısının belirlenmesinde etnik ve dinî benzerliklerin/farklılıkların rolü nedir?

Soru 5: Hâkim toplum yapısı içinde bulunan farklı sosyolojik azınlık grupları için 'ad takma' aidiyet algısını nasıl etkiler?

Soru 6: Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreci deneyimlerinin Türkiye'ye dönüş kararı almalarındaki rolü nedir?

Soru 7: Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türklerinin Türk toplumuna aidiyet duygusu hangi düzeydedir?

2.2.5. Araştırmada Karşılaşılan Güçlükler

Araştırmanın onay formu ile yapılması yaklaşımı araştırmacılar için etik sınırların belirlenmesi hususunda son derece faydalıdır. Bununla birlikte görüşme rehberi niteliğinde hazırlanan formlar farklılık gösteren ve örnek olarak hazırlanan soru niteliğinde olduğu varsayımlarına dayanmaktadır. Nitel görüşmeleri analiz etmek ve yorumlamak fazla zaman alan bir süreçtir. Bu bağlamda genel olarak nitel araştırmaların sınırlılıklarını ortaya koymak için iki faktör üzerinde durulmaktadır: "(1) Araştırmaya başlamadan önce tam olarak katılımcıların özelliklerini ve sayısını belirlemek zordur. (2) Araştırmanın odağı ve ilgili araştırma soruları saha çalışması boyunca değişiklik gösterebilir" (Marvasti, 2004: 141). Nitel araştırmalarda sahanın çalışmanın odağına uygun olması ve çalışmanın amacına ulaşması için gerekli verilerin toplanması katılımcıların özelliklerine ve görüşme sayısına bağlıdır. Bu bağlamda görüşme sayısı ve katılımcıların belirlenmesi nitel araştırmalarda karşılaşılan en önemli güçlüklerdir. Aynı zamanda araştırmacı sahaya çıkmadan önce belirlediği sorular görüşmeler yapılmaya başladıktan sonra değişebilir. Araştırma sahası görüşmelerin içeriğini zamanla belirleyebilir. Bu durumda araştırmacının çalışmanın başında belirlediği sorular her görüşme ile yeni sorular eklenerek artar ve değişir.

Saha araştırması kapsamında katılımcılara çok öznel durumlar olan ve duygusallık içeren aidiyet, din algısı, gündelik yaşam ve zorunlu göç süreçleri ile ilgili sorular sormak hassas bir durumdur. Her ne kadar gizlilik ve güvenilirliği sağlamaya yönelik etik hususlar takip edilse de katılımcılar sorular ve konular hakkında gerçek duygu, düşünce ve deneyimlerini ifade etmekten rahatsız olmuş olabilir. Öte yandan araştırmacı, Ahıska Türklerinin sürgün deneyimleri ve diğer hassas konular üzerinde sorular sormak zorunda olduğundan bu durum bir sınırlama yaratmış olabilir. Farklı toplum yapılarında varlıklarını sürdürme ve hâkim

topluma aidiyet inşa etme hususunda önyargılı olabilirler. Bunlar, araştırmacının tüm verileri yorumlaması ve analiz etmesi sürecinde bir zorluk oluşturabilir.

Çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme metodunun sınırlılıkları ise: (1) Toplanan verilerin doğruluğu ve güvenilirliği görüşmecinin becerisine (örneğin, görüşme sırasındaki soruları düşünme yeteneği) ve katılımcıların o andaki duygularına bağlıdır. Bu durumda ilk izlenim katılımcıda güvensizlik yarattığı takdirde katılımcı doğru veriler vermeyebilir. (2) Görüşmeci, araştırma konusu kapsamında verilmesi beklenen cevapları vermesi için katılımcıları yönlendiren bilinçdışı sinyaller/ipuçları gönderebilir. (3) Görüşme yapmak son derece zor ve zaman alan bir uğraştır. Aynı zamanda katılımcılara ulaşmak ve yüz yüze görüşme yapmak ulaşım masrafları açısından pahalı olabilir. (4) Görüşmeyi tam olarak tekrarlamak neredeyse imkânsız olduğu için verilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol etmek için ikinci bir görüşme yapmak zordur. (5) Toplanan veriler nitel olduğu için niteliksel bilgilerin derinliğini analiz etmek zor olabilmektedir (örneğin, neyin neyle alakalı olup olmadığına karar verme). (6) Geçerlilik: Katılımcının yalan söyleyip söylemediğini araştırmacının bilmesinin gerçek bir yolu yoktur. Katılımcı bilinçli bir şekilde yalan söylemeyebilir ancak olayları veya durumları kusurlu hatırlıyor olabilir. Günler, haftalar veya aylar önce olan olaylar hatırlanmak istenirse o gün yaşananlar hakkında az şey hatırlamak son derece doğaldır. Bu noktada toplanan verilerin geçerliliği tartışma konusu olabilmektedir.

2.2.6. Etik Değerlendirmeler

Toplumsal aktörlerin deneyimlerini araştırırken araştırmacı katılımcı grup ile sosyal ilişkiye girer. Sosyal araştırmanın etiği, "araştırmacının bu ilişkideki sorumluluklarının doğasıyla ya da insanlar hakkında yapılması gereken veya yapılmaması gereken şeylerle ilgili olandır" (Marvasti, 2004: 133). Bu, diğer sosyal ilişkilerde yaptıklarımızdan büyük ölçüde farklı değildir. Kibar olmaya, insanlara saygılı davranmaya ve onlara zarar verecek hiçbir şey yapmamaya ya da söylememeye çalışırız. İyi görgü, iyi bir başlangıçtır ancak saha araştırmaları ortak nezaketin ötesine geçen kurallar gerektirebilir. Örneğin, araştırmacı bazı bölgelerde/toplumlarda araştırmasını sürdürürken kılık kıyafetine dikkat etmesi gerekebilir. Müslüman olmayan kadın bir araştırmacı cami gibi ibadethanelere girerken başörtüsü takması gerekebilir. Bu durum bir zorunluluktan öte araştırmacı için nezaket göstergesidir.

Bilim adına araştırma konularının açık bir şekilde kötüye kullanılması ve manipülasyonu mümkünken araştırmacılar için belirli davranış kurallarının oluşturulması gerekliliktir. Bu

kurallar disiplinlere ve ülkelere göre farklılık göstermekle birlikte çoğu araştırmacının kabul edeceği genel etik ilkeler vardır. Genel olarak bu ilkeler: (i) gönüllü katılım, (ii) katılımcılarının kişisel bilgilerinin korunması için gerekli olan gizlilik ve (iii) anonimlilik gibi katılımcılara potansiyel fayda ve yanıltma durumlarına karşı yönergelerdir.

3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Sürgün ve Zorunlu Göç

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Ahıska Türkleri hem sürgün hem de zorunlu göçü farklı dönemlerde deneyimlediği için konuyla ilişkili olarak sürgün ve zorunlu göç başlıkları açılmıştır. Bu başlıklarda sürgün ve göç türlerinden biri olan zorun göçün teorik ve kavramsal tartışması yapılarak Ahıska Türklerinin hangi kategoriye dâhil olabileceği analiz edilmiştir.

3.1.1. Sürgün Kavramı

Tarihin her döneminde ister bireysel ister topluluk halinde olsun sürgün edilen birey veya topluluklar var olmuştur. Sürgünde temel görüntü siyasi iktidarın yargı veya güvenlik gücünü kullanarak yasalarla da uygun bir şekilde birey ya da toplulukları bir yerden başka bir yere ikamete mecbur bırakmasıdır. Başka bir ifadeyle sürgün topluluğun ya da bir kişinin ceza veya güvenlik amaçlı olarak yaşadığı yerden başka bir yere belli bir süre veya ömür boyu kalmak üzere isteği dışında gönderilmesi, orada yaşamaya mecbur tutulması veya toplum içinde yalnız bırakılmasıdır (Türcan, 2010; Ülken, 1969). Sürgün kelimesinin kökenine baktığımızda ise Türkçe sürmek fiilinden türetilen bir isimdir. Kelime yalın haliyle bir yerden uzaklaştırmak, kovmak anlamında kullanılmaktadır. Kavramın sözlük anlamı Türk Dil Kurumu tarafından "ceza olarak belirli bir yerin dışında ya da belirli bir yerde oturtulan, sürülme işi, nefiy ya da bir kimsenin sürüldüğü yer" olarak verilmiştir (TDK, Çevrimiçi Türkçe Sözlük). Bir başka tanımlamada ise sürgün; "kendi ülkesinden, malından, mülkünden, kültüründen, sosyal yaşantısından, ailesinden ve mensup olduğu toplumdan koparılma" olarak tanımlanmıştır (Yürükel, 2005:11).

Her şeyden önce sürgünler "devletin resmi politika ve söylemlerine ters düşen birey veya toplulukların "sürgün edilme" kararının yöneticiler tarafından alınmasıyla gerçekleşir. Bu politikanın temel amacı hâkim toplum yapısı içinde farklı kültürlerin kontrol altına alınmasıdır" (Zadeoğlu, 2013: 209-210). Bu bağlamda sürgün otoriter devletlerin siyasi sorunları sebebiyle belli grupları yerinden etmek için kullandığı bir yöntemdir. Otoriter devlet yöneticileri ülke sınırları içinde kalan ve hâkim topluma tehlike arz ettiğini düşündüğü "belli grupların ya da bireylerin sadakatsiz olduklarına inanır ve onları devlet güvenliği için bir tehdit olarak algılarsa bu grupları veya bireyleri sınır dışı veya ülke içinde farklı bir bölgede yaşamaya mecbur etme hakkına sahip olduğunu" düşünür (Dünya Mültecilerinin Durumu, 1997: 2-3; Chatty, 2019: 40). Dolaysıyla sürgünün "bütün gerçekleşme sürecinde

siyasi varlığın etkisi hissedilir ve bu siyasi varlık kendini sürgün edilen yerde ilk yerleşme aşamasında da hissettirir” (Sağır, 2012: 13).

Siyasi gücü elinde bulunduran kişiler “belli bir grubu ya da kişiyi sürgün ettiğinde, sürgüne tabi tutulan birey veya topluluklar sürgün edildiği ülkenin vatandaşlık haklarını kaybetmekte ve aynı zamanda sürgün edilen kişi ve grupların mal varlığına el konulmaktadır” (McCarthy, 1998: 29). Sürgün bir cezalandırma yöntemi olarak değerlendirildiğinde; sürgün edilen birey veya topluluk sahip olduğu her şeyi arkada bırakarak sürgün edildikleri yerde bunları yeniden elde etmek zorunda kalır. Bu uygulamada sürgünün temel amacı bireyi veya grubu evinden, toplumundan/topluluğundan ve yurdundan uzaklaştırmak onu/onları boşlukta desteksiz bırakmaktır. Böylelikle sürgün edilen birey veya topluluk; “köksüzleşmiş, yerinden edilmiş, yabancılaşmış ve korkmuş” olarak sürgün edildiği yerde hayatına devam etmek; bir anlamda hayatını yeniden kurmak zorundadır (Rose, 1993:6).

Siyasi yöneticiler tarafından alınan sürgün kararları “belli bir grubu veya bireyi hedef aldığı için sürgüne tabi tutulmuş olmak aynı zamanda zorlu ve fırtınalı bir yolculuğu sembolleştirir” (Alund, 1996: 38). Sürgünler birey veya toplulukların yaşadıkları yeri, içine doğduğu toplumu, sahip olduğu maddi (ev, tarla, bağ, bahçe gibi) ve manevi (kültür, dil, din vb. gibi) unsurlardan farklı bir toplumda veya ülkede yaşamaya mecbur bırakılmasıdır. Bu bağlamda tamamen farklı bir yere sürgün edilen birey ve topluluklarda sürgün edildikleri yerde ilk ortaya çıkan duygu ‘yabancılık’ ve ‘yalnızlıktır’. Bu durumun temel sebebi ise birey veya toplulukların kendini ait hissettiği sosyal ve fiziki çevrenin değişmiş olmasıdır. Bu yabancılık ve yalnızlık duyguları özellikle topluluk olarak sürgün edilen gruplar arasında dayanışmayı arttırarak yalnızlık duygusundan kurtulmaya çalışırlar. Dahası sürgün edilen birey ve topluluklar yabancı olarak yeni bir topluma vardığında çevresini saran sosyal ilişkiler ağında var olmak için çeşitli sorunlarla da karşılaşırlar (McLemore, 1970: 87). Bu tür sorunlar karşısında topluluk halinde birlikte hareket ederek bu sorunlara çözüm bulmaya çalışırlar. Bu durum özellikle diğer sosyolojik azınlık gruplarına karşı davranışlar noktasında daha temkinli olma ve kendinden olmayan birey ve gruplar ile girdiği sosyal ilişkiler daha mesafeli ve daha güvensiz bir hal alır.

Sürgün sadece sürgün edilen grup ve bireyler açısından değil aynı zamanda egemen toplumun üyeleri açısından da güven ve temas kurma gibi bir dizi sorunlu ilişkiyi barındırmaktadır. Sürgün haber verilmeden ani bir şekilde gerçekleştiği durumlarda sürgün edilen yerdeki toplumun üyeleri sürgün edilen birey veya topluluk hakkında bilgisi olmadığı için bu birey ve gruplara karşı aşağılama, ötekileştirme gibi tutumlarda bulunabilir.

Aşağılama, “birini ya da bir durumu olduğundan düşük seviyede göstermek, böylece kendisinin ondan üstün olduğu yargısına ulaşmak veya onlar hakkında öyleymiş gibi konuşmak” anlamındadır (TDK, Çevrimiçi Türkçe Sözlük). Bu bağlamda yerinden yurdundan sürgün edilen bireyler veya topluluklar gittikleri ülkelerde aşağılama gibi ötekileştirmelere maruz kalarak daha fazla yalnızlaşmakta ve kendisini yabancı hissetmektedir. Bu durum birey veya toplulukların köken, aidiyet, öz saygı ve kültürel etkileşim seviyelerini etkileyerek hayatlarının kalan kısımlarında kalıcı izler bırakmasına neden olmaktadır. Bu tezin konusunu oluşturan Ahıska Türklerinin sürgünü de yukarıda sürgün ile ilgili tartışılan argümanların önemli bir örneğini oluşturmaktadır.

Ahıska Türkleri 31 Temmuz 1944 yılında alınan gizli karar neticesinde 14 Kasım 1944 yılında Sovyet Hükümeti tarafından İkinci Dünya Savaşı sebebiyle oluşan güvenlik sorunları gerekçesiyle bir gecede trenlerle Orta Asya içlerine sürgün edilmiştir. Sovyet Hükümeti bu dönemde sadece Türk grupları değil farklı bölgelerde yaşayan birçok etnik azınlık grubunu da farklı bölgelere sürgün etmiştir. Sovyet Hükümetinin özellikle siyasal üstünlüğü ele geçirmek için uyguladığı bu sürgün politikalarının iki odak noktası vardır. Bunlardan ilki “Müslümanların ve Türklerin sürülmesi; diğeri ise Slav halkaların sürgün edilen toplulukların yerlerine iskân ettirilmesidir” (McCarthy, 1998: 29). Bu sayede özellikle sınır bölgelerinde yaşayan etnik azınlık grubu olarak Türk ve Müslümanların ajan olma veya sınır bölgesinde isyan çıkarma ihtimaline karşı bir önlem alınmış olmaktadır. Ayrıca “Sovyet Hükümetinin bu sürgün politikalarının amaçlarından biri de etnik azınlıkların kültürel olarak yok edilmesidir” (McCarthy, 1998: 29). Sovyetler Birliği yaklaşık 16 bölgeden oluşan çok etnikli bir yapıdır. Bu yapı içinde farklı sosyolojik azınlık gruplarının kültürel farklılıklarını sürdürme noktasında ısrarcı olması, Sovyetler Birliğinin siyasal bütünlüğüne zarar vereceği endişesi her zaman var olmuştur ve bu endişe faklı etnik azınlık gruplarının sürgün edilmesinde belirleyici olmuştur.

Birçok sürgünde olduğu gibi Ahıska Türklerinin sürgün yolcuğu oldukça zor geçmiş ve bu süreçte birçok Ahıska Türkü hayatını kaybetmiştir. Yaşanan acılar topluluk olarak hafızalarda yer etmiş; sürgün edildikleri ve zorunlu olarak göç ettikleri her yerde hatırlanmıştır. Ahıska Türkleri sürgün yeri olan Özbekistan’da ilk yerleşim aşamasında ve sonrasında birtakım aşağılamalara ve ötekileştirmelere maruz kalmışlardır. Sürgün sonucu yerlerinden, yurtlarından çıkarılan toplulukların sürgün edildikleri hâkim toplum yapıları içinde bu tür aşağılamalara maruz kalması muhtemeldir. Sürgünün plansız, düzensiz ve haber verilmeden yapılması hem sürgün edilen etnik azınlık grubunu hem de sürgün edilen

yerdeki toplumun hazırlıksız ve en önemlisi iki tarafında haklarında sınırlı bilgiye sahip olduğu bir sosyalizasyon sürecine girmeye mecbur bırakmıştır. Özbekistan'a sürgün edildiklerinde Özbek toplumu Ahıska Türkleri hakkında sınırlı ve hatta yanlış bilgilere sahip olduğundan, ilk yerleşim aşamasında Ahıska Türklerine karşı ön yargılı olmuştur.

3.1.2. Zorunlu Göç Kavramı

Göç en genel anlamıyla, "kişilerin ya da grupların sembolik, coğrafi ya da idari sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve sosyalliklere doğru hareketleri olarak tanımlanabilir; ancak yine de göç olgusu, homojen bir sosyal olgu değildir" (Keser, 2010: 7). Bu nedenle "yer, hacim, süre, gerçekleşme biçimi ya da amacı gibi özelliklerinden hareketle kıtalararası, uluslararası, eyaletlerarası, yerel, kırdan kente, kentten kıra, kentten kente, uzun dönemli, kısa dönemli, mevsimlik, kalıcı, yarı-kalıcı, geçici, günlük, düzensiz, tesadüfi, büyük, orta ya da küçük ölçekli, bireysel, ailesel, kitlesel, gönüllü ve zorunlu göç gibi birçok farklı biçimde kategorilendirilebilir" (Sinha ve Ataullah, 1987). Günümüzde "yoksulluk, kıtlık, doğal afet, askeri darbe, iç savaş veya tedrici toplumsal ayrışmadan doğan acı ve mağduriyetler gibi farklı nedenlerden dolayı ya da uzak yerlerde hayali ana vatan bulma olasılıkları neticesinde meydana gelen düzenli insan akımları, dünyanın göçmen nüfusunu sürekli olarak arttırmaktadır" (Chatty, 2019: 14). Göç olgusunun incelenmesinde "göç edenlerin birbirinden çok farklı gruplar olmaları, farklı nedenlerle göç ediyor olmaları, farklı bağlamlar içinde bu hareketliliğin oluşması nedeniyle göçü sadece bir sınır geçme hareketi olmaktan çıkarmaktadır. Göçün farklı boyutlarının birbiriyle nasıl ilişkilendirileceği ve göçün gerçek dinamiklerinin neler olduğu konusunda analiz edilmesi gereken bir olgu haline gelmektedir" (Kümbetoğlu, 2012: 49).

Birey veya topluluklar doğal veya insan eliyle yapılmış "doğal felaketler, savaşlar gibi pek çok nedenlerden dolayı evlerini, yurtlarını terk edip güvenli bölgelere gitmek zorunda kalmaları çok eski zamanlardan beri yaşanmaktadır" (Hazan, 2012: 183). Ancak zorunlu göç özellikle yirminci ve yirmi birinci yüzyılın başlarında önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır. Çünkü günümüzde dünyada meydana gelen nüfus hareketlerinin büyük çoğunluğu çatışmanın ve zorunlu göç olgusunun ürünü olarak yaşanmaktadır. Dünyanın dört bir yanında "insanlar her gün siyasal baskı, çatışma, doğal ve insan kaynaklı felaketler sonucu yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmaktadır" (Betts, 2009: 1; Öner, 2012: 17). Zorunlu göçler birey ve grupların kendi tercihleri dışında, farklı nedenlerden dolayı zorunlu olarak aldıkları karar sonucu gerçekleştiği için Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler tarafından yakından takip edilen nüfus hareketleridir. Birleşmiş Milletler zorunlu

göçe maruz kalan kişi veya grupları: “zorla ya da mecbur kalarak evlerinden veya sürekli yaşamakta oldukları yerlerden, özellikle silahlı çatışmaların etkilerinden, genel olarak şiddet içeren durumlardan, insan hakları ihlallerinden veya doğal ya da insan kaynaklı felaketlerden korunmak için, uluslararası kabul görmüş devlet sınırlarını geçmeksizin kaçan ya da bu yerleri terk eden kişi veya bu tip kişilerden oluşan gruplar” olarak tanımlamaktadır (BM, 2005: 1). Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi zorla ya da mecbur kalarak alınan göç kararı neticesinde ve en önemlisi yaşadığı yeri terk eden veya kaçan birey ya da grupların göç sürecidir.

Dünyada çok az insan gönüllü olarak yerini, yurdunu, evini bırakarak başka bir yere göç eder, genel olarak göç eden insanların büyük çoğunluğu istenmeyen sebeplerden (kendi rızaları dışında gerçekleşen) dolayı yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Sirkeci ve Bardakçı, 2016). Birey veya toplulukları her dönemde göç etmeye zorlayan kültürel, iktisadi, siyasal, sosyal vb. gibi sebepler olabilir. Örneğin, ilk toplumlarda daha ziyade “doğa olayları, iklim değişiklikleri ve bu sebeple ortaya çıkan açlık, kuraklık” gibi varoluşsal güven problemi yaratan nedenler bireyleri zorunlu olarak göç etmeye mecbur bırakmıştır (Yalçın, 2004: 14). Günümüz toplumlarında ise bu doğal nedenlerin yanında siyasi ve ekonomik nedenler daha etkili olmaktadır. Genel olarak göç literatürüne baktığımızda ise zorunlu göçlerin temel nedenlerini ‘dışsal ve içsel nedenler’ olmak üzere ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Dışsal nedenler; “sömürgecilik, Soğuk Savaş’ın etkileri, devletlerin çözülmesi ve kurulması, adaletsiz ticari düzenlemelerin ve uluslararası ortaklıkların yerel ekonomiler üzerindeki etkisi, kalkınma yardımları” olarak sıralanabilir (Linstrom, 2003: 3). İçsel nedenler ise; “zayıf yönetim ve sosyal yapılar, kaynakların kontrolü ve paylaşımındaki çatışmalar, ekonominin kötü yönetimi ve yoksulluk, nüfus fazlalığı, kitlesel işsizlik ile etnik, dini, kültürel uzlaşmazlıklar” gibi faktörler olarak gösterilebilir (Linstrom, 2003: 3-4). Dışsal ve içsel olarak ikiye ayrılan zorunlu göç nedenlerine baktığımızda ise her iki neden grubunun birey veya grupların zorunlu göç kararı almasına etki eden faktörleri ele almıştır. Ancak dışsal nedenler daha çok belli bir grubu, bölgeyi veya bireyi hedef alan ve siyasi karar neticesinde ortaya çıkan nedenlerdir.

Diğer bir sınıflamaya göre ise zorunlu göçler doğa kaynaklı ve insan kaynaklı olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Doğa kaynaklı zorunlu göçler deprem, sel gibi insan iradesinin dışında meydana gelen faktörlere bağlı olarak gerçekleşirken; insan kaynaklı zorunlu göçler kalkınma, kentleşme ve çatışma gibi faktörlere bağlı olarak gerçekleşir. İnsan kaynaklı zorunlu göçler şiddet içermeyen kentsel dönüşüm, kamulaştırma gibi nedenlere bağlı

gerçekleştiği gibi şiddet içeren iç çatışma, etnik çatışma ve mezhep çatışmasına bağlı olarak da gerçekleşebilir. En yaygın zorunlu göç türünü ise daha çok insan kaynaklı siyasi nedenli zorunlu göç türü olan "kişi ya da grupların sahip oldukları etnik, dini, siyasi ve benzeri aidiyetleri nedeniyle yaşam alanlarından zorla göç ettirilmeleri ya da göç etmek zorunda kalmaları" oluşturmaktadır (Keser, 2010: 11). Bu bağlamda zorunlu göçlerin çoğunun "kültürel homojenliği sağlamak veya en azından belirli sosyal gruplar üzerinde devlet hâkimiyeti (kontrolü) tesis etmek amacıyla devlet çıkarlarından kaynaklandığına" inanılır (Chatty, 2019: 18).

Keser'in (2011: 12) zorunlu göçün bu kategorik ayrımı İnce (2018) tablo olarak göstermiştir.

Doğa Kaynaklı	İnsan Kaynaklı		
	Şiddet, Çatışma Kaynaklı Olmayan	Şiddet Çatışma Kaynaklı	
		Siyasi Nedenli	Siyasi Nedenli Olmayan
Göç Ettirilmesi, Göç Etmek Zorunda Hissedilmesi			

Tablo 3.1. Zorunlu göç türleri

Kaynak: (İnce, 2018)

Zorunlu göç olgusunu kategorilendirme noktasındaki temel ayrım göç sürecinin karar aşamasında karar almaya mecbur bırakan zaruri nedenlerin olmasıdır. Bu zorunluluk şiddet içerikli olabileceği gibi şiddet ve çatışma içermeyen nedenlerden de kaynaklanabilir. Petersen bu bağlamda zorunlu ve yönlendirilmiş göç ayrımına benzer diğer bir ayrım ortaya atmıştır. Birinci grupta, "insan topluluklarının bir yerden başka bir yere kontrollü olarak yer değiştirdiği, resmi otoritenin kontrolünde yapılan göçler bulunurken; ikinci grupta, baskı, şiddet ve tehditten kurtulmak amacıyla başka bir yere kaçıp iz kaybettirme ya da başka bir ülkeye kaçıp iltica etme şeklinde gerçekleşen göç hareketleri" bulunmaktadır (Yalçın, 2004: 17-18). Fakat iki kategoride göç sürecinde birey karşısında devletin doğrudan ya da dolaylı ilgisinin olduğu bir süreci içermektedir. Bu iki kategoriyi birbirinden ayıran temel fark iradeden ziyade kontroldür. İkinci kategoride zorunlu göç süreci 'göç etmeye mecbur olma' nedeni ile gerçekleştiğinden ve zorunlu olarak göç eden grup veya bireyler zulme maruz kalmaktan korktukları için göç etme kararı almaktadırlar. Birey ya da grubun "zorla/zor kullanılarak göç ettirilmesi veya birey ya da grubun kendisini göç etmek zorunda hissetmesi zorunlu göç sürecinde etkin bir failin ve iradenin var olup olmadığının tespitinde oldukça önemlidir" (Keser, 2010: 11-12). Göç etme kararı ve göçün bir zorunluluk olarak irade dışı olması durumuyla ilgili olarak Richmond (1944) birkaç önemli nokta olduğunu vurgular.

Aşırı stres altında verilmiş kararlarda dahil bu tür kararlar, kararı şekillendiren öteki sosyal davranış türlerinden farklı değildir (aktaran Chatty, 2019: 16). Ayrıca, Chatty'ye göre "serbest ve mücbir, gönüllü ve zorunlu göç arasındaki ayrım yanıltıcıdır. Tüm insan davranışları aslında belirli ölçüde kısıtlanmıştır. Tercihlerimiz asla sınırsız değildir çünkü toplum/topluluk içinde yaşarız ve davranışlarımız bir topluluğun parçası olarak kalma ihtiyacımızı yansıtır" (Chatty, 2019: 16).

Etnik azınlıklar veya bireyler yaşadığı toplumu, yurdunu, evini tek etme kararı alması son derece zordur. Çünkü kişileri veya grupları yaşadıkları yere bağlayan çok farklı nedenler vardır. Bunlar arasında toprak ve taşınmaz mallar üzerindeki mülkiyet hakları, doğa ile çevresindeki toplumla kurduğu öznel ve nesnel bağlar, kişilerin hayatında yer değiştirme anına kadar elde ettiği kültür ve hüner birikiminin o yere özgü nitelikler örnek gösterilebilir. Bu bağları dolayısıyla kendi isteği dışında yer değiştirmeyen farklı nedenlerle yer değiştirmeye mecbur bırakılan kişi veya grubun zorunlu yer değiştirmeye tabi tutulması sahip olduğu maddi ve manevi birçok şeyi kaybetmesi anlamına gelmektedir. Ancak yine de göç kararı almak 'zorunda' kaldığında "göçmenlerin önemli bir kısmı yakın olduğu için komşu ülkelere göç etmektedirler" (İnce, 2018: 54). En önemlisi," zorunlu olarak göç eden birey veya gruplar komşu ülkelere ya da uluslararası koruma arayışında uzak ülkelere mesafe fark etmeksizin göç ederek zulümden kaçar" (Betts, 2009: 1).

Zorunlu göç kaçış plansız ve düzensiz olduğu için birey veya gruplar gittikleri ülkelerde yabancı olarak görülürler. Ev sahibi ülkenin vatandaşları zorunlu olarak göç ederek sosyal ilişki ağına dâhil olan farklı etnik azınlık gruplarına karşı ön yargılı olma eğilimindedirler. Tümtaş ve Ergun'a (2016: 1348) göre "bu ön yargılı olmanın temelinde zorunlu olarak göç etmiş olma hali vardır. Bu durum zorunlu göçler sonucu hâkim topluma dâhil olan sosyolojik azınlıkların ev sahibi ülkeye entegre olma sürecini de olumsuz etkilemektedir". Entegrasyon kelime anlamı olarak bütünleşmek ve uyum sağlamak anlamına gelmektedir (TDK). Uluslararası Göç Örgütü'ne (IOM) göre "entegrasyon" kelimesi ülkelere ve bağlama göre farklı şekilde anlaşılabilen bir terim olmakla birlikte genellikle "ev sahibi toplum ve göçmen arasındaki karşılıklı uyum süreci olarak tanımlanmaktadır". Gönüllük esasına dayalı gerçekleşen göçlerde birey veya gruplar ev sahibi topluma daha kolay entegre olurken; zorunlu olarak gerçekleşen göçlerde, göç eden birey veya gruplar hazırlıksız ve birikimsiz göç ettikleri için ev sahibi ülkeye entegre olması zorlaşmaktadır.

Zorunlu göç sonucu yurdunu, vatanını ve toplumunu terk etmek zorunda kalan birey veya topluluklar ev sahibi ülkeye entegre olamama sorunu dışında zorunlu göçün birçok olumsuz

etkilerini deneyimlemektedirler. Bu olumsuz etikleri örneklendirmek gerekirse; “gelir kaynaklarından kopma, yeni gelir kaynaklarına ulaşamama, ev sahibi ülke vatandaşlarının yararlandığı haklardan yararlanamama, barınma, yoksulluk, emek istismarı, eğitim hakkı fırsatlarından yararlanamama, toplum içinde ayrımcılığa uğrama ve sosyal dışlanma” olarak gösterilebilir (Yükseker, 2015: 234). Ayrıca, bu grup veya bireylerin “yaşadığı mekânlardan, şehirden, evden ya da köyden, aile fertleri, akrabaları dâhil olmak üzere sosyal çevresinden kopması ve devamında yeni bir kültür, mekân ve sosyal çevre içerisine girmesi birey veya grupların sosyo-kültürel anlamda bir şok yaşamalarına neden olur” (Sağır, 2012: 14).

Zorunlu göçler “tıpkı savaşlar, devrimler, askeri darbeler, ekonomik krizler, imparatorlukların çökmesi vb. gibi toplumların, toplulukların/grupların veya belli kişilerin sosyo-kültürel değerlerinin, ekonomik ve siyasal güçlerinin, toplumsal statülerinin ve toplumsal rollerinin değişmesine” neden olur (Tekin, 2011: 98). Aynı zamanda zorunlu göçler savaş durumu, can güvenliğinin olmaması ve diğer hayati faktörlere bağlı olarak gerçekleştiği için daha dramatik sonuçlara yol açmaktadır. Birey veya topluluk olarak varoluşsal güven sorununun en yüksek olduğu bir anda, “zorunlu olarak alınan karar sonrası göç gerçekleştiği için bu göç plansız, düzensiz ve güvenlik önlemleri alınmadan, genellikle kitlesel halde ve bilinmedik bir yere doğru gerçekleşir” (İnce, 2018: 54). Plansız, yeterli güvenlik önlemleri olmadan, kitlesel olarak başlayan zorunlu göç sürecinde farklı nedenlerden dolayı can kayıplarının yaşanması muhtemeldir. Bu süreçte yaşanan kayıplar birey veya toplulukların hafızasından kolay kolay silinmez ve göç ettiği yerlerde bu kayıplar her zaman hatırlanır.

Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreci 1989 yılında Özbekistan’ın Fergana bölgesinde yaşanan olaylar sonrasında başlamıştır. Ahıska Türklerinin Özbekistan’dan zorunlu olarak göç etme kararı almasının nedeni kendilerine yönelik zor/güç kullanımı veya zor/güç kullanılacağı yönünde tehdit unsurlarının ortaya çıkmasıdır. Ahıska Türkleri yaşanan olaylar sonrasında can güvenliği endişesi ile sürgün edildikten sonra yaklaşık 45 yıl boyunca yurt edindikleri Özbekistan’dan zorunlu olarak göç etmişlerdir. İnce’nin (2018) belirttiği gibi Ahıska Türkleri bu zorunlu göç sürecinde ilk olarak yakın ülkelere (Tacikistan, Türkmenistan, Kırgızistan gibi) göç etmişlerdir. Fergana’da olaylar başladığında can güvenliğini sağlamak için Sovyet askerleri Ahıska Türklerini geçici olarak oluşturulan kamplara yerleştirmiştir. Bu kamplarda kalan Ahıska Türkleri daha sonra trenlerle Sovyetler Birliği içinde belli bölgelere gönderilmiştir. Kamplara sığınan Ahıska Türkleri devlet eliyle zorunlu olarak göç ettirilmiştir. Bu bağlamda Petersen’in yönlendirilmiş zorunlu göç

tanımına uymaktadır. Diğer yandan olaylar başladığında kendi kararları sonucu şiddetten kaçmak için çevre ülkelere göç eden Ahıska Türklerinin durumu ise siyasi nedenli olmayan şiddet-çatışma kaynaklı zorunlu göç tanımına uymaktadır. Her iki zorunlu göç kategorisi Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan zorunlu olarak göç etme şekline uygundur. Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan zorunlu göç etme nedenlerine baktığımızda ise Linstrom'un içsel nedenler olarak açıkladığı (kaynakların kontrolü ve paylaşımındaki çatışmalar, ekonominin kötü yönetimi ve yoksulluk, kitlesel işsizlik ve kültürel uzlaşmazlıklar) sebepler etkili olmuştur. Özbekistan'ın Fergana bölgesi tarım alanları verimli olan bir bölgedir. Ekonomik nedenlerden dolayı başta işsizlik ve yoksulluğun artması bu bölgede yaşayan Ahıska Türkleri ve yerel halk arasında kaynakların paylaşımı noktasında çatışma ortamı yaratmıştır. Bu tür içsel sebepler olayların çıkmasına ve sonrasında da Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan zorunlu olarak göç etmesine neden olmuştur.

Ahıska Türkleri Özbekistan'dan çevre ülkelere ve Sovyet Hükümetinin kontrolünde belirlenen bölgelere zorunlu olarak göç ettirilmişlerdir. Rusya'nın Krasnodar bölgesi Ahıska Türklerinin devlet eliyle zorunlu olarak göç ettirildiği yerlerden biridir. Ahıska Türkleri Krasnodar'a yerleştirildikten sonra bölgede yaşayan Slav gruplarının protestolarıyla karşılaşmışlardır. Krasnodar'da istenmeyen etnik azınlık grubu olarak ilan edilen Ahıska Türkleri bu bölgeden de zorunlu olarak göç etmişlerdir. Krasnodar'a göç ettikten sonra yine Linstrom'un içsel nedenler olarak açıkladığı kültürel, dini, etnik farklılıklar sebebiyle çatışma ortamı yaratmış ve Ahıska Türkleri farklı bölgelere ve ülkelere (Amerika Birleşik Devletleri, Ukrayna, Azerbaycan vb. gibi) zorunlu olarak göç etmişlerdir.

3.2. Aidiyet Kavramı ve Kavramsal Çözümleme

Aidiyet kavramı tarih boyunca yaşanan toplumsal değişmelerden her zaman etkilenmiştir. Tarihsel olarak yaşanan kırılmalar ve köklü değişimler toplumsal aktörlerin kendileri ve içinde yaşadıkları toplum veya topluluk ile ilgili algılarını değiştirmiştir. Bu anlamda toplumsal aktörlerin kendileri ile ilgili aidiyet algılarında yaşanan değişmeler daha belirgin olmuştur. Tarihsel olarak en büyük kırılmanın yaşandığı ve "çoklu kimlik ve aidiyet" algılarının ortaya çıktığı postmodern dönemi en güzel tasvir eden benzetme 1964 yılında Marshall McLuhan tarafından ortaya atılan 'küresel köy' kavramı ile yapılmıştır. McLuhan bu benzetmesinde tıpkı modern öncesi toplumlarda küçük bir köyde grup olarak yaşayan toplulukların kendi içinde kolay bir şekilde sosyalizasyon süreçlerine girebildiği gibi; günümüzde kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde küresel ölçekte bütün toplum ve toplulukların iletişim ve ulaşım imkânına sahip olmasından dolayı artık 'dünya' küresel

ölçekte bir köy haline gelmiş ve tıpkı küçük bir köyde bireylerin birbiriyle kolayca iletişime geçmesi gibi küresel köyde de bireyler çok kolay bir şekilde iletişime geçebilmekte ve sosyalizasyon süreçlerine girmektedir. Postmodern toplumlarda değişen bu yapı aynı zamanda toplumsal aktörlerin ilişkilerinde anlamayı öncelikli olarak kabul eden bir kavram olan aidiyet algısının da değişmesine neden olmuştur.

'Aidiyet' olgusu kavram olarak tanımlaması zor olan ve temelinde birden fazla faktörü barındıran karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Aidiyet kavramının sözlük karşılığını Türk Dil Kurumu (TDK); "ilişkinlik, mensubiyet, ait olma hali" olarak anlamlandırmıştır. Ancak aidiyet kavramı asıl olarak ilişkilendirme (toplumsal aktörlerin diğer algılarını ile birlikte (dinsel, köken, statü, ulusal vb.)) ile anlaşılabilecek bir kavramdır. Toplumsal aktörlerin sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçleri çerçevesinde anlam kazanan aidiyet kavramı ve bireylerin aidiyet algısı; sosyalizasyon ve mobilizasyon süreçlerinin yönüne (nesneye, insana, topluluğa, ekonomik sınıfa, cinsiyete, vb.) bağlı olarak şekillenir.

Sosyolojik açıdan birey olmak ancak toplumsal aktörlerin içinde doğdukları toplum veya topluluğun yapısına sosyalizasyon süreci içinde diğer bireyler ile girilen doğrudan veya dolaylı ilişkilerin niteliği çerçevesinde ortaya çıkar. Birey olarak toplumda var olma (yer edinebilme) sürecinde etkili olan faktörler (aile, din, dil, ulus, etnisite vb.), bireylerin kişisel tercihleri ve toplumsal yapı içinde değişen kurumlar (siyaset, eğitim, coğrafi mekân, kültür vb. gibi) aidiyet inşa sürecini belirler. Kymlicka'ya göre toplumsal yapı hem kamusal hem de özel hayatı kucaklayan pratikleri ve kurumlarıyla, insan faaliyetlerinin tamamını kapsayan (societal culturs (toplumsallık kültürü))" kültürlere ayrılmıştır (2015: 141-142). Toplumsallık kültürü; yani hem kamusal hem de özel alanları kucaklayarak, üyelerine sosyal, eğitsel, dinsel, eğlenceye ilişkin ve ekonomik hayat dâhil olmak üzere tüm insan etkinliklerinde anlamlı hayat tarzları sağlayan bir kültürdür. Bu kültürler belli bir toprak parçası üzerinde yaşar ve ortak bir dile dayanır. Paylaşılan ortak değerler, tutumlar ve kültür toplumsal aktörlerin ve grupların aidiyet inşa etme sürecinde ait olunan şeye ilişkin bir bütünleşme çabası içinde olmaları için önemlidir. Aidiyet kavramı günümüz toplumlarında farklılaşma süreçlerinin bir parçası olarak aynı zamanda bir kopuşun da parçası olabilmektedir. Aidiyet inşa süreci bir yönüyle eklemlenme, çıkarılma ve bütünleşme süreci olarak görülmektedir.

Bireyler biyolojik olarak hayata gözlerini açtıktan sonra tarihsel-mekânsal düzeyde bir topluluğa ve topluma bununla beraber de o toplum/topluluğun yapısına bağlı olarak kimlik, aidiyet, statü vb. dünyasına dâhil olur (Çelik, 2017). Bu noktada toplumun yeni üyelerinin

ad alarak bir aidiyet kazanması insanın asıl varoluşsal gereksinimidir. Toplumsal birey dünyaya gözlerini açar açmaz hiçbir sosyalizasyon sürecine dâhil olmadan ilk aşamada bir isim/ad verilerek içine doğduğu kültürel dünyanın mensubu kılınır. “Kültürümüzde isim sahibi olmak o kadar hayat verici bir özelliktir ki, doğduktan kısa süre sonra ölen çocuklar bile isimleriyle defnedilir” (Çelik, 2017: 66). Bu noktada isim aynı zamanda bir aidiyet ve kültürel öge simgesidir. Bireyler doğar doğmaz ilk isim verilerek onlara aidiyet kazandırılmaya çalışılır. Bu bağlamda aidiyet kavramı, insanoğlunun gözünü açtığı ilk andan itibaren var olmaya başlar.

Toplumsal aktörlerin aileye, gruba, ulusa, milliyete, kültüre ait (mensup) olarak dünyaya gelmesi ve sosyalizasyon süreçleri sonucunda ve kişisel tercihlerine bağlı olarak farklı aidiyet algıları oluşturması iki farklı birey – aidiyet etkileşimine işaret etmektedir. Öncelikle bireylerin kendi tercihleri dışında, hazır olan toplumun veya topluluğun üyesi olması nedeniyle kendisinden bağımsız olarak inşa edilmiş aidiyetler: aile, etnisite, dil, din, ulus, köken, topluluk, mekân, vb. gibi bu aidiyetlerin inşa sürecinde toplumsal aktörlerin bireyselliğinden vazgeçmesi, benliğini ait olduğu toplum/topluluk içinde yok etmesi gerekmektedir. Bu aidiyet algısı sonucunda birey-toplum/topluluk ilişkisinde ait olduğu toplumun/topluluğun yapısal özelliklerini en küçük hücresinde taşıyarak büyür, gelişir ve eğitilir.

Sosyalizasyon süreçleri aidiyet algısı oluşturma sürecinin temelini oluşturmaktadır. Bireyler toplum ve topluluk ile ilgili tüm bilgileri doğumuyla başlayan süreç içerisinde ailesinden, toplumun farklı kurumlarının temsilcilerinden (öğretmen, din adamı, kanaat önderi vb. gibi) öğrenir. Bu bağlamda bireyler toplumun üyesi olarak diğer toplumsal aktörler, gruplar, topluluklar hakkında verili bilgilere sahip olur. Bu bilgi edinme süreci ilk toplumlardan günümüze kadar devam etmiştir. Örneğin “ilkel toplumlarda, yabancıların ancak belli arınma ritüellerinden geçirildikten sonra topluluğun içine alındıkları görülmektedir” (Adanır, 2008: 51). Bu arınma ve kabul süreci farklı sosyolojik azınlık gruplarından gelen bireyler için günümüzde de devam etmektedir. Modern öncesi topluluklarda olduğu gibi, modern toplumlarda da kendini bünyesine konuk eden toplumu benimseyen bir yabancı, eğer “o ülkede, bir ömür boyu kalmak istiyorsa, yaşamının kolaylaşması açısından her şeyden önce o toplumla bütünleşmek yani bu yeni toplumun/topluluğun kültürünü, zihniyetini ve yaşantısını benimsemek durumundadır. Ancak bu sayede birey o topluluk içinde yabancı olmaktan kurtulabilir ve yabancı olmadığını (örneğin o toplumun dilini konuşarak, aktif çalışma yaşamı ve çeşitli etkinliklere katılarak) kanıtlayabilir” (Adanır,

2008: 51). Bu bağlamda aidiyet algısı yurt edinme veya hâkim toplumla bütünleşme süreci sonunda birey veya topluluk olarak oluşturulur.

Aidiyet kavramının anlaşılmasının iki ayağı vardır: (1) ait olunan ve (2) ait olan. Bu mensubiyet ilişkisi son tahlilde karşılıklı güven ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Aidiyet inşa sürecinin en temelde süreklilik arz edebilmesi için gönüllülük esasına göre oluşturulması gerekmektedir. İnsan olma durumunun ilk tanımı olan "insan toplumsal bir hayvandır" aslında tam da aitlik ihtiyacının farklı versiyonlarının ortaya çıkması anlamına gelmektedir. Bunlar; bireyin seçimleri dolayısıyla aitlik ihtiyacının gruplara, topluluklara, toplumsal yapı içindeki farklı kurumlara, kültürel ilişkiler sonucu oluşturduğu sosyal kategorilere olan aidiyet algısının genel olarak birbiriyle iç içe geçmiş farklı türleridir. Bireylerin topluluğun bir parçası olduğunu hissetme ihtiyacı aynı zamanda aidiyet kavramıyla ilintilidir. Bireylerin topluluğun üyesi olmasından dolayı sağladığı avantajlar, "bireylerin topluluğa aidiyet inşa etmedikleri durumlarda yaşadıkları huzursuzluklar sonucunda toplumsal aktörlerin daha fazla mensubiyet ihtiyacı hissetmelerinden" kaynaklanmaktadır (Şerif ve Şerif, 1996: 154). Bu durum aynı zamanda bireylerin güven yani varoluşsal güvensizliğinin giderilmesi için gereklidir.

Aidiyet algısı, toplum veya toplulukların yapısı içinde bireylerin sahip oldukları farklılıklardan bağımsız olarak benzerlikler/aynılıklar etrafında inşa edilir. Bu durum toplumsal aktörlerin birbirine olan bağımlılıkları ile açıklamak mümkündür ancak bu durumda aidiyet algısının temelini neyin veya hangi düşüncenin oluşturacağı sorusu gündeme gelmektedir. Toplum/topluluk yapısı içinde bireyler arınma ve kabul edilme ritüellerinden bağımsız olarak ilk defa karşılaştığı birine aidiyet algısını sorgulayıcı sorular sorar. Örneğin; "nerelisin" (mekânsal aidiyet), "baban ne iş yapıyor" (sınıfsal aidiyet), "kardeşin var mı" (soya, aileye aidiyet), "ne iş yapıyorsun" (mesleki aidiyet) gibi soruların altında yatan ve esas öğrenilmek istenen karşıdaki bireyin aidiyet algılarının neler olduğunu öğrenmektir. Bu noktada bireyler aslında benzerlikler ve farklılıklar üzerinden kendisi ve karşısındaki birey ile ilgili güven duygusunu kontrol eder. Farklı aidiyetler bireyin bilincinde, toplumsal ve duygusal yaşamında; bireyin sosyalizasyon süreçlerinin parçası olarak diğer bireylerle kurduğu ilişkisine yön verecektir. Aidiyet bir ihtiyaç anlamında, bireyi topluluğa veya gruba katılmaya yönlendiren bir his yoğunluğu olarak kendini gösterir. Bu açıdan bakıldığında, aidiyet algısı toplumsal aktörlere; "bir topluluğa ait olma, topluluğun üyeleri için önemli olma, ortak bir amaç ve birlikteliğin getirdiği gereksinimlerin karşılanması gibi durumlarda işlev" görmektedir (Duru, 2007: 88). Bu sebeple ister kültürel

aktarımın bir parçası, isterse de bireyin tercihi sonucu olsun, aidiyetler toplumun iç dinamiklerini belirleyici nitelikte olabilme noktasında büyük önem arz etmektedir. Aidiyet kavramı bu bağlamda "bilinç" durumuna vurgu yapmaktadır.

3.2.1. Toplumsal Aktörlerin Aidiyet İhtiyacı

Aidiyet kavramına yönelik dönemsel olarak ortaya çıkan gelişmelere bağlı olarak yaşanan farklılaşmanın yanında farklı disiplinler aidiyet kavramına (sosyoloji, felsefe, psikoloji, antropoloji vb. gibi) farklı yorumlar getirmiştir. Her disiplin, aidiyet kavramını farklı faktörler üzerinden tanımlamıştır. Psikoloji bireylerin aidiyet ihtiyacını Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi üzerinden tanımlamakta, sosyoloji ise toplum ve topluluk içinde bireylerin bütünleşme ve sosyalizasyon süreçleri üzerinden ele almaktadır. Maslow'a (1987) göre aidiyet, "bireyin diğerleri tarafından kabul edilme, tanınma, değerli olma ve önem taşıma ihtiyacıdır". Sosyal bilimciler açısından aidiyet kavramı daha çok toplumsal aktörlerin sosyalizasyon süreçleri boyunca kazandığı deneyimler olarak incelenmiştir. Diğer bir ifadeyle aidiyet kavramı, "bireyleri sistemin ya da çevrenin bir parçası olarak eklemlenmeye yönelten hislerdir" (Levett-Jones ve diğerleri 2007: 211). Aidiyet ihtiyacının karşılanmasında sosyal deneyimlerin rolü son derece önemlidir. Toplumsal aktörlerin ve toplulukların diğer topluluklar ve hâkim toplum ile girdikleri sosyal etkileşimlerin iki türlü sonucu vardır: ilk olarak birey veya topluluklar sosyal dışlanma deneyimleri yaşayabilirler. Diğer sonuç ise önyargılardan uzak, sosyal kabul ve onaylanma deneyimleridir. Bu iki durum farklı sonuçlar ve etkiler zincirini beraberinde getirir (Gardner ve diğerleri, 2000: 488, 495).

İnsanlık tarihinin başından itibaren aidiyet kavramının ortaya çıkış sürecine ilişkin yapılan çalışmalarda, bireylerin toplum/topluluk hayatı içindeki deneyimlerinin aidiyet algısını belirlemede son derece önemli olduğuna dair bulgular ortaya çıkmıştır. Modern öncesi dönemlerde bireysel veya topluluk olarak aidiyet algısı inşa edilmesinin temel nedeni ontolojik güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Birey ilk olarak topluluk içinde varlığının farkına varabilir. Ayrıca topluluğa karşı inşa edilen bir mensubiyet birçok avantajı da beraberinde getirmektedir. Toplum veya topluluğa karşı sahip olunan aidiyet algısı "düzen içinde varlığını sürdürme, barınma, doğa olaylarına karşı kendini savunma, diğer bireylerin zararlarından kaçınma vb. gibi durumlardan korunmayı ve daha önemlisi güven ve istikrarın hâkim olduğu topluluk içinde bulunarak bireylerin varoluşsal güvensizliklerinin giderilmesini" sağlamıştır (Levett-Jones ve diğerleri, 2007: 212). Toplumsal aktörlerin, içinde bulundukları grup, topluluk veya daha geniş toplumlarda "kendileri ile aynı düşünce

iklimine sahip, aynı değerleri paylaşan toplumsal aktörlerle birlikte var olmak istemeleri temelde kendini güvende hissetmeyle ilgilidir" (Bağlı ve Özensel, 2013: 43). Topluluk içinde kurulan düzen aynı zamanda toplumun üyelerine gruba ait olmadıklarında – yani mensubiyetten mahrum kaldıklarında – karşılaşacakları sorunların ne derecede zorlu olacağını da hatırlatır. Bu bağlamda topluluğa/topluma karşı inşa edilen aidiyet toplumsal aktörlerin birey olarak varlığının teminatı olacaktır.

Modern öncesi topluluklar görece daha küçük olmalarından dolayı topluluğun üyeleri diğer bireyler hakkında daha kesin bilgilere sahip olabiliyorlardı. Bu nedenle "modern öncesi zamanlarda insanlar 'tanınmak'tan söz etmiyordu. İnsanların kimlikleri bulunmadığı veya bu kimliklerin tanınmaya dayanması nedeniyle değil, tam tersine, bu kavramlar, sorun yaratmaktan öylesine uzaktı ki, böyle adlar altında konulaştırılmalarına gerek bile duyulmuyordu" (Taylor, 1996: 55). Ancak modern dönemde bu durum tamamen değişmiştir. Modernite ile birlikte ulusal sınırlar çizilmiş ve modern kimlik kavramı ortaya çıkmıştır. Modern kimlik kavramı ile beraber de farklılıklar politikası ortaya çıkmıştır" (Taylor, 2015: 58).

3.2.2. Aidiyet ve Kimlik İlişkisi

Kavram olarak kimlik, "kolektif aidiyetlerden başka, arzularımız, hayallerimiz, kendimizi tasavvur etme, yaşama, ilişki kurma, tanınma biçimimiz gibi hayattaki duruş yerimizi bildiren niteliklerin toplamını" ifade etmektedir (Bostancı 1998: 42). Kimlik, salt anlamı itibariyle kolektif bir yapıya sahip olmamakla birlikte, bireysel yaşantıda var olan tasavvurları, yaşama katılma biçimlerini ve son analizde toplumsal yaşantı içerisinde bireyin konumlanmasını kapsamaktadır (Yanık, 2013).

Toplumsal aktörler John Stuart Mill'in ve Ralph Waldo Emerson'ın ifade ettiği gibi "eşsizdir ve kendi kendilerini oluşturan, yaratıcı bireylerdir; ayrıca insanlar kültür-taşıyıcıdır ve oluşturdukları kültürler geçmişteki ve şimdiki kimliklerine bağlı olarak farklılık gösterir" (Taylor, 1996: 29). Kimlik kavramı her şeyden önce toplum/topluluk içinde bireylerin kimin kim olduğunu bilme sorununu çözme işidir. "İnsan dünyası, başkalarının kim olduğunu bilmenin yolları ve biraz da kim olduğumuz anlayışı olmadan hayal edilemez" (Jenkins, 2016: 21). Ontolojik güvensizlik aynı zamanda bireylerin topluluk içinde diğer bireyleri tanımlama ve onlar hakkında bazı bilgiler edinme arayışına girmelerine neden olur. Bu bağlamda diğer primatların aksine, kokuya ya da sözsüz şeylere güvenmediğimiz için, bir yabancıyla tanıştığımızda ilk yaptığımız şeylerden biri onun kimliğini tespit etme, akıl duyargamımızla bir yerlere yerleştirmeye teşebbüs etmektir" (Jenkins, 2016: 22).

Sosyolojinin kimlik kavramına yaklaşımı ise "bireylerin ve toplulukların sosyal ilişkilerinde, diğer birey ve gruplarlar aralarındaki farkın ortaya konulması veya sürdürülmesi" olarak tanımlanabilir (Jenkins, 2016: 20).

Kimlik tartışmaları özellikle küreselleşme ve postmodernite tartışmalarına paralel olarak 1960'lı yıllar ve sonrasında sosyal bilimler tarafından sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamda incelenmiştir (Ritzer, 2011). Değişen toplumsal yapı içerisinde artan mobilizasyon süreçleri aynı zamanda sosyalizasyon süreçlerinin yapısını da değiştirmiştir. Artan göç ve mobilizasyon etkisi ile birlikte toplum yapıları giderek daha fazla çokkültürlü, çoketnikli, çokdinli bir yapıya doğru evirilmiştir. "Köklerinden koparak başka bir toplumsal, kültürel ortamın içinde var olan/var olma çabası içerisinde bulunan göçmenlerin tanınma, kabul edilme siyaseti kimlik stratejileri geliştirmelerine neden olur" (Göker, 2015: 78).

Sosyal bilimler alanında kimlik kavramı üzerine yapılan tartışmaların temel olarak "kişisel ve sosyal kimlik" olarak ikiye ayrıldığını görmek mümkündür. Cuche'ye göre "sosyal kimlik hem içerir hem de dışlar: Gruba kimlik verir (belli ölçüler içinde aynılık taşıyan kişiler gruba mensupturlar) ve onu öteki gruplardan (aynı ölçüler içinde mensupları birincilerden farklıdır) ayrı kılar" (2004: 115). Kimliğin sosyal boyutunu temel alarak bir kimlik tanımlaması yapmak gerektiğinde, "bireyin çeşitli aidiyetlerini açıklayan, dış gözlemle kavranabilen, özneyi en yakın diğerlerinden ayıran farklılıklar" olarak tanımlamak mümkündür (Kösoğlu, 1995: 43). Sosyal kimlik anlayışının temel iddiaları şu şekilde sıralanabilir: 1. Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve değerlendirirler, kendilerini sınıflandırırlar, bu sınıflandırma sonunda da kendilerini yerleştirdikleri grupla özdeşleştirirler. 2. Sosyal çevredeki gruplar, bireye kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Bu konumun belirlenmesi diğer gruplarla yapılan karşılaştırma sonucunda belirlenir. 3. Bu karşılaştırma esnasında insanlar kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme eğiliminde olurlar. 4. Bireyin edindiği sosyal kimliğin olumlu ya da olumsuz olması üyesi bulunduğu grubun yapısına bağlıdır (Demirtaş, 2003: 129-130). Bu noktada sosyal kimlik daha çok toplum veya topluluğu oluşturan bireylerin toplamının tanımlanmasıdır. Bireyler aynadaki benlik kuramında olduğu gibi topluma bakarak kendi kimlik algılarını oluştururlar. Birey toplumdan bağımsız olarak düşünülemez. Sosyal kimlik daha çok bireylerin toplum/topluluk içinde doğmalarından dolayı hak kazandıkları ve hazır buldukları kimliklerdir. Sosyal kimlik aynı zamanda sosyalizasyon süreçlerinin en fazla etkili olduğu kimlik türüdür. Kimliğin kişisel boyutunun tam tersi argümanları benimseyen sosyal boyutu "bireyin kendisini ait

hissettiği toplumsal grupların idealleri ve değerleriyle olan bütünleşmesiyle" oluşmaktadır (Hakan, 1995: 147).

Diğer taraftan kişisel kimlikler daha sübjektiftir. Bireyler kimliklerini kendi rasyonel ve duygusal tercihleri doğrultusunda inşa ederler. Kişisel kimlikler daha çok "bireylerin kendisini diğer bireylerden ayıran bedensel, zihinsel ve psikolojik özelliklerini nasıl algıladığı ve tanımladığıyla" ilgilidir (Minibaş ve diğerleri, 2008: 179). Assmann'a göre; "sosyal kimlik toplumsal aktörlerin bilinçlerinde oluşur ve gelişir. Bu bireyin, ortak ve kültürel formasyonun ufkuna bağlanması sonucu ortaya çıkan kaçınılmaz ve vazgeçilmez bir süreçtir" (2001: 144). Aynı zamanda "bireyin sosyal kimliği onun sosyal sistemdeki aidiyetlerinin bütünüyle özellik kazanır. Kimlik bireye sosyal sistemde kendisini konumlamasını ve kendisinin sosyal olarak konumlanmasını sağlar" (Cuche, 2004: 115). Kişisel kimlik bireylerin kendisini topluluk içinde sadece ve biricik olarak konumlandırması, sosyal kimlik ise bireylerin üyesi olduğu topluluk veya toplumun diğer üyeleriyle aynı olduğu bilincidir. Bu bağlamda kişisel kimlik kendini farklılıklar, sosyal kimlik ise aynılıklar üzerinden temellendirir (Zıllıoğlu, 2008: 21-22).

Dolayısıyla "kimlik bireyin değil, bireyin mensup olduğu bütünün tanımlanması olarak karşımıza çıkmaktadır" (Göker, 2015: 78-79). Bireyi ifade eden bir kavram olarak kimliğin, bireyin parçası olduğu kümeyi ifade etmesi bakımından önemli bir çelişkidir. İkinci paradoks ise kimliğin, ne olunmayan üzerinden, diğer bir ifadeyle öteki üzerinden konumlandırılmasıdır. Bu ise tam olarak negatif bir inşa sürecini gerektirmektedir. Bu farklı kimlik tartışmaları farklı kimlik algılarına işaret etmesine rağmen "ikisi de toplumsal aktörlerin amaçlarını, aidiyetlerini, isteklerini, duygularını ve tepkilerini yönlendiren faktörleri açıklamaktadır" (Tok, 2003: 121-122).

Kimlik kavramının karmaşık bir yapıya sahip olmasının altında yatan neden Doytcheva'nın da belirttiği gibi "kimliğinin bütünleşik doğasının kültür alanına ve belki de daha önemlisi kültür alanının ötesine" uzanmasıdır. Toplumsal aktörler, gerçekte, kendini etnik cemaatle birlikte profesyonel çevre, cinsiyet, yaş, köken, coğrafi mekân ya da ikamet gibi farklı toplumsallaşma ve aidiyet çemberlerinin kesiştiği noktada toplumsal ajanlar olarak" görmektedir (2009: 119-120). Toplum/topluluğun her boyutu aynı zamanda, kişilerin toplumsal statüleri ve üyesi oldukları çeşitli gruplar içerisindeki rolleri toplumsal aktörlerin kimliklerini etkiler. Kimlik, rollere ilişkin anlamlara ek olarak davranış, beceri ve donanımları içerir" (Göker, 2015: 87). Bu görüşe göre kimlikler ilişkilerden bağımsız olarak

düşünülemez. Kimliği oluşturan “roller, ilişkiler içinde ve ilişkiler de gruplar içinde” düşünülür (Hortaçsu, 2007: 21).

Bireyler içinde doğdukları toplum/topluluk yapısına bağlı olarak sosyalizasyon, kültürleşme ve toplumsallaşma süreçleri doğrultusunda bir kimlik edinme süreci geçirir. Kimlik edinme süreci, içine dâhil olan faktörlere (cinsiyet, dil, kültür, din, mezhep, etnisite vb. gibi) bağlı olarak, bireyler birden fazla kimliğe sahip olabilirler (Göker, 2015). Buna bağlı olarak da kimliğin toplumsal yapı içerisinde inşa sürecinde; bireyin kendini ait hissettiği milliyet bağı, parçası olduğu toplumsal gruplar, yaşamını ve algılarını şekillendiren kültür çevresi, değerler sistemi olarak dini inançları sahip olduğu veya olmadığı ana vatan algısı toplumsal aktörlerin kimlik algısını şekillendirmektedir. Bu unsurlar aynı zamanda bireylerin aidiyet bağını da belirleyen unsurlardır. Bu faktörlerin temel fonksiyonu bir taraftan kişinin neye, nereye ve nasıl ait olduğunu (mensubiyet taşıyacağını) ifade ederken, bir diğer taraftan da kim olduğunun cevabını vermesidir.

Toplumsal aktörler hâkim toplum içindeki sosyolojik azınlık gruplarını ve diğer toplumları sahip olduğu belirli etnik grup veya kültüre ve özellikle dil, yaşayış, adet ve dine göre değerlendirir. Bu etnik ayrımlar ve alt ayrıştırmalar her bir etnikliğin kendi benzersiz kültürel kimliğinin tanımlanmasına hizmet eder. “Etnosentrik bakış açısının egemen olduğu kolektif kimlikler, kendi içerisinde belli ince ayrımları ve farklılıkları barındıran bir sınıflandırmaya tabi tutulabilirler. Bunlar; milli/ulusal kimlik, etnik kimlik, kültürel kimlik ve dini kimlik olarak sınıflandırılabilir” (Göker, 2015: 77). Toplumsal aktörler doğum ile birlikte “etnik ve kültürel kimliğin yapıcı ögeleriyle dünyaya gelir ve bu kimliğin içinde bireyin ait olduğu ulusa özgü ‘zihniyet’ ve ‘yaratıcılık’ alanına giren fenotipik ve psikolojik yetiler bulunur (Cuche, 2004: 116). Sosyal kimlik bu durumda bir noktada doğuştan getirilen bir aidiyet duygusuna dayanmaktadır.

Toplum ve topluluk içinde kuşaklar arasında bir aktarım olarak devamlılığını sürdüren kültürel kimlik genellikle “göç ve göçmen yazınında kullanılan bir kolektif kimlik” türüdür. Özellikle kültürel farklılıklar ekseninde şekillenen ve kültürlerin karşılaşması esasında önem kazanan bu kimlik türü, göçmenlerin yeni sosyal ortamında belirleyici bir öneme sahiptir. Kültür aynı zamanda göçmen grupların diaspora olarak devamlılığını sürdürmelerinde etnisite ile birlikte son derece etkilidir. Etnik, dinsel veya kültürel bir grubun “diaspora olarak kabul edilmek için bir insan grubunun ya da bir bölümünün çok sayıda ve birbirlerine uzak ülke topraklarına dağılmış olmaları gerekir. Ayrıca diaspora sayıca önemli bir toplu göç olgusunu içerir ve ardı ardına yapılmış bireysel göçler toplamıyla” aynı şey değildir

(Cuche, 2004: 151). Diaspora kavramının nitelikleri konusunda Cohen (1997:26) bütün diasporaların bazı ortak özellikleri taşıdığını söylemiştir; örneğin diaspora grubundan söz etmemiz için belli bir etnik azınlık grubunun “ana yurtlarından, genellikle baskı veya zorlama gibi sebeplerden dolayı travmatik olaylar sonucu iki veya daha fazla yabancı bölgeye dağılmalıdır”. Diaspora grupları genel olarak zorunlu nedenlerden dolayı ana vatanlarını ve ana yurtlarını terk etmek durumunda kalan sosyolojik azınlık grupları tanımlamak için kullanılır. Bu argüman her durumda geçerli olamamakla birlikte, diaspora gruplarının aidiyet algılarının inşasında belirli olumsuz anılar her zaman var olmuştur. Bir diaspora grubunun varlığından söz edebilmek için, öncelikle farklı grupların içsel ve dış dayanışma bağlarına temel oluşturan şeyin, aynı tarihi ve kültürü paylaşan bir birlik olarak mekânda dağılmışlık olgusunun hareketlendirdiği ortak bir etnik kimlik” olduğu bilincidir. Diasporatik birlik haline gelen sosyolojik azınlık grupları aynı zamanda biz bilincini sürdürürler. Biz bilinci grup içindeki tek tek bireylerden farklı olarak hâkim toplum içinde farklılıklarını sürdürmeleridir. Toplumsal aktörlerin ‘ben’ bilinci bu süreçten etkilenir ancak bu her zaman biz kimliğini (diaspora olarak) beraberinde getirmeyebilir. Biz kimliği, bireyin bir topluma ve o toplumun kültürüne ait olduğunu dile getirilmesini gerektirir (Assmann, 2001: 143).

Hâkim toplum içinde farklı grupların sahip oldukları kimlik ve aidiyet algıları çeşitlilik arz etmektedir. Bireylerin toplum veya topluluk yapısı içinde bulunan kategorilerden herhangi birine inşa etmiş olduğu aidiyet algısı, aynı zamanda kimlik algılarının farklı bir boyutudur. Bireylerin toplum veya topluluk içindeki aidiyet algılarını etkileyen faktörler; örneğin, meslek, etnisite, toplumsal roller, statü, millet duygusu gibi kimlik algılarının farklı bir yönüdür. Farklı kimliklerin hâkim toplum içinde tanınması veya tanınmaması toplumsal aktörlerin aidiyet algılarını şekillendirdiği sosyalizasyon süreçlerinin niteliğini belirlemiş olur. Doytcheva’ya (2009: 57) göre; “kimlik özlemi, bireylerin en meşru insani gereksinmelerinden biridir. Bu bağlamda, hâkim toplum içinde farklılık politikaları sadece farklılıkları dikkate almakla kalmamalı, farklılıkların eşit değerde, eşit saygınlıkta olduğu gerçeğini de yansıtmalıdır”. Hâkim toplum içinde farklı kimliklerin kısmen tanındığı, hiç tanınmadığı ya da yanlış tanındığı durumlarda kimlikler hâkim toplumun üyelerinin algıladığı şekilde biçimlendirilir. Bu nedenle hâkim toplum içinde bireyler ya da sosyolojik azınlık grupları, onlara kendileriyle ilgili hapsedilen, aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj yansıtıyorsa bir birey ya da grup toplu olarak yaftalanır ve gerçekler çarpıtmaya uğrayabilir. Bu durumda tanınmama ya da yanlış tanınma zarar verici olabilir; toplumsal aktörleri sahte,

çarpıtılmış ve indirgenmiş bir varoluş tarzına hapsederek baskı unsuruna dönüşebilir" (Taylor, 2014: 46).

Modern öncesi toplumlar ile kıyaslandığında kimlik ve aidiyet tartışmalarının modern dönemde hâkim toplum içinde sorun teşkil etmeye başladığı ve bu sorunları çözmeye yönelik politikaların ortaya çıktığı görülmektedir. Taylor'a göre tanınması gereken kimlikler, genelde "kolektif toplumsal kimlikler adını verdiğimiz (din, cinsiyet, etnik köken, ırk, cinsel yönelim vb. gibi) kimliklerdir. Bu tür kolektif kimlikler taşıyıcıları için başka, diğer bireyler ve gruplar için başka anlamlara sahiptir" (Taylor, 2015: 163). Kolektif kimlikler içinde "en önemli ve etkin olanı ulusal kimliktir. Çünkü ulusal kimlik, bütün sınıfları ve bireysel kimlikleri tek bir kolektif kimlik altında birleştirmeyi hedefler (Akça, 2007: 6). Ancak Doytcheva'ya göre, "kimlik sorunları tipik olarak modern bir kaygıdır. Sadece modern insan, kendi değerlerini yaratma, seçme, tanımlama ve eşsiz olma anlamında bir kimlik taşır" (2009: 56).

Toplum veya topluluk içinde doğuştan elde edilen sosyal kimliklerden bağımsız olarak toplumsal aktörler kimlik inşa süreçlerine bağlı olarak farklı kimlikler edinebilir. Bu kimlik edinme süreci durağan ve tek seferlik bir süreç değildir. Bireylerin yaşamı boyunca devam eden bir sürece dönüşebilir. Modern dönemde farklı grupların karşılaşma ve birbirini etkileme durumları arttığından kimlik ve aidiyet algıları tek sefer inşa edilen ve bireyin hayatının sonuna kadar koruduğu bir algı değildir. Toplumsal değişimler ve sosyalizasyon süreçleri, toplumsal aktörlere kimlik ve aidiyet algılarını inşa etme ve yeniden inşa etme imkânı vermektedir. Kimlik edinme süreçleri aynı zamanda toplumsal aktörler için grup veya toplum olarak aynılıkları veya farklılıkları belirleme sürecidir. "Aynılaşma süreci, grubun ve grup üyelerinin kimliklerini benimseme, kabul etme aşaması" olarak da ifade edilebilir (Göker, 2015: 87). Bireylerin sahip olduğu benzerlikler ve farklılıklar değişiklik gösterebileceğinden aynı zamanda inşa süreçleri de her dönemde devam edecektir. Belirlenen benzerlikler ve farklılıklara göre kimliklerin ayırt etme özellikleri vardır. Bireyler kendilerini gruplardan, toplumun diğer üyelerinden ve paydaşlarından ayırabilir.

Hâkim toplum içindeki farklı sosyolojik azınlık grupları için kimliğin inşa süreci sahip olunan toplumsal arka plan bağlamında ve yine tarihsellik çerçevesinde belirli bir anlam kazanarak devam eder. Kimlik algısının sübjektivitesinden farklı olarak aidiyet algısı bir topluluğa veya topluma inşa edildiğinde bireyin aidiyeti öznel bilinç üzerinden değil daha çok doğal durum olarak yaşanır. Aidiyet bir gruba, topluluğa veya hâkim topluma inşa edildikten sonra bilinç seviyesine çıkarılarak – örneğin gruba girme ayinleri – ya da farkına

varılarak – farklı toplumlar ve yaşam biçimleri ile karşılaşma sonucu – bir biz kimliğine doğru evrilir. Bu bağlamda, kolektif kimlikler bireylerin bir kültüre katılımını ve kolektif kimlik anlayışının bilince çıkmasını ya da o kültüre ait olduğunun ilan edilmesidir.

Grup, topluluk veya topluma aidiyet algısına sahip olan bireylerin kimlik inşa sürecinde "gerçek ya da uydurulmuş sanal bir geçmişe (kökene) müracaatı belirleyici bir öneme sahiptir" (Sancar, 2014: 44). Ancak sosyolojik azınlık grupları, topluluklar/toplumlar verili bir hafızaya sahip değillerdir; tam tersine metinler, resimler, anıtlar, yazıtlar, yıldönümü kutlamaları ve belli ritüeller gibi çeşitli simgesel araçlar vasıtasıyla kendilerine bir hafıza yaratırlar. Bu ortak hafıza aracılığıyla, üyeleri arasında ortak değerler, kültür, gelenek yaratılır. Bu tür toplumsal birlikteliklerin biz (kolektif) kimliği geçmişteki ve kültürel geleneklerdeki ortak referanslar aracılığıyla oluşur. Bu kimliğin "soy–sopa (etnisiteye) değil, öğrenme ve özdeşleşme gibi pratik aidiyetlere dayandığını" söylemek mümkündür (Ulutaş, 2017: 142). Toplumsal aktörlerin bu öğrenme süreçleri de yine hâkim toplum yapısı içinde diğer bireylere bağlı olarak gerçekleşir.

3.2.3. Aidiyet Türleri

Aşağıda şekil 3.1.'te çalışma kapsamında ele alınan aidiyet türleri gösterilmiştir.

Şekil 3.1. Aidiyet türleri

3.2.3.1. Ulusal aidiyet

Önceki bölümde de tartışıldığı gibi ilk insandan günümüz postmodern topluma doğru yaşanan değişim ve dönüşüm sürecinde meydana gelen farklılaşmalar sonucunda bütünleşme ve dayanışma türlerinin çoğalması aynı zamanda toplumsal yapıyı da değiştirmiştir. Toplumsal yapının değişmesi sonucu toplumsal birliktelikler de değişime

uğramıştır. Modern öncesi toplumlarda "kabile topluluk, feodal düzende monarşi, modern dönemde ise milliyet esasına dayanan ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Ulus-devletlerin ortaya çıkışı ile birlikte de toplumsal yapı içinde bireyler millet algısı etrafında" bütünleşmişlerdir (Yılmaz, 1994: 13-15). Millet, farklı grupların tek bir çatı altında toplanmasına imkân sağlayan daha kapsayıcı bir kavramdır. Ulusların ortaya çıkışı ile birlikte daha küçük olan birliktelikler genişlemiş ancak bu birliktelikler farklılıkları daha keskin bir şekilde ortaya koymuşlardır. Ulus temelli bu yapılarda paylaşılan ortak ögelerin sembolik anlamı daha da güçlenmiştir. Bir ulus tanımlaması yapmak gerekirse; "ulus özel, yerel, budunsal ya da dinsel aitliklerin çöktüğü ve yönetim kuralları, iletişim dizgeleri ve eğitim programları biçiminde ortaya çıkan bir ussallığın galip geldiği modern, karmaşık ve değişken toplumun siyasal" biçimidir (Touraine, 2000: 205).

Toplumsal birlikteliklerin genişlemesi aynı zamanda farklı siyasi politikaların da ortaya çıkmasına yol açmıştır. Ulus devlet anlayışı bu siyasetin ürünüdür. Aynı zamanda modern toplumların birlikteliği siyasi bağlamda daha bütünlükçü (kapsayıcı) politikalar ortaya çıkarmıştır. Ulus devlet farklı grupların üzerinden daha genel ve ortak paydaşlar ile varlığını sürdürür. Gellner'e göre, ulus devleti yaratan da toplumsal aktörlerdir, "iki insan ancak ve ancak birbirlerini aynı ulusun üyesi olarak kabul ediyorsa aynı ulusa mensup" demektir. Bir başka ifadeyle, "ulusları insanlar yaratır; uluslar insanların kendi inanç, sadakat ve dayanışmalarının ürünüdür" (Gellner, 2006: 78). Ulus devletler modern öncesi topluluklarda olduğu gibi toplumsal aktörlerin ontolojik güven ihtiyaçlarını karşılayan bir siyasal sistemdir. Ulus devletin üyeleri arasında "ortak ulusal kimlikten gelen karşılıklı anlaşılabilirlik, dayanışma ve güven ilişkileri" yatmaktadır (Barry, 1991: 174-175). Ulusal birliğin/bütünlüğün sağlamış olduğu güven, düzen ve istikrar aynı zamanda ulusal aidiyeti temsil etmektedir.

Genişleyen toplumsal birliktelikler ile beraber toplumsal aktörler içinde yaşadığı toplumsal bütünün 'parçası' olarak aidiyet algısını inşa etmişler ya da etmeye zorlanmışlardır. Toplumsal aktörlerin farklılıkları ortak bir 'ulus' düşüncesi merkezinde kolektif bir bütün oluşturma aracılığı ile giderilmeye çalışılmıştır. Bu ulusa dayalı kolektif algı, aynı zamanda bireylerin siyasi yapı ile kurduğu aidiyet algısını da ayakta tutmaktadır. Farklı ve daha geniş bir birliktelik olan "ulus devlet modelinde, toplumun üyeleri ortak paylaşılan dil, din, ulusal bilinç ve millet olma anlayışı ile güçlendirilen bir aidiyet algısı inşa ederler" (Tönnies, 2000: 215). Ulus temelli inşa edilen aidiyet algısı ulusal birliğin sağlamış olduğu düzen ve birliktelikte karşılığını bulmuştur. Ulusal aidiyet algısının inşasının dayandığı temeller

maddi ve manevi olarak ikiye ayrılabilir. “Maddi temeller ana vatan, siyasal bütünlük, dil, din birliği olarak gösterilebilir. Manevi temelleri ise, ortak bir tarih, toplumsal bütünlük içinde yaşama, ülkü ve amaç birliği ve en temelde kültür birliği sayılabilir” (Ergun, 2000: 182). Kültür topluluklara özgüdür, toplumun ve toplulukların diğer toplumlardan ayıran özelliklerinin tamamıdır. Kültür kavramının bu tanımı aynı zamanda “toplumun bir bütün olarak tanımlanmasını ve diğer toplumlardan nasıl farklı olduğunu” gösterir (Alver, 2007b: 133). Kültür kavramı doğası gereği benzerlikler yani aynılıklar üzerinde temellenmiştir.

Ulus devletler her şeyden önce geniş toplumsal birlikler olduğu için bünyesinde ortak değerleri paylaşmayan, aynı ülkü ve amaç birlikteliği gütmeyen, “bulundukları ülkedeki ulusal kimliğin dışında kendisini gören ve bu noktada ulusal aidiyet duygusu taşımayan” bireyleri barındırır. Bu kesimler için ulusal bütünlük algısı; “baskıyı, haksızlığı, tahakkümü, anti-demokratlığı, meşruiyetsizliği simgelemektedir. Bu durum özellikle kendi arzuları dışında – örneğin savaşlar nedeniyle – çeşitli ulusların egemenliği altına giren kimseler için geçerlidir” (Anık, 2012: 63-64). Farklı toplum veya topluluklardan gelen grup veya bireyler için “eski, aykırı ya da azınlığa ait olarak nitelenen ne varsa yasaklanmış, engellenmiş, küçümsenmiştir”. Ancak yine de “ulus devletlerde bütünleşmenin doğurduğu sonuçlar, bütünleşmenin bugün başka yerlerde doğurduğu sonuçlara göre daha az şiddet içermiş gibi görünmektedir, çünkü ulus devletlerde bütünleşme uzun bir döneme” yayılmıştır (Tourine, 2000: 205). Ulus devlet içinde kendini farklı konumlandıran toplumsal aktörler genel olarak “yabancı” olarak görülmektedir. Göker’e (2015: 109) göre, “yabancı, kültürel olanın, dolayısıyla insani alanın dışında kalan toplumsal varlıklardır. Yabancının algılanması ve değerlendirilmesi her şeyden önce aynı kültürel özelliklere sahip olmayan insanların yadsınması anlamına gelir ki bu da kültürün ortak bir değer üreticisi olarak görüldüğünü ve yabancının kültürel farklılıklar etrafında kodlanan bir tanımlama biçimi olduğunu ortaya koymaktadır”. Bu bağlamda yabancı aidiyet algısı inşa etmemiş/edememiş olan kişilerdir. Aynı kültürü paylaşmayan ve dolayısıyla kolektiviteden mahrum kalan herkestir. Ahıska Türklerinin özellikle 1989 yılında Rusya’nın Krasnodar bölgesine göç etmesinden sonra yabancı olarak görülmüş ve siyasal sisteme vatandaşlık bağı ile bağlı olmamasından dolayı dışlanmıştır. Ahıska Türkleri kültür ve kökenlerine olan bağlılıkları hâkim toplum tarafından ‘yabancı’ olarak kodlanmıştır. Ahıska Türkleri Ukrayna’ya zorunlu olarak göç ettikten sonra siyasal düzene vatandaşlık bağı ile bağlı olmasına rağmen Krasnodar’da olduğu gibi kültürel farklılıklar etrafında kodlanan ve yabancı bir etnik azınlık topluluğu olarak görülmüştür.

Ahıska Türkleri hâkim toplumun kültürünü paylaşmayan ve dolayısıyla kolektiviteden mahrum kalan ve ulusal aidiyetten yoksun etnik azınlık gruptur.

'Ulus' temelli aidiyet algısı, ortak ulus algısını paylaşan toplumsal aktörlerin siyasal sisteme vatandaşlık bağı ile bağlı olmaları anlamına gelmektedir. Bütünleşmeden dolayı sahip oldukları haklar itibariyle toplumsal aktörler toplumu yöneten politik sistemin belirlenmesinde egemenliğin kullanımına eşit olarak katılabilmektedirler. Bu noktada önemli olan husus ulusal yapı içinde üyelerin ulus algısının bütünleştiriciliği sayesinde her ne kadar kültürel, ekonomik, dini, etnik, dil vb. gibi farklılıklara sahip olsalar dahi hepsini ortak bir bağ olan 'vatandaşlık' bağı birleştirmektedir. Vatandaşlık bağı ulusal birlik içinde toplumun üyeleri arasında güçlü bir aidiyet algısının inşa edilmesini sağlaması ve inşa edilen bu ulusal aidiyetin bireylerin kendilerini toplumsal bütünün parçası olarak görmeleri, yani vatandaşlık kültürünü benimsemeleri anlamına gelmektedir. Ulusal kimliğin birleştirici işlevinin gerçekleşmesi ve ulusal düzeyde güçlü bir kolektif aidiyet bilincinin oluşması için siyasi olarak bütünleşme son derece önemlidir. Buna bağlı olarak da ulusal aidiyet, "bütünün bir parçası olma duygusu etrafında şekillenen bir vatandaşlık kültürü ile beslenmektedir. Ulusal birlik etrafında şekillenen sadakat ve aidiyet, politik haklarla desteklenmiş ve hukuk tarafından koruma" altına alınmış olmalıdır (Marshall, 2000: 47). Toplumsal aktörlerin vatandaş olarak, hâkim topluma aidiyeti hukuksal bütünlük ile örtüşmesi gerekmektedir.

Ahıska Türkleri etnik azınlık grubu olarak sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca varlığını sürdürdüğü toplumlar tarafından yabancı bir etnik azınlık grubu olarak görülmüş, farklılıklarını koruyarak siyasal sisteme vatandaşlık bağı ile bağlanması sağlanmamış ve köken algılarından dolayı ötekileştirilmişlerdir. Bu tür sorunlar Ahıska Türklerinin hâkim topluma tam anlamıyla bir entegrasyon sağlayamamasına neden olmuştur. Bütünün bir parçası olmaktan ziyade Ahıska Türkleri için temel amaç topluluk olarak varlığı sürdürmek ve varoluşsal güvensizliğe son vermek olmuştur. Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca Marshall'ın tasvir ettiği ulusal aidiyet algısını hiçbir topluma inşa edememiştir. Ayrıca Ahıska Türkleri etnik azınlık grubu olarak Özbekistan'da, Rusya'da ve Ukrayna'da siyasal haklarla desteklenmemiş ve temel haklar konusunda hukuk tarafından bir koruma sağlanmamıştır.

3.2.3.2. Dini aidiyet

Din toplumun yapısını ve bireylerin toplum ile kurdukları ilişkilerini düzenleyen ve kimlik, aidiyet gibi önemli algılarını belirleyen bir inanç sistemidir. Din, inanç sistemi olması ile birlikte toplumsal aktörlerin kendileri ve toplumsal çevreleri ile ilgili merak ettikleri, kimi

zaman huzursuz oldukları ve aynı zamanda güvensizlik ve güven arasında uçlarda gidip geldikleri durumlarda bir cevap ortaya atar. Din bu belirlemeleri yaparken birtakım semboller ve efsaneler kullanır. Bu bağlamda Geertz'e (2007: 177) göre din, "bireyler için güçlü, kapsamlı ve uzun süre devam eden ruh halleri ve güdülenmeleri tesis etmek üzere işleyen bir semboller" sistemidir. Hâkim toplum yapısı içinde veya farklı toplum yapılarında din, inananları için birliktelik yaratır. Toplumsal aktörler "topluluk olarak mekânsal birlikteliğini paylaştıklarında sembolik bir ortak yaşam kurarlar; grup kendi mekânından ayrı düşse de bu birlikteliği, kutsal mekânları sembolik olarak yeniden üreterek" yaşatır (Assmann, 2001: 47). Farklı toplum yapıları içinde yaşayan bireyler hâkim toplumdan farklı bir dini inanışa sahip olduklarında dini pratiklerini kutsal mekânlarını yeniden üreterek yaşamaya devam ederler. Örneğin Hristiyan bir toplum yapısı içinde yaşayan Müslüman bir topluluk cami yapmalarına izin verilmediği durumlarda, bir evi mescit gibi kullanarak dini pratiklerini yerine getirmeye çalışırlar. Bu durum diğer dini gruplar için de benzerlik göstermektedir. Ancak bazı durumlarda hâkim toplumun dinsel hoşgörüsüne bağlı olarak cami, kilise vb. gibi dini mekânlarını inşa ederek dinlerini rahatça yaşayabilirler.

Ancak yine de farklı dönemlerde toplum/toplulukların değişen kültürel, ekonomik ve siyasi algıları nedeniyle dine karşı bakış açıları da değişmiştir. Modern öncesi dönemlerde din toplumun bütün kurumlarını etkilemiş ve diğer kurumlar din merkezli algıya göre şekillenmiştir. Bu durum modernite ve sonrasında artan rasyonalite ile birlikte değişime uğramıştır. Wilson, "Laik Bir Toplumda Din" (1966) adlı çalışmasında özellikle sanayileşme ile birlikte artan bilimsel faaliyetlerin rasyonelleşmiş toplum yapılarını ortaya çıkardığını söylemiştir. Bu sonuç aynı zamanda Weber'in ifade ettiği "toplum veya toplulukların modernizm ile birlikte bilimsel ve uzmanlaşmış toplumlar haline gelerek, geleneksel değerler, inançlar ve pratiklerin zayıfladığı" teorisine dayanmaktadır. Bu durum; dinin toplumsal yapı içinde sağlamış olduğu faydaların değiştiğine ve toplumsal aktörlerin bu işlevlerden daha az faydalanır hale geldiğine; daha da önemlisi bireylerin hayatın anlamını açıklamak için herhangi bir inanç sistemine ihtiyaç duymadığı anlamına gelmektedir.

Sosyologların dine yaklaşımı ise daha çok dinin toplumun devamlılığı ve sürekliliği açısından işlevsel boyutu üzerinden olmuştur. Bu bağlamda "dinin en temel işlevlerinden biri toplumsal aktörlerin kendini disipline etmelerini sağlamasıdır" (Özkalp, 1995: 176). Toplum veya topluluklar düzen içinde işleyen organizmalardır. Toplumsal yapı içinde her kurumun yerine getirmesi gereken bir işlev vardır. Din toplumsal bir kurum olarak düzenin

sağlanması için gerekli olan kuralların toplum üyeleri tarafından uyulması hususunda son derece işlevseldir. Din, toplumsal aktörleri disipline ederek bu kurallara uyulmasını sağlar. Toplum içinde düzenin sağlanması için son derece önemli olan bu kurallar, toplumun üyelerinin huzur içinde yaşamasına, ontolojik güvensizliklerinin giderilmesine, toplumun devamının sağlanmasına yardımcı olur. İnanç sistemleri özellikle semboller kullanarak ve kutsiyet yaratarak bireylerin inançlarını düzen içinde (toplum yapısı içindeki kurallara uyarak) yaşamalarına yardımcı olur. Düzen içinde ve varoluşsal güvensizlikleri giderilen bireyler toplum veya topluluğa daha güçlü bir aidiyet (mensubiyet) algısı inşa etmektedirler. Din üzerinden inşa edilen bu aidiyet algısı bireylerin farklı toplumlarda yaşasalar dahi ana vatanları ile olan bağlarının kopmamasını sağlamaktadır. Ana vatanlarında edindikleri dini inanışlar ve pratikler; farklı toplumlarda yaşayan bireylerin bu dini pratikleri devam ettirmeleri sayesinde kökenlerini hatırlamalarına yardımcı olur.

Dinin temel işlevlerinden bir diğeri de toplum/topluluk içinde üyeler arasında "bütünleşme ve dayanışma" sağlamasıdır (Özkalp, 1995: 176). Durkheim'ın sosyoloji disiplini içinde yapmış olduğu en önemli araştırma olan 'İntihar' adlı çalışmasında bu konu üzerine yaptığı yorumlar son derece önemlidir. Durkheim yapmış olduğu analizde özellikle toplumdan dışlanan inanmayan bireyler ile toplumla bütünleşmiş ve bir mensubiyet taşıyan inanan bireyler arasında intihar oranları açısından istatistiki bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. İnanç sistemleri genel olarak inanlar arasında efsaneler, ibadet ritüelleri, ilahiler vb. gibi kullanarak üyelerin ortak hareket etmesini sağlamakta ve bu sayede toplumsal aktörler arasında dayanışmayı güçlendirmektedirler. Dinler kullandıkları bu ritüellerin genel olarak toplumun bütün üyeleri ile birlikte yapılmasını emrederek bireylerin daha fazla birlikte zaman geçirmesini sağlamaktadır. Bu durum daha fazla sosyalizasyon süreçlerinin yaşanmasını sağlayarak toplum/topluluk içinde dayanışmanın güçlenmesine yardımcı olmaktadır. Toplum/topluluk yapısı içinde "artan dayanışma aynı zamanda bireylerin toplum/topluluğa karşı inşa ettiği aidiyet algısını" da güçlendirmektedir (Bozkurt, 2006: 241).

Din, toplum ve topluluk yapısı içinde sürekliliğini en fazla koruyan kurumdur. Dinler ortaya koydukları "süreklilik sayesinde toplum veya topluluklara ait olan geleneklerin devamlılığını" sağlar (Özkalp, 1995: 176). Bu durum toplumların sürekliliği için de son derece önemlidir. Bu rol Durkheim'a göre; dinin temel işlevlerinden bir diğeridir. Dinler her şeyden önce bir inanç sistemidir ve düzen içinde süreklilik arz eder. Bireyler içine doğdukları toplumun dini inanışını doğumuyla başlayan sosyalizasyon süreci ile öğrenir.

Din bu bağlamda toplumun üyeleri için kültürün bir parçası olarak görülür ve yeni üyelere öğretilir. Toplum veya toplulukların dini inanç sistemlerini öğrenmesi ve bu inancı paylaşması yeni üyelerin toplumun dayanışma, bütünleşme ve aidiyet algısının şekillenmesinde son derece önemlidir. Din aynı zamanda "varoluşsal güvenlik krizlerine en kapsamlı çözüm getiren inanç sistemidir. Dinler tehlikeler, umutsuzluklar ve belirsizliklerin olduğu bir yerde güvenlik ihtiyacına" cevap verir (Lundberg ve diğerleri 1970: 152 aktaran Anık, 2012). Sonuç olarak bütün bu işlevleriyle birlikte din, toplumsal aktörlerin hâkim topluma aidiyet inşa etmelerine yardımcı olur ve toplum yapısı içinde bütünlüğü ve dayanışmayı güçlendirir.

Din ve inanç sistemlerinin toplum/topluluk için bütünleşme, dayanışma ve aidiyet algısının güçlenmesine olan bu katkılarının yanında, toplumsal yapı içindeki farklı dini gruplar arasında karşıtlık ilişkisinin güçlenmesine ve sonunda bu dini grupların üyeleri arasında dayanışmadan çok bir ayrışmaya ve sonunda toplumsal bütünleşmeyi zedeleyen bir unsur haline gelebileceği tartışılmıştır. Toplumsal değişmeler ile birlikte "ulus devlet ideolojisi doğrultusunda eskiden kültürel birleşmeye yönelik faaliyetler genelde büyük tepkilere neden olmazken, günümüzde homojenleştirmeye veya türdeşleştirmeye yönelik faaliyetlere karşı, farklılıkları dile getiren kültürel çoğulculuk ve bu eksende tanınmaya yönelik aidiyet söylemleri" önem kazanmaktadır (Anık, 2012: 90). Toplumsal yapı içerisinde "toplumun dini homojenliği bozulur bozulmaz, dini organizasyonlar arasında bir çatışma ortaya çıkar" diyerek, özellikle günümüz toplum yapıları içinde her dini grubun üyelerinin kendi (özel ve benzersiz) dini ritüellerini ve kültürünü geliştirdiği için toplum/topluluk içinde ortak değerlerin oluşmasını engelleye bileceğini" vurgulamıştır (Kehrer, 2007: 96-97).

Günümüz toplumları farklı dini grupların mekânsal olarak birlikte yaşadığı toplum yapıları olduğundan ayrımcılık ve çatışma ilk olarak dinsel farklılıklar üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda din işlevselliğini yitirerek toplumsal çözülmeye neden olabilir. Durkheim'ın ortaya koyduğu temel işlevlerini yerine getiremez olur. Bu bağlamda da din hâkim topluma aidiyet algısının inşa edilmesinde kolaylaştırıcı etkisinden çok ayrıştırıcı ve toplumsal üyelerin mensubiyet algılarının tamamen kaybolmasına neden olabilmektedir. Bu noktada önemli olan husus dinin bütünleştirici, sürekliliği koruma, dayanışmayı güçlendirme gibi etkilerinin kaybolmasıdır. Ancak bu durum yine de farklı toplum veya topluluklarda yaşayan göçmenlerin ana vatanlarına olan bağın güçlü kalmasına yardımcı olabilir. Bu bağlamda din, ana vatan algısını canlı tutarak geri dönüş ve topluluğun etnisite, din, dil, köken ve kültür gibi özelliklerinin kaybolmasını engelleyebilir.

Ahıska Türkleri zorunlu göç süreçleri boyunca hâkim toplumun Hristiyan olduğu Rusya ve Ukrayna gibi ülkelerde varlığını sürdürmüştür. Ahıska Türklerinin bu toplumlarda yabancı olarak görülmesinin bir nedeni de kökenlerinden getirmiş oldukları dini inanç farklılığıdır. 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca Ahıska Türkleri dini inançlarını değiştirmemiş; dini ibadetlerini her türlü zorluğa rağmen gittikleri her yerde yerine getirmeye çalışmıştır. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin dini inançlarının sağlamış olduğu grup içi dayanışma hem Rusya'da hem de Ukrayna'da karşılaştıkları sorunlar karşısında bir arada kalma ve toplu halde mücadele etme imkânı vermiştir. Dahası dini inanç farklılığından dolayı Ahıska Türklerinin yaşadığı ötekileştirmeler topluluk olarak ana vatan algısını güçlendirmiştir. Aynı zamanda dini ibadetlerinden vazgeçmeyen, gittikleri her yerde yerine getirmeye çalışan Ahıska Türkleri dini pratiklerini devam ettirmeleri sayesinde köken algılarını canlı tutmuştur. Dini inanç ve etnik köken algıları arasında fark görmeyen Ahıska Türkleri bu sayede zorunlu göç süreçleri boyunca ana vatan algılarını kaybetmemiştir. Ahıska Türklerinin hem Rusya hem de Ukrayna'da zorunlu göç süreçleri boyunca etnik azınlık grubu olarak görülmeleri aynı zamanda dinsel azınlık grubu olarak görülmeleri anlamına gelmektedir. Bu ülkelerde Ahıska Türkleri Türk ve Müslüman bir azınlık grubu olarak görülmüştür.

3.2.3.3. Etnik aidiyet

Etnisite toplumsal aktörlerin köken algılarının şekillenmesinde en önemli kavramlardan biridir. Etnisite kavramı ilk kez 1953 yılında Amerikalı sosyolog David Riesman tarafından kullanılmıştır. Ancak kavramın kullanıma konu olan "etnik (ethnic) kelimesinin etimolojik kökenleri çok daha gerilere uzanarak Antik Yunan'daki ethnos sözcüğüne" dayanmaktadır (Eriksen, 2002: 4; Hutchinson ve Smith, 1996: 4). Etnisite kavramı daha çok etnik grup temelli bir aidiyet biçimi, kökenin algısının kurucu özü veya bir grubun diğer gruplardan ayırt edilebilme kıstası olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada, "etnik veya etnik grup terimi, öncelikle kültürel farklılığın, her şeyden önce gerçek veya yaygın olarak algılanan ortak soy, dil belirteçleri ve ulusal veya bölgesel kaynakla ilişkili olduğu kültürel farklılıklar bağlamında" kullanılmaktadır (Fenton, 1999).

Etnisite kavramının nasıl ele alınacağı ve analiz edileceği üzerine farklı görüşler ortaya atılmıştır. Farklı yorumlamalarla birlikte genel üzerinde anlaşılmış nokta modern antropolojideki pek çok yaklaşımın etnisitenin, "insanların sınıflandırılması ve grup ilişkileri ile bir biçimde alakalı olduğu noktasında" hem fikir olduklarıdır (Yalçıner, 2014: 189). Modern öncesi dönemde ırk veya topluluk tanımı gibi yorumlanan etnisite kavramı ulus

devletlerin ortaya çıkması ile birlikte daha çok ulus kavramı ile beraber tartışılmıştır. Ancak "etnisite kavramının tarihsel süreç içindeki anlam değişmesi sadece ırk ve kabile bağlamında da gerçekleşmemiştir. Tarihsel gelişimi göz önünde tutulduğunda kavramın Antik dönemden beri farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir" (Say, 2013: 157-158). Connor'a göre etniklik, Grekçe ethnos'dan gelen "ortak kökene ait bir grubu" nitelendirmeyi ifade etmektedir (Connor, 2002: 25). Amselle'ye göre ise kavramın asıl kökeni eski Yunandaki "ethne" ile "polis" (site) arasındaki karşıtlığa dayanmaktadır. Amselle, "ethne"nin, Yunan kültüründen gelen, ama şehir devleti örgütlenmesinden yoksun olan toplumlar anlamına geldiğini söylemektedir. Amselle, etnolojinin kelime anlamıyla ele alındığında apolitik ve bu bağlamda, "kendi tarihlerinin öznesi olmaktan mahrum toplumların bilimi" olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte kavram, Orta Çağ'da değişikliğe uğrayarak, kilise geleneği içinde Hristiyan olmayan ulusların, yani "kâfirlerin" adlandırılmasında kullanılmıştır" (Amselle, 1998b: 134). Etnisite her dönemde farklılıklar üzerinden kendini tanımlayan toplum veya toplulukların temel aldığı ilk kavram olmuştur. Dönemsel olarak hem olumlu hem de olumsuz anlamlara gelebilen bu kavram toplum yapısı ve toplumsal aktörlerin algılarına bağlı olarak farklılaşabilmektedir.

Bireyler "doğuştan sahip oldukları, kendi tercihleri dışında hazır buldukları etnisiteye bağlı olarak belli kimlik, aidiyet, statü, yaftalama vb. gibi kalıplarla dünyaya gelirler" (Karaca, 2006: 112). Toplumsal özneler toplumun üyesi olması itibariyle etnisiteye dâhil olurlar yani "insanlar rızaları sorulmadan etnik bir azınlığa dâhil edilirler" (Bauman, 2016: 97). Bu dâhil edilme durumu sonrasında, toplum/toplulukların üyeleri ortak etnisiteye sahip oldukları diğer bireylere varoluşsal güvensizlik nedeniyle güven duyarlar. Bauman'a (2016: 98) göre, "etnik azınlıklar öncelikle çevrelerine dışarıdan çit çekilmesi ve ikinci olarak da şayet öylelerse, içe dönük olmaları sonucu" ortaya çıkar. Sosyalizasyon süreçleri boyunca bireyler etnisite başta olmak üzere içinde yaşadıkları toplumun kültürünü öğrenirler. Toplumsal aktörlerin yaşamını belirleyen şey, "kişinin kendini ait olarak benimsediği kültür ya da o kültüre göre eylemleri ve tutumlarıdır. Bu nedenden dolayı etnisite kültürün araç olduğu bir algı ve irade meselesi ya da algı ve iradenin araç olduğu bir kültür" meselesidir (Yanık, 2013: 99).

Toplum/topluluk içinde bütünleşmenin tam anlamıyla sağlanması için bazı kolektif (din, dil, etnisite vb. gibi) faktörler önem arz etmektedir. Toplumsal aktörler arasında paylaşılan ortak etnisite algısı bireylerin hâkim topluma aidiyet duygusu inşa etmesinde önemli bir kaynak oluşturur. Modern öncesi toplumlarda mobilizasyon ve sosyalizasyon alanının dar olması

bireylerin üyesi olduğu topluluk dışında kültürel ve ekonomik karşılaşmaların da sınırlı olması anlamına gelmektedir. Ancak artan mobilizasyon süreçleri ve sosyalizasyon süreçlerinin çeşitlenmesi bireylerin ortak değerler ve paylaşılan tutumlar konusunda algılarını sorgulamalarına neden olmuştur. Etnisite bu noktada toplumsal aktörlerin üyesi olduğu toplum/topluluk ile diğer toplum/topluluklar arasındaki farklılıkları ve diğer topluluklardan daha farklı bir aidiyet algısına sahip olmalarını sağlayan önemli bir etkendir. Bu etnisite temelli aidiyet algısı, topluluk üyelerinin "onlardan" farklı olarak 'biz' duygusu etrafında kendilerini bütün bir grup olarak görmeleridir (Bilgin, 1999: 65). Bu bağlamda da Fenton (2001: 8) etnik aidiyeti, "toplumsal aktörlerin kendisini, kendisi gibi (paylaştığı ortak değerler, tutumlar vb. gibi) olan diğerlerinden birisi olarak görmesini sağlayan 'sosyal-kolektif' kimlik oluşumu" olarak tanımlamıştır.

Etnisite, ait oldukları ve içinde özgün davranışlar sergiledikleri bir toplumda kendilerini diğer kolektif yapılardan farklılaştıran ortak özelliklere sahip olduğunu düşünen ya da başkaları tarafından bu gözle bakılan kişileri tanımlayan bir terimdir. Etnisite sadece "ırksal ortaklık değildir, çünkü etnik grubun/topluluğun üyeleri ırksal özelliklerine göre tanımlanabilecekleri gibi, bunların yanında din, meslek, dil ya da politika gibi başka kültürel özellikleri de paylaşıyor" olabilirler (Marshall, 1999: 215). Etnisite çok yönlü bir kavramdır; başka bir yönüyle "kimlikler, kategoriler, gruplar, kolektivite ve bunlar arasındaki ilişkileri ifade eder" (Göker, 2015: 96). Bu bağlamda etnisite bireyler için hem duygusal hem de bilişsel açıdan önem arz etmektedir.

Etnisite kavramı sosyal bilimlerde daha çok tanınma taleplerinin ortaya çıkışının sosyo-politik analizini ortaya koymak için kullanılmıştır. Daha geniş anlamıyla "etnik" burada daha önce Weber'in ifade ettiği şekilde din, köken ya da kültür üzerine kurulu ortak bir soya inanışı" belirtmektedir (Doytcheva, 2009: 19). Etnisite, "aidiyet algısı ile yakından ilişkilidir, çoğu durumda da ortak dil ile gelenekler ve bazı durumlarda da toprakla bağlantılıdır" (Westin, 2010: 11). Etnik gruplar arasında ya da aynı etnik grup içindeki üyeler arasında iletişim, semboller ile gerçekleşir. Etnik sembolik etkileşim, "etkin ve yaygın bir iletişim tarzı olarak, yaşayanları ve ölüleri kapsayacak şekilde ortaya çıkar. Sembollerin sürekliliği, geçmişte var olan kökenlerinin orijinal biçimde korunmasıyla" mümkündür (Göker, 2015: 98-99). Toplumsal aktörler geçmişlerinden kopmayarak varlıklarını sürdürmeye ve grubun sürekliliğini sağlayarak gelecek kuşakları da güvende tutmaya çalışır. Bu bağlamda "sembolik etkileşimcilik, toplumsal aktörler olarak bireylerin, sosyal dünyalarını çevrelerindeki nesneler, insanlar ve sembollere yükledikleri anlamlar

aracılığıyla inşa ettiklerini" öne sürer (Coulon, 2010: 15). Bu semboller arasında etnisite grubun farklılıklarını da ortaya koyan en etkili faktördür. Etnisite aynı zamanda, "sadece siyasi hedefler öne sürmekle kalmaz, insanlara kim olduklarını hatırlatır: bu yolla etnisite insanlara bir tarih verir, insanlar için sosyal bağlar ve kolektif bir ruh ve bireysel varoluşun ötesinde bir ortak kader duygusu" yaratır (Heywood, 2010: 179).

Etnisite temelli aidiyet algısı artan milliyetçilik duygularının körüklediği ve aidiyet algısını daha da güçlendirmek için "bizden" olamayanlara karşı toplum/topluluk içinde ayrımcılığa varabilen eylemlere neden olabilmektedir. Bu açıdan etnik kimlik ilk olarak Spoonly tarafından "kültürel bir gruba aidiyetin pozitif duygusu" olarak tanımlanmıştır (Guibernau, 1997: 1). Toplumsal aktörlerin kökenlerini merak etmesi ve o kökende kendini bulduğu kimliği canlı tutmasına imkân verir. Göçmenler için kendilerini atalarının kökenine göre tanımlamak, kendini belirli bir tarihin parçası olarak görmek ve ortak bir toplumsal hafızayı paylaşmak son derece önemlidir. Bu durum kuşkusuz nereden geldiğini bilmek isteyen her sosyal grup için olduğu kadar, psikolojik düzlemde her birey için de zaruridir. Bauman'a göre göçmenler için göç ederken geri dönülecek bir köy, kasaba, vatan vardır ancak gidilmesi hedeflenen bir ülke de vardır. Göç durumunda "çevre ortamı ve deneyimlere rağmen, değişmeden korunduğu sanılan hayali bir köken kültürü varsayımı" hep olacaktır (Bauman, 2006: 149).

Göç son derece karmaşık bir olgudur. Göç eden bireyler ve göç edilen yerin özellikleri bu süreçte birçok şeyi değiştirmektedir. Bireyler fiziki olarak yer değiştirmesinin yanında içinde bulundukları (mensubiyet taşıdıkları) toplum/topluluk yapısından bambaşka bir toplumda yaşamlarını sürdüreceklerdir. Göç eden bireyler için yeni bir topluma katılmak her şeyden önce bir kargaşa ortamında bulunmaktır. Çünkü hâkim toplum üyeleri diğer etnisite, din, dil, milliyetten olan bireylere karşı her zaman hoşgörülü değildir. Bu faktörler içinde özel olarak etnisite, "toplumun üyelerinin etnik aidiyeti fazla önemsemelerinden ve bu noktada fazla ısrarcı olmalarından dolayı çok fazla olumsuzluklara ve sosyal dışlanmalara neden olabilmektedir" (Somersan, 2004: 39).

Günümüz toplum yapıları içinde geleneksel türde toplulukların dağılma sürecinde önemli bir istisnası vardır, o da etnik azınlık denilen gruplardır. Bu gruplar etnik üyeliğine atfedilen özellikleri tam olarak sürdürmektedirler (Bauman, 2016). Günümüz toplum yapılarında "toplumsal aktörlerin yaşamına şekil veren etnik köken algısı son derece önemlidir. Bireyciliği en fazla savunanlar için bile etnisite değerlidir" (Taylor, 2015: 172-173). Etnik grupların toplum/topluluk içinde etnisitelerinden dolayı karşılaştığı bazı olumsuzluklar artan

ulusal uyum ve ekonomik gelişmelerle birlikte etnik hareketlerin zayıflayacağı görüşünü gündeme getirmiştir. Ancak etnisite algısının “her dönemde varlığını koruduğunu hatta uzun dönemde baskı ve ötekileştirmenin etnisite algısını değiştirmediği, tam tersine bu etnik grupların etnisiteye daha fazla bağlanmasına sebep olduğu görülmüştür” (Topçuoğlu, 1995: 101-102). Bu bağlılık özellikle zorunlu göç sonucu ana vatanlarından çıkarılan etnik gruplarda daha belirgindir. Son dönemde göç ve göçmenler üzerine yapılan araştırmalara göre; göçmen gruplarda üçüncü ve daha sonraki nesiller daha önce hiç yaşamadıkları halde etnisitelerini temsil etmesi ve hatırlatmasından dolayı daha önce hiç görmedikleri ana vatan veya ana yurtlarına karşı bir mensubiyet duymakta ve etnisitelerini paylaşan diğer bireylere daha fazla güvenmektedir. Bu durum aynı zamanda toplumsal aktörlerin içinde bulundukları farklı toplum yapısı içinde yaşadığı varoluşsal güven sorununun bir yansımasıdır.

Ahıska Türklerinin etnisite algısı köken algılarına bağlı olarak şekillenmiştir. Ahıska Türkleri Özbekistan’da aynı kökenden geldiği Özbek toplumun içinde etnisite algılarını ve etnik aidiyetlerini dar anlamda Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklük üzerinden oluşturmuştur. Bu etnik aidiyet algısı Ahıska Türklerinin farklı toplum yapılarında yabancı bir etnik azınlık grubu olarak kim olduklarını hatırlatan bir unsur olmuştur. Ahıska Türkleri için sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde yaşanan acılardan dolayı kendilerini atalarının kökenine göre tanımlamak, kendini belirli bir tarihin parçası olarak görmek ve ortak bir toplumsal hafızayı paylaşmak son derece önemli olmuştur. Ahıska Türkleri bu yolla tarihlerini ve kim olduklarını unutmamış, sosyal ilişkiler ağı içerisinde güven sorununun çözümünü ve her şeyin ötesinde ortak kader algısını paylaşmıştır. Ahıska Türkleri için etnisite algısı ve etnik aidiyet gittikleri her yerde varlığını korumuştur. Dahası, Ahıska Türklerinin farklı toplum yapılarında gördüğü baskı ve ötekileştirmeler etnisite algılarını değiştirmediği gibi tam tersine etnisiteye daha fazla bağlanmasına sebep olmuştur.

3.2.3.4. Mekânsal aidiyet ve ana vatan algısı

İlk topluluklardan günümüze kadar toplumsal aktörler gerek topluluk olarak yaşamlarında gerekse bireysel olarak özel yaşamlarında yaşadığı mekânları kendine göre anlamlandırmış ve bu mekânları kendi kişiliğine uygun şekilde düzenlemiştir. Coğrafi olarak bir yer sadece bölge, köy, şehir gibi adlandırılmasının yanında, üstünde yaşayan bireyler için “mesken edilmiş bir alan ya da bölgenin yabani ya da yabancıl olmaktan çıkarılması, sahiplenilmesi ve anlamlı bir tarihle kutsallaştırılması” anlamına gelir (Çelik, 2017: 71-72). Bir yerin yabani olmaktan çıkarılması için o bölgenin bireylerin hafızalarında belli hatıraları olması gerekir. Çünkü “hatıralar aynı şekilde yaşanan bir mekâna dayanırlar. Mekân, yer, sınırlar fiziki birer

olgu olmanın ötesinde sosyal hayatın yaşandığı yerdir. Toplumsal hayatın geçtiği ve tüm sosyalizasyon süreçlerin yaşandığı yer olması dolayısıyla mekân bireyler için bir başlangıç noktası konumundadır" (Alver, 2007a: 12, 18). Birçok ülkede doğum yeri bu bağlamda bir faktör olarak görülmektedir ve kayıtları tutulmaktadır.

Aile için ev, kırsal kesimde yaşayanlar için köy ve vadi, kentsoylular için kentler ve bir coğrafyada yaşayanlar için o coğrafi bölge mekânsal hatırlama çerçevesini oluşturur. Bu bağ, özellikle "uzakta iken vatan duygusunu veren veya canlı tutan nedendir" (Assmann, 2001: 47). Bir yer bireyler için hem vatan hem de sürgün yeri olabilir. Bu bağlamda bir yere anlamını veren, bireylerin sosyal ve maddi çevrelerini içselleştirmeleri ve sonunda o yere anlam atfetmeleridir. Sosyalizasyon süreçleri sonucunda bu anlam bireysel olabileceği yani bireylerin kendi deneyimlerine dayanabileceği gibi kolektifte olabilir. Toplumsal aktörlerin "kolektif kimliği ile bütünlük gösteren bir mekân, günlük rutin içinde devamlılık gösterir" (Mai, 2005: 107). Toplumların ve toplulukların üyeleri bir bütün olarak varlıklarını ortaya koyabilmeleri ve ayrıca gelecek kuşaklara bir başlangıç noktası verebilmek için aidiyet algılarının inşasında mekânlara vatan olarak ihtiyaç duymuşlardır.

Ana vatan olarak mekân bir anlamda dışlamayı da içerir. Bu toprak üzerinde yaşayan bireyler ortak değerleri paylaşmaları dolayısıyla farklı olana karşı acımasız olabilmektedir. "Kültürleşme ile gelecek kuşaklara aktarılan ana vatan algısı bireylerin hiç yaşamamış olsalar dahi belli bir mekânı köken olarak görmelerini sağlar" (Aydemir, 2011: 88). Bir yere isim vermekle başlayan vatan algısı bir yandan bireysel ve kolektif hafızanın parçası olmakta diğer yandan artık orada geniş boyutlu bir aidiyet ilişkisi ve tarihsellik ortaya çıkmaktadır. "Önceden yabancısı olunan bir coğrafya veya mekân, bir isimle hafıza sistemine bağlanarak artık özel bir tarihi arka planla aidiyet sunan bir yaşam dünyasına" dönüşmektedir (Çelik, 2017: 72). Ancak yine de "bireylerin yaşadıkları yerleri benimsemeleri ve hatta ana vatan algısı ile bu yerleri kutsallaştırmaları, bireylerin yaşadıkları topluluğa, ülkeye ve hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmelerini kolaylaştıran etmenlerdir" (Aydemir, 2011: 90).

Sonuç olarak, yaşanılan yer aidiyet inşa sürecini etkileyen önemli etkenlerden biridir. Bireyler ortak duyguları paylaştığı diğer üyelerle birlikte yine ortak bir mekân üzerinde yaşamlarını ve en önemlisi sosyal hayatlarını sürdürürler. Bu yer farklı kültürleri barındırsa da bireyler ortak biz duygusunu sahip olduğu diğerleriyle birlikte yaşamlarını farklı kültürlerin üyelerinden bağımsız olarak devam ettirmek eğilimindedirler çünkü bu durum varoluşsal güvensizliğin aşılmasında önemli bir faktördür. Yaşanılan yer toplumsal aktörlerin aidiyet ikliminin belirlenmesinde ve hem kendi küçük tarihinin hem de kendini

atalarına, köklerine bağlayan büyük tarihin bir temsilidir. Ortak bir aidiyet zemini olmaları, "ortak kültürü ve hayatı/hatırayı temsil ediyor olmalarından dolayı o mekânların hayata katılmalarını" gerektirir (Alver, 2017: 270). Mekânsal anlamda toplumsal aktörlerin sahip olduğu aidiyet, varoluşsal güven krizlerinde her zaman dönülecek veya ulaşılacak bir mekânın varlığını canlı tutar.

3.2.3.4.1. Aidiyet ve ana vatan algısı

Ana vatan kavramı isminden de anlaşılacağı üzere bireylerin üzerinde doğduğu kara parçası olarak tanımlamak mümkündür. Toplumsal aktörler kim olduklarına ve nereye ait olduklarına bu kara parçasını temel alarak karar verebilirler. Tarih boyunca bütün toplum/topluluklar öncelikle üzerinde yaşadıkları coğrafi mekâna ad takarak mekânı kendi ad dağarcıklarına katmışlardır. Yaşadıkları coğrafyaya ad vererek bu bölgeyi diğer bölgelerden ayırmış, kendi tarihleri, kültürleri ve yaşam tarzlarını o bölgeye yansıtmışlardır. Tarih ve kültürle sahiplenilen toprak parçası, "ad takılarak ocak, memleket veya vatan olarak toplumsal hafızaya" kazınmıştır (Çelik, 2017: 72). Bu sayede "toplumsal aktörler kendilerini tanımlamada kara parçasının ismini kullanabilirler" (örneğin Fransa ise Fransız'ım diyebilir) (Göker, 2015: 93). Bu bağlamda toprak parçasına yüklenen anlam toplumsal aktörlerin aidiyet algısını şekillendiren en önemli faktörlerden biri olmuştur.

Günümüzde, mobilizasyon süreçlerinin yoğunlaşması ve göçlerle birlikte bireyler giderek artan bir yurtsuzluk acısı çekmektedir. Göçmenlerin "ana vatanlarından farklı bir yerde yaşamaları ve içinde yaşadıkları toplumla olan deneyimleri yurdundan olmak olarak" nitelendirilmektedir (Morley ve Robinson, 1995: 124). Yurdundan olmuş bireylerin, Rustin (1987: 33-34)'in söylediği gibi, geçmişle bir bağ kurma ihtiyacı günümüzde daha fazladır. Küreselleşen dünyada toplumsal aktörlerin kendini yurdunda (ana vatanında) hissetme ihtiyacı, bireylerin köken arayışından vazgeçmediğinin en önemli göstergesidir. Reizt bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: "Ana vatan, insanın doğduğu yer ve herkes için dünyanın merkezidir, bu düşünce ya da ideal, sadece bölgesel değildir, aynı zamanda bir köken anısını canlandırır ve mümkün olmayan köklere dönüşü" içerir (aktaran Kaes, 1989: 163). Göçmeler için "ana vatan, kökleri kayıp bir geçmişte ve daima parçalanmış olan söylencesel bir bağdır; onu yakalamak ister, fakat o mesnetsiz ve kaygandır; göçmenler yaslanacak sağlam bir dal aradığında ona sarılır, fakat çoğu zaman kendini hayaletlere kucak açmış" bulur (Berman, 2004: 333). Ana vatan kültürü, aidiyet duygusunun temellerini koruma meselesidir ve bu biçimiyle de kültürel sınırların sürdürülmesi anlamına gelmektedir. Göçmen grupların

hatıralarında “ana vatan, henüz kimsenin varamadığı fakat özlediği” yer olarak varlığını sürdürür (Morley ve Robinson, 1995: 124).

Eve (çoğu zaman ana vatana) dönmeye duyulan özlem (nostalji), “parçalanmış toplumları yeniden bütünlüğe ulaşmalarını sağlayacak ideolojik bir harç; modernleşmenin yersiz yurtsuzlaştırdığı insanların ve toplumların yaşamlarını anlamlandıracakları bir araç” olarak görülmektedir (Boym, 2009: 15). Eve dönüş (nostos) ve özlem (algia) kelimelerinin birleşiminden türetilen nostalji kelimesi, “önceleri uzun süre memleketlerinden uzak kalan askerlerin yakalandığı bir hastalık” olarak değerlendirilmiştir (Boym, 2009: 26). Vatandan uzak kalma ve özlem aslında köken arayışının yanında varoluşsal şüphelerin giderilmesine de yardımcı olur. Hatırlama üzerinden gerçekleştirilen bu nostaljik atıf gündelik hayatın pek çok alanında görülebileceği gibi özellikle göçmenler için evin yeniden kurgulandığı farklı toplum yapılarında göçmen veya sığınmacı olgusunda ortaya çıkar.

Farklı toplum yapılarında yaşayan sosyolojik azınlık grupları “egemen bir ulusun içinde belli bir coğrafya ya da merkezde yoğunlaşmamış dini, dilsel ve etnik farklılıklara sahip olan sınıflardır” (Bağlı ve Özensel, 2013: 49). Bu gruplar, doğal olarak egemen kültürün içinde kendi kültürel, dilsel, dinsel, etnik değerlerini tehdit altında görebilir ve bundan dolayı da kültürel hak talebinde bulunabilirler. Bu bağlamda ana vatan algısı özellikle ötekileştirilen veya hâkim toplumdan uzak kalan göçmen gruplarda canlılığını her zaman koruma eğilimindedir çünkü uzak veya ulaşılması zor olsa bile bir vatana sahip olmak bireyleri rahatlatması açısından önemlidir. Göç hikâyelerinin çoğunda görüleceği gibi “vatan esasında bu hikâyelerde en fazla üzerinde durulan kavramdır ve bu nedenle en önemli hafıza mekânlarından biri olarak” belirmektedir (Birekul, 2017: 53).

Hâkim toplum içinde belli etnik ve dini farklılıklar belli bölgelerde yoğunlaşmışlarsa ve bu azınlıklar varlıklarını yine hâkim toplum içinde kurmuşlarsa bunlara azınlık denilemez. Bunlar o coğrafyanın asli unsurlarıdır. Bu gruplar o coğrafyayı vatan edinmiş topluluklardır. Bu gruplar kendi köklerinden kopmadan hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmişlerdir. Kökü başka yerde olmak ile evi başka yerde olmak gerilimini sürekli yaşayan; aidiyeti ve tabiiyeti bölünmüş, çoğu zaman iki, bazen ikiden fazla kültürle ilişki kuran ve bu kültürel çevrelerde toplumsallaşan, yaşayan; yine en az iki dille düşünen, konuşan ve yazan bireyler olarak göçmenlerin aidiyetleri kendine özgü bir oluşum ve değişim sürecini” barındırmaktadır (Göker, 2015: 103). Ancak bazı durumlarda “göçmen gruplar veya bireyler göç ettikleri ülkede yerleşmek niyetinde olsalar dahi, vatandaş olmayı tercih etmeyebilirler. Ana vatanları ile bağı sürdürmek veya gelecekte mutlaka bir gün vatanına geri döneceğine olan inancı

olduğu için göç ettiği ülkenin vatandaşı olmak istemeyebilirler" (Tuna ve Özbek, 2014: 215-216). Örneğin, gelişmiş ülkelerden gelen göçmenler kendi ülke vatandaşlıklarını korumak istedikleri için (kendi ülkesinin vatandaşlığı daha fazla fayda sağlıyor olabilir), gelişmekte olan ülkelerden gelen göçmenler ise ülkelerine geri dönme ihtimalini göz önünde bulundurdukları için (uyum ve adaptasyonu sağlayamadığı veya etnisite, din vb. gibi değerleri önemli bulduğundan) vatandaşlığa geçme konusunda isteksiz bir tutum" sergileyebilirler (Toksöz, 2006: 45). Bu konuyu bir örnek üzerinden açıklayan Kymlicka'ya (2015: 48) göre, "Miami'de yaşayan Kübalı mülteciler kendilerini göçmen değil, sürgün olarak görürler. Onlar ABD'ye geldiklerinde, Küba'ya dönüş günlerinin sayılı olduğuna inanıyorlardı. Sonuçta, Kübalı mültecilerin bütünleşme gibi bir istekleri olmadığı gibi, büyük toplum da onları bütünleşmeye teşvik etmemiştir".

Göçmen olma durumu esasında tam olarak "evden uzakta yeni bir ev kurma deneyimidir" (Birekul, 2017: 50). Üstelik bu deneyim bir kültürleşme sürecini içerdiği gibi pek çok toplumsal pratik açısından da çeşitli zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda göçmen veya sığınmacı için hem yeni karşılaştığı kültür ve coğrafyada tutunabilme hem de kendi kökenini ayakta tutacak belli başlı argümanları geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Göçmenlik bir bakıma sürekli sürgünde kalma halidir. Bu açıdan bakıldığında göçmenlere veya sığınmacılara güç veren, geri dönüş özleminin sürekli canlı tutulmasıdır. Bir gün dönme olasılığını yitirmiş/geri dönmekten vazgeçmiş görünenler için dahi bu ümit hayatta kalmanın bir önkoşulu olarak belirmektedir. Varoluşsal sorgulamaya girdiğinde metafor olarak bile canlandırabileceği bir vatanın varlığı göçmenlere/sığınmacılara her zaman güç verir.

Günümüz toplumlarında "etnik azınlıkların intibakı iki seviyede gerçekleşir. Sosyolojik azınlık grupları bir yandan ülkeye ve yurttaşlığa yeni ait olma biçimleri yaratırken, diğer yandan da kökenlerin ve diasporanın varlığını sürdürmesine yardımcı olur. Azınlık konumunda olan gruplar ana vatanlarına olan aidiyetten vazgeçmeden içinde yaşadıkları hâkim topluma aidiyet algısı inşa edebilirler. Parçalanmış aidiyetler, göçmen gruplar açısından, özellikle de farklılığını algılayıp bu farklılık üzerinden "aidiyet algısı geliştiren üçüncü kuşak göçmenler açısından parçalanmış, ulus aşırı aidiyet bağlarına" işaret etmektedir (Göker, 2015: 107-108). Bu durum hâkim toplum yapısı içinde "farklı dilde konuşan etnik azınlık grupları için hâkim toplumun konuştuğu dilden başka bir dilin sürdürülmesi dezavantaj, yoksulluk, yetersiz başarı ve sadakatsizlik anlamına" gelebilmektedir (Ruiz, 1983: 55). Bu durum "hem orada hem burada" olarak

tanımlanabileceği gibi “ne orada ne burada” olarak da ifade edilebilir. Çünkü böyle bir “aidiyet algısının temelinde her iki topluma duyulan yakınlık hissi olabileceği gibi, uzaklık hissi de olabilir” (Göker, 2015: 107-108).

Ahıska Türklerine ön adını veren ‘Ahıska’ mekân olarak topluluk hafızasına kazınarak zorunlu göç ve sürgün süreçleri boyunca gittikleri her yere götürülmüştür. Ahıska mekânsal anlamda özel bir tarihi arka plana sahip olmasına rağmen topluluk için aidiyet sunan bir yaşam dünyasına dönüşmemiştir. Ahıska’ya mekânsal anlamda bir aidiyetin kalmamış olması, Ahıska’nın topluluk hafızasında sürgün öncesinde olduğu gibi kalmadığı içindir. Ahıska Türkleri yurdu başka yerde, evi başka yerde ve vatanı başka yerde olmak gerilimini sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri her yerde yaşamışlardır. Çoğu zaman en az iki veya daha fazla kültürle ilişki kurmuş ve bu kültürel çevrelerde sosyalizasyon süreçlerine girmiştir ve yine en az iki dille düşünen, konuşan ve yazan bireyler olarak Ahıska Türklerinin aidiyetleri kendine özgü bir oluşum ve değişim sürecinden geçmiştir.

Günümüzde hâkim toplum yapıları içinde varlığını sürdüren etnik azınlık grupları köken arayışından vazgeçmemiştir. Özellikle sürgün ve zorunlu göç süreçlerini deneyimleyen etnik azınlık grupları için vatan algısı taşıdıkları yer dünyanın merkezidir. Bu düşünce ya da ideal sadece bölgesel değildir, aynı zamanda bir köken anısını da canlandırır. Ahıska Türkleri için Türkiye vatan olmanın yanında köken algıları içinde kaynak oluşturmuştur. Ana vatan; yerinden ve yurdundan edilmiş her etnik azınlık grubu için farklı toplum yapılarında yaslanacak sağlam bir dal aradığında sarıldığı ve yegâne mekânsal aidiyet algısı taşıdığı yerdir. Ahıska Türkleri karşılaşmış olduğu varoluşsal güven krizlerinde her zaman dönülecek veya ulaşılacak bir mekânın (vatan olarak Türkiye) varlığını canlı tutmuştur. Ahıska Türkleri için tarih ve kültürle sahiplendikleri Türkiye ‘Türk vatanı’ olarak toplumsal hafızaya kazınmış ve nesilden nesile aktarılmıştır. Dahası Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca kendilerini tanımlamada bu kara parçasını kullanmışlardır.

Ahıska Türkleri için Ahıska’dan sürgün ile başlayan ve sonrasında zorunlu göç süreçleri ile devam eden 72 yıllık süreç vatan olarak gördükleri Türkiye’den ayrı kaldıklarından bu dönem onlar için sürgün halidir. Bu açıdan bakıldığında Ahıska Türklerine güç veren, geri dönüş özleminin sürekli canlı tutulması olmuştur. Bir gün vatana dönme olasılığını yitirmiş veya geri dönmekten vazgeçmiş görünenler için dahi bu ümit hayatta kalmanın bir önkoşulu olarak belirmiştir. Ahıska Türkleri için vatan algısı özellikle hâkim toplum içinde yabancı olarak görüldüklerinde ve ötekileştirmelere maruz kalmalarından dolayı daha da güçlenmiştir. Karşılaşmış oldukları ötekileştirmeler ve diğer aşağılamalar karşısında Ahıska

Türkleri için uzak veya ulaşılması zor olsa bile bir vatana sahip olmak, onların rahatlatması açısından son derece önemli olmuştur. Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç hikâyelerinin genelinde görülebileceği gibi 'vatan' üzerinde en fazla durulan kavramdır.

3.2.3.5. Toplumsal aidiyet

İnsan topluluklarını grup olarak adlandırmak için bazı ön koşullar vardır. Bu koşullar; "etkileşim halinde olan birden fazla sayıda birey, ortak normlar ve amaçlar, grup olunduğuna dair hissiyat, mensubiyet ve bilinçtir" (Kağıtçıbaşı, 2006: 258). Bu normlar aynı zamanda birlikteliğinin varlığı için gerekli olduğu gibi niteliğini de belirler. Assmann'a göre, toplumsal aktörler kendini "birey olarak bildiği ölçüde bireydir ve aynı şekilde bir grup da kendini ancak soy, halk ya da millet kavramları çerçevesinde anladığı, sunduğu ve ortaya koyduğu ölçüde onları hak eder ve içselleştirir" (Assmann, 2001: 139-140). Burada vurgulanması gereken nokta, insan birlikteliklerinin ortak paylaşımları ve birlikteliği niteleyen faktörlerdir.

Sembolik etkileşimcilik kuramının en önemli temsilcilerinden olan George Herbert Mead ve Cooley, "birey ve toplumun birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini ve tasvir edilemeyeceğini" söylemiştir (Berberoğlu, 2009: 60). Bu bakış açısına göre benlik, ötekilerle etkileşim içerisinde gelişir ve tanımlanır; benlik büyük ölçüde birincil grupta (aile, akraba, arkadaşlar) üretilen toplumsal bir üründür. Topluma/topluluğa yeni katılan üyeler herhangi bir nesnenin anlamını, sosyalizasyon süreçleri çerçevesinde yine toplum/topluluk içinde öğrenir. Öyle ki, "bir şeyin (nesnenin) bireye ifade ettiği anlam, diğer bireylerin o şeye ilişkin olarak kendisine davranma biçimi aracılığıyla" oluşmaktadır (Poloma, 1993: 225). Toplum/topluluk bireyin kendini tanımlaması için ayna görevi görmektedir. Ayna benlik, bireye dışarıdan yansıtılan, bireyin kendisine dair bir imgelemdir (Slattery, 2008). Bireyin geliştirdiği toplumsal ilişkiler bu bakımdan aidiyetin oluşumunda oldukça önemli bir yere sahiptir. Böylelikle sembolik etkileşimcilik anlayışı "aidiyet inşa sürecini toplumsal ilişkiler etrafında şekillenen bir olgu olarak" ele alır (Göker, 2015: 87). Bireylerin toplum/topluluğun diğer üyeleriyle girdiği sosyalizasyon süreçleri nesnelerin tanımlanması işlevi görmektedir. Ancak bu tanımlama daha sonra girilen sosyalizasyon süreçlerinin niteliğine bağlı olarak değişebilir. Bu noktada önemli olan sosyalizasyon sürecinde etkili olan faktörlerin özellikleridir.

Topluluk ve grup içinde kurulan düzen, aynı zamanda bireylerin zihinlerinde bir düzen algısı oluşturmaktadır. "Toplumsal aktörler diğer bireylerin toplumsal düzen içinde aldıkları konumlar doğrultusunda, toplum veya topluluk içindeki rolünü, statüsünü ve amacını

öğrenir" (İsen ve Batmaz, 2002: 256). Toplum/topluluk içindeki düzen çerçevesinde, "bireyler aileden başlayarak hâkim topluma kadar mensubiyet duyduğu her grupta 'doğru' olarak değerlendirilen inanç, tutum ve davranış dizisi ile karşılaşır ve topluluğun üyeleri benlik inşa etme sürecinde grup veya toplulukların tutum ve davranış özelliklerini içselleştirirler" (Atkinson ve diğerleri 1995: 769).

Grup tarafından bireylere sağlanan "varoluşsal güvence" aynı zamanda toplumsal aktörlerin gruptan ayrılmasını önlemeye ve topluluktan dışlanmayı göze alamamasına neden olur. Bu sayede topluluk üyeleri toplum/topluluk yapısının kurallarına uygun hareket ederek düzene ayak uydururlar. Bu kurallara uygun hareket etmeyen bireyler dışlanma, ayrımcılık veya yaftalama gibi durumlarla karşı karşıya kalacaklarını bilirler. Modern öncesi dönemde aynı topluluğun üyelerinin benzer özelliklere sahip olması olağan bir durumken; modern dönemde toplum yapılarının genişlemesi ile birlikte farklı gruplar aynı toplum içinde yaşamaya başlamış ve bu durumda grup olarak sahip olunan farklılıklar aidiyet algısının inşasında önemli bir konuma gelmiştir. Özellikle modern dönemde "öteki kavramı etnisite, din, dil vb. gibi toplumsal kategorileri açıklamak için kullanılmıştır. Sosyolojik bağlamı içerisinde öteki kavramı ise, biz ve onun yaratılması için gerekli toplumsal süreç" olarak görülmektedir (Yanık, 2013: 85).

Bireyler, "bir grubun üyesi olarak sosyal dünyasını kategorileştirme sürecine girerek kendileri ve grubun diğer üyeleriyle ilgili kalıplaşmış benzerlik ve diğer gruplarla aralarındaki farklılık algılarını vurgulamalarına sebep olmaktadır" (Arkonaç, 2003: 473). Grup veya topluluk söz konusu olduğunda sorulan soru ise 'Biz kimiz?' sorusudur. Bu sorunun cevabı, "kültürel, toplumsal ve siyasal olarak bir araya gelen bireyleri ortak değer, inanç ve yaşantılardan doğan aynılıklar duygusunda, öteki bireylerin oluşturduğu gruplardan ayırır" (Zıllıoğlu, 2008: 35). Biz algısı aynı zamanda grup olarak varoluşsal güvencenin sağlanması için önemlidir. Bauman'a göre (1999: 51) "biz algısının hâkim olduğu grup veya topluluklarda birincil ilişkiler etkilidir. Biz algısının olduğu toplum/topluluklarda üyeleri arasında mensubiyet olduğu için burası tüm üyeler için güvenli bölgedir". Toplumsal aktörler bu yapı içinde varlıklarını sürdürebileceklerinden emindirler. Eğer birey bir topluluk içinde biz algısı taşımıyorsa o grup birey için "onlar"dır. "Onlar" genel olarak istenmeyen yani "biz"den olmayandır. Bu bağlamda birey için (biz ve onlar) sadece farklılıkların ortaya konduğu kavramlar değildir. Bu kavramlar arasında zıtlıklar aynı zamanda bireyin aidiyet inşa sürecini şekillendiren; bağlanma ve uzaklaşma, huzur ve korku, dayanışma ve çekişme, güven ve kuşku gibi farklı uç noktaların simgesidir.

Toplumsal aktörlerin “dış dünya ile ilgili tutumları büyük ölçüde toplum ve topluluk hayatı ile ilgili sahip olduğu bilgilerden, toplumsal yapı içinde meydana gelen olayları nasıl yorumladığından, diğer bireylerin kendisi hakkında ne düşündüğü üzerine yaptığı çıkarımlardan ve tecrübelerden edindiği bilgilerden” etkilenmektedir (Butler ve McManus, 1998: 88, 92). Toplumsal aktörler doğduktan sonra üyesi olduğu toplum/topluluğu sorgulamaya başladıklarında ilk olarak: “Bu dünyaya geldiğimizde ne buluruz?” sorusundan yola çıkarak toplumların geçmiş yaşantılarını anlamaya çalışırlar (Adler, 2001: 41). Geçmişte yaşanan olaylar bireylerin öznel deneyimleri olmamasına rağmen bireyler üzerinde etkisi vardır. Bu durum, tıpkı bireylerin şu an tecrübe ettiği şeylerin gelecek kuşaklar üzerinde etkisi olması gibidir.

Toplumsal aktörler için topluluk veya hâkim toplum yapısına uygun bir şekilde davranması veya davranış kalıpları sergilemesi bağlamında incelenen sosyal kimlik, bireylerin benliklerinin ötesinde bir kavramdır. İnsan, ontolojik olarak bir toplumsal varlıktır (Yanık, 2013). Dolayısıyla “ben kimim?” sorusuna verilen cevabın oluşturduğu “bireysel kimlik”, her zaman şöyle ya da böyle “biz kimiz?” sorusuna verilen cevabı yani toplumsal aidiyet unsurlarını da içermek zorundadır (Gökay 2006: 297). Ancak yine de hâkim toplum içindeki “biz” algısı barındırdığı farklı grupların reddedilmesine yol açabilir. Çünkü “biz korumacı bir stratejidir ve topluluk arzusu büyük ölçüde savunmaya dayalıdır, bu nedenle de farklı sosyolojik azınlık gruplarının ve dışarlıklı olarak algılanan diğer grupların reddedilmesi” gibi biz kavramı kolayca otoriter yapılar şeklinde ortaya çıkabilir (Delanty, 2015: 74).

Toplumun/topluluğun üyesi olarak düzenin parçası haline gelmek aynı zamanda grubun veya topluluğun bireyler üzerinde yaptırım etkisinin güçlü olduğunu göstermektedir. Toplum/topluluğun yapısı içinde bireyler uyumlu ve olumlu ilişkiler geliştirmesi, “topluluğun kültürel değerlerine ilişkin konularda, topluluk içinde etkileşimin önemli olduğu, üyelerin toplumu, topluluğu, ulusu bir aile olarak gördüğü ve duygusal olarak hisleri olduğu durumlarla” ilintilidir (Hortaçsu, 1998: 114). Toplumun/topluluğun üyesi olmanın verdiği güvenin yüksek olması toplumsal yapı içinde bireylerin hâkim topluma aidiyet algısının temelini oluşturur. Toplumsal aktörler için toplumun üyesi olmak aynı zamanda paylaşılan değerlerin ortak olması, topluma/topluluğa bakarak aidiyet algısı oluşturmasını ve en önemlisi toplumun diğer üyelerine güven duymasını sağlar.

Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca benliğini büyük ölçüde topluluk içinde oluşturmuştur. Farklı toplumlarda gruba yeni katılan üyeler topluluk içinde benliklerinin oluşturulmasıyla herhangi bir nesnenin anlamını, sosyalizasyon süreçleri

çerçevesinde yine topluluk içinde öğrenmiştir. Etnik azınlık grubu olarak topluluk içinde oluşturulan benlik yeni nesillerin geçmişte yaşanan sürgün ve zorunlu göçler gibi olayları yaşamamış olmasına rağmen hafızalarında yer edinmesini sağlamıştır. Bu durum, toplumsal aktörlerin günümüzdeki deneyimlerinin gelecek kuşaklar üzerinde etkili olması gibidir.

Ahıska Türklerinin topluluk olarak hareket etmesinin bir nedeni de topluluğun üyesi olmanın verdiği güvenin yüksek olmasıdır. Ahıska Türkleri için topluluğun üyesi olmak, paylaşılan değerlerin ortak olması, topluluğa bakarak aidiyet algısını belirlemelerini ve en önemlisi diğer üyelere güven duymasını sağlamıştır. Ahıska Türkleri etnik azınlık grubu olarak farklı toplumlarda yabancı olarak görülmüş ve topluluk olarak dışlanmışlardır. Bu durum Ahıska Türklerinin topluluk olarak biz algısı inşa etmelerini sağlamıştır. Biz algısının hâkim olduğu etnik azınlık gruplarında birincil ilişkiler daha fazla etkilidir. Ahıska Türkleri topluluk olarak dışlandıkları için oluşturulan biz algısı ile tüm üyeler varoluşsal güven duygusuna sahip olmuştur. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin oluşturmuş olduğu biz algısı aynı zamanda diğer grupların 'onlar' yani genel olarak istenmeyen, bizden olmayandır. Ahıska Türkleri için sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca biz ve onlar algısı gittikleri her yerde var olmuştur. Bu kavramlar aynı zamanda Ahıska Türklerinin aidiyet algısını şekillendiren; bağlanma ve uzaklaşma, huzur ve korku, dayanışma ve çekişme, güven ve kuşku gibi farklı uç noktaları belirlemiştir.

3.2.3.5.1. Aidiyet ve topluluk duygusu

Genel olarak topluluk denince, "yerel ortaklıkları, mahalleleri, dinsel ya da etnik, törelerine ya da beğenilerine göre tanımlanmış öbekleri, kısacası bir iç örgütlenme, özellikle de hâkim toplum önünde temsil edilebilme olanağına sahip her türlü bütünlük" akla gelmektedir (Tourine, 2000: 208). Hâkim toplum içinde bireyler farklı gruplardan gelseler dahi "kiminle özdeşleştiklerini ve kiminle dayanışmaya girdiklerini sorarak kiminle bir ülkeyi (vatanı) paylaşacaklarına" karar verirler (Kymlicka, 2015: 312). Bu bağlamda toplumsal bütünlükler (birlikler) farklı şekillerde bir araya gelirler. Topluluğun simgesel oluşumuna vurgu yapan Cohen'e göre: "simgeler paylaşılan bir aidiyet duygusu meydana getirir. Bir spor takımı, örneğin bir cemaatin üyelerinin hepsinde ya da çoğunda bağlılık uyandırabilir, böylece onları birleştirip zamanla o topluluğun üyelerine ve yabancılara karşı simge haline gelebilir. Topluluğun kendisi, insanların retorik ve stratejik olarak yararlandığı simgesel bir oluşumdur. Toplumun çıkarlarına uygun hareket etmek ya da toplumu temsil etmek konusundaki tutumlar" her zaman güçlüdür (Jenkins, 2016: 152).

Bauman'a (2016: 7-8) göre, toplum her şeyden önce "sıcak" bir ortamdır, keyifli ve rahat bir yerdir. Şiddetli yağmurda altına sığındığımız bir saçak, dondurucu soğukta içinden çıkmak istemediğimiz şömineli bir oda gibidir. Toplumsal aktörler "dışarıda her türlü tehlike ile karşılaşabilirler; dışarı çıktığımızda tetikte olmamız, kiminle konuştuğumuza, bizimle konuşanın kim olduğuna dikkat etmemiz, her zaman dikkatli olmamız gerekmektedir". Topluluğun parçası olarak topluluğun içindeyken gevşeriz; güvendeyizdir, burada karanlık köşelerde beliren tehlikeler yoktur. Topluluk içinde birbirimizi iyi anlarız, duyduklarımıza güvenebiliriz, çoğu zaman güvendeyizdir ve neredeyse hiç kafamız karışmaz ya da şaşırmayız. Topluluğun en temel özelliği aynılıktır. Aynılık ise, "ötekinin olmaması, özellikle tam da farklı oluşları nedeniyle nahoş bir sürpriz ve bir kötülük yapabilecek inatla farklı olan ötekinin mevcut olmaması" demektir (Bauman, 2016: 122).

Toplumsal aktörler diğer bireylerle "ortak kültürel geçmişi paylaştıklarından dolayı ortak tarihi, sosyalizasyon süreçlerini, zamanı ve benzer tecrübeleri yaşamışlardır. Sosyalizasyon süreçleri, toplum içinde düzenin sağlanması gibi durumlarda dil toplum/toplulukların tecrübelerini kuşaklar arasında aktarması için önemli bir araçtır çünkü dil, "toplumun tüm faaliyetlerinin ve ilişkilerinin ürünü olan kültürünün kodlanarak kullanıma açılmasını" sağlamaktadır (Tuna, 2007: 173). Bu noktada kültür mensubiyet sağlayıcı bir işlev kazanır. Bununla birlikte "kültürel aidiyet, zamanla öz kimliğimizi şekillendirecek biçimde ötekilerin bizi algılama ve karşılamasını etkilediği göz önünde tutulduğunda, yüksek bir sosyal değeri" vardır (Kymlicka, 2015: 162). Kültüralist yaklaşımın da temeli olan bu anlayışa göre, toplumsal aktörlerin benliklerini belirlemede vurgu, "belirleyici olarak bakılmayan biyolojik katılıma değil, kültür grubu içinde bireyin sosyalizasyonu ile ilişkili olan kültürel mirasa yapılmıştır. Bu yaklaşımda toplumsal aktörler "kendilerine dayatılmış olan kültürel modelleri içselleştirmeye yönelmekte ve tek seçeneği köken grubuyla yani topluluğun değerleri, tutumları, etnisite ve aidiyet algılarıyla" özdeşleşmektir (Cuche, 2004: 116-7). Bu sayede bireyler "topluluk üyeleri ile birlikte ortak bir bilince sahip olurlar ve topluluk içinde bir düzen" kurabilirler (Mcmillan ve Chavis, 1986: 13-14).

Toplum/topluluk içinde kurulan bu düzenin devamlılığı bireyler için önemlidir. Özellikle topluluğa duyulan aidiyet algısının güçlü olması toplumsal aktörlerin güçlü topluluk eğilimini ortaya çıkarır. Weeks'in belirttiği gibi; "en güçlü topluluk eğilimini, müşterek mevcudiyetlerinin temel dayanaklarını tehdit altında hisseden ve bundan, güçlü bir direnç ve güçlenme duygusu sağlayan bir kimlik cemaati oluşturan gruplardan" gelir (Bauman, 2016: 108). Bu tür topluluklarda aidiyet algıları daha keskin sınırlarla belirlenmiştir.

Taylor'a (2014: 52) göre, "modern öncesi toplumlarda aidiyet algısı büyük ölçüde toplumsal konuma (toplumsal rol ve statüler) göre belirlenmektedir". Başka bir ifade ile insanların kendileri açısından önemli saydıkları şeyi belirleyen büyük ölçüde toplumda edindikleri yer ve bu yerle bağlantılı görülen roller ve etkinliklerdir.

Her topluluk için, aidiyet kavramı toplum yapısı içinde önemli bir yere sahiptir. Delanty'e göre, genel olarak topluluk "belirli aidiyet formları ile bağlantılı bir kavramdır ve topluluğun yok olması, sadece belirli bir aidiyet bağlarının yok oluşu anlamına gelebilir ve bu durum, farklı türde aidiyet yapılarının" ortaya çıkışıyla değerlendirilmelidir (2015: 48). Toplumsal aktörler için grup aidiyeti her ne kadar süreç sonucunda inşa edilse de bu inşa sürecinde birey için önemli olan, değerli olan "aidiyet algısı inşa ettiği grubun üyesi olmaktan gurur duyacağını" bilmesidir (Newman vd. 2007: 243). Doğal durumda bireyin bir topluluğa veya topluma aidiyet inşa etme ihtiyacı, topluluk yani "insan toplumsal bir hayvandır tanımlamasından" kaynaklanan bireyler için hayati bir önemdedir (Aksan ve Alptekin, 2009). Topluluk hissi bireylerde bütünün yani toplumun tek tek bireylerden daha farklı bir şey olduğu, bu bağlamda bireylerin kendi ve tek tek bireyler hakkında sahip olduğu duyguların üzerinde olan bir hissin varlığını gösterir. Bu his aynı zamanda ortak bir duygudur. Coğrafi olarak toplumsal aktörlerin birlikteliğinin bir anlam ifade etmesi ve bu birlikteliğin öneme sahip olması ancak ve ancak 'topluluk' duygusu ile açıklanabilir.

Toplum/toplulukların devamlılığını sağlayabilmesi üyeleri arasında süreklilik arz eden ortak tutum ve davranışların çoğalmasına bağlıdır. Toplum/topluluk içindeki "örf, adet ve değerler bu ihtiyacı karşıladıkları için toplumun/topluluğun temelini" oluşturmaktadırlar (Güngör, 1997: 95). Ancak yine de toplum/topluluklar devamlılığını sağlamak ve diğer toplum/topluluklardan farklarını göstermek için birtakım sembollere ihtiyaç duyar. Bu semboller; toplum/topluluk üyelerinin anlayabileceği ortak bir dil, giyim alışkanlıkları, örf, adet, gelenek ve görenekler aracılığı ile toplum/topluluk üyelerinin ontolojik güvenliğini sağlar. Toplumsal aktörlerin "ben bu toplumun/topluluğun parçasıyım" diyebilmeleri aynı zamanda ben bu toplum/topluluğa mensubum demeleridir. Günümüz toplumlarında farklı sosyolojik azınlık gruplarının çoğalması sonucu "üye sayısı anlamında nicel küçülmeye bağlı olarak aidiyet algılarının çoğalmasına karşın, moderniteden önceki dönemlerle kıyaslandığında grup kimliklerinin etki güçlerinin günümüzde oldukça fazla olduğunu" söylemek mümkündür (Anık, 2012: 48). Jeffrey Weeks'in bir başka anlamda ifade ettiği gibi, "topluluğun eski hikâyeleri artık kulağa mantıklı gelmediğinde, içinde nereden geldiğimizi, ne olduğumuzu ve nereye gittiğimizi anlattığımız hikâyelere" talep artar. Bu

bağlamda da bireyler kökenlerini merak eder ve mekânsal olarak genelde parçalanmış veya dağınık bir görüntü arz etmelerine rağmen, kitle iletişim alanında yaşanan gelişmelerin verdiği imkânlarla, aynı grup aidiyeti taşıyan diğer bireylerle sanal dünyada örgütlenebilir, sanal ağlar üzerinden mesajlarını yayabilir ve küçük bir grupken kitlesel bir yapıya dönüşebilirler. Bu durum farklı sosyolojik azınlık gruplarının etnisite, dil, din, kültür vb. gibi kökenlerinden gelen özelliklerini korumalarına yardımcı olmaktadır.

Topluma veya topluluğa inşa edilen aidiyetlerde bireyler ancak "belirli ve amacına karşılık gelen grup rolleriyle aidiyet" oluştururlar (Pappenheim, 2002: 56). Toplum/topluluk ile bütünleşmede bireylerin aidiyet inşa etme süreci ilk olarak toplum/topluluğun en alt birimi olan aile düzeyinde başlar. Bireyler "aile içinde kendilerinden beklenen toplumsal rolleri, norm ve kuralları, sorumlulukları sosyalizasyon süreci ile öğrenir" (Yıldırım, 1995: 93). Bireyler için olduğu gibi toplumlar veya topluluklarda varlıklarını diğer toplum veya topluluklara göre konumlandırırlar. Aynı şekilde bireyler de bağlantılar içinde varlıklarını betimlenebilir hale getirirler. Toplumsal aktörler bu bağlantılar içinde bir ailenin üyesi, bir ulusun ferdi, bir devletin yurttaşı vb. gibi farklı seviyelerde grupların içinde bulunurlar. Bu bağlamda bireyler, ancak "toplumun diğer üyeleriyle olan bağlantılarına göre aidiyetlerini inşa edebilirler. Bu bağlantılar olmadan birey olarak farklarını ortaya koymaları mümkün değildir" (Jung, 2001: 80-81). Günümüz toplumlarında "yaşam güvenliği tuzla buz olmuştur; aidiyetin verdiği güven duygusunu tazelemek için tekrarlanan eski hikâyeler, itibarını giderek yitirmektedir" (Bauman, 2016: 106). Kültürel farklılıklar toplum/topluluk yapısı içinde üyeleri arasında inanç ve tutum farkları olarak ortaya çıkabilirler. Sosyalizasyon süreçlerinin farklılaşması ve yaygınlaşması sonucunda da "aynı kültürü paylaşan üyeler arasında kişisel tercihler sonucunda bireysel farklılıklarla karşılaşmak" mümkündür (Krech ve Crutchfild, 1980: 265-266). Bu bağlamda toplumsal aktörler günümüz toplumlarında giderek karmaşık bir hal alan toplum/topluluk yapısı sonucunda aidiyet inşa etme süreçlerini etkileyen faktörler çoğalmaktadır. Bu bağlamda değişen sosyalizasyon süreçlerinin yapısına göre köken, dil, din ve kültür olarak farklı gruplara mensubiyet duyma hali yaygınlaşmaktadır.

3.2.4. Aidiyet ve Toplumsal Hafıza İlişkisi

Hafıza denildiğinde akla ilk olarak öznel tecrübelere dayanan, bireylere özgü bir sistem gelmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, her öznel tecrübe belirli bir toplumsal yapı içinde ve belirli sosyal koşullar altında gerçekleşir. Hatta öznel tecrübelerin oluşmasına imkân veren en temel şey "tecrübe edebileceğimiz çevrenin" olmasıdır (Karaarslan, 2017). Dahası,

içinde bulunduğumuz sosyal çevre, bugünü şekillendirmenin yanında geçmişi hatırlama biçimimizi de etkilemektedir. Geçmişle ilgili hatıralarımız “bireysel tecrübelerimizin ötesine geçer, grubun her üyesine kadar uzanır ve grup üyeleri tarafından paylaşılır” (Hanoğlu, 2017: 40). Toplumsal aktörler için bir topluluğun/toplumun üyesi olmak, o toplumla beraber düşünmek, hatırlamak, anlamak ve ne yapacağına karar vermek demektir. Bu anlamda “bireysel hafızalarımızın meşruiyet ve anlamlılık kaynağı bu birlikteliği besleyen, içinde kendimizi ve benliğimizi fark ettiğimiz kolektif hafızadır” (Çelik, 2017: 63). Kolektif hafıza semboller, ritüeller, kutlamalar ve geleneklerle ulaşılabilir toplumsal gerçeklerdir. Faal bir geçmiş olarak “kolektif hafıza her daim algımızı şekillendirir ve toplumsal sembolleri” inşa eder (Olick, 2014: 178, 181).

M. Bloch, modern öncesi kırsal toplumlarda; gazetenin, okulun, askerlik hizmetinin gelişmesinden önce, yaşayan en genç kuşağın eğitiminin, genellikle topluluktaki en yaşlı kuşak tarafından üstlenildiğine dikkat çekmiştir. Bu tür kırsal bölgelerdeki toplumlarda, çalışma koşulları anne ve babayı hemen hemen bütün gün evden uzak tuttuğundan; küçük çocuklar daha çok büyük anne ve büyük babaları tarafından yetiştirilirdi; öyle ki “grubun belleği, anne-babalardan çok, ailenin en yaşlı üyelerince aktarılırdı” (Connerton, 1992: 69). Bu yüzden toplumsal bellek değişmeceli bir ifade olarak algılanmamalıdır. Kuşkusuz toplumlara ait bir bellek yoktur, ama toplumlar üyelerinin belleğini belirler. En kişisel anılar bile sadece sosyal grupların iletişimi ve etkileşimi üzerinden oluşmaktadır. Toplumsal aktörler sadece başkalarından öğrendiklerini hatırlamaz, “aynı zamanda onların anlattıklarını, anlamlı olarak vurguladıklarını ve yansıttıklarını” hatırlar (Assmann, 2001: 44).

Toplumsal aktörler için anlamlı ve istikrarlı yaşamın imkânı ancak tarihsel ve toplumsal hafızanın sağlamış olduğu mensubiyeti taşımaktan geçmektedir. Bireyler için varoluşsal öneme sahip zihniyet ve fiili kodları sunan hafıza, ortak düşünce ve tecrübelerin belirlediği ritimlerden mekânlara, törenlerden geleneklere ve hatıralardan kimliğe kadar uzanan sembolleri, anlayış, zihniyet ve kabulleri içeren nosyondur. Bu açıdan toplumsal hafıza, “toplumsal aktörlerin günlük hayattaki düşünce, davranış ve eylemlerini belirleyen, sınırlayan ya da anlamlandıran bir referans kaynağı olarak kültür kodlarını bulduğu bir ideadır” (Çelik, 2017: 63). En genel anlamda; “toplumsal aktörlerin ortak bir tutum, davranış ve psikolojiye sahip olmalarına imkân veren; duygu, düşünce ve değerlerin sağladığı verilerle oluşan kognitif dünya toplumsal hafıza” olarak adlandırılmaktadır (Karaarslan, 2017). Toplum, birey ve kolektif bellek arasındaki ilişki farklı yorumlarla açıklanmaya

çalışılmıştır. Bu yorumlar genel olarak hafızanın oluşumunda temel alınan faktöre göre değişmektedir.

Öznel tecrübelere dayanan bireysel hafıza ile sosyal etkileşime dayanan toplumsal hafıza arasındaki ilişki Saussure'un formüle ettiği dil ile konuşma arasındaki ilişkiye benzemektedir. Dil içinde yaşadığımız toplumsal süreçler sonucu oluşur ve bu yönüyle dil tam anlamıyla toplumsal bir olgudur. Dil toplum/topluluk içinde kültürün kuşaklar arasında aktarılmasında en önemli araçtır. Aynı zamanda toplumun yeni üyelerinin, "toplum içinde var olabilmeleri, topluma/topluluğa aidiyet algısı inşa edebilmeleri için o toplumun ya da kültürün sahibi olduğu dili iyi bilmeleri gerekir çünkü konuşulan dil, yaşanılan dünyanın haritasını sunmaktadır" (Ulutaş, 2017: 142). Konuşma ise bireylerin kendi inisiyatifiyle (öznel tercihleri) gerçekleşir. Fakat bireyler "dil olmadan konuşamazlar" (Funkestein, 1993: 9). Bu açıdan bakıldığında bireysel hafızanın oluşmasında, toplumsal aktörlerin tecrübe ettiği sosyal çevrenin niteliği ve niceliği son derece önemli görülmektedir. Misztal'ın ifadesi ile içinde yaşadığımız öznel duygu ve düşünceleri hatırlar ve unuturuz. Bunun da ötesinde yaşadığımız sosyal hayat çok çeşitli iletişimi, etkileşimi, birçok bilgiyi kapsar ve bunların hepsi bir paylaşım dairesi içinde gerçekleşir. Kolektif hafıza sosyalizasyon süreçleri ile inşa edilir; çünkü "bütün hafızalar diğer bireyler ile paylaştığımız dil, semboller, olaylar birlikteliği, sosyal ve kültürel bir bağlamla ilintilidir" (Misztal, 2003: 11, 52).

Halbwachs hatıraları, genellikle ait olduğumuz toplumsal çevre sayesinde edindiğimizi ve bir hafıza oluşturduğumuzu söyler. Belleğin oluşumunda en önemli faktörlerden olan sosyalizasyon süreci bireylerin en kişisel gördükleri hatıralar üzerinde dahi son derece etkilidir. Halbwachs'a göre "bireysel olan hafıza ya da hafızanın bileşenleri olan hatırlama veya unutma değildir, bireysel olan sadece algılamadır. Hafızaya konu olan diğer unsurların hepsi sosyal bir bağ içinde" oluşur (Karaarslan, 2017: 34). Halbwachs'ın geliştirdiği sosyal çevre kavramı, Goffman tarafından geliştirilen ve "günlük deneyimlerin sosyal çevre tarafından belirlenen yapısı ya da örgütlenmesini incelemeye dayanan 'çerçeve analizi' teorisi ile şaşırtıcı bir benzerlik" içindedir (Birekul, 2017: 48). "Toplum/topluluk içinde yaşayabilmek, diğer bireylerle ilişki ve iletişimde olabilmek için toplumsal aktörler kendini aynı grubun parçası olarak görür ve bunu ancak kolektif hafızaya atıfla yapabilirler" (Çelik, 2017: 64). Toplumsal aktörlerin bütün eylemleri, hatıraları diğer herkesin parçası olduğu toplumun müşterek düşünce ve kültür dünyasıyla ilişkilidir.

Kolektif hafıza tartışmalarında, göç hikâyeleri topluluklar için en önemli hatıralardır. Özellikle farklı kökenden gelen sosyolojik azınlık grupları içinde, yaşlı kuşaklardan genç

kuşaklara aktarılan hikâyeler aracılığı ile genç kuşakların topluluğa olan mensubiyeti güçlendirilmeye çalışılır. Bu hikâyelerde en önemli detaylardan birisi göçün gerçekleştiği ülkeden hedef ülkeye götürülebilen/götürülmeyen eşyalardır. Göç sırasında bireyler götürebildikleri eşyaları yanlarında hatıra olması için taşırlar. Bu materyaller aynı zamanda köken algıları için birer simgedir. Her eşyaya, nesneye ya da materyale kullanıldığı zaman ve mekân içerisinde bir anlam yüklenebilir ya da bu eşyalar o zaman ve mekândan bağımsızlaştığında o zamanı ve mekânı kurucu bir nostaljik imge olarak yaşatmaya devam edebilirler. Bu anlamda göç edenler için "göç ettikleri yerleri onlara hatırlatan herhangi bir obje "kurucu rolü" itibariyle çok önemlidir. Basit de olsa getirilen eşyalar "hafızayı ve kimliği canlı tutması açısından çok değerli" görülmektedir (Birekul, 2017: 53, 55). Bu bağlamda, "köklü bir toplumsal bellek, unutmanın kabul edilemeyeceği; çatışmanın, başarısızlığın ve felaketin izlerinin zaman içerisinde hiçbir şekilde silinemeyeceği eski defterleri yeniden açar" (Sennet, 2017: 10).

Göç hikâyelerinden "her biri dramatik olduğu kadar bugünü de anlamlı kılmaktadır. İçinde bulunulan durumun ilk adımı olduğu kadar özetidirler. Özellikle ilk göç hikâyeleri içinde bulundukları durumun meşrulaştırılması açısından önemli bir hafıza durağıdır. Birçok göçmen/sığınmacı için 'o gün' sanki bugün yaşanıyormuşçasına canlıdır" (Birekul, 2017: 51). Azınlık konumunda olan sosyolojik gruplar için sözlü tarihler, "yaşam öykülerinin derlenip toplanıp kurulması, başka biçimde seslerini duyuramayacak olmalarından dolayı seslerini duyurabilmeleri ve gelecek kuşaklara aktarılması, son olarak izlerini bırakabilmeleri açısından grupların tarihinin dile getirilmesi" yolunu izlemişlerdir (Connerton, 1992: 37). Durkheim, dayanışma ile ilgili görüşlerini açıkladığı ünlü çalışmasında, "ailelerin ya da toplulukların hatıralarını paylaşmaları durumunda birbirlerine daha da yakınlaştıklarını, bir savaş ya da ekonomik felaket gibi travmatik şeyleri hatırlasalar dahi bir araya gelme yoluyla güçlü dayanışma duygusu oluşturduklarını vurgulamıştır. Bu aslında kolektif hafızanın toplumsal bir güç kaynağı olduğu anlamına" gelmektedir (Sennet, 2017: 11).

Toplumsal hafıza geçmişten günümüze, zamanlar arasında geçişi sağlayan toplumsal bir dinamiktir. Toplumsal hafıza maziyi birtakım törenler, kutlamalar ve semboller aracılığıyla bugüne taşır. Ancak "geçmiş hep aynı şekilde tekrarlanamaz, bazı yeni yorumlar ve düzeltmelerle geleceğe yönelik bir güvenlik güzergâhı ya da aidiyet kodu olarak işlevselledir" (Çelik, 2017: 63). Bellek diğer bir manada zaman ve sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak yeniden kurma işlemine dayanır. Geçmiş hiçbir zaman bellekte olduğu gibi

kalmaz. İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Bu yüzden "toplumsal bellek hem geriye hem ileriye doğru iki yönde işler. Bellek sadece geçmişi kurgulamakla kalmaz, aynı zamanda şimdi ve geleceğin deneyimlerini de organize eder" (Assmann, 2001: 50). Kolektif bellek aynı zamanda "bireysel yaşantıların ve aidiyetlerin zemin bulduğu kültürel dünyada bir atıf çerçevesi" olarak çalışır (Çelik, 2017: 65). Nitelikli bir hatırlama, "insanların kendi kendilerine yapamayacakları şekilde yaraların yeniden açılmasını gerektirir. Aynı zamanda insanların farklılık sınırları içerisinde diğerlerini adres gösterebilecekleri toplumsal bir yapıyı" gerektirir (Sennet, 2017: 20). Assmann'a göre, "toplumsal aktörlerin hatırlaması, duygusal bir ilişkidir, kültürel biçimlendirme ve kopmayı aşarak geçmişle kurulan bilinçli bir ilişkidir. Bu unsurlar kültürel belleği şekillendirir ve onun gelenek çerçevesinin ötesine geçmesini" sağlar (2001: 43).

Geçmiş ve bugün arasındaki fark, dil faktörü dışında, başka faktörler aracılığıyla ve çok farklı düzeylerde de ortaya çıkabilir. Kolektif bellek içinde "süreklilik ve gelenekteki her derin kopma, yeni bir başlangıç arama aşamasında geçmiş oluşmasına yardımcı olur. Yeni başlangıçlar, rönesanslar, restorasyonlar hep geçmişe dönüş ve ondan destek alma biçiminde ortaya çıkar. Geleceği ürettikleri, yeniden kurdukları, kapsadıkları ölçüde geçmişi keşfeder" (Asmann, 2001: 41). Toplum/topluluğun üyelerinin toplumsal düzene dâhil olmaları, ortak anıları olduğunu varsaymaları gerektiği örtük bir kuraldır. Toplumsal aktörler, söz konusu toplumun geçmişiyle ilgili anılarının farklılığın derecesinin yüksek olmasına bağlı olarak ne ortak deneyimlere ne de ortak varsayımlara sahip olabilecektir. Bunun sonucu belki en açık biçimde, bambaşka anılara sahip kuşaklar arasındaki iletişimde ortaya çıkan engellerde görülmektedir. Belli bir tarihte ve yerde birlikte yaşamış olsalar da farklı kuşaklar, zihinsel ve duygusal bakımdan birbirinden tamamen kopuk olabilirler; "bir kuşağın anıları, o kuşağın üyelerinin beyinleri ve bedenleri içinde, bir daha geri alınamayacak biçimde kilitlenmiş olabilir" (Connerton, 1992: 11). Savaş, doğal felaketler, salgın hastalıklar, sürgün, soy kırım vb. gibi bir toplum/topluluk için yıkıcı etkileri olan durumlarda, toplum/topluluğun üyeleri kuşaklar boyunca hafızalarında yaşadıkları olumsuz anıları canlı tutarlar. Ancak genç kuşaklar zamanla bu anıları hatırlamada eskisi kadar istekli olmayabilirler. Bu durum toplum/topluluk üyeleri arasında toplumsal hafızadan kopuşu beraberinde getirir.

Ahıska Türkleri için kolektif hafıza grup içinde sosyalizasyon süreçleri ile inşa edilmiştir. Topluluğun diğer üyeleri ile paylaşılan dil, semboller, olaylar birlikteliği, sosyal ve kültürel bir bağlamla ilişkilendirilerek topluluk içinde ortak bir hafızanın oluşmasını sağlamıştır. Etnik azınlık grubunun üyesi olmak, o grup ile beraber düşünmek, hatırlamak, anlamak ve

ne yapacağına karar vermek demektir. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin geçmiş ile ilgili olumsuz hatıraları bireysel deneyimlerin ötesine geçerek topluluğun bütün üyelerini etkiler ve bu üyeler tarafından paylaşılır. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türkleri için sürgün ve zorunlu göç hikâyeleri en önemli hatıralardır. Farklı toplum yapıları içinde Ahıska Türkleri topluluk içinde genç kuşağın eğitimini genellikle topluluktaki en yaşlı üyeler vermiştir. Bu tür etnik azınlık gruplarında, çalışma koşulları anne ve babayı hemen hemen bütün gün evden uzak tuttuğundan; küçük çocuklar daha çok büyük anne ve büyük babaları tarafından yetiştirilmiştir. Bu sayede topluluğun hafızası anne-babalardan çok, ailenin en yaşlı üyeleri tarafından aktarılmıştır. Yaşlı kuşaklardan genç kuşaklara aktarılan hikâyeler aracılığı ile genç kuşakların topluluğa olan mensubiyeti güçlendirilmeye çalışılmıştır.

Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç hikayeleri farklı toplum yapılarında yaşadıkları olumsuzlukların meşrulaştırılması açısından önemli bir hafıza durağı olarak görülmüştür. Sürgün ve zorunlu göç hikayeleri topluluk hafızasında her zaman canlılığını koruduğu için ‘o gün’ sanki bugün yaşanıyormuşçasına canlıdır. Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde plansız ve düzensiz yer değiştirdikleri için yanlarına pek fazla eşya alamamış gittikleri yerlerde hayata yeniden başlamıştır. Ancak bu süreçlerde yanlarına alabildikleri eşyaları yanlarında hatıra olması için götürmüşlerdir. Bu materyaller aynı zamanda köken algıları için birer sembol işlevi görmüştür. Türkiye’ye dönüş sürecinde de gelemeyen anne babalarının eşyalarını yanlarında getirerek onlara ait bir nesne üzerinden vatana dönüş sembolize edilmiştir.

3.2.5. Aidiyet ve Ad Takma Arasındaki İlişki

Toplumsal aktörler içinde doğdukları, yetiştikleri kültürden sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak başka bir kültüre geçebilir. Ancak bu durum modern öncesi toplumlarda ve görece modern toplumlarda az görülen bir durumdur. Modern öncesi dönemde, iletişim kurulan çevrenin darlığı ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı bireyler farklı kültürlerle karşılaşma imkânı bulamamışlardır. Modern dönemde ise siyasi örgütlenme şekli olan ulus devlet anlayışı kültürler arası geçişe pek sıcak bakmamıştır ancak “sosyal örgütlenme ve teknolojik gelişmelerin yüksek olduğu günümüz toplumlarında, bazı sosyolojik azınlık grupları için kendi kültürlerinden koparak yeni tanıdıkları toplumla tamamen bir bütünleşme hemen hemen imkânsızdır” (Kymlicka, 2015: 156-157). Bu gruplar kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde eşsiz varlıklarını korumak için yeterli imkânlara sahiptirler. Sosyolojik azınlık gruplarının diğer kültürlerle iletişimi ve sosyalizasyon süreçlerine girmesi, her şeyden önce bireylerin kendi topluluklarından farklılaşmayı başarabildiğinde

mümkündür. Bunun için de "ötekinin özne olarak, yani araçsal bir eylemle tarihsel bakımdan belirlenmiş her tür toplumsal düzenden kopuk olması gereken kültürel bir kimliği, yaşam ve yaşam tasarısı bütünlüğünde bağdaştırmaya çalışması olarak anlaşılması, kabul edilmesi ve sevilmesi" gerekir (Tourine, 2000: 216).

Sosyolojik hareket noktası olarak kültür yerine farklılığı seçmek, "farklılığın yalnızca azınlık kültürleri tarafından içeriden kurulan bir şey olmadığını, aynı zamanda bu azınlıkların başkalarının gözündeki temsilleri ve başkalarından gördükleri muameleler aracılığıyla, yani dışarıda kurulan bir şey olduğunu da kabul etmek gerekir. Azınlıkların doğası ve toplumun geri kalanıyla kurdukları ilişki hesaba katıldığında; kültürün ırk, etniklik ve din gibi başka şeylere tek başına bir alternatif teşkil edemeyeceğinin ikrar edilmesi anlamına gelir" (Modood, 2014: 64). Hâkim toplum yapısı içinde yer alan sosyolojik azınlık grupları, bu topluma ancak kendi kimliğine, farklılıklarına, kökenine saygı duyulduğu takdirde aidiyet algısı inşa edecektir. Taylor'a (1992) göre, "bir grubun kimliğinin aşağılanması veya çarpıtılması yahut inkâr edilmesi, sanki yokmuş gibi davranılması, tanınmaktan çekinilmesi veya yanlış tanınması bir baskı biçimidir". Bu durum, "başlı başına bir eşitsizlik biçimi olmanın yanı sıra diğer eşitlik biçimini, yani sıra dışı toplulukların kalıp yargılaştırılması yahut onların kendilerini tanımlama girişimlerinin tanınmasının da başarısız olması durumunda olanaksız hale gelecek olan haysiyet eşitliğini de tehdit etmektedir" (Modood, 2014: 80). Ayrıca, "göçmenlerin bir topluma, bir ekonomiye, kendi kaynak kültüründekinden çok farklı bir öğretim sistemine katılmasıyla birlikte kişisel kimlikleri yoğun baskılar yaşar; bu durumda kaynak kültür, topluluksuzlaştıktan sonra bu kişisel kimliği destekler" (Tourine, 2000: 245).

Kymlicka'ya göre, ikiden fazla sosyolojik azınlık grubu barındıran ülkelerde tam anlamıyla bütünleşme oldukça zordur. Özellikle dünyanın her yerinden gelmiş göçmenlerin yanında "son derece eşitsiz ölçülerde çok sayıda ulusal ve yerli gruplardan oluşmuş, çokuluslu olmakla kalmayıp aynı zamanda çok etnikli olan ülkelerde durum daha karmaşık" bir hal almaktadır (Bağlı ve Özensel, 2013: 57). Hâkim toplumun parçası haline gelme ve mensubiyet duyma durumu göçmenler bağlamında bakıldığında iki yönü bulunmaktadır. Göçmen grubun geldikleri (kökenlerinin dayandığı) ülkeye ait ulusal kimlik ve yerleştikleri ülkeye ait ulusal kimlik farklılaşması iki farklı yönü işaret etmektedir. Etnik ve kültürel olarak farklı kökenlerden gelmiş olmaları, "yerleştikleri ve yaşamlarını sürdürdükleri yeni ülkeye karşı göçmenlerin aidiyet karmaşası yaşamalarına neden olabilmektedir. Çokuluslu devletler içinde, etnik azınlıklar ortak kültürle bütünleşmeye direnmekte ve kendi

toplumsallık kültürlerini güçlendirerek ayrı bir şekilde varoluşlarını korumak istemektedir" (Kymlicka, 2015: 147). Özellikle ilk kuşak göçmenlerden sonraki nesillerde, "çifte aidiyet olgusunun bu bağlamda gittikçe yaygınlaştığı görülmektedir" (Anık, 2012: 64). Göçmenlik algısı "bireyleri etkilemekte ve göç eden birey, kimlik karmaşası yaşayan, hiçbir yere ait olmayan, yaşadığı yeni toplumla devamlı sorunlu bir ilişkisi olan, ailesini, dilini ve köklerini kaldığı yerde bırakan, köksüzleşme nedeniyle kültürünü parçalayan/parçalatan, dolayısıyla mağdur ve sorunludur" (Tuna ve Özbek, 2014: 226). Çünkü günümüz toplumlarında aidiyet algısının oluşumu sosyolojik azınlık grupları için son derece karmaşıktır. Sosyolojik azınlık grupları için "aidiyet algısı, ötekilerin göçmenleri sadece birey olarak değil, aynı zamanda bir ırkın veya etnik-dinsel topluluğun üyesi olarak nasıl algılandığına ve bu çerçevede nasıl davrandığına bağlıdır" (Modood, 2014: 216). Ancak yine de toplumsal aktörlerin, göç ettiği ülkede hâkim topluma hiçbir zaman ait olamayacağı gibi bir yaklaşımı benimsemek oldukça yanlış bir tutum olacaktır. Bireylerin "göç ettiği ülkenin yanında, köklerinin bulunduğu ülke ile sınırlı da olsa ilişkilerini sürdürüyor oluşu gerçeği, onun yerleştiği ülke dışında, bağlı olduğu ülkeye de aidiyetini kaybetmediğini" göstermektedir (Tuna ve Özbek, 2014: 221, 222). Bu bağlamda birey aidiyet algısını iki yönlü olarak kurmaktadır. Hem kökenlerinden gelen bağ hem de içinde yaşadığı hâkim toplum ile girmiş olduğu sosyalizasyon süreçleri sonucunda kurduğu bağ, toplumsal aktörlerin iki yönlü aidiyet algısını belirlemektedir.

Hâkim toplum içinde farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık grupları ortak değerler etrafında varlıklarını (benliklerini) tekrar inşa etmeye çalışırlar. Kültür, dil, din, cinsiyet, mesleki roller gibi faktörlere bağlı olarak aidiyet algılarını inşa eden bu gruplar, soydaşlarının desteği ile var olmaya çalışırlar. Toplumsal aktörler için alıştığı yerler dışında farklı bir mekânda, yaşam alanında, aynı dili konuşmadığı bireylerle ortak bir yaşamı paylaşması ve aidiyet algısı inşa etme süreci oldukça sorunlu bir durumdur. Böyle durumlarda, kültürel kimlik "toplumsal aktörlerin öz kimliği için bir dayanak ve zahmetsizce sağlam aidiyet emniyeti" sağlar. Ancak bu durum aynı zamanda insanların özsaygılarının, ulusal gruplarının sahip olduğu saygınlığa bağlı olduğu anlamına gelir. Eğer bir "kültür genel olarak saygı görmüyorsa, üyelerinin haysiyetleri ve özsaygıları da tehdit altında" demektir (Kymlicka, 2015: 162). Özellikle göçmenler için bu gibi zorluklar, yurttaş olmak ile olmamak (mensubiyet duymak veya duymamak) arasındaki çizginin bulanıklaştığı bir noktadır. Farklı etnik kökenden gelen topluluklar için "göç ettikleri ülkedeki oluşumlarında devletin politikaları kadar, göç alan ülkedeki hâkim toplumun göçmenler karşısındaki tutumu bu toplulukların sosyalizasyon süreçleri sonucunda aidiyet algısı inşa

edip/etmeyeceğini" belirler (Tuna ve Özbek, 2014: 225). Sosyalizasyon sürecinin bu iki yönünü, hâkim toplumun yapısı belirler.

Toplumsal aktörler eğer farklı bir topluma göç ederlerse beraberinde götürdükleri "kültür, kimlik bilinci taşımadan ilerleyebilir, buna karşılık kimlik stratejileri bir kültürü kullanabilir ve değişime uğratabilir, bu durumda kültür eski durumuna ayrı düşmüş olacaktır. Kültür büyük ölçüde bilinçdışı süreçler alanına girer. Kimlik ise daha çok bir aidiyet normuna gönderme yapar, bu zorunlu olarak bilinçlidir, çünkü sembol karşıtlıkları üzerine" kurulmuştur (Cuche, 2004: 114). Baktığımızda bütün aidiyetler ilişkiseldir, dolayısıyla onlar da tıpkı farklılıkların ortaya koyulması gibi belli oranda dışarıdan başkalarının tepkilerine göre inşa edilir. Modood'a göre; bu durum yalnızca bireyin kendisini nasıl tanımladığı değil, yabancıların onlara ilişkin algıları, maruz kaldığı muameleler ve toplumsal beklentiler konusunda da bu yöndedir. Konu edilen sosyolojik azınlık grupları yalnızca kendisine ilişkin olumlu bir tanım ortaya koymak ve gruba yeniden değer biçmek hususunda idareyi ele almaya başlamakla kalmaz, "aynı zamanda nasıl aşağılandığını ve hangi yollarla bastırıldığını tanımlamaya" başlar (Modood, 2014: 66). Bu tanımlama aynı zamanda aidiyet algılarının da köken, din, dil gibi faktörlere daha fazla dayanmasını sağlar. Bu grupların hâkim toplum içinde, büyük ekonomik ve politik baskılara rağmen, "ayrı kültürler olarak varoluşlarını korumakta gösterdikleri kararlılık kendi kültürel aidiyetlerini sürdürmeye verdikleri önemi" gösterir (Kymlicka, 2015: 146).

Günümüz toplum yapılarında bireylerin etnik aidiyetlerine bağlı olarak etnik kimliklere sahip olmaları son derece doğal bir durumdur. Ancak bu kimlikler, "ırkçılık veya kimi insanların başkalarını hakir gördükleri, daha az akıllı ve kültürel olarak geri kalmış saydıkları anlayışlarda olduğu gibi, bugün varlığını sürdüren ve kökü eskiye dayanan eşitsizliklere zemin teşkil edebilmektedir" (Modood, 2014: 79). Bu eşitsizlikler farklı kökenlerden gelen etnik azınlık gruplarının etnisitelerine daha fazla bağlılık duymalarını ve köken algılarını canlı tutmalarını sağlamaktadır.

Etnik azınlık grupları için sosyolojik nitelikli argümanlardan biri de toplum yapısı içinde 'farklı' damgası vurulmuş grupların var olduğudur. Damgalanmış grupları "toplumun genelinden ayıran farklılığın gruptan gruba farklılık gösterebileceğinin yanı sıra, grupların farklı olma biçimlerini yansıtıyor olabileceklerinin hesaba katılması gerekliliğidir" (Modood, 2014: 161). Hâkim toplum içinde farklı grupları vurgulamaya yönelik kategorileştirmenin diğer sosyolojik azınlık grupları üzerinde olumsuz etkisi bulunmaktadır. Öteki olarak kodladığımız "başkası, diğeri, vb. gibi nitelemeler sonucunda 'öteki' kendisini

bu önyargı kalıplarına bağımlı hisseder" hale gelmektedir (Yanık, 2013: 92). Modood'a göre, "farklı olarak algılanan ve karşılaştıkları nüfusun içinde kolayca erimeyen, etnik görünür kalmaya devam eden bireylerin gerçekleştirdikleri büyük ölçekli göçlerden kaynaklanan görece sınırlı bir çeşitlilik olgusu ve bununla bağlantılı olarak ortaya çıkan fakat kısa vadeli olmayan çeşitli çok-kültürlü, çok-etnikli, çok-inançlı dinamiklerdir" (2014: 19). Özellikle kıta Avrupa'sında göçmen gruplar, yerleştikleri toplumlar tarafından vaktiyle zapt edilmiş (sömürgeleştirilmiş) veya aşağı görülmüş (köleleştirilmiş) toplumlardan veyahut gruplardan gelmektedir (Modood, 2014). Bu grupların geçmişlerinde yaşadıkları olumsuz hatıralar aidiyet algılarını farklılaştırmaktadır. Bununla birlikte göç edilen ülkede yaşadıkları aşağılama, ad takma, ötekileştirme gibi durumlar bireylerin kendileri ile ilgili inşa ettikleri benlik algısını olumsuz yönde etkilemektedir. Marcel Proust hafıza ile ilgili çalışmasında: "Hatırlanan acılar ya da çatışmaların hali hazırdaki acıları nesnelleştirebileceğini" söylemiştir (Sennet, 2017: 11). Göçmen grupların yaşadığı acılardan kaçmak zorunda kalmış olmaları ve göç ettikleri ülkede yaşadığı acılarla birlikte düşünüldüğünde, bu gruplar kendilerini ötekileştirilmiş hisseder.

Toplumsal yapı içinde yer alan farklılıklar, bütünleşme ve eşit muamele görmek için vazgeçilmesi gereken şeyler değildir. Zira olumlu farklılıklar (kültürel çeşitlilik), haysiyet eşitliğinin yanı sıra saygı eşitliğini de barındıran bir bütünleşme için son derece önemlidir. Kaynağı "farklılık" olan eşitsizlikler elbette diğer eşitsizlik biçimleriyle, özellikle toplumsal statü ve iktisadi fırsatlar konusunda var olan eşitsizliklerle bağlantılıdır. Örneğin, bazı etnik azınlık grupları diğer azınlık grupları karşısında orantısız bir biçimde dezavantajlı durumdadır; toplumsal ve iktisadi alanda sahip oldukları dezavantajları, onların aşağı, aptal, geri kafalı, yabancı gibi kalıp yargılarla temsil edilmelerinin hem kaynaklarından hem de sonuçlarından birisidir. Üstelik toplumsal ve iktisadi dezavantaj, bir etnik azınlık dayanışmasını, grup olma bilincini arttırabilmektedir. Kimlik ve kültürler, "o kimlikleri taşıyanların, yani hâkim toplumun üyesi olan insanların gözünde değerli oldukları için önemlidirler ve bu nedenle saygı ve eşitlik anlayışıyla tutarlı bir çerçevede devlete/topluma dâhil edilmeleri" gerekir (Modood, 2014: 87).

Hâkim toplum yapısı içinde var olan kültürel farklılıkları iyi veya kötü manada ihmal etme fikri son derece anlamsızdır. Farklı dini-etnik grupları bünyesinde barındıran toplumlarda "yönetimlerin diller, ülke içi sınırlar, resmî tatil günleri ve devlet sembolleriyle ilgili kararları, kaçınılmaz olarak belli bir etnik ve ulusal grupların ihtiyaçlarını ve kimliklerini tanımak, düzene koymak ve desteklemekle ilgilidir" (Kymlicka, 2015: 190, 191). Ancak bu

durum her sosyolojik azınlık grubu için aynı değildir. Hâkim toplumun politikaları kaçınılmaz olarak belli kültürel kimliklere arka çıkar ve dolayısıyla ötekileri dezavantajlı duruma düşürür. Bu tür ayrımcılıklar hâkim toplum içinde farklı kökenden gelen sosyolojik azınlık gruplarının aidiyet algılarını şekillendiren en önemli faktördür. Aynı zamanda farklı sosyolojik azınlık gruplarının "karşılaştığı tek bir ayrımcılık çeşidi yoktur, çok sayıda ve çeşitte ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Deri rengiyle veya dış görünüşle ilgili ırkçılıklar elbette mevcuttur; fakat bunların yanında, 'deri renginin' üzerine gerçek olduklarına inanılan veya gerçekten var olan bazı kültürel alışkanlıklardan hareketle oluşturulmuş düşmanca veya aşağılayıcı kalıp yargıları ekleyen, kültürel ayrımcılıklar" da mevcuttur (Modood, 2014: 69).

Bu kalıp yargılar zaman içinde dile yerleşen 'ad takma' gibi küçük düşürücü ifadeler olabilmektedir. Ad takma özellikle sosyolojik azınlık gruplarının kategorileştirilmesi noktasında en fazla yaşanan durumdur. Göçmen gruplar hâkim toplumun tutumlarına bağlı olarak "çoğunlukla yerleşik olarak kabul gören toplumsal söylem içinde olumsuz temsillere ve alay edilme gibi söylemlere konu olabilmektedir. Göçmenlerin birçok yerde 'çingene', 'paçavracı takımı', 'deve sürücüsü', 'limon satıcısı' ya da 'yılan yiyen' adlarıyla anılması onların hâkim toplum tarafından nasıl tanımlandığına ve algılandığına dair önemli ipuçları sunmaktadır" (Berger ve Mohr, 2011: 107).

"Göçmen kimdir?" sorusunun cevabı öncelikli olarak ev sahibi toplum tarafından verilir; çünkü hâkim toplum çoğunluktur. Göçmenler genel olarak azınlıkta kalan toplumsal grupları ifade etmektedir. Bu sebeple göçmenler, "nadiren otantik bir varlık olarak değerlendirilirken çoğu zaman olumsuzluğun simgesi, sınırları aşarak içeriye girmiş ötekinin temsilcileri" olarak nitelendirilir (Göker, 2015: 108). Hâkim toplum içinde farklı kökenlerden gelen göçmen gruplar için, kişi göçmen olmasa bile göçmen kökenli olarak bu kategorinin içinde doğar ve yaşamını bu şekilde devam ettirir. 'Ebedi göçmenlik' olarak da ifade edilebilecek bu durumun ortaya çıkmasında "kültürel farklılıklar, dış görünüş, dil kullanımı, yaşam tarzı gibi görünür ve algılanabilir özellikler etkili olmaktadır" (Göker, 2015: 104).

Yerleşik, ancak hiçbir zaman yerli olmayan göçmenlerin, "yerliler tarafından olumsuz sıfatlarla nitelendirilmesi göçmenlerin kendilerini yeniden tanımlama gereksinimine neden olabilmektedir" (Göker, 2015: 105). Göç edilen ülkede farklı etnik kökenden gelen göçmenlere yönelik ayrımcılığın, bu grupları belli bir etnik kimlik etrafında bir araya gelmeye ve bu bireyleri köklerine dönüşe zorladığı açıktır. "Köklere dönüş, yeniden kimlik kazanma, yeniden yurt edinme, yeniden özdeşleşme, bir karşı siyaset hareketi olarak değerlendirilir" (Özyurt, 2005: 221). Göçmenler "fırsat eşitsizliğinin yaygınlığını,

ayrımcılığın derecesini, toplumsal farklılığın çapını algıladığı ölçüde kendisini savunmaya yardım edecek kültürel bir kimliğe" ihtiyaç duymuşlardır (Perşembe, 2005: 274). Bu kültürel kimlik arayışı göçmenlerin hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmelerini zorlaştırmıştır.

Hâkim toplumdan "farklı olanlar, dar anlamıyla göçmenler, göç edilen ülkede toplumun büyük çoğunluğu tarafından; işsizlik, ekonomik sıkıntılar, suç ve sapma gibi toplumsal sorunların kaynağı yani günah keçisi olarak gösterilirler. Çünkü kendinden olmayanı, dezavantajlı konumda olanı suçlamak daha kolay olduğu için göçmenlerin bu şekilde anılması yaygın bir durumdur. Yabancı olarak göçmenlere ilişkin üretilen stereotiplerin ve olumsuzluk içeren önyargıların 'günah keçisi' nitelendirmesini meşru ve mantığa uygun hale getirilmesi günümüz toplumlarında giderek artmaktadır. Örneğin, ekonomik krizlerin baş gösterdiği durumlarda artan işsizlik oranları her zaman yabancı işçilere (göçmenlere veya sığınmacılara) mal edilmesi, suç oranlarının artmasının temel nedeni olarak göçmen çocuklarının gösterilmesi tehlikeli, sorunlu ve sapma nitelikleri de beraberinde getirmektedir" (Göker, 2015: 112, 113). Bu durum özellikle hâkim toplum içinde etnisitenin güçlü olduğu durumlarda, daha sert ve keskin tepkilerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir.

Hâkim toplumun üyeleri, her türlü başarısızlıkta savunma mekanizması olarak göçmenleri neden olarak görme eğilimindedir. Hâkim toplum içinde göçmenler "sadece birey, komşu, iş arkadaşı veya yurttaşlar olarak değil, ırk, etniklik gibi kategoriler çerçevesinde de farklı olarak görülmüşlerdir. Dolayısıyla bu hâkim toplum içinde siyasetin başlıca özelliklerinden biri, bir ortaklığın hedef tahtasına oturtulduğunu, yani insanların göçmenler veya renkliler yahut yabancılar olarak dışarıdan etiketlendiklerini ve buna karşı ortak tepkiler vermesi gerektiğini kabul eden bir anlayışla hareket etmesidir" (Modood, 2014: 64, 65). Farklı kökenlerden gelen sosyolojik azınlık grupların hâkim toplum içinde ayrımcılığa uğraması "etnik azınlıkların ötekileştirilmesi ve ötekileştirilen bu etnik azınlıkların dilsel, kültürel ve dinsel farklılıklarının kabul edilmemesi ya da yok sayılmasıdır" (Yanık, 2013: 95). Başkalarına açık olan olanaklardan "bir grubun üyelerinin mahrum edilmesi gibi faaliyetlerde" görülür (Giddens, 1993: 538, 539). Costant ve arkadaşlarının ifade ettiği şekliyle; "bahsedilen ayrımcı faaliyetler nedeniyle göçmen grupların üyeleri giderek 'etnikleşen göçmenler' haline gelmektedir. İşçi, tüketici ve ebeveyn olarak hâkim topluma katılan ve hâkim toplumun parçası olabilen bu gruplar; diğer taraftan, ekonomik, kültürel ve siyasi ilişkilerde hâkim toplum tarafından dışlanan bir kitleye" dönüşmektedir (aktaran Güllüpınar, 2014: 184).

Günümüzde ortaya çıkan ve gerçek anlamıyla ayırt edici nitelikte bilinç sahibi olmayı gerektiren "etnik aidiyet ve ayrımcılığın türdeş tarım toplumlarının değil, sanayi toplumlarının bir ürünü olduğu" unutulmamalıdır (Yılmaz, 1994: 20). Ayrımcılığın en yaygın ve açık türü insanların belli özellikleri nedeniyle dışlanmaları veya davranışlarına bakmadan olumsuz değerlendirilmeleridir. Toplumsal aktörlerin ayrımcılığa uğramasına neden olan özellikleri ise "etnik kökeni, kültürü, cinsiyeti, dış görünüşü gibi farklılıklardır" (Hortaçsu, 2007: 96, 98). Bu farklılıklar hâkim toplum üyeleri tarafından göçmen grupların üyelerini aşağılamak, ötekileştirmek, kötülemek için kullanılır. Ayrımcılığa maruz kalan göçmen gruplar grup içi dayanışmayı güçlendirerek, birbirlerine sarılırlar.

Hâkim toplum içinde "dışlandığını hisseden gruplar büyük topluma katılmak isterler, farklılıklarının tanınması ve düzenlenmesi bu katılımın kolaylaştırılmasına" yöneliktir (Kymlicka, 2015: 295). Göçmen grupların hâkim toplumun üyeleri tarafından yanlış tanınması (ad takma ve aşağılayıcı ifadeler kullanılması) sadece gereken saygının gösterilmediğini belirtmekle kalmamaktadır. Bu durum "acı verici bir yaranın açılmasına neden olarak kurbanlarını, sakatlayıcı bir biçimde, kendilerinden nefret ederek yaşamaya mahkûm edebilmektedir. Varlıklarının hak ettikleri biçimde tanınması, bireylere gösterilmesi gereken saygının gereği olmakla kalmaz, aynı zamanda önemli temel insani gereksinmedir" (Taylor, 1996: 47).

Genel anlamda "evrensel haysiyet politikası, hâkim toplumun bütün üyelerini birbirinden farklı kılan yollara gözlerini kapayan ve ayrım gözetmeme biçimleri için savaşırken; farklılık politikası, ayrım gözetmeme politikasını çoğu zaman yeniden tanımlayarak farklı etnik azınlık gruplarının ayırıcı özelliklerini, farklı muamelelerin temeli olarak kabul edilmesi gerektiğini" ifade etmektedir (Taylor, 1996: 60). Sosyolojik olarak olumsuz farklılıklar kavramı, "yabancılıktan, aşağılamadan, damgalamadan, kalıp yargılaştırmadan, dışlamadan, ayrımcılıktan, ırkçılıktan vb. ve ayrıca bunlara maruz kalan grupların, kendi kimlikleriyle ilgili algılarından yola çıkmalıdır. Söz konusu farklılıklar hem grup üyeleri tarafından hem de grubun dışında kalan diğer bireyler tarafından ve yalnızca bir çeşit başkalık biçimi olarak değil, aynı zamanda devlet ve toplum genelinde eşit mensubiyeti güçleştiren bir yabancılık, bir aşağı olma biçimi olarak da algılanmaktadır" (Modood, 2014: 61). Bazı örneklerde topluluk olarak geçmişlerinde yaşanan acı olaylara da gönderme yapan ad takma gibi ötekileştirici davranışlar, hâkim toplum üyelerinin göçmen gruplarla sosyalizasyon süreçlerinde ilk yaşadığı etkileşimdir. Hâkim toplum üyeleri ad takma gibi aşağılayıcı

tutumlarda bulunarak etnik azınlık gruplarının hâkim toplumla bütünleşme ve aidiyet algısı inşa etme süreçlerine olumsuz etkide bulunur.

Hâkim toplum yapılarında farklı etnik azınlık grupları farklı entegrasyon süreçleri geçirirler. Özellikle etnik azınlık gruplarının hâkim topluma entegrasyonunu belirleyecek en temel faktör bu toplumun etnik azınlık grupları karşısındaki tutumudur. Ahıska Türkleri farklı kökenden gelmiş olmanın yanında sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca ev sahibi ülkelerde son derece eşitsiz bir entegrasyon süreci yaşamıştır. Hâkim toplumların özellikle ilk yerleşim aşamalarında Ahıska Türklerine karşı oluşan algısı genel olarak; zorunlu olarak göç eden, kimlik karmaşası yaşayan, hiçbir yere ait olmayan, hâkim toplumla devamlı sorunlu bir ilişkisi olan, köksüzleşme nedeniyle kültürü parçalanan, dolayısıyla mağdur ve sorunlu etnik azınlık topluluğu şeklinde olmuştur. Zorunlu göç süreçlerinde Ahıska Türklerinin göç ettiği Rusya ve Ukrayna'da hâkim toplum belli kültürel kimliklere arka çıkmış ve dolayısıyla Ahıska Türkleri destek çıkılmayan etnik azınlık grubu olarak dezavantajlı duruma düşmüştür. Bu tür ayrımcılıklar hâkim toplum içinde farklı kökenden gelen Ahıska Türklerinin entegrasyon sürecini, köken ve aidiyet algılarını belirleyen en önemli etken olarak görülmektedir.

Ahıska Türklerinin etnik azınlık grubu olarak sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca karşılaşmış oldukları en yaygın baskı biçimi etnik kimliğinin aşağılanması, çarpıtılması, inkâr edilmesi, yokmuş gibi davranılması, tanınmaktan çekinilmesi veya yanlış tanınması olmuştur. Ahıska Türkleri ev sahibi ülkelerde diğer etnik azınlık grupları karşısında orantısız bir biçimde dezavantajlı duruma düşmüştür. Özellikle Rusya ve Ukrayna'da hâkim toplumun arak çıktığı ve kabul ettiği Slav etnik topluluklarından olmamaları Ahıska Türklerinin istenmeyen, ötekileştirilen veya aşağılanan bir etnik azınlık grubu olarak görülmelerine neden olmuştur. Dahası, sürgün sonrasında Özbekistan'da SSCB'nin zorlamaları ve zorunlu göç süreçlerinde hem Rusya'da hem de Ukrayna'da toplumsal ve iktisadi alanda karşılaşmış oldukları dezavantajlar Ahıska Türklerinin aşağı, geri kafalı, yabancı vb. gibi kalıp yargılarla temsil edilmelerine neden olmuştur.

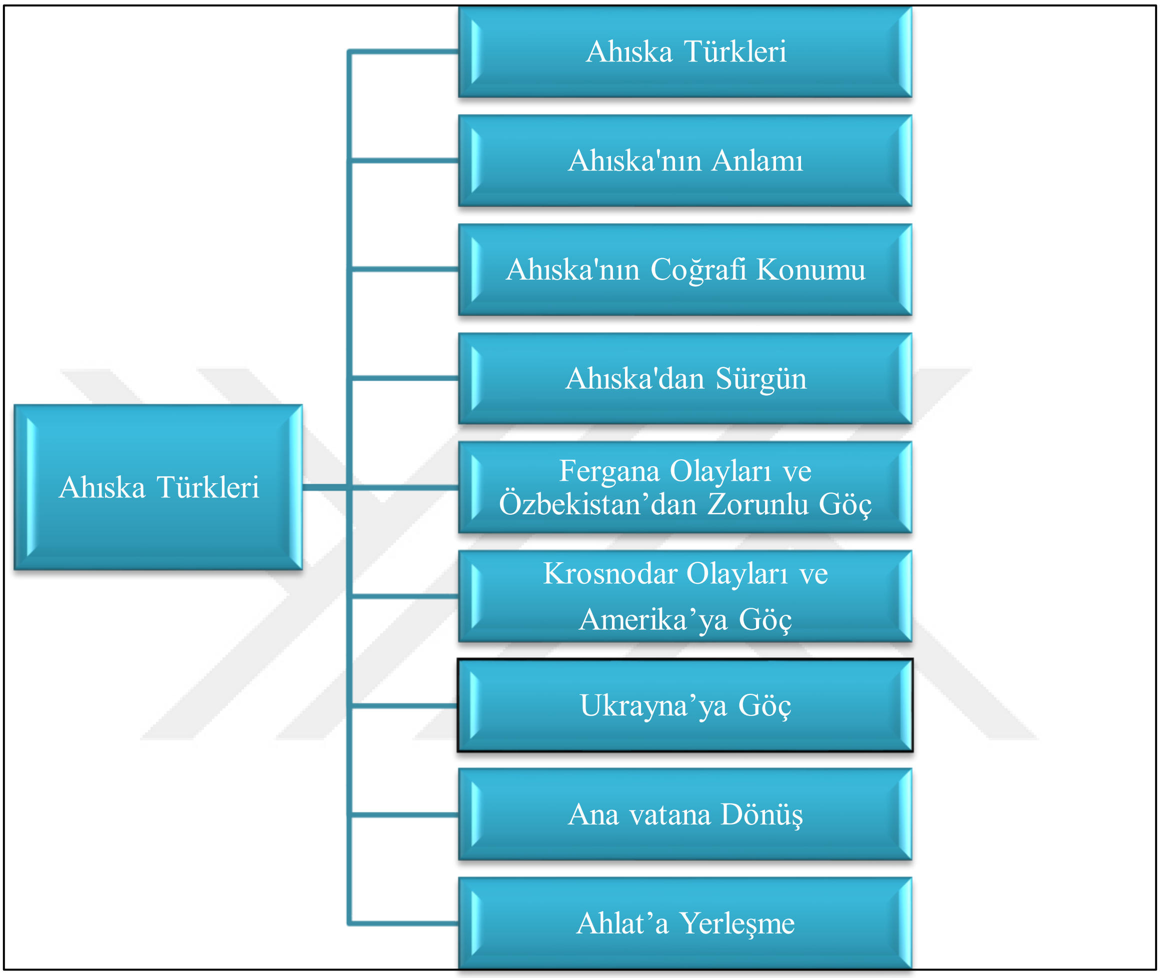
Ahıska Türkleri hâkim toplumun algısına bağlı olarak çoğunlukla yerleşik olarak kabul gören söylem içinde etnik azınlık grubu olarak olumsuz temsillere ve alay edilme gibi söylemlere konu olmuştur. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin karşılaşmış olduğu en yaygın ötekileştirme ve kategorileştirilme ise ad takma olmuştur. Ahıska Türkleri özellikle zorunlu göç süreçlerinde Rusya ve Ukrayna'da ten rengiyle veya dış görünüşle alakalı ad takmalara maruz kalmıştır. Ancak bunların yanında gerçek olduklarına inanılan

veya gerçekten var olan bazı kültürel farklılıklardan hareketle oluşturulmuş düşmanca veya aşağılayıcı kalıp yargılarda mevcuttur. Bu ad takmalar Ahıska Türklerinin ev sahibi ülkelerde hâkim toplum tarafından nasıl tanımlandığına ve algılandığına dair önemli ipuçları vermektedir. Ahıska Türklerinin karşılaşmış olduğu ad takmalar özellikle ilk yerleşim aşamalarında hâkim toplumun haklarında sınırlı bilgiye sahip olduğu ve işsizlik, ekonomik sıkıntılar, suç ve sapma gibi toplumsal sorunların ortaya çıktığı dönemlerde daha fazla yaşanmıştır. Ev sahibi ülkelerde hâkim toplumun üyeleri için yabancı olarak görülen grupları ve dezavantajlı konumda olanı suçlamak daha kolaydır. Bu durum son derece tehlikeli, sorunlu ve etnik azınlık grupların entegrasyon ve aidiyet sürecine zarar verir. Dahası etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türkleri bu tür baskılar, ötekileştirmeler ve aşağılamalardan dolayı giderek daha fazla etnikleşmiş ve köken algılarına olan bağı artmıştır.

Ahıska Türklerinin deneyimlemiş olduğu en yaygın ve en incitici ad takmalar sürgün sürecini hatırlatan ad takmalar olmuştur. Etnik azınlık grubu olarak geçmişlerinde yaşanan acı olaylara da gönderme yapan bu tür ad takmalar hâkim toplumla bütünleşme ve aidiyet algısı inşa etme süreçlerini olumsuz etkilemiştir. Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca ev sahibi toplumun üyeleri tarafından yerleşik, ancak hiçbir zaman yerli olmayan ve olumsuz sıfatlarla nitelendirilmeleri, onları köklerine dönüşe ve entegrasyon süreçlerini zorlaştırmasına neden olmuştur.

4. AHISKA TÜRKLERİ

Çalışmanın 4. Bölümünde Ahıska Türkleri ile ilgili kavramsal çözümlemeler ele alınacaktır. Araştırmanın bu bölümünün alt başlıkları aşağıda şekil 4.1.'de gösterilmiştir (bkz. şekil 4.1.).

Şekil 4.1. Ahıska Türkleri başlığı kuramsal modeli

4.1. Ahıska Türkleri

'Ahıskalı' Türkler, ana vatan Türkiye dışında yaşayan Türkler konusu gündeme geldiğinde ilk hatırlanan ve her zaman ana vatana bağlılıklarıyla bilinen Türk grup olarak anılmıştır. Ahıska Türkleri sorunun gündeme gelmesi ise genel olarak, "yukarı Kür boylarını kapsayan ve tarihte 'Meskheti' veya 'Ahıska Sancağı' gibi adlarla bilinen ve günümüzde Gürcistan Cumhuriyeti'nin sınırları içinde olan bölgede yaşayan Türk nüfusun, 14 Kasım 1944 tarihinde J. Stalin tarafından Orta Asya'ya sürgün edilmesiyle ortaya çıkmıştır" (Aslan, 1995: 2). Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde yaşayan bu Türk azınlık, sürgün edilmesinden

sonra farklı dönemlerde ana vatana yani Türkiye'ye dönme girişiminde bulunmuş fakat çeşitli nedenlerden dolayı başarılı olamamışlardır.

Bu Türk grup Ahıska Türkü gibi ifadelerden bağımsız olarak her zaman kendisini sadece Türk olarak ifade etmiştir. Ahıska onlar için sadece bir coğrafi bölgenin adı ve acı hatıraların kaynağıdır. Bu Türk grubuna Ahıska Türkü denmesinin nedeni de budur. Tarihin farklı dönemlerinde bu bölgeye farklı isimler verdikleri için, örneğin Rusya'da Ahıska bölgesine 'Meskheti' adı verilmiştir. Bu sebepten ötürü "Rusya'da Ahıskalı Türklere 'Meskheti Türkleri' denmiştir" (Aslan, 1995: 2). Bölge olarak tanımlanmanın dışında herhangi bir farklılık görmediklerinden kendilerini sadece Türk olarak gören bu grup yaşadıkları olumsuz hatıralar ile birlikte sırasıyla Özbekistan, Kırgızistan, Rusya ve Ukrayna'nın ardından ana vatana yani Türkiye'ye dönmüştür.

4.2. Ahıska'nın Anlamı

Ahıska kelimesinin kökeni ile ilgili olarak pek çok farklı görüş ortaya atılmıştır. İlk olarak Ahıska kelimesinin Dede Korkut Hikâyelerinde 'Ak-Sıka' kelimesiyle tanımlanmakta ve 'Ak-Kale' anlamına geldiği ifade edilmiştir. Evliya Çelebiye dayanarak yapılan köken tanımlamalarında ise Ahıska şehrini betimlemek için Evliya Çelebinin "Akhıska, Akhır-Kıska, Ak-Sıka" isimlerini kullandığı belirtilmiştir (Çelebi, 1986: 629). Günümüzde kullanılan ismine en yakın ifadelerin Evliya Çelebi tarafından kullanıldığı aşikârdır. Bu durum Evliya Çelebinin seyahatlerinin niteliğini görmemiz açısından son derece önemlidir.

Diğer yandan Gürcü kaynakları, 'Yeni Kale' anlamına gelen 'Akhal-Thishe' ifadesinin Ahıska'nın kendi dillerinde kullanılan şekli olduğunu iddia etmektedir. 1578-1582 yılları arasında Osmanlı ordusu ile birlikte Kafkasya harekâtına katılan tarihçi Gelibolulu Mustafa Ali Çelebi'nin bölgeyle ilgili savaş döneminde yaşanan gelişmeleri yazdığı "Nusret-Name" adlı çalışmasında Akhal-Kelek'ten doğrudan doğruya "Ak-Şehir" veya "Ak-Kale" olarak bahsetmiştir (Eravcı, 2011: 96; Kırzıoğlu, 2000: 65). Akhal-Kelek isminin başındaki Akhal ise Dede Korkut Hikâyelerinde işaret edilen "Ak" ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Akhal-Kelek aynı zamanda Gürcü dilinde "Ak-Kale" anlamına gelmektedir.

Ahıska Türklerinin yaşadığı bölgeye verilen diğer isim olan "Mesketya" Ahıska Türklerinin diğer bir adlandırması olan "Mesketi Türkleri" olarak anılmasında kullanılmıştır. Mesketi ismi Gürcüler tarafından Ahıska ve çevresini tanımlamak için bölgede yaşamış eski bir kavim olan Mesketya'dan gelmektedir. "Mesketya ismi tarihi kaynaklarda geçmesine rağmen kavim hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır" (Kırzıoğlu, 1992: 113). Yabancı

kaynaklar arasında son derece ilginç olan ise Fransız tarihçi Brosset'e aittir. Brosset bir çalışmasında Ahıska'dan "Akesga Şehri" diye bahsetmektedir (Brosset, 1849: aktaran Kırzıoğlu, 2000: 65). Brosset'in çalışması aynı zamanda Ahıska'nın isim kökenine yönelik en farklı ve günümüz kullanımına en yakın olanıdır.

Ahıska ve Mesketya kelime kökenlerinin incelenmesinin nedeni coğrafya ve orada yaşayan topluluk arasında toplumsal hafızaya ve kolektif belleğe bağlı olarak bir ilişkinin ortaya konulmasıdır. Buna göre Ahıska kelimesi, "burada yaşayan halkın yurtlarını veya vatanlarını tanımlamak için kullanılmakta ve açık bir şekilde Türklerin Ahıska bölgesinde yaşadıklarını vurgulamaktadır" (Kalkan, 1998: 161; Saygılı, 2004: 80; Yalçınkaya, 2006: 205). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere coğrafi bir yer ismi olarak Ahıska çok uzun zamandan beri kullanılmaktadır.

4.3. Ahıska'nın Coğrafi Konumu

Ahıska ve çevresi 1068 yılında Sultan Alparslan tarafından fethedilerek Selçuklu Devletine katılmış, zaman zaman da Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevi devletlerinin nüfuzu altına girmiştir. Ahıska bölgesi 1267 yılından itibaren bölgede kurulan Türk kökenli Atabek yönetimleri altında yaşamıştır (Kırzıoğlu, 1992: 150). Padişah III. Murad devrinde (1578) Serdar Lala Mustafa Paşa komutasındaki "Osmanlı kuvvetlerinin fethinden sonra bölgedeki Türk gruplar Müslümanlığı kabul etmiş ve zaman zaman da Atabekler yönetimi varlığını" sürdürmüştür (Sevsay, 2017: 229). Ahıska bölgesi "1578-1829 tarihleri arasında 250 yıl boyunca Osmanlı idaresinde kalmış ve 14 Eylül 1829 tarihinde Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasında imzalanan Edirne Antlaşması ile Rusya topraklarına dâhil edilmiştir. Daha sonra 1921 yılında yapılan Moskova ve Kars anlaşmalarıyla Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin toprağı" olmuştur (Yılmaz, 2017: 31).

1829 yılında Rus esaretine düşünceye kadar Çıldır Eyaleti merkezi olan Ahıska şehrine, birer sancak olarak şu yerler bağlıdır: "Bedre, Azgur, Ahılkelek, Hırtız, Cecerek, Ahıska, Altunkale (Koblıyan), Acara (bu sekiz sancak 16 Mart 1921 Moskova Antlaşması'yla Ruslara bırakılmıştır, bugün Gürcistan'dadır); Maçakhel (bugün bir kısmı Acara'da), Livana (Artvin), Yusufeli, Ardanuç, İmerkhev, Şavşat (bu sancaklar bugün Artvin ilimizdedir), Oltu, Narman, Kamkhıs (Bunlar Erzurum'da); Posof, Ardahan, Çıldır, Göle (bunlar Ardahan ilimizdedir)" (Zeyrek, 2001: 14).

Ahıska ve çevresinin kısa tarihçesinden de anlaşılacağı üzere bölge, bugün olduğu gibi Gürcü veya Ermeni toprakları değildir. Tarihte çok uzun bir süre Osmanlı himayesinde kalan

Ahıska, Türk nüfusunun yoğun olduğu bir bölge olmuştur. Tarih kaynaklar da bunu bilgiyi doğrulamaktadır. Ahıska aynı zamanda bir uç (sınır) bölgesi olmasından dolayı Osmanlı Devleti için kilit konumda bulunmaktaydı. Ahıska'nın Rusların eline geçmesinden sonra Şair Gülali bu durumun vahametini şu dizelerle vurgulamıştır (Zeyrek, 2001: 15):

"Ahıska bir gül idi gitti,
Bir ehl-i dîl idi gitti,
Söyleyin Sultan Mahmud'a,
İstanbul'un kilidi gitti."

Sürgünün yaşandığı 1944 yılında Ahıska, Türkiye'nin kuzeydoğusunda yer alan ve Ardahan iliyle sınırı olan idari bir bölgedir. Türkiye sınırına yaklaşık 15 km mesafede yer alan Ahıska bölgesi genel olarak: Ahıska, Adıgün, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka ilçeleri ve bu ilçelere bağlı 250'den fazla köyden oluşmaktadır (Agara, 2002: 3; Seferov ve Akış, 2008: 395).

Günümüzde Ahıska bölgesi, "Acara Özerk Cumhuriyeti ve Kvemo Kartli bölgesi arasında kalan Samtskhe Javakheti İdari Bölgesi'nin içinde" kalmaktadır. Gürcistan, 1994 yılında aldığı bir kararla idari bakımdan ülkeyi 12 bölgeye ayırmıştır. Buna göre 12 idari bölgeden birini oluşturan Samtskhe Javakheti bölgesi, altı ilçeden meydana gelmektedir. Bunlar; sırasıyla Ahıska, Adigün, Aspinza, Ahılkelek, Ninotsminda (bölgenin ismi 1991 yılında değiştirilmiştir daha önceki adı Bogdanovka'dır) ve Borcomi'dir. Borcomi Osmanlı döneminde Ahıska'ya değil Gürcistan'a bağlı olan bir bölgedir. Borcomi ve Azgur arasındaki Kür Boğazı, Osmanlı ve Rus Çarlığı arasındaki siyasi sınırı teşkil etmekteydi (Kanbolat, 2005: 29; Taşdemir, 2005: 19). Alan olarak Ahıska bölgesi ise, Gürcistan'ın idari bölge yapılanmasına bağlı olarak, toplam yüz ölçümü 6.413 kilometre karedir. Matematiksel olarak Gürcistan yüz ölçümünün %11'ine yakındır. Bu bölgenin günümüzde toplam nüfusu ise 207.600'dür (Mouravi, 2007: 504 aktaran Üren, 2016).

Ahıska bölgesi coğrafi olarak betimlendiğinde Posof ve Adigön çayları ile beslenen Kür ırmağı şehir merkezini ikiye ayırmaktadır. Şehrin büyük kısmı ırmağın güneyinde ve nispeten daha küçük kısmı da kuzeyde yer almaktadır. Ahıska bölgesi "hem kara yolu hem de demir yolu ulaşımına sahiptir. Kara yolu ile Batum, Ardahan ve Tiflis'e bağlantısı bulunmaktadır. Türkiye sınırına çok yakın olan Vale şehrinden başlayan demir yolu ile de Tiflis'e bağlanmaktadır" (Zeyrek, 2006: 9). Samtskhe Javakheti (Ahıska) bölgesi "genel olarak yüksek dağlar, sık ormanlar, yaylalar, derin ve bereketli vadiler ile ovalardan meydana gelmektedir. Bu bölge içinde kalan Ahıska vadisi kısmen geniş ve açık alanlara

sahiptir. Deniz seviyesinden yüksekliği 800-1000 metre arasında olan Ahıska vadisinde teras tipi tarla ve bahçeler ile yamaç tipi ormanlar bulunmaktadır. Vadide 1900 metre yükseklikten sonra yaylalar başlamakta ve buralar genellikle hayvan otlatmak için mera olarak kullanılmaktadır" (Hacılı, 2009: 18; Trier, Mouravi ve Kilimnik, 2011: 57).

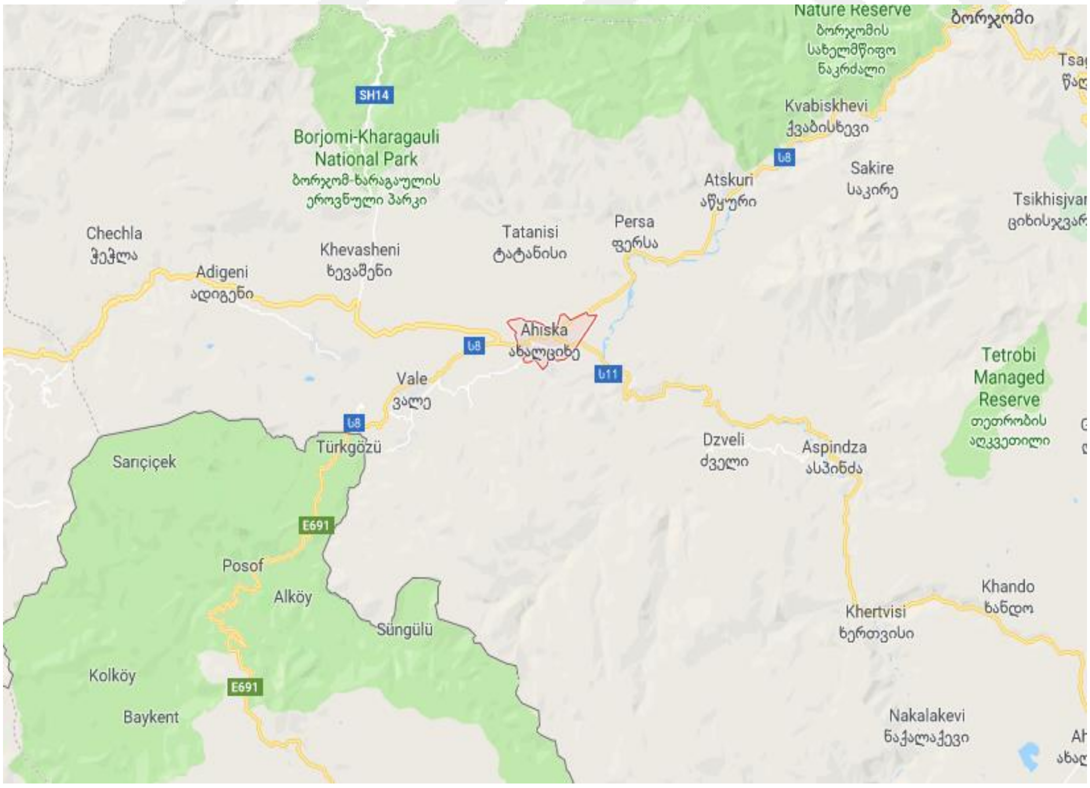
Ahıska bölgesinde iklim şartları yükseltiye bağlı olarak sertleşmektedir. Hayat şartları ve iklim bireylerin ekonomik faaliyetlerine, hayat tarzına, tarım geleneklerine, sosyal ve kültürel değerlerine ve mizaçlarına kadar etkilemiştir. Bölgede halkın geçim kaynağı genel olarak tarıma dayanmaktadır. Yetiştirilen tarım ürünleri arasında "arpa, buğday, mısır, patates, üzüm ve elma yer almaktadır" (Trier, Mouravi ve Kilimnik, 2011: 57). Ahıska bölgesinde tarımsal faaliyetler dışında "1944 yılında çıkarılmaya başlanan linyit madeni ile birlikte bölgenin ekonomik önemi artmıştır. Maden çıkarılmaya başlanmasından sonra bölgede enerjiye dayalı endüstriyel tesisler kurulmaya başlanmıştır" (Kandemir ve diğerleri, 1988: 527).

Kür nehrinin yukarı hissesinden, Çoruh nehrinin havzasından ve Çıldır yöresinden sınırlarını çizen Ahıska bölgesine en yakın Türkiye ilçesi Posof'tur. Buralardan başlayan "bölgenin diğer sınırı Meshet ve Cavahet dağ silsilelerine devam etmekte ve Borçalı'ya kadar uzanmaktadır. Kuzeyde Borjoma kadar devam eden Ahıska'nın son yerleşim birimi Azgur'dur. Güneye doğru Türkiye'ye yaklaşan topraklar Çıldır düzlüğüne kadar devam etmekte, Doğuda Azeri nüfusunun yoğun olduğu Borçalı'ya, Batıda ise Acaristan toprakları ile sınır bölgesini ayırmaktadır" (Bayraktar, 1999: 8).

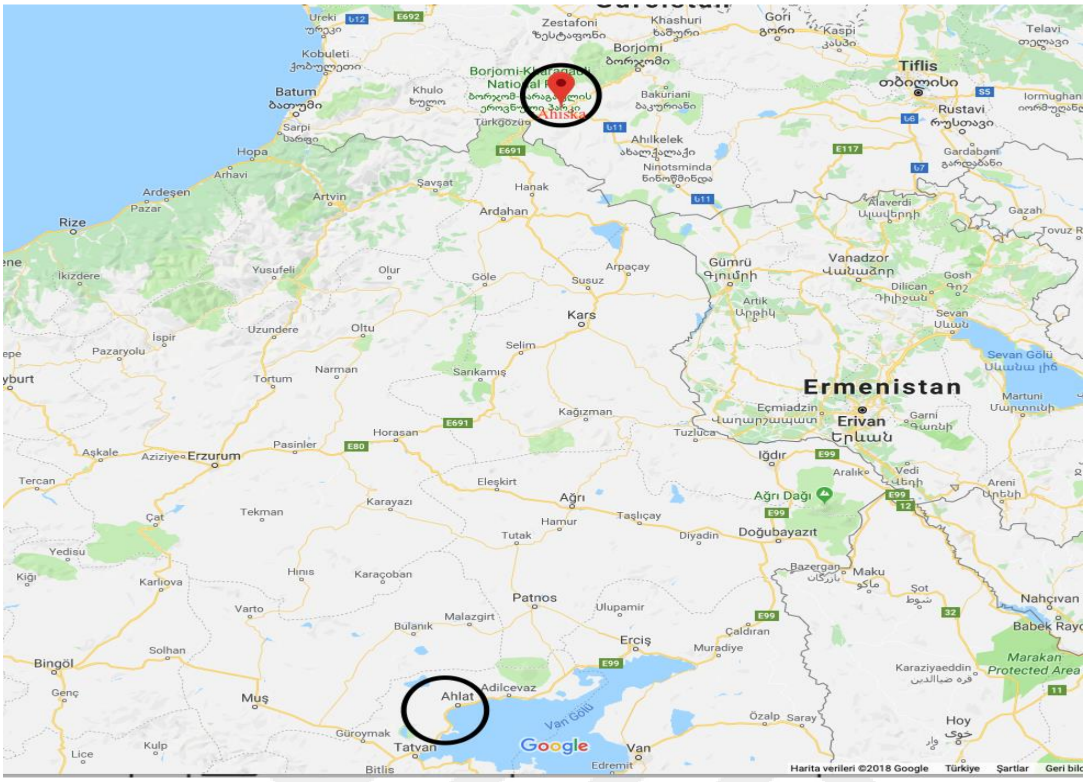
Harita 4.1. Ahıska haritası

Kaynak**:** Aydıngün ve Aydıngün, 2014: XVI.

Harita 4.2. Ahıska ve Türkiye sınırı

Kaynak: Google/Haritalar

Harita 4.3. Ahıska ve Ahlat

Kaynak**:** Google/Haritalar

Harita 4.4. Ahıska'nın coğrafi konumu ve Ahıska Türklerinin sürgün güzergâhı

Kaynak**:** http://www.kha.com.tr/guncel/37792--15-Kasim-1944-Ahiska-Surgunu.html (25.11.2018).

4.4. Ahıska'dan Sürgün

Günümüzde Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde yaşayan Türk azınlık gruplar SSCB yönetimi altında Sovyetler Birliğinin baskıcı politikalarına maruz kalmışladır. Sovyetler Birliği Hükümeti sınırları içinde hiç Türk yaşamadığı tezini yaymak için Ahıska Türklerini resmi kayıtlara Azerbaycanlı olarak kaydetmiştir. Ahıska Türkleri 1917-1935 yılları arasında bölgedeki okullarda Türkçe eğitim imkânına sahiplerken, 1935 yılında okullardaki eğitim dili değiştirilmiş ve 1938 yılından sonra tamamen Gürcüce eğitim başlamıştır (Buntürk, 2007). Bu durum Ahıska Türklerinin eğitim almalarının ve okuryazarlık oranlarının azalmasına neden olmuştur.

1935 yılında başlayan bu asimilasyon çabaları özellikle İkinci Dünya Savaşı'na doğru gidilirken Stalin'in hedeflerine ve projelerine engel teşkil edebilecek, sabotaj yapma ve diğer devletlere ajanlık yapma gibi ihtimali bulunan etnik gruplar bulundukları yerlerden "özel yerleştirme politikası" kapsamında alınarak Orta Asya ve Sibirya'nın farklı bölgelerine sürgün edilmişlerdir. Stalin yönetimi güvenilir bulmadığı, sadakatlerine güvenmediği ve sınırda tehlike oluşturduğu gerekçesiyle farklı etnik azınlıkları sürgüne mahkûm etmiştir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014).

Sovyet Devlet Savunma Komitesi'nin Stalin tarafından "31 Temmuz 1944 tarihinde aldığı gizli karar (EK-6) uyarınca Ahıska bölgesinde yaşayan Türk nüfusu tahliye edip Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan'a göndermesi ile birlikte Ahıskalıların yurtlarından çıkarılıp sürgün edilme süreci" başlamış oldu (Zeyrek, 2001: 6). Stalin'in stratejik noktalarda yaşayan etnik gruplara güven duymadığı gerekçesiyle, İkinci Dünya Savaşı biter bitmez bu tür sürgün politikalarına yönelmiştir. Ahıska Türkleri dışında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin (SSCB) farklı bölgelerinde yaşayan Kıpçak Türkleri gibi farklı etnik gruplarda sürgün edilmiştir.

Stalin etnik azınlıkları sürgün ederek onları yalnızca topraklarından uzaklaştırmıyor aynı zamanda onları mülksüzleştirerek fakirleşmelerine neden olmuştur. Sürgün insanlara önceden haber verilmeksizin, bir gecede tren vagonlarına doldurularak yanlarına yalnızca birkaç parça eşya almalarına izin verilerek, yetiştirdikleri hayvanlardan, geçimini sağladıkları topraklardan, yiyeceklerini depoladıkları ambarlardan yani mal ve mülklerinden uzaklaştırılarak yapılmış ve bu insanlar kendilerine gösterilen topraklarda yeni bir hayat kurmaya zorlanmıştır" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014; Baydar-Aydıngün, 2001). Stalin döneminde yapılan sürgünlerin "etnik azınlıkların yok edilmesini amaçladığı, sürgünler

sırasında kasıtlı olarak yaşam şartlarının zorlaştırıldığı ve bu sebepten dolayı bu sürgünlerin soykırım olarak kabul edilmesi gerektiğini" iddia edilmiştir (Pohl, 2000: 267).

1940 yılına kadar askere alınmayan "Ahıska Türklerinden 40 bin civarında bir erkek nüfus Alman cephesine sevk edilmiş ve askere gönderilenlerin aile bireyleri Borcom demiryolunun yapımında çalıştırılmışlardır" (Aslan 1995: 8). Yıllarca demiryolunda çalışan Ahıska Türklerine "demiryolu yapımı sırasında kendilerine *"bu demiryolu bittiğinde sevdiklerinize daha çabuk kavuşacaksınız"* denilmiş, ancak demiryolu tamamlandıktan kısa bir süre sonra sevdikleriyle belki de bir daha hiç görüşmemek üzere ayrılmak zorunda kalmışlardır" (Öztürk ve Çetin, 2018: 195). Aynı zamanda bu demiryolu Ahıska Türklerinin sürgün edilmesinde kullanışmış ve birçok Ahıska Türküne mezar olmuştur. Ahıskalı Türklerin sürgünü "14 Kasım 1944 günü gece yarısında, daha önce sınıra takviye güç amacıyla yerleştirilmiş olan Rus askerinin silahlarıyla Ahıska'da Türk evlerine girmesi ile başlamıştır. Ahıska Türklerinin erkeklerinin büyük bir bölümü İkinci Dünya Savaşı nedeniyle askere alındığında (bu döneme kadar Ahıskalılar askere alınmamıştır) Ahıska'da kadınlar, çocuklar ve yaşlılar çoğunluğu oluşturmaktaydı. İki saat içinde köy meydanında toplanan ve Alman tehlikesinden korunmak için daha güvenli bölgelere nakledilecekleri ve daha sonra yurtlarına dönebilecekleri söylenen Ahıska Türklerinden ihtiyar, kadın, erkek ve çocukların tamamı dört saat içerisinde kamyonlara doldurularak demir yolu ile sürgün edilmek için tren istasyonuna getirilmişlerdir. Ahıska Türkleri burada eski yük ve hayvan taşımasında kullanılan yarısı açık vagonlara (General Serov'un hayvan vagonlarına) rastgele doldurularak ve kapıları dışarıdan kilitlenerek Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a sürgün edilmişlerdir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014). Rastgele vagonlara doldurulan Ahıskalılar aile bireylerinden ayrı düşmüş ve sürgünden yıllar sonra bile birbirlerine kavuşamamışlardır (Baydar-Aydıngün, 2001: 68). Sürgün süreci sırasında yüzlerce Ahıskalı aile, her türlü riski göze alarak Rus askerleri ile çarpışmış ve onlarca şehit verme pahasına Türkiye tarafına geçmeyi başarmıştır. Bu ailelerin bir kısmı günümüzde "Ağrı, Muş, Hatay, Bursa, İstanbul gibi farklı şehirlerde yaşamaktadır" (Aslan, 1995: 8).

Sürgün, kış aylarına denk geldiği için çok zor koşullarda gerçekleşmiştir; Ahıskalılar vagonların yarı açık olmasından dolayı soğukla, açlıkla, susuzlukla yaklaşık 45 gün boyunca yolculuk yapmışlardır. Ahıska Türkleri temizlik gereksinimlerini yapamadıklarından dolayı da hastalıklarla mücadele etmiş ve vagonlarda tuvalet bulunmamasından dolayı da bazı kadınların erkeklerin önünde tuvalet gereksinimlerini gideremediğinden mesaneleri patlayarak ölmüşlerdir. Vagonların kapıları günde sadece bir defa açılıp sınırlı sayıda

yiyecek ve su verilip tekrar kapatıldığından Ahıskalılar ölülerini bile gömememişlerdir. Ölülerini vagonlarda saklayan Ahıskalılar ancak tren durduğunda verilen çok kısa süreli molalarda ölülerini gömmeye uğraşmışlardır.

Kasım 1944'teki SSCB Halk İçişleri Komiserliği'nin kayıtlarına göre sürgün edilen Ahıskalıların sayısı 92.307'dir. Bunların 18.923'ü erkek, 27.399'u kadın, 45.985'i ise 16 yaşın altındaki çocuklardır. SSCB Halk İçişleri Komiserliği Özel İskân Yerleri Başkanlığının Mart 1944 ve Ocak 1946 dönemi çalışmalarına ilişkin raporda, 1945 yılı Ekim ayı itibarıyla ülkede özel iskân rejiminde tutulmak üzere tahliye edilenlerin sayısı 2.230.500 kişi kadardır. Raporun bir başka yerinde sürgün edilen Türklerin sayısı 81.575 (19.492'si erkek, 25.107'si kadın, 37.047'si 16 yaş altı çocuk) olarak yer almaktadır (Uravelli, 2014: 10, 11).

Tam olarak bilinmese de sürgün yolculuğu yaklaşık 45 gün sürmüştür. 1949 yılında, İçişleri ve Adalet Bakanlıklarının Milliyetler Komiseri Lavrenti Beriya'nın hazırladığı raporda "sürgün edilen Ahıska Türklerinin sayısı 94.955 olarak verilmiş, 17 bin Ahıska Türkü'nün sürgün yolculuğu sırasında öldüğü" belirtilmiştir (Bugai ve Kotof, 1994: 15, 16). Farklı kaynaklarda, "yolculuk sırasında ölenlerin sayısının 15 bin ile 30 bin arasında değiştiği, hatta çoğunluğu çocuk ve yaşlılardan oluşan 50 bin kişiyi bulduğu da ileri sürülmektedir" (Khazanov, 1992: 4).

Kış aylarının başında Orta Asya'ya sürülen Ahıska Türkleri Özbekistan'ın Semerkant kentinden Kazakistan'ın Alma Ata şehrine kadar olan bölgeye dağıtılmıştır. Bu bölgelerde özel bir kamp hayatı yaşamaya zorlanan Ahıskalıların 1956 yılına kadar oturduğu köyden ayrılmamaları gerekiyordu. Hatta akraba ziyareti için bile olsa komşu köye gitmeleri yasaklanmıştır (Avşar ve Tunçalp, 1994). Sürgün edilen diğer Karaçay-Balkar, Çeçen-İnguş gibi Kafkasya halklarına yurtlarına dönüş izni verildiği halde Ahıskalılara böyle bir hak hiçbir zaman tanınmamıştır, hatta yurtlarını yani Ahıska'yı ziyaret etmeleri yasaklanmıştır.

Bu sürgün döneminde Ahıska Türklerine Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan devletleri göçmenlik hakkı tanıyarak kucak açmışlardır (Seferov ve Akış, 2008: 396). Günümüze kadar 600.000 civarında Ahıska Türk'ü ana yurtlarından sürgün edilmiştir. Ahıska Türkleri bugün göçmen olarak on beşe yakın ülkede yaşamaktadırlar. En kalabalık oldukları ülkeler ise Türkiye, Kazakistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan ve Kırgızistan'dır (Bayraktar, 1999; Agara, 2002).

Ülkeler	Nüfus (Bin Kişi)			
	1939	1959	1989	2006
Türkiye	50	75	115	190
Kazakistan	-	65	110	170
Rusya Federasyonu	10	25	60	85
Azerbaycan	-	3	20	50
Kırgızistan	-	20	30	45
Özbekistan	-	85	135	25
Ukrayna	-	4	7	15
ABD	-	-	-	10
Gürcistan	175	-	-	-
Diğer Ülkeler	5	8	10	15
Toplam Nüfus	240	285	487	605

Tablo 4.1. Ahıska Türklerinin 2006 yılına kadar ülkelere göre dağılımı

Kaynak**:** Seferov ve Akış, 2008.

Ahıska Türkleri göç ettikten sonra Ahıska'ya her zaman özlem duymuşlardır. Bu özlem sanat, edebiyat, resim gibi farklı alanlara sirayet etmiştir. Örneğin Azerbaycan Milletvekili Ganire Paşayeva Ahıska şiirinde (şiirin tamamı için bkz. EK-7) Ahıska özlemini şu şekilde ifade etmiştir.

Ahıska!
Bir ömür geçirdim senden uzakta!
Senden ayrı bir diyarda ölürsem eğer,
Bu son vasiyetimdir evlatlarıma:
Mezarım başında Fatiha okuyarak,
Serpsinler kabrime Ahıska kokan,
Bir avuç toprak!
Sensin içimde yanan kor ateş;
Sensin, ezeli ve ebedi yurdum!
Kavuşma ümidiyle yaşadım bunca yıldır;
Ümitler ki benim yenilmez ordum.

4.5. Fergana Olayları ve Özbekistan'dan Zorunlu Göç

Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürgün edilmesinin tek sebebi kültürlerine, etnisitelerine, dinlerine, dillerine olan bağlılıklarının yüksek olmasıdır. Bu Türk grup coğrafi olarak Türkiye sınırına yakın olmasından dolayı ilerleyen dönemde SSCB için tehlike arz edebileceği endişesi yaratmış ve bu endişe nedeniyle Ahıska'dan sürgün edilmişlerdir. Bu insanların tek suçu Türk olmaları ve Türk milletine aidiyet duymalarıdır. 45 gün süren yolculuk sonunda Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'a dağıtılmışlardır. Moskova mihraklı propaganda odaklarınca, Ahıska Türklerinin daha Özbekistan'a varmadan önce "halk düşmanı, insan eti yiyen ve Almanlarla iş birliği yapan" bir topluluk oldukları yönünde propagandalar yapılmıştır (Agara, 2002: 28). Bu propagandadan etkilenen Kazak, Kırgız ve

Özbek Türkleri, Ahıskalıları dışlama eğilimine girmişlerdir. Ahıska Türklerine, kan ve din kardeşlerinin bu tavırları sürgünden de ağır gelmiştir.

Farklı nedenlerden dolayı 1988 yılı sonundan itibaren Özbekistan'da gerilim yükselmeye başlamıştır. Bu dönemde özellikle Ahıska Türklerine karşı açık bir düşmanlık baş göstermeye başlamıştır. Gerginlik ortamı sürerken "3 Haziran 1989 tarihinde Özbekistan'ın Fergana vadisinde Ahıska Türklerine karşı bir takım şiddet olayları patlak vermiştir "(Aslan, 1995: 1). Bu şiddetin kıvılcımı "bir pazar yerinde çilek satan Özbek kadınla Ahıskalı bir genç arasında başlayan basit bir pazar kavgası olmuş ve hızlıca büyümüştür" (Zeyrek, 2001: 68).

1989 yılında Fergana vadisinde yaşanan olaylar ile ilgili olarak literatürde ve Ahıska Türklerinin söylemlerinde farklı ifadeler vardır. 1980'lerden sonra özellikle Özbekistan ekonomisinin kötüleşmesi ve artan işsizlik oranları yerli halkın ülkelerine getirilip yerleştirilen Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları ve Yahudileri bu durumun sorumlusu olarak görmelerine neden olmuştur. Dahası, Özbekistan'da yaşayan azınlık grupların ekonomik durumlarının yerli halka göre daha iyi olması Özbekler ve diğer etnik azınlıklar arasında gerilimi arttırmıştır. 45 yıl boyunca Özbekistan'da varlıklarını sürdüren Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında somut bir sorun hiçbir zaman olmamıştır; ancak Ahıska Türklerini koruyan bir devletin veya siyasi gücün olmayışı Ahıska Türklerini kolay hedef haline getirmiştir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014).

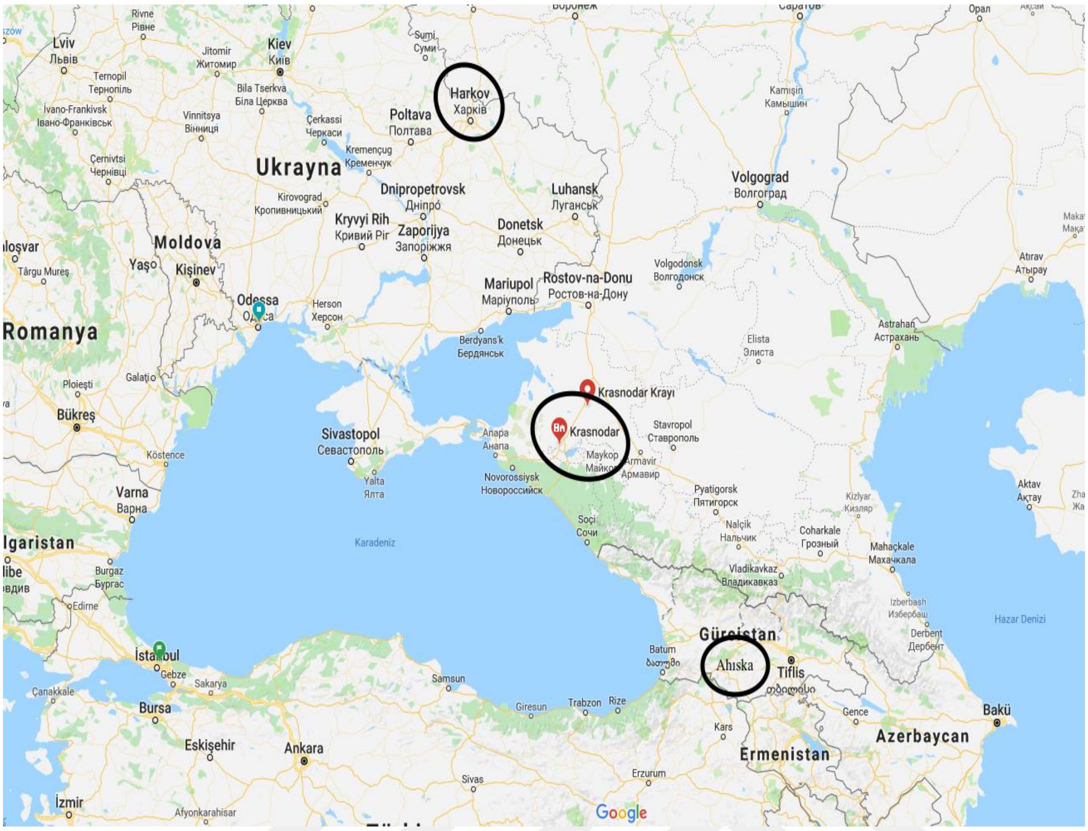
Bu kanlı haziran ayında yaşanan olaylar sonrasında, ana yurt ve ata yurt saydıkları eski Türk topraklarına yerleşen Ahıska Türkleri kayıplar vererek bu yurtlarını da terk etmek zorunda kalmışlardır. Kendi dil, din, soy ve kan kardeşlerinden ayrılıp Rus askerlerinin himayesine sığınmışlardır. SSBC yetkilileri tarafından tahliye edilen Ahıska Türkleri önce sığınma kamplarına yerleştirilmiş ardından Rusya'nın sekiz farklı şehrine dağıtılmışlardır (Buntürk, 2007). Bu dönemde 74 bin Ahıska Türkü Özbekistan'ı terk etmiş ve bunlardan 40 bini Azerbaycan'a, 17 bini Kazakistan'a, 16 bini Rusya'ya zorunlu olarak göç etmişlerdir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014).

Fergana'da yaşanan bu olaylar sırasında yüzlerce Ahıskalı hayatını kaybetmiş, yaralanmış, yüzlerce ev yakılmış, yağmalanmış, resmi binalar kundaklanmış ve bir hafta kadar süren çatışmalar İçişleri Bakanlığı'na bağlı askerlerin müdahalesiyle kontrol altına alına bilmiştir. Bir süre sonra "Özbekistan'ın diğer yerleşim yerlerine de sıçrayan huzursuzluk nedeniyle bu bölgelerde yaşayan Ahıskalılar Fegana olaylarından sonra, kendi imkânlarıyla Türkmenistan, Rusya (Krasnodor bölgesi) ve Azerbaycan'a kaçmışlardır" (Aydıngün ve

Aydıngün, 2014: 61). Ahıskalıların "Özbekistan'da yaşadıkları bu olumsuzluklar neticesinde zorunlu göç süreci yaşamaları ile aynı zamanda Ahıska Türklerinin ikinci defa sürgün deneyimi yaşadıkları söylenebilir" (Öner, 2012: 97). Bu "kanlı olaylara şahitlik edenler arasında, 45 yıl öncesinin sürgün dehşetini tekrar yaşayan, üçüncü, hatta dördüncü defa kendine yuva ve yurt kurmak zorunda kalan Ahıska Türkleri de vardır" (Zeyrek, 2001: 68). Bu olaylardan sonra özellikle hem Türkiye'de hem de dünya basınında Ahıska Türklerinin yurt ve ana vatan sorunu geniş yer bulmuştur. Ahıska Türklerinin Türkiye'de ilk defa yazılı ve görsel medyada gündeme gelmesi de yine bu olaylardan sonra olmuştur.

4.6. Krasnodar Olayları ve Amerika'ya Zorunlu Göç

1989 yılında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşanan olaylardan sonra bu bölgeden zorunlu olarak göç eden Ahıska Türkleri, "Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ukrayna başta olmak üzere diğer eski Sovyet cumhuriyetlerine yerleşmişlerdir" (Derisheva, 2019: 339). Bu zorunlu göçler sonucunda "Rusya Federasyonu'na yaklaşık 65.000 Ahıska Türkü'nün göç ettiği" tahmin edilmektedir (Kalafat ve Ağacan 2004: 194-195). Özellikle Rusya'nın Krasnodar ve Rostov bölgesine göç eden Ahıska Türkleri, bölgede iskânsız göçmen durumunda kalmışlardır. Bu bölgede yaşayan Ahıska Türklerinin vatandaşlıkları iptal edildiğinden kimliksiz/pasaportsuz yaşamakta ve Doğu Slav kökenli Kozak nüfusun Türk karşıtı protestoları ve yıldırıcı eylemleri de günlük hayatlarını oldukça zorlaştırmıştır. "SSCB dağılmadan hemen önce çıkan kanun gereği, herkesin üzerinde yaşadığı ülkenin vatandaşlığını kendiliğinden elde edeceği belirtilmekteydi" (Özkoşar ve Kahvecioğlu, 2014: 363). Ancak bu kanun Ahıska Türklerinin Rusya'da rahat etmelerine yetmemiştir. Rostov bölgesi; kuzeydoğuda Ukrayna, kuzeyde Volvograd bölgesi ve güneyde de Voronej bölgesiyle sınırı olan, ayrıca, Krasnodar, Stravropol ve Kalmukya Cumhuriyeti ile de sınırı bulunan bir bölgedir. Rusya'nın en turistik, ekonomisi gelişmiş, nüfus açısından da en yoğun bölgelerinden birisidir. "Rostov bölgesinde yaklaşık 40 bin civarında Ahıska Türkü yaşamakta ancak bunların çok azının – yaklaşık 40-50 aile – resmi yaşama hakkı bulunmaktaydı. Ahıska Türkleri, Krasnodar'da olduğu gibi, Rostov'da da kent merkezinden ziyade çevre ilçe ve köylerde yaşamışlardır" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014: 105).

Harita 4.5. Ahıska, Krasnodar ve Harkiv'in (Harkov) harita üzerinde gösterimi

Kaynak**:** Google/Haritalar

Krasnodar bölgesindeki yerel hükümet, geldikleri andan itibaren Ahıska Türklerinin bölgeye yasal olarak yerleşebilmeleri için gerekli olan propiska (vatandaşlık) hakkını tanımamış, böylece Ahıska Türkleri yeni Rus pasaportlarını alamamışlardır. Propiskasız olmak, "Ahıska Türklerinin mülk sahibi olma, yasal olarak çalışma, geçerli herhangi bir kimlik sahibi olma, üniversiteye gitme, evlilikleri ve doğumları yasal olarak kaydettirme, emeklilik hakkı, sağlık sigortası gibi temel haklardan mahrum edilmelerine neden olmuştur" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:109). Sonuç olarak "devletsiz duruma ya da yerel otoritelerin ifadesiyle yasa dışı göçmen durumuna düşmüşlerdir" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014:108). Bu durumda Ahıska Türklerinin her kırk beş günde bir misafir olarak kayıtlarını yenilemeleri gerekmekteydi. Bu koşullar altında "sürekli baskıya maruz kalan Ahıska Türkleri, kendilerine propiska vermeyi reddeden yerel hükümet tarafından, propiskasız olmaları nedeniyle cezalara çarptırılmış ve bir rüşvet mekanizmasının içine çekilmişlerdir" (Kuznetsov, 2007: 197, 201; Trier ve diğerleri 2011: 84). Ahıska Türkleri, Rus gibi görünmeyen herkesin polis tarafından durdurulduğunu ve kimlik kontrolü yapıldığını

belirtmişlerdir. Bu durum, özellikle “Krasnodar bölgesinde birçok Ahıska Türkü’nün evden çıkamaz ya da merkezlere inemez hale gelmesine neden olmuştur” (Bulloch, 2007: 6).

Ahıska Türkleri son çare olarak durumu bölgedeki Amerika Birleşik Devlet’lerinin (ABD) Rusya’daki resmi makamlarına iletmişlerdir. Artan baskılar sonucunda olaya müdahil olan Uluslararası Af ve Göç Örgütleri, Avrupa Konseyi Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve diğer örgüt ve kuruluşların katkılarıyla 2004 yılına gelindiğinde ABD yönetimi, Ahıska Türklerinin ABD’ye iltica etmesini sağlayacak göç programını açıklamıştır. Programa göre 2004 yılından itibaren Ahıska Türkleri ABD’ye mülteci statüsünde kabul edilecekti ve bunun için bazı kriterler gerekiyordu: “(1) Başvuru sahibi etnik olarak Türk olduğunu kanıtlamalı, (2) 2004 yılından sonra Krasnodar’da yaşadığını kanıtlamalı, (3) Özbekistan’dan kaçmış olmalı ve Rusya Federasyonu’na tam uyum konusunda zorluklar yaşamış olmalıydı” (Swerdlow, 2006: 1864 aktaran Hasanoğlu, 2016).

2004 yılına kadar Krasnodar’da 11.999 Ahıskalı yaşamaktaydı. Bunların sadece 4.943’ü Rusya vatandaşı iken 744 kişi göçmen kartı almış eski SSCB vatandaşıydı. Şubat 2005 itibariyle Rusya vatandaşı olmayan yaklaşık 21.000 kişinin (6.018 aile) ABD’ye mülteci olarak gitmesi kabul edilmişti. Krasnodar bölge yönetiminin verilerine göre 2005 yılında Krasnodar’dan 5.031 Ahıskalı ABD’ye göç etmiştir. Bu rakam 2006 yılında 9.314’e, 31 Ocak 2007’deyse 10.852’ye çıkmıştır. Bunların %58’i Rusya Federasyonu vatandaşı iken, %41’i Rusya Federasyonu vatandaşı değildi (vatansızdı) (Mamayev 2012: 286-287 aktaran Hasanoğlu, 2016). Amerika Birleşik Devletleri Mülteci Programı kapsamında Haziran 2006’da yaklaşık 9 bin Ahıska Türkü Amerika Birleşik Devletleri’nin otuzdan fazla eyaletine yerleştirilmiştir. Devam eden süreçte ABD’ye göç eden Ahıska Türkü sayısı 15 bin civarında bir rakama ulaşmıştır.

ABD’ye göçen Ahıska Türkleri: Michigan, Texas, Pennsylvania, Florida, Wisconsin, Idaho ve Maryland eyaletlerine yerleştirilmişlerdir. ABD’ye gelen Ahıska Türklerinin, bir süreliğine, bütün temel ihtiyaç ve harcamalarını ABD hükümeti gidermiştir. Ancak ABD hükümeti Ahıska Türklerinden bir an önce İngilizce öğrenmelerini ve iş bulmalarını beklemekteydi. Bu nedenle “hemen hemen herkes İngilizce kurslarına gitmeye başlamış böylece Ahıska Türklerinin önceliği çok fazla İngilizce bilgisi gerektirmeyen işler bulmak olmuştur” (Seferov ve Akış, 2008: 405).

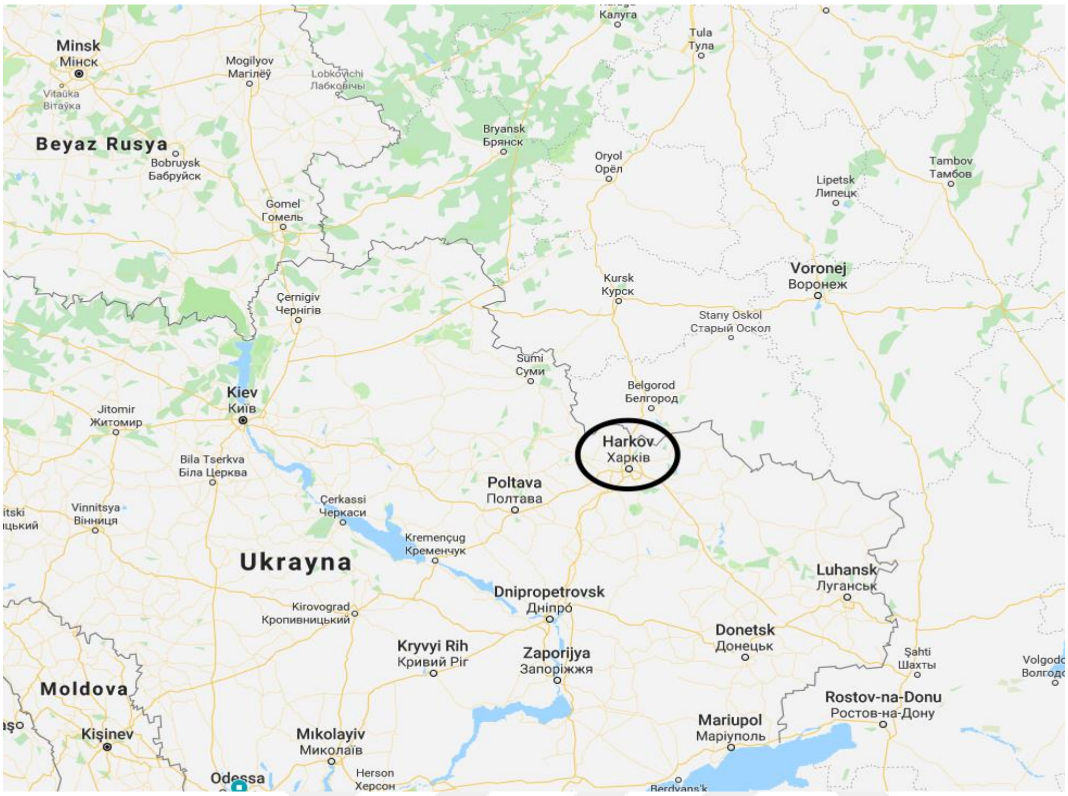
Özbekistan’dan zorunlu olarak göç ettikleri Rusya’nın Krasnodar vilayetinde yaşamakta olan Ahıska Türkleri 2004 bir kez daha uzun, yorucu ve zorlu bir yolculuk ile yurtlarını terk

etmek zorunda kaldılar. Bu seferki göç ettikleri ülke Amerika Birleşik Devletleridir. "2004 yılının ilkbahar ayları itibari ile ilk Ahıska Türkü kafilesi kabul edilmeye başlanır ve 2007 yılının yaz aylarına kadar bu zorunlu göç dalgası devam eder" (Kurt ve Açıkgöz, 2017: 110). Amerika'da dağınık bir şekilde yaşamlarını sürdüren Ahıska Türkleri için bu durum 'üçüncü sürgün' deneyimi olarak değerlendirilmiştir. Ancak "birçok Ahıskalı bu durumu insanca yaşamanın bir fırsatı olarak görerek kısa sürede ABD'ye adaptasyon sürecini tamamlamıştır" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014: 116, 124).

4.7. Ukrayna'ya Zorunlu Göç

Sürüldükleri Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki halklarla uyumlu ve barış içinde yaşayan Ahıska Türkleri, 1989 yılında Fegana'da Özbeklerin saldırıları sonucu yine göç etmek zorunda kalmışlar, adeta 'ikinci bir sürgün' yaşamışlardır. Ahıska Türklerinin bir kısmı Sovyet yetkililerince Rusya, Ukrayna ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'lerinde hazırlanan yerlere yerleştirilmiş, bir kısmı ise kendi olanaklarıyla, başta yine bu ülkeler olmak üzere, akrabalarının bulundukları yerlere göç etmişlerdir. Bu "ikinci sürgün, zaten dağınık yaşamakta olan Ahıska Türklerini mekânsal olarak biraz daha uzaklaştırmıştır" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014: 45).

Fergana Olaylarından sonra kaçacak yer arayan Ahıska Türklerinin bir kısmı Ukrayna'nın Harkov (Harkiv) bölgesine göç etmiştir. Harkov (Harkiv) Ukrayna'nın ikinci büyük şehridir ve Harkiv, Oblastı'nın idari merkezidir. Ülkenin kuzeydoğusunda yer alan bu bölgenin 2006 yılı sayımlarına göre nüfusu 1.461.300 kişidir. Harkiv, Ukrayna'nın temel endüstri, eğitim ve kültür merkezlerinden birisidir. Ahıska Türklerinin göç ettiği yerlerden biri olan Rusya'nın Krasnodar şehrine 760 km uzaklıktadır. Aynı zamanda kentin Rus sınırına olan uzaklığı yaklaşık 34 km kadardır. Ahıska Türkleri bu bölgede genel olarak Krasnodar'da yaşanan olumsuz olayları deneyimlememişlerdir. Tarım ve hayvancılık ile uğraşan Ahıska Türkleri varlıklarını burada devam ettirmişler ve gruplar halinde yine toplu olarak yaşamışlardır. Birçoğu okula gitmiş ve eğitimlerini tamamlamıştır. Rusça ve Ukraynaca öğrenen Ahıska Türkleri yerli halkla olumlu ilişkiler içinde olmuşlardır.

Harita 4.6. Harkov'un konumu

Kaynak**:** Google/Haritalar.

4.8. Türkiye'ye Dönüş

Ahıska'ya dönüşün mümkün olmaması hâlinde Türkiye'ye (ana vatana) göç etmelerine izin verilmesini her fırsatta dile getiren Ahıska Türklerinin talebi, 1989 yılında ilk defa karşılık bulmuş ve Sovyet makamları, Türkiye'nin kabul etmesi durumunda Ahıskalıların Türkiye'ye (ana vatanlarına) göç etmelerine izin vereceklerini bildirmişlerdir. Bu süreç sonucunda ilk defa Ahıska Türkleri Türkiye'ye toplu şekilde 3835 numaralı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" çerçevesinde 1992 yılında getirilmiştir (Hasanoğlu, 2016: 12). Bu kanunun 1. maddesinde, "Eski Sovyetler Birliğini oluşturan Cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul olunabilirler" denmektedir (T.C. Resmî Gazete, 11 Temmuz 1992). Bu kanuna dayanarak 1992 yılında Bakanlar Kurulu tarafından 150 aile Iğdır'da iskânlı göçmen olarak geçici evlere yerleştirilmiştir. Bu aileler farklı tarihlerde kafileler halinde getirilmiştir. İlk kafile "Azerbaycan'dan 30 aile (164 kişi) 10 Şubat 1993 günü getirilerek Iğdır'da geçici

iskân merkezlerine yerleştirilmiştir. İkinci kafile 14 Nisan 1993'te 70 aile (328 kişi) Almatı-Erzurum havayolu ve Erzurum-Iğdır karayolu ile Kazakistan'dan, üçüncü kafile 20 aile (91 kişi) 25 Haziran 1993'te Ankolu-Erzurum havayolu ve Erzurum-Iğdır karayolu ile Kırgızistan'dan ve 30 ailelik son kafile 10 Mayıs 1994'te (169 kişi) Özbekistan'dan Iğdır'a getirilmiştir" (Alım vd. 2006: 310).

Kendi imkânları ile serbest göçmen statüsünde gelenler ise Bursa, İstanbul, Ankara, Kocaeli, İzmir ve Antalya gibi büyük şehirlere yerleşmişlerdir. Bursa'ya gelen Ahıska Türkleri içinde Azerbaycan ve Rusya'dan gelenler çoğunlukta olup Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Gürcistan'dan gelenler de bulunmaktadır (Zeyrek, 2001: 204). 1992 yılı için planlanan göç Azerbaycan'dan 30 ailelik ilk kafilenin gelmesiyle 1993 yılında başlamış ve Mayıs 1994'te Özbekistan'dan 30 ailelik kafilenin gelmesiyle gecikmeli olarak tamamlanmıştır. 1993 yılında ise "350 Ahıska Türkü ailesinin Türkiye'ye kabulüne karar verilmiş ancak gerek bölgede ve gerekse de Türkiye'de yaşanan siyasi ve sosyo-ekonomik gelişmelerden dolayı ana vatana getirilememişlerdir" (Alım ve diğerleri, 2006: 310-311).

2009 yılında, 3835 sayılı kanuna geçici bir madde eklenerek 01.01.2009 tarihinden önce ikamet izni alan ve Türkiye'de ikamet eden Ahıska Türklerinin, ilgili maddenin yürürlüğe girişinden itibaren 3 ay içerisinde vatandaşlığa müracaat etmeleri durumunda Türk vatandaşlığına alınarak çifte vatandaşlık verilmesi kararlaştırılmıştır. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanunun 1992 yılında kabul edilmesinden 2011 yılına kadar "19.527 Ahıskalı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı almıştır. Yine 2011 yılı itibariyle 11.231 Ahıska Türkü de Türkiye'de ikamet izni ile göçmen statüsünde yaşamaktadır" (www.tbmm.gov.tr, 06.02.2015 aktaran Hasanoğlu, 2016: 12).

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye ikinci göç dalgası ise Ukrayna ve Rusya arasında devam eden savaşın ortasında kalarak hayati tehlikelerinin bulunması sonucunda olmuştur. Ukrayna'da ayrılıkçı Rus yanlılarının karıştığı iç karışıklıklar ve silahlı çatışmalar sonrası, yaşadıkları bölge çatışmalardan büyük zarar gören 1200 civarında Ahıska Türkü bölgeye ziyarette bulunan Türk hükümetinin talimatıyla (2/7/1992 tarih ve 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun'a dayanılarak) 27 Nisan 2015 tarih ve 2015/7668 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile 2015 yılında 677 ailenin iskânlı göçmen olarak kabulüne karar verilmiştir.

Bu kararın uygulanması için Başbakanlık tarafından ilgili Bakanlıklara gerekli talimatlar verilmiş ve Ahıska Türklerini mevcut savaş ortamından en hızlı şekilde Türkiye'ye getirebilmek için öncelikle Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından yapılıp hemen teslim

edilebilecek nitelikte olan konutların araştırılması istenmiştir. Çeşitli illerden yapılan teklifler incelenmiş ve bu incelemeler sonucunda Ukrayna'daki Ahıska Türklerinin Erzincan'ın Üzümlü ve Bitlis'in Ahlat ilçelerinde yapılan TOKİ konutlarına yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Çeşitli bakanlıkların ortak çalışmaları ve ilgili Valilik ve Kaymakamlıklar tarafından yapılan hazırlıklar sonrasında ilk kafile 25 Aralık 2015 günü Erzincan'a ve Mayıs 2016 tarihinde de Ahlat'a ulaşmıştır. Türk Hava Yolları tarafından Ukrayna'dan özel olarak kaldırılan uçakla Erzincan'a ve Ahlat'a getirilen Ahıska Türkleri ana vatanlarına kavuşmuştur. "Üzümlü'de yaklaşık 605 ve Ahlat'ta 72 aile olmak üzere toplam 677 aile ana vatanlarına dönmüştür" (Orhan ve Coşkun, 2016: 42).

Türkiye'de birçok insan, Ahıska Türklerinin kim olduğunu 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra öğrenmiştir. Türk halkının, "öncesinde Sovyet coğrafyasında Türkiye Türkçesi konuşan, Türk kültürünü paylaşan, kendini 'Türk' olarak tanımlayan bu topluluğun varlığı hakkında pek fazla malumatı yoktu" (Aydıngün, 2013: 2665). Ancak 2016 yılında getirilen Ahıska Türklerinin yazılı ve görsel basında yer alması sonrasında birtakım farkındalıklar oluşmaya başlamıştır. Tertip edilen konferanslar ve sempozyumlar sayesinde Ahıska Türklerinin Türkiye'de yaşadığı sorunlar ve öncesinde yaşadığı göç serüvenleri akademik camiada da gündeme gelmiştir.

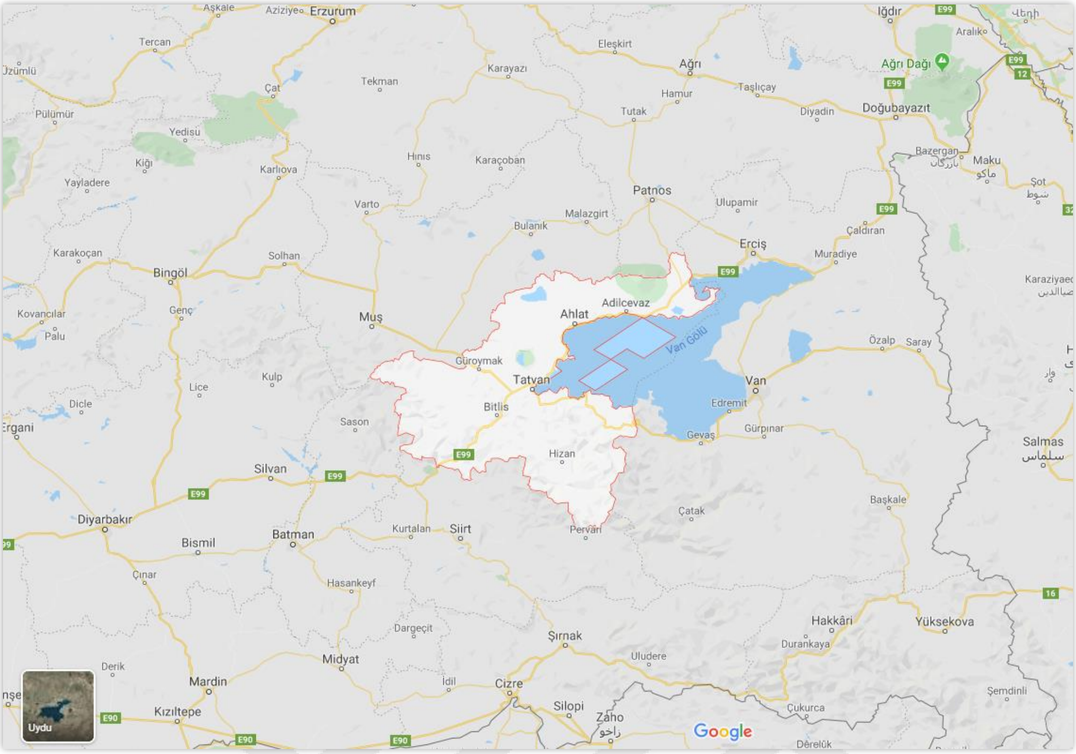
4.9. Ahlat'a Yerleşme

Bitlis ilinin Ahlat ilçesi köklü bir geçmişe sahiptir. Bölgenin bilinen en eski uygarlık tarihi M.Ö. 4000'lerde Hurriler ile başlamaktadır. Sonrasında sırasıyla; M.Ö. 1700 yıllarında Hurri Mitanniler bölgede yaşamış, M.Ö. 1000'de Asur'un sınır şehri olmuş, M.Ö. 900-600 yılları arasında Urartu hâkimiyetinde kalmış, M.Ö. 600 yılında Med ve Pers egemenliği altında yaşamış, M.Ö. 300 yıllarında ise Makedonya Krallığı'nın egemenliğinde kalmış, M.Ö. 2000'lerde Partlar'ın varlığı hâkim olmuş, M.Ö. 150 yıllarında kısa bir süreliğine bağımsız olarak kaldıktan sonra M.Ö. 100 ve M.S. 395 yılları arasında Roma ve Sasani Bizans mücadelesi yaşanmıştır. Ahlat 4. yy. ve 7. yy. arasında Bizans idaresi altında kalmıştır. 800 yılında Abbasiler, 850 yılında Emeviler ve Bizanslıların, 992 yılında Mervan Oğullarının hâkimiyeti görülmüştür. 1054 yılında ise Büyük Selçuklu İmparatorluğu şehri almıştır. 1085 yılında Dilmaçoğulları bölgede hâkimiyet sürmüştür. 1100-1207 yılları arasında Ahlat Şahlar şehre hâkim olmuştur. 1207-1229 yılları arasında kısa bir süreliğine bölgede Eyyubilerin varlığı görülmüştür. 1230 yılında ise Moğollar bölgeyi işgal etmiştir. 1232-1243 yılları arasında Anadolu Selçukluları bölgenin idaresine sahip olmuşlardır. 1243-1335 yılları arasında yaklaşık bir asır boyunca İlhanlıların varlığı görülmüştür. 1340 yılında Celayirliler

kısa bir süre bölgeye sahip olmuşlardır. 1396-1462 yılları arasında Karakoyunlular bölgeye hâkim olmuşlardır. 1470-1501 yıllarında Akkoyunlular bölgenin hâkimi olmuştur. 1509-1533 yılında bölgeyi Safeviler yönetmiştir. 1533 yılından sonra Cumhuriyetin ilanına kadar bölgenin tek hâkimi Osmanlı İmparatorluğu olmuştur (Tekin, 2000). Ahlat'ın tarih boyunca farklı hakimiyetler altına girmesi, Ahlat'ın stratejik açıdan önemini ve tarih boyunca gelişmek isteyen tüm devletlerin hedef noktası haline geldiğini göstermektedir.

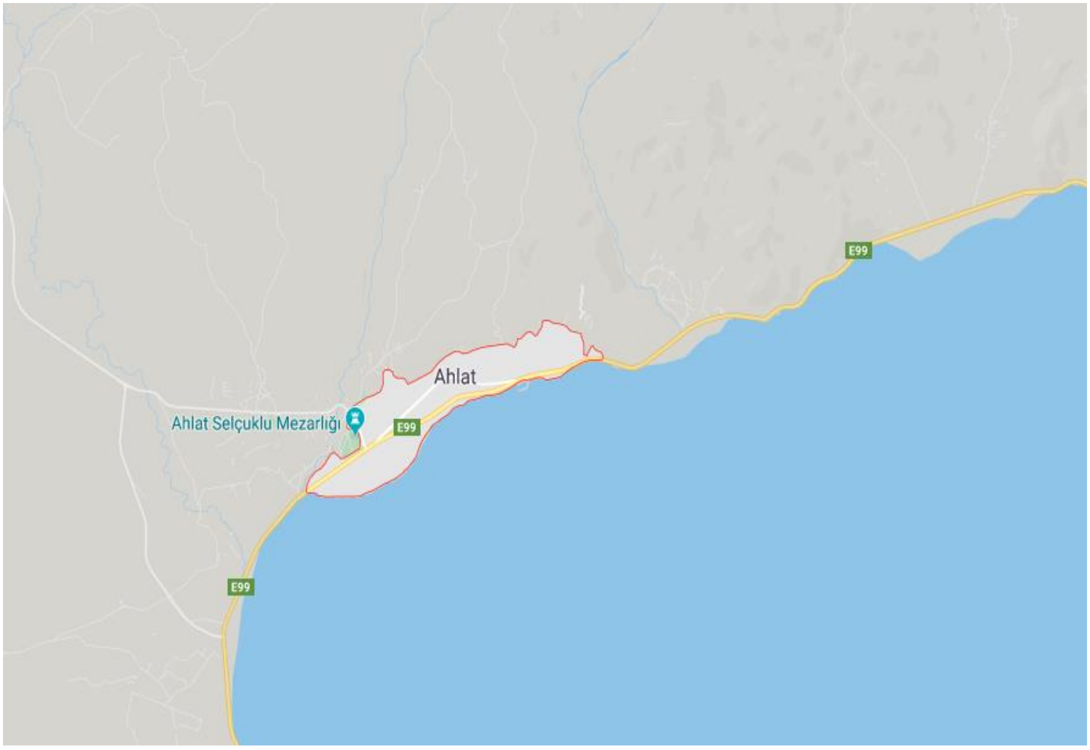
Ahlat'ın adının kökeni üzerine de hemen hemen her medeniyet farklı mitolojiye atıf yapmıştır. Bu tezler arasında en fazla bilineni ise; tarihte Ahlat'ta çeşitli milletlerin birlikte yaşadığı ve farklı dillerin konuşulduğundan dolayı bu ismin verilmiş olmasıdır (Tekin, 2000: 14). Ahlat tarihi hakkında bahseden Bizans kaynakları şehre Khlat; Ermeni müellifleri Hlat, Süryani müellifleri Khalat, Kelath, Khılat; Arap kaynakları Halat veya Hılat, İran ve Türk kaynakları Ahlat şeklinde telaffuz etmişlerdir. Bu isimlerin hemen hepsinin okunuşu Halat, Hılat veya Ahlat sesini vermektedir. Kelimelerin kökeni 'H L T' fiilinden türetilmiştir. Gerek Ahlat ve gerekse de Hılat veya Halat kelimeleri Araplar tarafından karışık manasında kullanılmıştır. Örneğin Araplar arasında, "karışık insan topluluğu anlamında kullanılan *"Ahlatun mine'n nas"* deyimi yaygın olarak kullanılmaktadır" (Tekin, 2000: 15).

Ahlat coğrafi konum olarak Van Gölü'nün kuzeybatı kıyısında sahil kenarında kurulmuştur. Kuzeyinde Muş iline bağlı Bulanık ve Malazgirt ilçeleri, batısında Muş ili, güneyinde Van Gölü, güneybatısında Tatvan ve Bitlis, doğusunda ise yine Van Gölü ve Adilcevaz ilçesiyle sınırlıdır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2019 yılı itibariyle ilçenin toplam nüfusu 39.351'dir. Kırsal bir alana yayılmış olan ilçenin yüzey şekilleri gerek biçim gerekse meydana geliş bakımından farklılıklar göstermektedir. Yeryüzünün sayılı volkanlarından olan Nemrut Krateri Ahlat'ın batısında; Süphan Dağı ise doğusunda yer almaktadır. İlçe Van Gölü'nün kuzey kıyısında yer almakla beraber iklimi karasal iklim özelliği taşır. Yörede kış oldukça erken başlar ve uzun sürer. Havaların ısınmaya başlaması ancak Nisan ayının ortalarında olur. Yörenin yaz mevsiminin Ağustos ayının sonuna kadar sürmesinin yanında kısmen bazı yıllar Eylül ayını da kapsar. Gerek Van Gölü'nün kıyısında olmasının gerekse yıllık yağışın bolluğu sebebiyle Ahlat bölgesinin genel bitki örtüsü bozkırdır, bunun dışında daha yeşil ve gür bitki örtüsüne sahiptir (http://www.ahlat.gov.tr).

Harita 4.7. Bitlis’in konumu

Kaynak**:** Google/Haritalar

Harita 4.8. Ahlat’ın konumu

Kaynak**:** Google/Haritalar

Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan savaş tehlikesi nedeniyle Ahıska Türklerinin ana vatana dönme istekleri kabul görmüş ve yapılan çalışmalar sonucunda Erzincan'ın Üzümlü ilçesi ve Bitlis'in Ahlat ilçesinde oturulmaya hazır olan TOKİ konutları Ahıska Türklerine iskanlı göçmen kapsamında verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda 72 ailenin Ahlat'a ve 605 ailenin Üzümlüye yerleşmesi kararlaştırılmıştır. Ahlat'ın Türklerin Anadolu'ya giriş kapısı niteliğinde olduğu bilinmektedir. Ahlatlılar, yıllar boyunca iskân edilen Çerkez, Karapapak gibi farklı gruplara ev sahipliği yapmış ve burada iskân edilen gruplar Ahıska Türklerinin ilçelerine gelecek olmasından büyük memnuniyet duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle dönemin Ahlat Kaymakamı Sayın Bülent TEKBIYIKOĞLU Ahıska Türklerinin ilçeye yerleşmesi hususunda titiz bir çalışma yürütmüştür. Gerek yerel halka yapılan doğru bilgilendirmeler gerekse de Ahıska Türklerinin ilk yerleşim aşamasında verilen eğitimler aracılığı ile yerel halk ve Ahıska Türkleri arasında olumlu ilişkilerin kurulmasına katkı yapmıştır.

Ahlat'ta yapımı tamamlanan 72 TOKİ konutu İlçenin doğusunda, Ahlat-Adilcevaz yolunda, sol tarafta bulunan bir tepe üzerine inşa edilmiştir. Bu yapı daha fazla Ahıska Türküne ev sahipliği yapmak amacıyla standart daire tipinden farklı olarak 45 m^2'lik stüdyo apartman dairesi tipinde ve 4 bloktan oluşmaktadır. Daireler daha çok çekirdek ailelerin yaşayabileceği yapıda olup, dardır. Bir camisi bulunan yerleşim yerinde şehir içi dolmuşları ile ilçe merkezine ulaşım sağlanmaktadır. Blokların yakınında yine yerel halka ait farklı siteler de bulunmaktadır.

5. VERİ ANALİZİ VE BULGULAR

5.1. Araştırma Sahası ve Araştırmacının Saha Notları

Araştırma sahası, 2016 yılında Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan savaş nedeniyle hayati tehlikeleri bulunan ve Ukrayna'nın Harkov şehrinden yaşayan Ahıska Türklerinin iskanlı göçmen olarak Türkiye'ye getirildikten sonra yerleştirildiği merkezlerden biri olan Bitlis ilinin Ahlat ilçesidir. Ahlat, Türkler için tarih boyunca önemli bir merkez olmuştur. Malazgirt Meydan Muhaberesinden önce Sultan Alparslan otağını Ahlat'a kurmuş ve bu durum bir anlamda Türklerin Anadolu'ya ilk girdiği yer olarak Ahlat'ın kabul edilmesine neden olmuştur. Ahlat coğrafi konum olarak Van Gölünün batı yakasına düşen ve göl kenarında yerleşim yerlerinin kurulduğu bir ilçedir. Van Gölü kıyısında olması Ahlat'ı yaşanılabilirlik açısından daha elverişli bir konuma getirmiştir. Ayrıca göl, iklimin yumuşamasında ve tarım yapılabilirliği gibi durumlarda büyük kolaylık sağlamıştır. Ahlat ovalarında domates, karpuz, çilek vb. gibi sebzeler yetiştirilmektedir. Ahlat'ta kendi ismini verdiği özel bir taş türü olan Ahlat taşından son derece estetik ve sanatsal eserler yapılmaktadır. Son dönemlerde azalmasına rağmen Ahlat taş ustaları önemli bir zanaat kolunu temsil etmektedirler.

Ahıska Türkleri Ahlat'a geldikleri ilk günden itibaren çalışmak için farklı iş kollarına yönelmiştir. Ukrayna'da tarım ve hayvancılık ile uğraşan ailelerin çoğu Ahlat'ta hazır giyim, tarım işçiliği, kaynakçılık, İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) aracılığı ile bulunan işler, garsonluk, koruculuk gibi farklı işlerde çalışmaktadırlar. Ahıska Türklerinin iş bulma konusunda yaşadığı zorluklar ilk yerleşim aşamasında en önemli sorun olarak göze çarpmaktadır. Ahıska Türklerinin yaşadığı bir diğer önemli sorun da Türkiye Cumhuriyeti nüfus cüzdanlarının çıkarılması ve vatandaşlık alma süreci olmuştur. Mayıs 2016 tarihinde başlayan bu süreç, uzun uğraşlar sonucunda 2018 yılının sonunda tamamlanmıştır. Bu süreçte Ahıska Türklerine geçici kimlikler verilerek bu sorun giderilmeye çalışılmıştır. Ancak özellikle sağlık sorunları yaşandığında hastanelerde uygulamada bazı olumsuzluklar ile karşılaşılmıştır. Kimliklerinin olmamasından dolayı sigorta kapsamına da giremeyen çalışan Ahıska Türkleri bazı kamusal haklardan mahrum kalmışlardır. Bu sorunların tamamı Ahıska Türklerinin resmi kimliklerine kavuşmalarından sonra sona ermiştir.

Ahıska Türkleri Ahlat'a yerleştirildikten sonra Ahlat'ta yaşayan yerel halkın büyük çoğunluğu bu durumdan memnuniyet duymuştur. Ancak bazı olumsuz olaylarla da karşılaşılmıştır. Bu sorunlar genel olarak münferit olaylar olup genelleyemeyecek kadar azdır. Yerel yönetimlerin Ahıska Türklerine karşı olumlu yaklaşımı ve tutumu Ahlat'ta bu

huzurun sağlanmasındaki en önemli etkendir. Bunun dışında Ahıska Türklerinin gelenek ve göreneklerine olan bağlılığı, aile içinde aldıkları terbiye sonucunda edindikleri saygı ve hoşgörü eğitimi Ahlat halkının takdirini kazanmış; yerel halkın Ahıska Türklerine karşı sempati duymalarında önemli bir etken olmuştur. Birkaç münferit olay dışında geldikleri günden itibaren Ahlat halkı ve Ahıska Türkleri birlikte barış ve huzur içinde yaşamaktadırlar.

5.1.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Nitel araştırmalar, katılımcılar hakkında paylaşılması ve toplanması daha güç olan kişisel verilerin (cinsel tercih, özel bir konu hakkındaki tutum, politik görüş vb. gibi) toplandığı araştırmalardır. Toplanan verilerin güvenliği ve nasıl muhafaza edileceği önemli bir sorundur. Ayrıca toplanan verilerin katılımcıların kişisel haklarına ve güvenliklerine zarar vermeden araştırma kapsamında nasıl yer alacağı bir diğer önemli konudur. Bu bağlamda araştırmacı anonimliği sağlamak için yapılan tüm görüşmeleri görüşme numarası 1'den görüşme numarası 43'e kadar numaralandırmış ve araştırma kapsamında katılımcıların isimlerini kullanmak yerine görüşme numaralarını kullanmayı tercih etmiştir. Bu sayede katılımcıların anonimliği sağlanmaya çalışılmıştır. Her görüşme numarası cinsiyet ve yaş ile birlikte kullanılarak katılımcıların görüşlerine araştırmada yer verilmiştir. Katılımcılara ait demografik veriler aşağıda tablo 5.1.'de gösterilmiştir.

Görüşme Numarası	Cinsiyet	Yaş	Medeni Hali	Doğum Yeri	Konuşmayı Bildiği Dil ve Lehçeler
1	Erkek	59	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Azerice, Özbekçe.
2	Erkek	68	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Özbekçe.
3	Erkek	35	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Özbekçe, Fransızca.
4	Kadın	78	Evli	Ahıska (Adigön)	Ukraynaca, Türkçe, Azerice, Özbekçe.
5	Erkek	19	Bekâr	Ukrayna	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
6	Kadın	60	Evli (3 yıldır ayrı yaşıyor)	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Özbekçe.
7	Erkek	39	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Azerice, Türkçe, Özbekçe.
8	Kadın	31	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
9	Kadın	57	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Azerice, Gürcüce, Türkçe, Özbekçe, Ermenice.
10	Kadın	20	Bekâr	Ukrayna	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
11	Erkek	76	Evli	Ahıska	Ukraynaca, Rusça,

					Türkçe, Özbekçe.
12	Kadın	53	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Özbekçe.
13	Erkek	62	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Kazakça, Özbekçe.
14	Erkek	60	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Tacikçe, Kazakça, Azerice, Özbekçe.
15	Kadın	57	Eşi vefat etmiş	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Tacikçe, Kazakça, Azerice.
16	Kadın	60	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
17	Kadın	34	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
18	Kadın	66	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
19	Kadın	79	Eşi Vefat Etmiş	Ahıska	Özbekçe, Ukraynaca, Kazakça, Rusça, Türkçe.
20	Erkek	76	Eşi Vefat Etmiş	Ahıska	Özbekçe, Ukraynaca, Kazakça, Rusça, Tacikçe, Türkçe.
21	Erkek	79	Eşi Vefat Etmiş	Ahıska	Özbekçe, Ukraynaca, Kazakça, Rusça, Türkçe.
22	Erkek	44	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
23	Kadın	51	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
24	Erkek	25	Bekâr	Ukrayna	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
25	Erkek	94	Eşi Vefat Etmiş	Ahıska	Ukraynaca, Rusça, Türkçe, Tacikçe, Kazakça.
26	Erkek	23	Bekâr	Ukrayna	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
27	Kadın	44	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
28	Kadın	78	Eşi Vefat Etmiş	Ahıska	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
29	Kadın	55	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
30	Kadın	40	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
31	Erkek	32	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
32	Erkek	39	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
33	Kadın	36	Evli	Özbekistan	Ukraynaca, Rusça,

					Türkçe.
34	Erkek	39	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
35	Kadın	53	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
36	Kadın	55	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
37	Kadın	45	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
38	Erkek	33	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
39	Kadın	52	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
40	Erkek	31	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
41	Kadın	38	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
42	Kadın	42	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.
43	Erkek	37	Evli	Özbekistan	Özbekçe, Ukraynaca, Rusça, Türkçe.

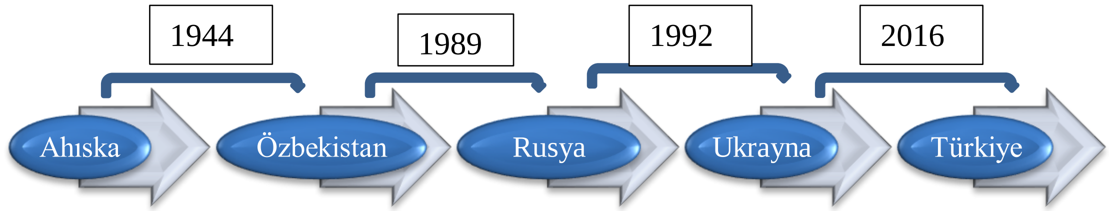
Tablo 5.1. Katılımcıların demografik özellikleri

5.1.1.1. Katılımcıların doğum yerine göre dağılımı

Katılımcıların doğum yerlerine baktığımızda 6'sı Ahıska'da, 4'ü Ukrayna'da ve 33 katılımcı Özbekistan'da doğmuştur. 14 Eylül 1944 gece yarısında evlerinden çıkarılarak kamyonlarla tren istasyonuna getirilen ve orada rastgele vagonlara bindirilen binlerce Ahıska Türkü ilk olarak Özbekistan'a gönderilmiş ve Özbekistan'da yaklaşık 45 yıl boyunca başta Fergana ve Buhara olmak üzere farklı şehirlerde yaşamışlardır. 1989 yılında yaşanan Fergana Olaylarına kadar Ahıska Türkleri Özbekistan'ı yurt edinmişlerdir. Bu nedenden dolayı katılımcıların büyük çoğunluğu (%75) Özbekistan'da doğmuştur. Doğum yeri Ahıska olan katılımcıların yaşı 72 ve üzeridir. Ukrayna doğumlu olan katılımcıların yaşları ise 29 ve altıdır.

Katılımcılar, amaçlı örneklem yöntemi ile belirlendiği için üç ülkeye de göç eden kişilerden seçim yapılmıştır. Doğum yeri Ahıska olan katılımcılar sürgünü yaşamışlardır ve sürgün anıları hala canlıdır. Özbekistan'da doğan katılımcılardan bazıları Fergana Olaylarına yakın

yerlerde ikamet etmişlerdir. Ahlat'a yerleştirilen Ahıska Türklerinin tamamı Ukrayna'dan getirilmiş ve bu katılımcılar arasında akraba olanlar vardır.

Şekil 5.1. Katılımcıların sürgün ve göç yolu

Doğum Tarihi	1944 öncesi	1944-1989	1989-1992	1992-2016
Doğum Yeri	Ahıska	Özbekistan	Krasnodar	Ukrayna
Katılımcı Sayısı	6	33	0	4

Tablo 5.2. Katılımcıların doğum yerlerine göre olan dağılımlarını

Harita 5.1. Çalışmaya katılan Ahıska Türklerinin göç yolu

Kaynak: Google/Haritalar

4.1.1.2. Katılımcıların yaşa göre dağılımı

Etik prosedürler gereği katılımcıların tamamı 18 yaş ve üzerinden seçilmiştir. Genel olarak yaş dağılımına baktığımızda katılımcıların 19 ve 94 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Genç kuşak olarak değerlendirilen 18-25 yaş aralığında 3 katılımcı ile görüşme yapılmıştır. Bu katılımcıların tamamı Ukrayna'da doğmuştur. Ayrıca bu katılımcılar ne Ahıska'da yaşanan sürgüne ne de Özbekistan'da Fergana'da yaşanan olaylara tanık olmuşlardır. Ukrayna'da dünyaya gelen bu katılımcılar, eğitimlerini Ukrayna'da tamamlamışlardır. 72 yaş ve üzerinde bulunan 6 katılımcı ise Ahıska'da doğmuştur. Bu katılımcılar hem Ahıska'dan yaşanan sürgünü hem de Fergana'da yaşanan olaylara tanıklık etmişlerdir. 30 ve 71 yaş arasında bulanan katılımcıların tamamı Özbekistan'da doğmuştur. Orta yaş aralığında bulunan bu grup, Ahıska Türkleri arasında en geniş grubu oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı yaş aralığı olarak en fazla katılımcı bu gruptan seçilmiştir. Bu katılımcılarda hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da yaşamışlardır. Tablo 5.3.'te katılımcıların yaş aralığına göre dağılımları verilmiştir.

Yaş Aralığı	Sayı	Yüzde (%)
18-30	4	9
31-55	23	53
56-71	10	23
72 ve üzeri	6	15
Toplam	43	100

Tablo 5.3. Katılımcıların yaşa göre dağılımı

5.1.1.3. Katılımcıların konuşmayı bildiği dil ve lehçeler

Görüşme yapılan katılımcıların tamamı Türkçe konuşmayı bilmektedir. Bu yüzden tüm görüşmeler Türkçe yapılmıştır. Ahıska Türklerinin konuştuğu Türkçe Anadolu Türkçesine benzemekle birlikte bazı sözcüklerin kullanımının farklı olduğu da görülmüştür. Ancak bu farklılıklar iletişim kurmayı imkânsız hale getirecek boyutta değildir. Ahıska Türklerinin, Ahıska'dan sürgün edildikten sonraki ilk yerleştikleri yer Özbekistan olmasından dolayı, Ahıska Türklerinin büyük bir çoğunluğu Özbekçe konuşmayı bilmektedir. Görüşme yapılan 43 katılımcıdan 33'ü Özbekçe konuşmayı bilmektedir. Özbekçe Ahıska Türklerinin öğrendiği en yaygın lehçelerden biridir. Katılımcıların doğum yerleri ve konuşmayı bildikleri dil ve lehçeleri kıyasladığımızda; Özbekistan'da 45 yıl gibi uzun bir zaman geçirdikleri için, Özbekistan'da doğan Ahıska Türklerinin çoğunluğu (27 katılımcı) eğitim hayatlarına Özbekistan'da başlamışlar ve Özbek lehçesini okulda öğrenme fırsatı bulmuşlardır. Ukrayna'da doğan 4 katılımcı ise Özbek lehçesini konuşmayı bilmediklerini

söylemiştir. Bunun yanında küçük yaşlarda Özbekistan'dan Ukrayna'ya göç etmek zorunda kalan 6 Özbekistan doğumlu Ahıska Türkü Özbek lehçesini konuşmayı bilmediğini ifade etmiştir. Ahıska doğumlu olan 6 katılımcının tamamı Özbek lehçesini konuşmayı bilmektedir.

Katılımcılardan 6'sı Azerbaycan Türkçesi konuşmayı bilmektedir. Azerbaycan Türkçesi konuşmayı bilen katılımcıların 5'i Özbekistan'da ve 1'i de Ahıska'da doğmuştur. Ahıska'da doğan bu katılımcı 78 yaşında ve kadındır. Azerbaycan Türkçesi konuşmayı daha sonradan öğrenen katılımcı, yerleşim yerinde bulunan Azerbaycanlı komşusundan Azerbaycan Türkçesi konuşmayı öğrenmiştir. Bununla birlikte Ahıska Türklerinin konuşabildiği bir diğer dil de Tacikçedir. Ahıska Türklerinin bir kısmı Özbekistan'a yerleştirilmiştir. Vagonlara rastgele konulan Ahıska Türklerinin bazı akrabaları Tacikistan'a yerleştiğinden zamanla bazıları Tacikçe konuşmayı da öğrenmiştir. Aynı zamanda 7 katılımcı Kazak Türkçesi konuşmayı bilmektedir. Bu katılımcıların tamamı Özbekistan'da doğmuştur.

Türkiye Türkçesi ile birlikte 43 katılımcının tamamı Ukraynaca konuşmayı da bilmektedir. Son yerleştikleri yer olmasından ve Ukrayna'da dünyaya gelen Ahıska Türklerinin eğitimlerini ve sosyalizasyon süreçlerini ilk Ukrayna'da yaşamaları nedeniyle katılımcıların tamamı Ukraynaca konuşmayı öğrenmiştir. Harkov şehrinde küçük yerleşim birimlerinde dağınık olarak yaşayan Ahıska Türklerinin komşuları genel olarak Ukraynalılar olduğu için bütün katılımcılar yerel halk ile olan ilişkilerini sürdürmek için Ukrayna dilini öğrenmek zorunda kalmıştır.

Özbekçe ve Ukraynacadan sonra Rusça en fazla katılımcının bildiği bir diğer dildir. Toplam 42 katılımcı Rusça konuşmayı bildiğini ifade etmiştir. Ahıska doğumlu ve 78 yaşında olan bir katılımcı Rusça konuşmayı bilmediğini söylemiştir. Diğer tüm katılımcılar Ukraynacaya yakın bir dil olmasından dolayı Rusça konuşmayı da bilmektedir. Katılımcılardan sadece biri Fransızca konuşmayı bilmektedir. Özbekistan doğumlu, 35 yaşında ve erkek olan bu katılımcı Fransızcayı okulda öğrendiğini söylemiştir. Ayrıca, yine bir katılımcı Ermenice konuşmayı bilmektedir. Bir dönem Ermenistan'da yaşayan bu katılımcı Ermenice konuşmayı Ermenistan'da öğrenmiştir. Son olarak, bir katılımcı Gürcüce bilmektedir. Bu kişi, 57 yaşında ve Özbekistan doğumlu bir kadın katılımcıdır. Aşağıda tablo 5.4.'te katılımcıların konuşmayı bildiği dillerin dağılımı verilmiştir.

Dil ve Lehçeler	Konuşan Kişi Sayısı
Türkçe	43
Özbek Türkçesi	33
Azerbaycan Türkçesi	6
Rusça	42
Ukraynaca	43
Kazak Türkçesi	7
Tacikçe	4
Fransızca	1
Gürcüce	1
Ermenice	1

Tablo 5.4. Katılımcıların konuşmayı bildiği dil ve lehçeler

5.1.1.4. Katılımcıların medeni hali

Görüşme yapılan toplam 43 katılımcının medeni hallerine göre dağılımına baktığımızda; 33 katılımcının evli, 5 katılımcının eşi vefat ettiği için dul, 1 katılımcının evli ama ayrı yaşadığı ve sadece 4 katılımcının bekâr olduğu görülmektedir. Bekâr olan 4 katılımcının yaşları 25 yaş ve altıdır. Yaş olarak 25 yaşın altında olmaları nedeniyle, bekâr olan katılımcıların tamamı Ukrayna'da doğmuştur. Eşi vefat eden katılımcılara baktığımız da ise; 3 erkek ve 3 kadın katılımcı eşinin vefat ettiğini söylemiştir. Bu katılımcıların yaş dağılımı en küçük 57 ve en büyük 95 olmak üzere farklılık göstermektedir. Bir katılımcı eşiyle resmi olarak evli olduklarını ancak uzun bir süredir ayrı yaşadıklarını ifade etmiştir. Aşağıda tablo 5.5.'de katılımcıların medeni hallerine göre dağılımları ve toplam katılımcı içindeki yüzdeleri verilmiştir.

Medeni Hali	Sayı	Yüzde (%)
Evli	33	77
Bekâr	4	9
Eşi vefat eden	5	13
Evli ama ayrı yaşıyor	1	1
Toplam	43	100

Tablo 5.5. Katılımcıların medeni hali

5.2. Analiz

Çalışma kapsamında, 1944 yılında ana vatan ve ana yurt olarak gördükleri Ahıska'dan sürgün edilen ve etnik azınlık olarak 72 yıl boyunca farklı toplumlarda varlığını sürdüren Ahıska Türklerinin bu süreçte zorunlu göç, sürgün ve Türkiye'ye dönüşleri incelenmiştir. Günümüz toplumları birçok yönden farklılık göstermektedirler; bu bağlamda en önemli

ortak noktaları homojen bir yapıda olmamalarıdır. Farklı etnik, dinsel, dilsel vb. gibi sosyolojik azınlık gruplarını bünyesinde bulunduran hâkim toplumlarda bu gruplarının aidiyet algıları değişkenlik arz etmektedir. Uzun yıllar boyunca farklı toplumlarda sosyalizasyon süreçlerine dâhil olan bu gruplar ev sahibi ülkeye aidiyet algısı inşa edememektedir. Etnik azınlık grupları için aidiyet ve entegrasyonun zor olmasının en önemli nedeni hâkim toplum içinde her sosyolojik azınlık grubunun farklı sosyalizasyon süreçlerinden geçmesidir. Sosyalizasyon süreçlerinin niteliği etnik azınlık gruplarının entegrasyon sürecini ve aidiyet algılarını belirlemektedir.

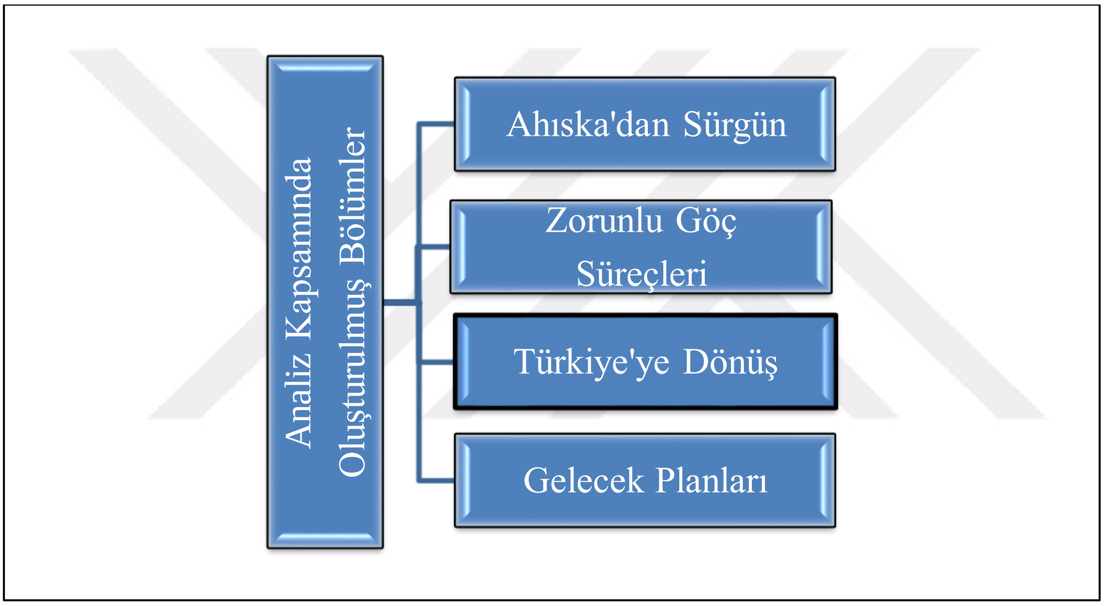
Farklı sosyalizasyon süreçleri her sosyolojik azınlık grubunun hâkim toplumla farklı sosyal ilişkilere (bağa) sahip olması anlamına gelmektedir. Bazı sosyolojik azınlık gruplarına hâkim toplum üyeleri sıcak bir karşılama da bulunurken; bazı gruplara da dışlayıcı, küçümseyici, ötekileştirici tutumlar takınabilmektedir. Ancak genel olarak, hâkim toplum üyeleri özellikle sürgün ve zorunlu göçler sonucunda hâkim topluma dâhil olan gruplara karşı olumsuz tutumlarda (ön yargılı) bulunmaktadırlar. Bu durum farklı toplumlardan göç eden gruplar için ilk yerleşim aşamasında bir ön yargı göstergesi olarak kendisini ‘ad takma’ olarak göstermektedir.

Etnik azınlık grupları hemen hemen her toplum yapısında ‘ad takma’ ile karşı karşıya kalabilmektedir. Ad takmada kullanılan terimler topluluğun veya bireyin geçmişi ile ilintili olarak, çoğu zaman aşağılayıcı ve rencide edici niteliktedir. Ad takmalara karşı etnik azınlık gruplarının tepkileri de farklılık arz etmektedir. Örneğin bazı adlar o grubunun temel betimleyicisi olurken, bazı durumlarda takılan addan kurtulmak için etnik azınlık grupları zorunlu olarak göç etmektedirler. Ad takma genel olarak farklılıkların daha fazla ortaya çıkmasına yönelik yapılan küçük düşürücü ifadelerdir. Bu bağlamda zorunlu göç sonucu anayurdundan çıkarılan (sürgün edilen) etnik azınlık grupları, göç ettikleri hâkim toplum içinde daha fazla ad takmaya maruz kalmaktadırlar.

Araştırma verilerinin toplandığı grup olan Ahıska Türkleri 1944 yılında eski bir Osmanlı toprağı olan Ahıska’dan sürgün edilen etnik azınlık grubudur. Ahıska Türklerinin Ahıska’dan sürgün edilmesi sürecinde yaşananlar: Ahıska Türklerinin göç serüvenini; ilk sürgün yeri olan Özbekistan’da yaşam, Özbekistan’da yaşanan Fergana Olayları sonrası Ukrayna’ya göç etme ve son olarak 2016 yılında ana vatan Türkiye’ye dönüş olarak özetlemek mümkündür. Bu süreçler Ahıska Türklerinin aidiyet algılarını şekillendiren faktörler olarak ayrı ayrı ele alınacaktır. Bu bağlamda ev sahibi ülkeye aidiyet algısı inşa etme süreci hâkim toplum ile girilen sosyalizasyon süreçlerine bağlı olmakla birlikte sürgün

anıları, etnik köken, din, grup içi dayanışma ve vatan algısı gibi köken temelli faktörler de son derece etkilidir.

Çalışma kapsamında; Ahıska Türklerinin Gürcistan'ın Ahıska bölgesinden sürgün edilmesi ile başlayan ve 2016 yılı Mayıs ayında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönmesi ile son bulan sürgün ve zorunlu göç süreçlerinde varlığını sürdürdüğü farklı toplum yapılarındaki deneyimleri, aidiyet algılarının şekillenmesine etki eden faktörler ve ana vatana dönüşleri incelenmiştir. Bu bölümde çalışmanın amacı ve soruları kapsamında araştırmanın katılımcıları ile üretilen niteliksel veriler dört başlık altında yapılandırılarak analiz edilmiştir.

Şekil 5.2. Analiz kapsamında oluşturulmuş bölümler

5.2.1. Ahıska'dan Sürgün

Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde yaşayan Türk azınlık grubu SSCB yönetimi altında baskıcı politikalarına maruz kalmıştır. Özellikle sınır bölgelerinde yaşayan etnik azınlık gruplara karşı Sovyet Hükümeti İkinci Dünya Savaşını bahane ederek baskı politikalarını daha da arttırmıştır. Ahıska Türkleri 1917-1935 yılları arasında bölgedeki okullarda Türkçe eğitim imkânına sahiplerken, 1935 yılında okullardaki eğitim dili değiştirilmiş ve 1938 yılından sonra tamamen Gürcüce eğitim geçilmiştir (Aydıngün ve Aydıngün, 2014; Buntürk, 2007). Bu durum Ahıska Türklerinin eğitim almalarının ve okuryazarlık oranlarının düşmesine neden olmuştur. Dahası, Sovyetler Birliği Hükümeti sınırları içinde hiç Türk yaşamadığı tezini yaymak için Ahıska Türklerini resmi kayıtlara Azeri veya Gürcü olarak kaydetmiştir.

14 Kasım 1944 tarihinde başlayan Ahıska'dan sürgün sırasında yaşanan olaylara baktığımızda; katılımcıların ifadelerinde dikkat çeken en önemli ayrıntının trenlerin yolcu taşımacılığında kullanılmayan ve hayvan taşımak için kullanılmış trenler olmasıdır. Katılımcılar için bu ayrıntı küçük düşürücü bir sembol haline geldiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamı trenlerin hayvan taşımacılığında kullanılmasına vurgu yapmıştır. Bu bağlamda kendilerine hayvanmış gibi davranıldığı, insan yerine konulmadıklarını ifade etmeye çalıştıklarını söyleyebiliriz. Ayrıca katılımcılar vagonları soğuk kış şartları için uygun olmayan, tahtadan yapılmış ve tahtalar arasında boşluklar olmasından dolayı tüm soğuğu içine alacak şekilde betimlemişlerdir. Yolcu taşımak için tasarlanmamış olan vagonlar soğuk kış şartlarına uygun olmadığı için sürgün sırasında ölümlerin artmasına neden olmuştur.

Katılımcıların anlattığı bir diğer husus trenlerde kadınlar ve erkeklerin karışık oldukları ve bu durumun kadınlar için sorun teşkil ettiğidir. Özellikle doğum yapan/yapacak olan kadınlar bu durumdan son derece rahatsız olmuşlardır. Doğum sırasında erkeklerin arkasını dönmesi ve en önemlisi vagonlarda tuvalet olmamasından dolayı kadınların tuvalet ihtiyaçlarını erkeklerinden önünde yapmaktan duydukları utanç bazı kadınların idrar keselerinin patlamasına ve ölümlerine neden olduğu söylenmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda, Ahıska'dan sürgün edilme hususunda yaşanan acıları sadece sürgünü yaşayanlar değil, sürgün hikâyelerini büyüklerinden dinleyen katılımcılarda aynı acıları hissettiklerini belirtmişlerdir. Farklı toplum yapılarında varlığını sürdüren etnik azınlık gruplarında bu tür sürgün sürecinde yaşanan trajediler veya diğer kötü anılar etnik azınlık grupların hâkim topluma aidiyet algılarını ve entegrasyon süreçlerini etkilemektedir. Diğer yandan köken algısının güçlü kalmasına yardımcı olan bu tür olumsuz anılar, grup içinde anlatılarak kültürlenme yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılır. Farklı toplum yapıları içinde köken arayışına giren etnik azınlık grupları ilk olarak bu tür hikâyelere başvurarak kendilerine bir vatan, köken ve geri dönülecek bir yurt (bu yurt hikâyeler ile güzelleştirilir) edinirler. Daha önce hiç ana yurdunu görmeyen veya sürgün sürecini yaşamayan bireyler grup içinde bu acıların hikayeleştirilmesi ile yaşanan trajedileri öğrenir ve hafızalarında taşırlar. Özellikle farklı toplum yapılarında karşılaşılan olumsuz tutum ve davranışlarda bu tür hikâyeler grup içi dayanışmayı güçlendiren bir etki yaratır.

Sağır (2012: 7) "sürgün edilen birey veya grupların yaşadığı deneyimlerin, sürgün sürecinde yaşanan olayların öncesi ve sonrasıyla sürecin sözlü tarihini" verdiğini ileri sürmüştür. Sürgünün başladığı zaman ile sürgünün bittiği yer, bu olgunun temel mantığını oluşturur.

Sözlü tarih unsurlarının en önemli aracı bu süreci yaşayan bireylerin anlatımlarıdır. Bu durum niteliksel bir çözümlemeyi de gerektirir, bir etnik azınlık topluluğunun sürgün süreci ele alınırken bu sürece yakından şahit olan kişilerle yapılan görüşmeler sürecin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu manada, çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılardan bazılarının Ahıska'dan sürgün edilme sürecini deneyimlemiş olması çalışmanın önemini arttırmaktadır. Sürgünün gerçekleştiği zamanda erkeklerin çoğunluğu askerde olduğu için daha çok yaşlı, kadın ve küçük çocuklar sürgüne tabi tutulmuştur. Görüşme yapılan katılımcılardan Ahıska'dan sürgün edilme sürecini deneyimleyenler ise o dönemde küçük yaşta olan çocuklardır. Anıları daha çok çocukluk dönemlerine aittir. Sürgün sürecinde yaşanan trajedilerin sürgünü yaşayan bireylerin hafızasından silinmesi son derece zordur.

Toplanan verilerden elde edilen önemli bir bulgu da Ahıska Türklerinin Ahıska'yı hafızalarında canlı tuttuklarıdır. Özellikle Ahıska'da doğan katılımcılar başta olmak üzere Ahıska'yı daha önce hiç görmemiş olan katılımcılar da büyüklerinden dinledikleri hikâyeler sayesinde Ahıska hakkında betimleyici ifadeler kullanmışlardır. *"Dere akıyordu, yeşillikler vardı, elma bahçemiz varmış, meydan, tren istasyonu"* gibi betimlemeler Ahıska'nın sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca ana yurt olarak Ahıska Türklerinin hafızasında her zaman var olduğunu göstermektedir.

Ahıska'dan yaşanan sürgünü deneyimleyen G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) sürgün sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'dan bizi sürgün ettiklerinde ben iki yaşındaydım. Çok az böyle hayal meyal hatırlıyorum sürgünün nasıl olduğunu. Nenemle anam beni böyle ortaya oturtmuş. Trende gidiyorduk. Üstümü kaftanlarıyla örtüyorlardı da ben üşümeyeyim diye. Gürcüler bizi kovdular Ahıska'dan. Bizim evimizde 18 can hayvanımız vardı, dedemin 18 dönüm elma bahçesi vardı. Ambarda buğdayımız, evlerimiz her bir şeyimiz kaldı orada. Tüfekle gece yarısı gelip evlerimizden çıkartmışlar, mal (hayvan) taşınan trenlere doldurmuşlar. Vagonlar böyle tahtadan aralıklı. O soğuk Kasım ayında bizi öyle kovmuşlar. Soğuk, açlık, yemek yok bir şey yok. İstasyonda trenler durduğunda yemek veriyorlarmış. Çok adam soğuktan ve açlıktan ölmüş. O vakitte babam yok, amcalar yok. Bir yanda ihtiyarlar bir de çocuklar. Onların yanlarına aldıkları ne olacak.*

Katılımcının ifadesine göre; ölen insanların büyük çoğunluğu açlık ve soğuk nedeniyle ölmüştür. Askerlerin gece yarısı evlere gelerek insanları evlerinden çıkarması ve insanların yanlarına yemek ve soğuktan korunmak için gerekli eşyaları alamamaları bu ölümlerin artmasında en önemli etkendir. Katılımcı, sürgün sırasında babası ve amcalarının Ahıska'da yanlarında olmadığını, sadece ihtiyar ve çocukların olduğunu söylemiştir. Bu ifade

Ahıska’da erkeklerin İkinci Dünya Savaşı nedeniyle askere alındığını ve sürgün sırasında Ahıska’da daha çok yaşlı, kadın ve çocukların olduğunu doğrulamaktadır.

Ahıska’dan sürgünü yaşayan bir diğer katılımcı G19 (kadın, 79 yaşında, doğum yeri Ahıska) sürgün edilme, tren yolculuğunu ve sürgün sürecinde çektikleri zorlukları şu şekilde anlatmıştır:

> *3 yaşımda Özbekistan’a düştüm ben. Ahıska’da doğmuşum, hiçbir şey bilmiyorum. Babamı askere alıp gitmişler. 3 kardeş kalmışız; iki oğlan, bir kız. Görmediğimiz işler kalmadı. Samanda yattık, ahırda yattık. Neyi deyim, neyi işitesiniz. Çok zülüm gördük. Her memleketi gördük. Ne kaldı ki bu kafada neyi anlatayım. Çok azap çektik. Şükürler olsun, ahir nefesimde vatanımı gördüm. 76 yaşımdan sonra dünyayı gördüm. Oturup kalkıp dua ediyorum bizi vatanımıza getirenlere. Çok zülüm çektik. Aklıma geliyor da çenem titriyor, diyemiyorum. (...) Benim anam, rahmet eylesin, bize derdi ki: biz Osmanlı Türküyüz. Biz Osmanlının toprağından çıkmışız. Gürcistan’da olmuş anam. Babamı da askere alıp gitmişler. Biz kalmışız orta yerde. Sonra bizi de alıp Özbekistan’a sürdüler, üçümüzde körpe körpe. Benden küçük kardeşim yirmi iki günlük körpe. Anam koltuğunun altında palazı ıslamış, kardeşime yedirmiş. (...) Ahıska’da doğdum ben. Akarsular bizim eve yakın idi. Bizim yerimiz çok güzeldi. Bir gün köye askerler geldiler. Topladılar hepimizi trene götürdüler. Orada malları (hayvan) taşıdıkları vagonlara bindirdiler bizi. 25 gün gittik, 25 gün sonra bir kimse demiş ki bunları dereye atın. Sonra Özbekistan’ın padişahı (Devlet Başkanı) demiş ki yok, Müslüman ise Türk ise yanıma getirin. Bizi Özbekistan’a götürdüler.*

Her iki katılımcı da Ahıska’dan sürgün edildiklerinde çocuk yaştadırlar. Bu katılımcıların ifadelerine göre sürgün hayvan taşınan tren vagonlarında ve soğuk havada gerçekleşmiştir. Bazı ifadelerin topluluk içindeki söylentilerden kaynaklandığı da anlaşılmaktadır. Örneğin, *“bunları götürün dereye atın”* gibi ifadelerin topluluk içinde söylenti olarak çıktığı düşünülmektedir. Sürgün, haber verilmeden gerçekleştiği için katılımcılar genel olarak Ahıska’da bıraktıkları ev, hayvan, tarla, bağ, bahçe gibi şeylere özlem dolu ifadeler kullanmışlardır. Her iki katılımcı da Ahıska’da yaşadığı evi betimleyecek kadar hatırlamaktadır. G19, evlerinin yakınından akan dereden ve G11’de elma bahçelerinden söz ederek Ahıska hakkında hatıralarında yaşattıkları izlenimleri ifade etmişlerdir. G19 için Ahıska’dan sürgün edilme süreci daha derin etkiler bırakmıştır. Özellikle yaşadıklarını anlatırken kullanmış olduğu*; “aklıma geliyor da çenem titriyor, diyemiyorum”* gibi ifadeler sürgünün Ahıska Türkleri için ne büyük derin acıları simgelediğini göstermektedir.

Sürgün sırasında küçük yaşta olan çocuklar dışında, diğer katılımcılar arasında sürgün sürecini yaşayan yoktur. Ancak sürgünden kalan tüm olumsuz anılar kuşaklar arasında hikayeleştirilerek aktarılmıştır. Bu anlatım sonucunda katılımcılar büyüklerinden dinledikleri sürgün anılarını hafızalarında canlı tutmaktadırlar. Bu anılar hem grup içi

dayanışmayı arttırmada hem de aidiyet algılarını belirlemede en önemli faktör olarak öne çıkmıştır.

Sürgünü anne ve babasından dinleyen katılımcılardan biri olan G1 (erkek 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahıska'dan sürgünü şu şekilde anlatmıştır:

> *Ben Ahıska'yı görmedim, Özbekistan'da doğdum ama Ahıska'yı babam rahmetli biliyordu, bize anlatıyordu. Gürcistan'da yaşarken bir akşam olmuş, asker basmış her yeri. Silah tutmuş demiş ki siz göç edeceksiniz buradan, çıkın evden. Nerdeyse böyle 15 dakika kadar bir süre vermişler, 15 dakikada evden ne alabilirsin. Bir pasaportunu arayıp bulamazsın. Kimi eline poşetlere koyduklarını almış o kadar. Zaten aldın aldın, yoksa hemen asker çıkartıyor evden. Zaten her bir şeyimiz orada kalmış. Babam alamamış. Stalin Rusya'nın büyüğü demiş ki; çıkarın bu Türkleri bizim vatandan, bunları bizim vatanımızda istemiyoruz. Götürün bunları trenle denize dökün demiş. Babam bize böyle anlatırdı. Babam diyordu ki; bizi aldılar trenlere götürdüler, orada yük taşınan trenlere kapattılar. Sonra bir ay dan çok yol gittik derdi. İnsanların yanına aldığı yemekler yetmemiş acından ölenler çok olmuş. Diyorduk ki derdi; insan öldü treni durdurun da gömelim. Yok, durmazlarmış, ölüleri trenden rastgele atıyorlarmış dışarı kokmasın diye. Ölenler çok olmuş, ekmek bulamayıp soğan yiyip, şişip ölenler olmuş.*

Katılımcıya göre; sürgünde insanların ölmesine neden olan bir diğer durum da düzensiz beslenmedir. Askerler tarafından Ahıska'da sürgün edilecek olan insanlara çok kısa bir zaman verildiği için insanlar yanına yeterli miktarda yiyecek alamamış ve aldıkları soğan gibi yiyecekler ölümlere neden olmuştur. Trenlerin yolcu taşımaya uygun olmaması sonucu ölenlerle birlikte değerlendirildiğinde ölen kişi sayısının çok olması ve ölenlerin, katılımcıların ifadelerine göre, İslami usullere göre defnedilmemesi topluluğun hafızasında canlılığını korumaktadır. Dinin özellikle sürgün sırasında etkisini kaybetmemesi, Ahıska Türklerinin dini inançlarına olan bağlılığının bir göstergesidir. Ayrıca ölen insanların rastgele trenlerden atılması Ahıska Türklerinin sürgünü en acı şekilde deneyimlediğinin bir diğer göstergesidir.

Sürgün sırasında yaşananları anne babasından dinleyen G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) sürgünde yaşananları şu şekilde anlatmıştır:

> *Ana babamız gördü Ahıska'yı biz görmedik, biz Özbekistan'da doğduk. Ana babamız söylüyordu ki; Ahıska'da çok zorluk yaşamışlar, sürgün etmişler Özbekistan'a daha sonra da Özbekistan'da zorluklar çektik. Annem anlatırdı; Özbekistan'a gelirken ninem bir altın kemeriyle gelmiş onu yanına alabilmiş sürgünden. O altın kemeri nenem çocukları aç kalmasın diye, Özbekistan'da dört tane patatese değişmiş. Açlık çok çekmişler başta geldiklerinde. Yolda gelirken nenemim 8 tane çocuğu varmış, diğer altısı ölmüş askerler onları trenden atmışlar. Sadece annem ve dayım hayatta kalmış. Annem anlatırdı; yaşadıkları yerde bir Özbek kadın patatesi soyup çöpe dökmüş, gündüz almamışta gece olunca nenem gidip almış o çöpten patatesi. Daha*

sonra onu ekmişler; o ektikleri patatesten iki çuval patates almışlar öyle öyle yaşayıp gitmişler.

Sürgün sırasında sadece yanına bir altın kemerini alabilen Ahıskalı kadın o kemeri çocukları için sadece dört adet patatese değiştiğini ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin trende yaşadığı açlık ve sefalet Özbekistan'a vardıklarında da devam etmiştir. Sürgünden önce herhangi bir hazırlık yapılmadığı için Özbekistan'a vardıklarında (Aralık ayına denk gelmektedir) soğuk kış şartlarında barınma ve yiyecek bulma sıkıntısı çekmişlerdir. Bu şartlar altında bulunabilen en ufak yiyecek bir altın kemer değerinde görülmüştür. İlk olarak çocuklarının hayatta kalmasını amaçlayan Ahıskalı anne için bir değil on altın kemer çocukları için gözden çıkarılmaya değerdir.

Aynı zamanda katılımcının ifade ettiği bir diğer olay olan gündüz çöpten yemek almama durumu Ahıska Türklerinin öz saygılarını kaybetmemeye çalıştıklarını göstermektedir. Sürgün edilen Ahıska Türklerinin hayvan taşınan trenlerle götürülmesi küçük düşürücü bir eylem olarak değerlendirilmiş ve Özbekistan'da kendilerine dilenci olarak davranılmasını istemedikleri için gündüz vaktinde, herkesin görebileceği zamanlarda çöplerden yiyecek aramayı reddetmişlerdir.

Sürgünü babasından dinleyen G39 (kadın, 52 yaşında, doğum yeri Özbekistan) sürgün sırasında yaşanan trajik olayları şu şekilde ifade etmiştir:

Benim babam rahmet canına, anam anlatırdı bize Ahıska'yı; çok iyi yerdir, yaşamamızda iyiydi derdi. Bir gece askerler sarmışlar evlerin etrafını, herkesi meydana toplamışlar. Babamın beyaz atı varmış, evdeki ahırdan çıkıp gelip meydan da babamın yanında doğum yapmış. Öyle ağlaya ağlaya çıkıp gittik derdi. Elimizde hiçbir şeyimiz yoktu derdi. Babam derdi bir gece Stalin çıkardı bizi Ahıska'dan, yoksa bizim Ahıska'da yaşamamız iyiydi derdi. Kanun çıkardı, bir gece de sardılar köyü, meydanda bekletmişler herkesi bir gün, oradan da hayvan trenlerine doldurup götürmüşler halkı. Babam 40 gün gittik derdi, 40 gün sonra Orta Asya'ya gelip halkımızı Semerkant'a dökmüşler. Giden trende hastalananlar olmuş, nenemim 8 evladı varmış, 6 tanesi gözünün önünde ölmüş. Atmışlar trenden. Tren durduğunda askerler gelip bakıyormuş vagonlara ölen var mı? Hasta olan var mı? Onları alıp atıyorlarmış trenden. Çoğu gelin doğum yapmış trende, gençler de varmış. Onlarında çocukları ölü doğmuş, bazı doğum yapan gelinler de rahmete gitmiş.

Dinlediği sürgün hikâyelerinden aklında kalanları anlatan bir diğer katılımcı G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) sürgünde kadınların yaşadığı zorlukları şu şekilde anlatmıştır:

Ahıska'yı babamızdan, dedemizden duyduk. Askerler basmışlar köyü gece yarısı, herkesi trenlere koyup Orta Asya'ya götürmüşler. Babam anlatırdı 40 gün – 45 gün yol gitmişler. İlk 30 günden sonra insanların yarısından fazlası öldü derdi. Tren

durunca askerler gelip ölenleri alıp atıyorlardı dışarı derdi babam, tabi bilmiyorlar ölenleri gömüyorlar mı, yoksa yol kenarında öyle bırakıyorlar mı, kimse bilmiyor bunları. (…) Bir iki saate toplamışlar insanları köyde, kimse yanına bir şey alamamış. Vagonlar da kadınlar doğum yapmış. Vagonlar kadın erkek karışıkmış. Erkekler arkasını dönermiş, kadınlar doğum yapacağında. Öyle zorlu şartlar altında ölmüş insanlar.

G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) çocukluğunda dinlediği sürgün hikâyelerini şu şekilde anlatmıştır:

Dedemler anlatırdı biz küçükken, bizler Türkiye'den Ahıska'ya geldik diye. Ahıska'da yaşarken bir gece askerler gelmiş. Orada yaşayan Türklere demişler ki; size üç saat mühlet ne alabiliyorsanız alın, sizi götüreceğiz. Biz orada zenginmişiz. Bağımız, bahçemiz, ineklerimiz her şeyimiz varmış. Ama tabi üç saatte ne alabilirsin ki. Annem bir poşet almış yanına öyle çıkmışlar. Mal da kalmış, davar da kalmış, ev de kalmış her şey kalmış orada. Bir tek canları ve çocuklarıyla çıkmış dedemle nenem Ahıska'dan. (…) Sınırdan dedemin halasıyla iki oğlu Türkiye tarafına geçmiş. Ama nenemler kalmış. Ondan sonra da sürgün etmişler Özbekistan'a. Sürgünde çok aç kalmışlar. Çok insan ölmüş trenlerde.

Ahıska'dan sürgün edildikleri sırada yaşanan trajik olayda ailesinin sahip olduğu beyaz at evden gelerek meydanda toplanan insanların yanında doğum yapması, toplumsal hafıza açısından Ahıska'dan kopuşun bir simgesi haline gelmiştir. Sürgünde ihtiyar, kadın ve çocukların çok olmasından dolayı uzun süren sürgün yolculuğu sırasında bazı kadınlar trende erkeklerin önünde doğum yapmışlardır. Kadınlar trende erkeklerin önünde doğum yapmaktan ve loğusalık dönemlerini yaşamakta sıkıntı çekmişlerdir. Aynı zamanda vagonlarda doğum yapan kadınlar ve doğan çocukların büyük çoğunluğu soğuk ve açlıktan dolayı ölmüşlerdir. Soğuk kış şartlarında, tahtadan ve soğuğa karşı korumasız vagonlarda 45 günlük yolculuk oldukça uzun bir süredir. Bu sürede doğum yapan ve ölen kadınların sayısı ise bugün dahi bilinmemektedir. Ölenlerin mezarları olmadığı için nereye gömüldükleri veya gömülüp/gömülmedikleri bile belli değildir. Aynı zamanda trende altı çocuğunu gözlerinin önünde kaybeden katılımcının ninesinin yaşadığı dram, sürgün boyunca yaşanan kıyımın bir diğer göstergesidir.

Sürgün sırasında dedesinin yaşadıklarını dinleyerek büyüyen G8 (kadın, 31 yaşında, doğum yeri Özbekistan), dedesinin başından geçenleri şu şekilde anlatmaktadır:

Dedelerimiz nenelerimiz hep Ahıska'yı anlatırdı. Vatan olarak da hep Türkiye'yi gösterirdi. Bizlere hep Türk milletinin cemaatisiniz siz derdi. Ahıska'dan Sürgün edildiğinde nenem 13 yaşındaymış. Bir gece asker gelmiş bizim halkı çıkarmış Ahıska'dan. Trenlerle Orta Asya'ya götürmüş. Soğukta çok zor günler geçirdik derdi, çok açlık çekmişler. Özbekistan'a geldikten sonra da hemen çalışmak için iş aramışlar.

Ahıska Türklerinin büyüklerinden dinledikleri hikâyelerde her zaman köken ve vatan arayışında olduklarını görmek mümkündür. Sürgün ana yurtlarından kopmalarına neden olmuştur, ancak vatan algılarını yok etmemiştir. Anlatılan hikâyelerde her zaman işaret edilen bir vatan, yurt ve köken var olmuştur. Bu anlayış Ahıska Türklerinin sürgünden sonra göç ettiği toplumlarda farklılıklarını korumaya yönelik tutum geliştirmelerine yol açmıştır.

Bir diğer katılımcı G10 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna), büyüklerinden duyduğu sürgün hikâyelerinden aklında kalanları şu şekilde ifade etmiştir:

> *Dedemler anlatırdı sürgün de yaşadıklarını. Mesela onları trenlere nasıl koyduklarını, açlıkla nasıl mücadele ettiklerini, kadınların tren de nasıl doğum yaptıklarını, ölenler olduğunu hepsini anlatıyordu. Trenlerin içinde ölenleri bakmadan dışarı atıyorlarmış. Trenler de hayvan taşınan trenlermiş. Annemler, babamlar çok acılar çekmişler. Ben de ister istemez duyuyorum, ama bilmek istemiyorum. Bunları bana anlattıklarında canım yanıyor. Sanki şu an Suriye'de yaşanan şeylerin hepsinin o zaman da yaşandığını hissettim.*

G5 (erkek, 19 yaşında, doğum yeri Ukrayna) dedesinden dinlediği sürgün hikâyelerini şu şekilde anlatmıştır:

> *Ahıska deyince aklıma dedem rahmetli geliyor. Çok anlatırdı bizlere Ahıska'yı. Nasıl sürgün olmuş, nasıl atmışlar onları, nasıl ayağını bağlamışlar. Her şeyi anlatırdı. Ahıska'yla ilgili türküler söylerdi, ağlardı. Tren nasıl gelmiş, insanları trenlere nasıl doldurmuşlar hepsini anlatırdı bize. Nasıl zorluklar çekmiş hepsini anlatır, üzülürdü. Ağlıyordu ya, ben de ağlardım. Dedem ağlamasın diye kendimi tutmaya çalışırdım, ağlamamak için.*

Sürgün edilen birey ya da topluluklar "toprağından, yetiştiği, yeşerdiği kaynaklardan sökülüp atılmasının 'acısını (trajedisini)' kendisiyle birlikte gittiği her yere" götürür (Çavdar, 1984:15). Sürgün edilen birey veya topluluklar bu süreçte büyük acılar çeker ve genellikle ölümle sonuçlanan birtakım trajediler yaşanır. Bu trajediler birey veya toplulukların hafızasından kolay kolay silinmez ve topluluk içinde kuşaklararası aktarım ile gelecek nesillerin sürgünü ve yaşanan trajedileri unutmaması sağlanır. Görüşme yapılan Ahıska Türkleri yaşadıkları sürgünü ve sürgün sürecinde yaşanan trajedileri hiçbir zaman unutmamışlardır. Sürgünde yaşanan acıları hikayeleştirerek yeni nesillere aktarmışlardır. Özellikle sürgünü büyüklerinden dinledikleri hikâyelerle büyüyen genç kuşaklar Ahıska'yı ve sürgünü toplumsal hafızanın bir ögesi olarak öğrenmişlerdir. Hem Ahıska'yı hem de Özbekistan'ı hiç görmemiş olan Ukrayna'da doğan genç kuşaklar sürgün hakkında öğrendikleri her şeyi büyüklerinden dinledikleri hikâyeler ile öğrendiklerini ifade etmiştir. Toplumsal hafızanın acı olayları aktarmada en önemli göstergesi olarak, genç kuşaklara unutulmak istenen, acı ve çileyle dolu yaşanan sürgün hikâyeleri anlatılmaktadır. Ancak

genç kuşaklar giderek sürgün hikâyelerini dinlemekte ve yaşananları tahayyül etmede daha az istekli hale gelmektedir. Özellikle katılımcının ifade ettiği gibi yaşanan acılar can yakıcı nitelikte olmasından dolayı unutulmak istenen ve hatırlanmak istenmeyen şeyler olarak görülmektedir. Aynı zamanda katılımcılar Suriye'de yaşanan olaylar ile benzerlik kurarak, ortak geçmişlerinden gelen bir acıyı analoji yaparak onları anlamaya çalışmaktadır. Bu durum, yaşanan olumsuz anıların ortak bir tarih yaratmada son derece etkili olduğunu göstermektedir.

5.2.1.1. Sürgün sonrası değişen 'Ahıska' algısı

Ahıska Türkleri 1944 yılında Sovyet Hükümetinin aldığı gizli karar sonucunda bir gecede yıllardır ana vatan ve ana yurt olarak gördükleri topraklarından sürgün edilmişlerdir. Sürgün zorlu kış ayında yapıldığından ve sürgün esnasında kullanılan trenlerin insan taşımaya uygun olmadığından dolayı binlerce Ahıska Türkü sürgün yolculuğu sırasında hayatını kaybetmiştir. Sürgünden sonra bir etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türkleri için Ahıska'nın anlamı ve algısı değişmiştir. Ahıska bazı katılımcılar için coğrafi bir yer adı, bazı katılımcılar için 'köken', bazı katılımcılar için 'ana yurt', bazı katılımcılar için 'acı ve çile' ve bazıları için de hala bir 'vatan' anlamındadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu (sadece 6 katılımcı Ahıska'da doğmuştur) Ahıska dışında Özbekistan ve Ukrayna'da doğmuştur. Ahıska ve sürgün edildikleri yaşam alanları hakkında edindikleri bilgiler genel olarak aile büyüklerinden dinledikleri hikâyelerden akıllarında kaldığı kadardır. Ahıska'nın vatan ve yurt olarak kabul edilmesi, Ahıska Türklerinde toplumsal hafızanın kuşaklar arasında aktarıldığının bir göstergesidir.

Genel olarak baktığımızda katılımcıların bazıları için Ahıska sadece coğrafi bir yer adı iken, bazı katılımcılar ise Ahıska'yı köken arayışında başvurulan yer olarak görmektedir. Ancak bütün katılımcılar 'Ahıska Türkü' tabirinden belli oranda rahatsız olduklarını belirtmişlerdir. Ahıska Türkü değil, biz sadece Türk'üz anlamına gelen anlatımlarla aslında Türkiye'deki Türkerlerden bir farkımız yok, bizler sadece Ahıskalı Türkleriz demeye çalışmaktadırlar.

Katılımcıların "Ahıska vatan mıdır?" sorusuna verdikleri cevaplar farklı etkenlere göre değişmektedir. İlk olarak Ahıska'nın vatan mı yoksa yurt mu olduğu konusundaki ayrım tam net değildir. Katılımcıların yaş aralıkları bu sorunun cevabını değiştiren ikinci önemli nedendir. Yaş olarak Ahıska'dan yaşanan sürgünü hatırlayan veya hatırlamasa bile Ahıska'da doğmuş olan katılımcılar Ahıska ve Türkiye arasında bir fark görmedikleri için Ahıska'nın Türk toprağı olması halinde vatan olabileceğini ifade etmişlerdir. Genç kuşaklarda bu tutum değişmektedir. Genç kuşak katılımcılar Ahıska'yı daha önce hiç

görmemiş olmalarından dolayı ve büyüklerinden vatan olarak her zaman Türkiye'yi duydukları için Ahıska'nın coğrafi bir yer adı olması dışında bir anlamı yoktur. Vatan ve yurt ayrımının net bir göstergesi olarak Ahıska'dan sürgün edildikten sonra her zaman vatan arayışında köken olarak Türkiye gösterilmiştir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu aile büyüklerinin *"vatana gideceğiz"* dediğinde Türkiye'den bahsettiklerini söylemiştir. Bu noktada ana yurt ve ana vatan algısının milliyet ve köken algısına göre farklılaştığını söylememiz mümkündür.

Farklı etnik azınlık grupları için doğup, büyüdüğü, yurt kabul ettiği yer aynı zamanda ana vatanı olmak zorunda değildir. Bu durum, yurt edinmenin zorunlu veya gönüllü olması gibi ana vatan anlayışının milliyet ve köken algısına göre değişmesinde etkili olmayabilir. Ahıska Türkleri, sürgün sonucu ana yurtlarını terk etmeleri nedeniyle köken arayışında Ahıska'dan da öncesine giderek Türkiye'den Ahıska'ya göç ettiklerini ve aslında kökenlerinin Türkiye'de olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle Özbekistan ve Ukrayna'da doğan katılımcılar için Ahıska ve Türkiye arasında bir ayrım yapmak söz konusu değildir; çünkü bu katılımcılar ne Ahıska'yı ne de Türkiye'yi daha önce görmemişlerdir. Ahıska ve Türkiye hakkındaki bilgileri aile büyüklerinden edindikleri kadardır. Bu katılımcılar için Ahıska ana yurt olarak bir anlam ifade etmemektedir. Dedeleri Ahıska'dan göç etmiş, fakat daha büyük dedeleri de Türkiye'den Ahıska'ya göç ettiği için köken arayışında ilk hareket noktası olan Türkiye'yi vatan olarak görmüşlerdir.

5.2.1.1.1. Coğrafi bir yer olarak Ahıska

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların birçoğu için Ahıska sadece bir yer adıdır. Katılımcılar "Ahıska Türkleri" tabirinin kendilerine Özbekistan'a sürgün edildikten sonra verildiğini ve bunu değiştiremediklerini ifade etmişlerdir. Ahıska Türkü ifadesi sürgün edilen Türk grubu olarak nereden sürgün edildiklerini belirtmek için kullanılmıştır. Katılımcıların bazılarına göre 'Ahıskalı' olmak sadece doğum yerlerini belirtmek için kullanılmaktadır. Ahıska'nın coğrafi bir mekânı temsil etmek dışında başka bir manası yoktur. Katılımcılar için Ahıska köken, yurt ve vatan olma özelliğini yitirdiği için Ahıska Türkü olarak anılmak istememişler ve gittikleri her yerde kendilerini sadece Türk olarak tanıtmışlardır. Ahıska Türklerinin kullanmış olduğu bu Türk ifadesi Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğü ifade etmektedir. Köken olarak kendilerini Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe dayandırmaktadırlar.

Ahıska'nın coğrafi anlamını G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

Ahıska adını Özbeklerle kavga çıktıktan sonra duyduk biz. Biz Ahıska adını bilmiyorduk, biz sadece Türk diyorduk. Biz işitmemiştik, Ahıska adını Özbekler koydu, hala da üzerimizde kaldı. Benim için tek olan 'Türk' olmaktır. Babam derdi biz Türk'üz, bizim atalarımız Kars, Ardahan'dan çıkmış geçmiş Ahıska'ya. Ahıska'nın bir yer olmak dışında bir anlamı yoktur bizim için. Benim atam Türkiye'den çıkmış, Türk'tür.

Ahıska'nın bir yer adı olmak dışında, başka bir anlamı olmadığını G5 (erkek, 19 yaşında, doğum yeri Ukrayna) şu şekilde ifade etmiştir:

Dedemin anlattığı yerleri görmek isterdim, ama yaşamak istemem. Bize Ahıska Türkü diyorlar. Çoğu diyemiyor, farklı farklı şeyler söylüyor (Akıska, Alaska vb. gibi) ben hiç Ahıska'yı görmedim, ben Ahıska Türkü değilim. Ben sadece Türk'üm. Burada sadece Türk desinler istiyorum. Ben Ahıska'dan çok Ukrayna'yı görmek isterim tekrar. Ahıska'da bir anım yok ki, ama Ukrayna'da çoktur.

Katılıcımlar arasında yaşı en küçük olan katılımcı G5 Ahıska'yı sadece dedesinden dinlediği kadar bildiğini ve Ahıska'ya karşı bir bağlılık veya özlem duymadığını söylemiştir. Yaş olarak küçük olduğu ve Ukrayna'da diğer sosyolojik azınlık grupları ile daha fazla sosyalizasyon sürecine girdiği için katılımcı Ahıska Türkü olarak anılmak istememektedir. Katılımcı Ahıska Türkü olarak yaftalanması, kendisini diğer Türk gruplardan ayıran ve Ukrayna'da olduğu gibi yine 'öteki' olarak addedilmesine neden olan bir durum olduğunu söylemiştir. Bu bağlamda Ahıska'nın katılımcı için, bir yer adı olmak dışında başka bir anlamı yoktur. Köken olarak kendini sadece Türk olarak ifade eden katılımcı Ahıska'da herhangi bir yaşanmışlığının olmamasından dolayı Ahıska yerine Ukrayna'ya gitmeyi tercih edeceğini de söylemiştir. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde kuşaklar arasında yaş farkı arttıkça Ahıska'nın bir yer adı olmaktan başka bir şey ifade etmediği ortaya çıkmıştır.

G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahıska'nın artık bir Türk yeri olmadığını ve Ahıska'ya gitmek istemediğini şu şekilde anlatmıştır:

Ukrayna'ya gittim buraya geldikten sonra. Bizim bir tane Ukrayna arabası vardı onu geri götürmek zorunda kaldık. Buradan giderken arabayla gittik Ukrayna'ya. Giderken yol üzerinde Ahıska'ya gittik. Ahıska'nın bütün köylerini gezdik. Biraz garibime gitti, anlattıkları gibi yemyeşildi, havası çok güzeldi. Evler darıma dağın olmuş, birçoğuna 'haç' takmışlar. Ruslar almış kendilerine katmış evlerimizi. Şu an Ahıska'ya gitme imkânım olsa Ahıska'ya gitmem. Ruslar almış her yere haç takmışlar. Türkiye'yi bırakıp Ahıska'ya gitmem.

Yıllar sonra atalarının sürgün edildiği yere giden katılımcı, Ahıska'nın dedesinden dinlediği gibi yemyeşil bir yer olduğunu ve artık Ahıska'nın Ruslar tarafından kendilerinin malı haline getirildiğini ifade etmiştir. Ahıska'da Müslüman Türklere ait herhangi bir şey kalmadığından Ahıska'ya gitme imkânı olsa bile gitmeyeceğini belirtmiştir. Katılımcı için Ahıska; sadece

dedelerinin sürgün edildiği ve şu an Rusların yaşadığı bir yerdir. Onun için başka bir anlamı kalmamıştır.

Ahıska'nın coğrafi bir yer adı olduğunu başka bir katılımcı (G8, kadın, 31 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'dan çıkmış dedelerimiz ama orada yaşamam istemem çünkü orayı Gürcüler almıştır. Orası Gürcülerindir artık. Ama gezmeye gitmek isterim. Dedemin, nenemin anlattığı yerleri görmek isterim. Ahıska benim için atalarımın çıktığı yeri gösteriyor yoksa ben Türk'üm başka bir şey değil. Mesela nasıl Karadeniz Türk'ü varsa, biz de Ahıska Türk'üyüz. Bizler başka Türk değiliz, sadece Ahıska'dan çıkmış Türkleriz.*

Ahıska'nın sadece coğrafi mekân olduğunu 'Türkiye'de nasıl Karadeniz Türkü varsa bizlerde 'Ahıskalı Türkleriz' diyerek anlatan katılımcı aslında Türkiye'de yaşayan Türklerle bizim aramızda fark yok, 'bizler farklı Türkler değiliz' demek istemektedir. Bu noktada yapılmak istenen vurgu aslında Ahıskalı Türkler denildiğinde farklı, yabancı, öteki gibi ayrımlara uğradıkları veya uğrayacakları endişesi taşımalarından kaynaklanmaktadır. Bu farkın ortadan kalkması için *"bizler Ahıska'dan çıkmış Türkleriz, farklı bir Türk değiliz"* diyerek Ahıska'nın aslında bir yer adından başka bir şey olmadığını belirtmektedir.

Ahıska Türkleri kendilerini ve Ahıska'yı Osmanlının parçası ve doğal olarak Türkiye'yi Osmanlının devamı olarak gördükleri için vatan olarak da Türkiye'yi benimsemişlerdir. G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'da 104 yıl önce Türkiye'nin vilayetiydi. Yoksa orası da Türkiye'nin yeridir. Ahıskalı olmak ile Bitlisli olmak, Diyarbakırlı olmak arasında fark yoktur. Bitlis'te Türkiye'nin vilayetidir, Ahıska'da bir zamanlar öyleydi. Benim için arasında fark yoktur. Türk her yerde Türk'tür.*

Ahıskalı olmak ile Bitlisli, Diyarbakırlı olmak arasında bir farkın olmadığını ve Ahıska'nın öncesinde bir Türk toprağı ve Türkiye'ye (Osmanlı Devleti'ne) ait olduğunu söyleyen katılımcıya göre; Ahıska bir toprak parçasından başka bir şey değildir. Kendilerinin sadece Türk olduğunu ifade ederek, Ahıska Türkleri ifadesini kullanmamaktadır. Ahıska Türkü ifadesinin bu bağlamda ötekileştirici bir anlama geldiğini düşünen katılımcı için vatan olarak gördüğü Türkiye'de böyle bir söylemin ayrıştırıcı bir söylem yarattığını düşünmektedir.

5.2.1.1.2. Vatan olarak 'Ahıska'

"Biz Ahıska'ya Türkiye'den gitmişiz, dolaşıp gelip Ata topraklarına geri dönmüşüz"

Zorunlu göçler sonucu yurtlarından çıkmak zorunda kalan topluluklarda; yurt ve vatan algıları farklılık gösterebilmektedir. Özellikle eski imparatorluk toplumlarında devletin

sınırlarının daralması sonucu farklı toplum yapıları içinde kalan etnik azınlık gruplarının vatan ve yurt algıları farklı anlamlar ifade etmektedir. Etnisite temelli vatan algısında; vatan daha çok sınırları daralan veya göç edilmek veya terk edilmek zorunda kalınan yer olmakla birlikte, atalarının doğduğu ve yaşadığı yer olan topraklar daha çok yurt olarak görülmektedir. Bu bağlamda katılımcılar için Ahıska Osmanlı Devleti sınırları içindeyken hem vatan hem de yurt olarak görülürken, devletin sınırları daraldıktan sonra farklı bir devletin hâkimiyetine girdiğinde vatan yine Osmanlı Devleti olarak kalırken Ahıska yurt olarak görülmeye başlanmıştır.

Bu noktadaki vatan ve yurt ayrımını G7 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'yı hiç görmedim ya o yüzden hiç orası canımı çekmiyor. Ama orayı da bir görmek isterim, gezmek isterim. Türkiye'yi de görmedim hiç hayatımda ama anne babamız bize hep öğrettiler, bizim vatanımız Türkiye, Ahıska'yı hiç duymadım vatan diye. Her zaman dillerinde varsa yoksa Türkiye vardı. Şimdi buradan 5-10 araba çıkıp Ahıska'yı gezmeye gideceğiz fırsat olursa, ama kimse orada yaşamak istemez. Sadece gezip, görmek o kadar.*

Ahıska'yı büyüklerinden dinledikleri kadar hatırlayan katılımcıya göre; aile büyükleri de dâhil olmak üzere Ahıska'yı hiçbir zaman vatan olarak görmediğini çünkü anne ve babasının her zaman vatan olarak Türkiye'yi gösterdiğini ifade etmiştir. Özbekistan'da doğan katılımcı, Ahıska'yı hiç görmemesinden dolayı özlemediğini ancak yine de gezip, görmek istediğini söylemiştir. Ahıska'ya karşı olan bu merakı aile büyüklerinin orada doğmuş olması ve az da olsa Ahıska'ya olan bağının bir göstergesidir.

Köken arayışında her zaman Ahıska'nın öncesi olan Türkiye'den gelmiş olmaya vurgu yapan katılımcılar; Ahıska'nın aslında vatan olmadığını ve sadece yurt olarak gördüklerini söylemişlerdir. Bu durum ile ilgili G10 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna) şu şekilde beyanat vermiştir:

> *Ahıska'yı anlatılardı büyüklerimiz bize, ben de küçükken çok merak ederdim Ahıska'yı. Ahıska'yı büyüklerimizin anlattığı gibi hayal edebiliyorum. Böyle köy gibi, köy evlerinin olduğu, yeşil bir yer olarak hayal ediyorum. Ama şu an Ahıska'ya gitmek istemem. Sonuçta geçmiş geçmişte kaldı. Ona bakarsak annemlerin babaları da Türkiye'den gelmişler Ahıska'ya. O zaman bizim ana vatanımız Türkiye. Ahıska'ya Türkiye'den gitmişiz, dolaşıp gelip ata topraklarına geri dönmüşüz.*

Ahıska'nın vatan veya yurt olarak algılanması hususunda katılımcılar arasında yaşa bağlı olarak bir değişim söz konusudur. Bu noktada doğum yeri Ahıska olan G11 (erkek, 76

yaşında), Ahıska'nın vatan ve yurt olarak algılanması arasındaki farkı şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ben çocuktum Ahıska'dan çıktığımızda çok hatırlamıyorum ama dedelerim, nenelerim hep orada yaşadı elbette ki orası da bizim vatanımızdır. Dışarda bu gençler Türkiye iyidir diyorlar. Bana sorsalar Ahıska'yı vatan olarak seçerdim. Ama bir şartla Ahıska Türk bayrağı altında olacak. Benim dedemin Türk pasaportu vardı. Biz orada Türk'ün adamıydık. Ahıska Türk'ün yeriydi. Ben yine Ahıska'nın Türk'ün yeri olmasını isterdim. (…) Daima aklımızda Türkiye, dilimizde Türkiye vardı. Ahıska'yı Gürcü aldı. Şimdi oraya gidecek olsak, Gürcü dilini öğrenmek lazım, eğitim lazım, oranın şeriatına (kanununa) uymak lazım. Ben gitmem oraya. Ama Türkiye'nin toprağı olsa giderdim Ahıska'ya. (…) Dedelerimin mezarı orada (Ahıska'da), onları ziyaret etmek isterim. Orası da bizim vatan. Ahıska'yla Türkiye'yi ayırmam. Ahıska'da Türkiye'nin toprağıydı bir zamanlar. Orası da Türkiye'dir.*

Her iki katılımcıya göre; Ahıska ve Türkiye arasında fark yoktur. Ahıska Türk toprağıyken Türkiye sınırları dışında kalmış bölgedir. Ahıska'nın vatan olarak algılanması için tekrar Türk toprağı olması gerekmektedir, bu koşul dışında Ahıska sadece bir yer adıdır. Ahıska'ya olan aidiyetin kaynağı yine Türk bölgesi olmasından kaynaklanmaktadır.

Doğum yeri Ahıska olan bir başka katılımcı (G20, erkek, 76 yaşında) bu durumu yine şu şekilde ifade etmiştir:

"Ahıska Türkün yeridir asıl, dört bölgesi var 93 Harbinden sonra Ahıska orda kalmış. Dört bölgesi var, dördü de Türk'ün yeridir. Ahıska, Adigön, Ahalkelek, aspinza dört bölgesi var."

Katılımcıya göre; (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahıska aynı zamanda Türkiye ile olan bağın simgesidir. Ahıska Türklerinin ataları Türkiye'den Ahıska'ya göç ettiğini için Ahıska'ya olan bağ aynı zamanda dolaylı olarak Türkiye'ye olan bağ ve aidiyettir.

Ahıska'ya olan özlem ve aidiyetini G1 yaşadığı bir anekdot ile şu şekilde ifade etmiştir:

"Kızım Rusya'da yaşıyor. Oraya misafirliğe gittiğim de duvarda gördüm Ahıska haritasını, izin aldım fotoğrafçıda çoğalttım aldım. Götürdüm evimin duvarına astım. Bu harita bizim Türkiye ile olan bütünlüğümüzü gösteriyor."

Resim 5.1. Ahıska haritası

Genel olarak katılımcıların vatan ve yurt algılarına baktığımızda Ahıska'yı bazı şartlar ile tekrar vatan olarak görebileceklerini anlamaktayız. Ahıska bir yurt olarak, katılımcıların büyük çoğunluğunun atalarının yaşadığı yerdir. Ancak Ahıska'nın yer olarak ifade ettiği anlamın daha sonra Ahıska Türklerinin farklı veya öteki olarak değerlendirilmesine neden olacağı düşünülmektedir. Bu yüzden Ahıska Türkleri ifadesi bazı katılımcılar için, kendilerini diğer Türklerden ayıran, onlardan farklılaştıran bir ifadedir. Bu katılımcılar Ahıska'nın bir yer adı olmasının dışında başka bir anlamının olmadığını ifade etmiştir. Köken algısı sorgulamasında ise katılımcılar Ahıska'nın değişen yapısı itibariyle artık bir Türk yurdu olmaktan çıktığını ve atalarının Ahıska'ya geldiği yer olan Türkiye'yi köken olarak gördüklerini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri yerlerde kendilerini Türk olarak tanıttıklarında Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe gönderme yapmışlardır.

5.2.1.1.3. Yabancılaşılan 'Ahıska'

"Ateşe burunu sokar mı kimse, sokmaz, o yüzden
ben gidip Ahıska'da yaşamak istemem"

Sürgün sonucu Ahıska'dan yaşanan kopuş zaman içinde Ahıska'ya karşı bir yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Ahıska sürgünden sonra Türklük özelliğini kaybederek katılımcıların söylemiyle "Ruslet (Ruslaşmış)" olmuştur. Ahıska'nın zaman içinde geçirdiği değişim katılımcıların sürgünden önce gördüğü veya büyüklerinden dinledikleri Ahıska'yı ve Ahıska algısını farklı bir yere dönüştürmüştür. Katılımcılar için Ahıska artık Türk yurdu olmaktan uzak bir yerdir.

Bu noktada G24 (erkek, 25 yaşında, doğum yeri Ukrayna) Ahıska'ya karşı bir şey hissetmediğini ve Ahıska'da yaşamak istemediğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'ya gitmek istemem. Atalarımız orada doğmuş ama ben hiç görmemişim. Ahıska'ya gitsek yine din ayrı, dil ayrı. Oraya gitsek olacağız Mesket, yabancı. Dedemler oradan sürgün olmuş ama onların da ataları buradan Türkiye'den gitmiş, Türk'tür. Biz Ahıska'ya gitsek yine aynı sorunlar olacaktır. Onların şeriatı (gelenek, görenek, örf, adet vb. gibi) ayrı. Ateşe burunu sokar mı kimse, sokmaz. O yüzden ben gidip orada yaşamak istemem.*

Bir diğer katılımcı G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahıska'nın artık Gürcü yeri olduğunu ve Ahıska'ya sadece gezmek için gidebileceğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Ahıska'ya gitmek için yazıldım bende ama gezip görmek için sadece, onun dışında başka gitmem. Bizi oraya alsalar hem Gürcü diye yazacaklarmış. Ben Gürcü adını almak istemem ben Türk'üm. Türk olarak da bizi oraya almazlar. Biz burada yaşamaktan mutluyuz. Biz Türk'üz, Osmanlı Türk'üz. Her zaman da öyle kalacağız. Benim rahmet canına babam biz Osmanlı Türk'üz derdi her zaman. Biz Türklüğümüzü hiç unutmadık, dinimizi hiç unutmadık.*

Sürgünden sonra Ahıska'da yaşanan değişim, Ahıska Türklerinin Ahıska'ya olan algısını değiştirmiştir. Ahıska artık dedelerinin, ninelerinin anlattığı yer değildir. Ahıska'nın değişimi, özellikle orada yaşanan kültürel boyuttaki değişim (Gürcistan topraklarında Gürcü kültürüne göre yaşamak) Ahıska Türklerinin Ahıska'ya dönmek istememesinin en önemli nedenidir. Katılımcılar Ahıska hakkında konuşurken genel olarak Osmanlı vurgusu yapmışlardır. Osmanlı vurgusu Ahıska'nın Türklük geçmişine yapılan bir göndermedir. Anadolu'dan gelip Ahıska'ya yerleşen atalarına gönderme yapmaları, sadece Türk olarak görülmek istenmelerinden ve köken olarak Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe dayandıklarını belirtmek içindir.

5.2.1.2. Sürgün sonrası Özbekistan'da yaşam ve Fergana olayları

Etnik azınlık grupları veya bireyler, sürgünle birlikte fiziki çevresini değiştirirken, sürgün öncesi sosyo-kültürel çevresini de beraberinde götürmektedir. Sürgün edilen topluluk, "sürgün sonrası yerleştiği yeni çevredeki savunma mekanizmalarını ise getirdiği kültürel çevresine ya da köken kültürüne göre belirlemektedir. Bu saptamalar özellikle hayat algılamaları ve yabancı olarak adlandırmalar ya da diğer topluluklardan ayrışma gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır" (Sağır, 2012: 4).

Ahıska Türkleri sürgün sürecinde trenlerle Özbekistan'ın Semerkant ve Buhara bölgelerine vagonlarla bırakılmışlardır. Ahıska'dan vagonlara rastgele bindirilen insanlar yine karışık olarak vagonlar halinde farklı bölgelerde indirilmiştir. Sürgün belirli bir program dâhilinde gerçekleşmediği ve hemen hemen her tren istasyonunda vagonlar rastgele boşaltıldığı için yerleşim olarak kalacak yer bulma noktasında Ahıska Türkleri büyük sorun yaşamışlardır. Bu sebepten dolayı sürgün aynı zamanda birçok ailenin parçalanmasına da neden olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'da "dil, din ve kültürünü de içerisine alan tecrit ve ayrımcı politikalar altında farklı bölgelere yerleştirilmiş ve aile bireylerinin birbirlerini görebilmeleri, izin ve pasaporta bağlı tutulmuştur" (Özkul vd. 2009: 140). Bu hâl aynı aileden iki kardeşin farklı köylerde yaşaması ve birbirlerini görememeleri anlamına gelmektedir. Bu yasaklar ancak Stalin'in ölümünden sonra değişmeye başlamıştır. 1953 yılında Sovyet lider Stalin vefat ettikten sonra Ahıska Türkleri az da olsa rahata kavuşmuştur. "31 Ekim 1956 tarihinde Komünist Partisi Kongresinde, Yüksek Sovyetlerin kararı ile Ahıska Türkleri sıkı rejim kontrolünden kurtulmuştur. Ahıska Türklerine ülke sınırları içerisinde göç etme ve dolaşma serbestliği getirilmiştir" (Devrisheva, 2019b: 1174).

Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yaşamı 1989 yılına gelene kadar çok da kötü gitmemiştir. Hayatlarına yeniden başlayan Ahıska Türklerinin Özbekistan'da geçirdikleri 45 yılı ikiye ayırmamız mümkündür (sürgünden sonra Fergana Olaylarına kadar geçen süre ve Fergana Olayları sonrası). İlk olarak Ahıska Türklerinin Özbekistan'da 1989 yılında yaşanan Fergana Olaylarına kadar olan bölüm sürgün sonrası Özbekistan'da yaşam olarak ele alınacak ve sonrasında Fergana Olayları analiz edilecektir.

5.2.1.2.1. Sürgün sonrası Özbekistan'da yaşam

Görüşme yapılan Ahıska Türklerinin 1944 yılının 14 Kasım'ı 15 Kasım'a bağlayan gece başlayan sürgün yolculuğu yaklaşık 40-45 gün sonra Özbekistan'da son bulmuştur. Ahıska Türkleri için Semerkant ve Buhara bölgeleri sürgün sonrası ilk yerleşilen yerler olmuş ve

daha sonra 45 yıl boyunca Özbekistan'da farklı bölgelerde hayatlarını devam ettirmişlerdir. Katılımcılar için Özbekistan'da yaşam yerleşilen bölgelerde yerli halkın tutumundan, Fergana'da yaşanan olaylara kadar değişiklik arz etmiştir.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'a varmalarına kadarki sürgünü ve Özbekistan'a vardıktan sonraki ilk yaşam deneyimlerini G4 (kadın, 78 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde anlatmıştır:

> *Bize sahip çıkan kimse olmamış, babamı askere almışlar götürmüşler. Pirincin samanı var ya samanı bulduk, ateş yaktık Özbekistan'da öyle yaşadık. Çok zülüm yaşadık, açlık, çıplaklık her şeyi yaşadık. Komşumuz vardı, 9 tane Ahıskalı çocuğu evine aldı orada baktı, ölmeyelim diye. Özbekistan'da pamuk tarlarında çalıştık. Ne parayı tanıyorum ne dili biliyorum, çok zülüm çeken insanlarız biz. Saman da yaşadık, biraz kendimize geldik ben de anneme yardım etmeye başladım. Annem ayağında ayakkabı yok, Özbekistan'da turplar vardır. Turpları topluyor, temizliyor. Kazanda pişiriyor da öyle yemek yerdik. Gidip Özbeklerden unun kepeğini alırdı. Unun kepeğini hayvanlara verirlermiş. Anam giderdi de onu alırdı, Özbeklerden yemek ederdi onu yerdik. Onla yaşardık. Kar soğuğundan ölenler çok oldu. Ot yiyip ölenler çok oldu. Hiç kimseyi tanımıyorduk. Gidiyorduk ta komşudan kullanmadıklarını isterdik. Yoktu hiçbir şeyimiz. Bir kırık ekmeğe hasret kaldığımız zamanlardı.*

Bir gecede Ahıska'dan sürgün edilen Ahıska Türkleri yanlarına hiçbir şey alamamalarından dolayı Özbekistan'a vardıklarında birçok zorlukla mücadele etmişlerdir. En başta barınma ve açlık ile mücadele etmek zorunda kalan Ahıska Türkleri ilk anda yaşadıkları zorluklardan yerel halkın yardımları ve bazı pratik çözümlerle kurtulmaya çalışmışlardır.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'daki yaşam mücadelesini G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) ise şu şekilde anlatmaktadır:

> *Özbekistan'da ilk Buhara vilayetine düştük. Çok iyi insanlardı fakat onlar bizden de fakirdi. Bazılarının inekleri vardı, ben çocukken beş, altı yaşında gider pamuk tarlalarından ot eder. İneği olan birini kapısına bırakırdım. Akşam olunca da o kişi bize yoğurt verirdi ya da peynir verirdi. Öyle öyle yaşadık. Buhara vilayetindeki insanlar çok iyi insanlardı. Bir evinin boş odası varsa, o boş odayı bize veriyordu.*

Doğum yeri Ahıska olan bir diğer katılımcı (G4, kadın, 78 yaşında) ilk anda Özbekistan'da yaşadıkları zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) Ölenlerden kalanını da Özbekistan'a götürmüşler, kimilerini Özbekler evine almış, ev bulamayanlarda tarlalarda yatmış, oralarda ağaçlar dikip üstünü bir şeyler bulup kapatıp altında yaşamışlar. Bir ay tarlada yaşamışlar. Bizim çektiğimizi Allah kimsenin başına vermesin, biz çok azap çektik."

Özbekistan'da hayatının küçük bir bölümünü geçiren G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) çocukluğu ile ilgili hatırladığı ayrıntıları şu şekilde anlatmıştır:

> *6 yaşındaydım biz Özbekistan'dan çıktığımızda. Özbekistan'ı çok az hatırlıyorum. Çocukluğumla ilgili şeyler çoğu, bir tane ev yapmıştık onu hatırlıyorum, bir tane dere vardı oraya yüzmeye giderdik arkadaşlarla onu hatırlıyorum, bir de her zaman yürüdüğüm bir sokak vardı onu zihnimde canlandırabiliyorum. Özbekistan'da bir tane arkadaşım vardı onla hep oynardık, güreşirdik onu hiç unutmuyorum.*

Sürgün edildikten sonra Ahıska Türklerine yaşadıkları bölgelerde polis merkezlerine veya resmi devlet kurumlarına giderek imza atma zorunluluğu getirilmiştir. Bu yasak ancak Stalin öldükten sonra değişmiştir. G25 (erkek, 94 yaşında, doğum yeri Ahıska) bu zorunluluğu ve Özbekistan'da yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Stalin ölmeden önce köyden köye gidemezdik. Her ay imza atmak zorundaydık. Stalin öldükten sonra bizi azat ettiler. Her ay imza atmak zorunda değildik, başka yerlere göç etmemize karışmıyorlardı artık. O vakit bizde Taşkent vilayetine gittik. Taşkent'te güzeldi. Toplamda 45 sene Özbekistan'da yaşadım. Biz Sovyetlerde ikinci sınıf millettik. Özbek bizden iyiydi. Kendi okulu vardı. Devlet işlerine girebiliyorlardı. Biz giremiyorduk.*

Ahıska Türklerinin Özbekistan'daki yaşam deneyimleri ilk aşamada zor olmuştur. Bu zorluklar hayatta kalma mücadelesi olarak sürgün edildikleri veya zorunlu olarak göç ettikleri her yerde Ahıska Türklerinin peşinden gitmiştir. Özbekistan'da yerel halk, ilk anda elinden gelen yardımları Ahıska Türklerine yapmışlardır. Ancak yine de bazı istisnai durumlar da yaşanmıştır. Özellikle Ahıska Türkleri hakkında sürgünden önce başlatılan manipüle edici haberler (Ahıska Türkleri hakkında insan eti yiyen topluluk olduğuna kadar varan haberler çıkarıldığı ifade edilmiştir) Özbek halkının Ahıska Türklerine karşı ön yargılı olmasına neden olmuştur.

İlk başlarda barınma olarak boş evlerde ve boş arazilerde kurdukları çadırlarda yaşayan Ahıska Türkleri bulabildikleri her şeyle karınlarını doyurmuşlardır. Ayrıca yanlarında getirdikleri değerli eşyalarla yiyecekleri değiş tokuş ederek hayatta kalmaya çabalamışlardır. Bu dönem Ahıska Türkleri için acı ve çilenin devam ettiği dönem olarak değerlendirilmiştir. Ahıska Türkleri için Özbekistan, ikinci bir yurt olarak yerleştikleri ve varlıklarını devam ettirdikleri yerdir.

Çalışma hayatı

Farklı etnik azınlık ve kültürel gruplar içinde bulundukları hâkim toplum yapısında varlıklarını sürdürürken birtakım dışlamalara ve ötekileştirmelere maruz kalabilirler. Ahıska Türkleri Özbekistan'da ilk yerleşim aşamasında bu tür süreçlerden geçmiştir. Özellikle

Sovyetler Birliği döneminde ayrımcılık ve ötekileştirmenin yasak olmasına rağmen, Ahıska Türkleri Özbekistan'da devlet kurumlarında ve gündelik iş hayatlarında Türk olmalarından ve kökenlerine olan bağlılıklarından dolayı bazı ayrımcılıklarla karşılaşmışlardır. Bu durum Ahıska Türklerinin kendilerini "ikinci sınıf millet (ikinci sınıf insan)" olarak görmelerine neden olmuştur.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'da iş ve çalışma koşullarını G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

"Çalışmaya gitsek de o sözler, aşağılayıcı konuşmalar. Çalışmamıza izin vermiyorlardı, niye geldiniz, gidin diyorlardı. Bizimkilerden birini çıkarıyorlardı kendilerinden birini koyuyorlardı. Orada yaşayan Türkmenistanlılar diyorlardı bize, Türkmenistan'a gidin biz size yardım ederiz diyorlardı."

Katılımcıya göre Özbek olmadıkları için yaşadıkları ayrımcılık iş hayatında karşılaştıkları en önemli ötekileştirmedir. Hâkim toplum yapısında etnik azınlık gruplarının yaşamış olduğu ayrımcılıklar bir dayanışma unsuru olarak topluluk içi birlikteliği güçlendirir. Katılımcının ifadesine göre; Türkmenistanlılar ve Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yaşadığı ayrımcılık iki grup arasında dayanışmayı da güçlendirmiştir. Türkmenistanlılar Ahıska Türklerini Türkmenistan'a davet ederek orada yaşamaları halinde yardımcı olacaklarını söylemişlerdir.

Ahıska Türkleri Özbekistan'da 45 yıl gibi uzun bir süre yaşamışlardır. 45 yılda Ahıska Türklerinin birçoğu Özbekistan'da okullara gitmiş, Özbekçe konuşmayı ve yazmayı öğrenmişlerdir. Ahıska Türklerinden bazıları Özbekistan'da üniversite eğitimi almış olmasına rağmen iş bulma konusunda Özbeklere kıyasla arka planda kalmıştır.

Ahıska Türklerinin etnik kökenlerine ve değerlerine olan bağlılıkları aidiyet algılarını şekillendiren en önemli faktörler olduğu için, kendilerini her zaman Türk olarak tanıtmışlardır. G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Özbekistan'da çalıştığı fabrikadan atılmasını şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekistan'da ekmek fabrikasında müdür olarak çalıştım. Günde 7 ton ekmek çıkarıyorduk. Biz orada doğduk ya benim Türk olduğumu başta anlamamışlar. Türklere büyük iş vermiyorlardı. Benim Türk olduğumu anladıktan sonra beni işten çıkarttılar hemen. Biz Özbek değiliz ya istemediler bir Türk'ün müdür olmasını orada. Başka fabrikalara da gitsem istemediler bizi. Her zaman orada Özbeklerin önümüzde olduğunu biliyorduk. Benim okulumun (diploma) iyi olmasına rağmen iş vermiyorlardı.*

Katılımcı fabrikada müdür olarak çalışırken Türk (dar anlamda Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklük) olmasından dolayı işine son verildiğini, Özbek olmadığı için fabrikalarda ve devlet kurumlarında iş bulamadığını ifade etmiştir. Özbek yöneticilerin iş konusunda Özbeklere öncelik vermesi belli oranda Özbekistan'daki işsizliğin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Ahıska Türklerinin kökenlerine ve değerlerine olan bağlılıkları iş hayatında fırsat eşitliği noktasında farklı değerlendirmelere maruz kalmalarına neden olmuştur.

Özbekistan'da kadın olarak iş bulma ve çalışma konusunda zorluk çekenlerden biri olan G6 (60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekistan'da onuncu sınıfa kadar okudum, lise sonra denk geliyor burada. Sonra biçki dikiş okuluna gittim. Terzilik yaparak geçimimizi sağlıyorduk. Köyde isteyenlere elbise dikerdim. Bir yıl da fabrika da çalıştım Özbekistan'da daha sonra Ukrayna'ya gittik. Orada da hayvan çiftliğinde çalıştım on sene. Özbekistan'da evlendim 32 sene evli kaldım; iki kız, bir erkek çocuğum vardı orada. Toplam da 9 tane de çocuğum var. Eşim hayatta ama üç yıldır ayrıyız.*

Sovyetler Birliği döneminde her şey devletin kontrolü altındaydı. Bu dönemde Özbekistan'da iş hayatını kontrol eden en önemli şey işlerin dağılımı olmuştur. Yönetici kademesinde herhangi bir şekilde temsil edilmeyen Ahıska Türkleri özellikle devlet kurumlarında istihdam edilmemişlerdir. Ahıska Türkleri daha çok çiftçilik veya tarlalarda işçi olarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Özbekistan'da eğitimlerine başlayan katılımcılar okullardan mezun olmalarına rağmen iş bulma noktasında sorun yaşamışlardır. İş hayatında Özbeklere verilen öncelik, Ahıska Türklerinin geri planda kalmasına neden olmuştur.

Resim 5.2. Özbekistan'da Ahıskalı pamuk işçileri

Kaynak: www.ahiska.org.tr

Yerel halk ile olan ilişkiler

Plansız, düzensiz ve yeterli güvenlik önlemleri alınmadan Ahıska'dan sürgün edilerek Özbekistan'a götürülen Ahıska Türkleri ilk yerleşme aşamasında Özbeklerden belli oradan yardım almışlardır. Ancak zaman geçtikçe Özbekistan'ı yurt edinmeye başlayan Ahıska Türkleri bulundukları köylerde bazı olumsuz durumlarla karşılaşmışlardır. Katılımcıların ifadelerine göre, Ahıska Türkleri Özbekistan'da yer yurt edindikten sonra yerel halk tarafından kıskanılmaya başlanmış, bu durum Ahıska Türklerinin bulundukları yerlerde yabancılaştırılmasına yol açmıştır. Yerel halk yaşanan her türlü olumsuzluğu veya sorunu Ahıska Türklerine bağlamış ve onları bir nevi günah keçisi olarak görmüştür. Bu süreç, Özbekistan'da Ahıska Türklerinin her şeyden önce farklı olduklarının hissettirilmesi ve Özbek toplumuna entegrasyonunu tam olarak sağlayamamasına neden olmuştur. İstenmeyen topluluk olarak ilan edilen Ahıska Türkleri genel olarak kırsal bölgelerde dağınık halde yaşadıkları için bulundukları köy ve şehirlerde az ve aciz kalmışlardır.

Görüşme yapılan katılımcılardan G38 (erkek, 33 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Özbekistan'da mal mülk edindikten sonra yerel halkın Ahıska Türklerine olan bakışının nasıl değiştiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Ben Özbekistan'da doğdum, ilkokulu orada okudum. Daha başka okula da gitmedim, liseyi falan okumadım. Daha sonra şoförlük yaptım Özbekistan'da. 89 senesinde de Ukrayna'ya göç ettik. Orada çiftçilik yaptım. 80 dönüm tarlamız vardı, hala da duruyor satmadık tarlamızı. Ukrayna'da traktör şoförlüğü yaptım aynı zamanda. (...) Özbekler biz ilk geldiğimiz de iyi davranmışlar. Sonra bizim millet ev, tarla sahibi olunca Özbekler sorun yapmaya başlamış. Bizim millet çalışkan millet. Gittiği her yerde çalışmış, evini, tarlasını, bağını almış. Özbeklerde bunu kıskanmış. Çok görmüşler bizim halka. Bunların vatanı Özbekistan değil, gitsinler buradan demişler.

Özbekistan'da hayatlarını tekrar kuran ve Özbekistan'ı kendilerine yurt edinen Ahıska Türkleri çalışkanlıkları sayesinde belirli bir birikime ve tarım alanlarına sahip olmuşlardır. Katılımcıya göre, Ahıska Türklerinin bu başarısı yerel halk tarafından kıskanılmış ve Ahıska Türklerinin Özbekistan'a ait olmadığı ve kendi yurtlarına, vatanlarına gitmeleri yönünde propagandalara başlamışlardır. Bu durum hâkim toplumun üyelerinin etnik azınlık grubunun üyelerine karşı olan kendini üstün görme eğiliminin bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Hâkim toplumun üyeleri diğer gruplara kıyasla kendilerini ev sahibi olarak gördükleri için bazı etnik azınlık gruplarının üyelerine 'misafir' muamelesi yapabilmektedirler.

Özbekistan'da belli bir zamana kadar Ahıska Türklerinin yaşamları iyi gitmiş ve Özbekistan'ı yurt edindikten sonra daha da rahat yaşamaya başlamışlardır. Ancak zamanla Ahıska Türkleri için şartlar değişmiş ve yerel halktan bazı kişilerin kendilerine karşı olan tutumunun değişmesi sonrası istenmeyen olaylar yaşanmaya başlamıştır. Bu durumu G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

Özbekistan'da bizim millet iyi yaşıyordu. Özbekler çalışkan değildi. Bizim evimiz vardı, bağımız bahçemiz vardı. Özbeklerden biz daha iyi yaşıyorduk, onlarda kıskandılar, bizi kovdular. Çok çalışıyorduk ama orada. Özbeklerin bizi istememesinin asıl sebebi de kıskandıkları içindir. Burası bizim vatanımızdır, bizim vatanımıza siz sahiplik yapıyorsunuz, kendi vatanınıza gidin dediler, kavga çıkarttılar. Özbekistan'dan çıkın nereye giderseniz gidin dediler. Bu olaylar 89 senesinde oldu, olaylar oldu zaten biz de çıktık Özbekistan'dan. Türkiye'ye gelmek istedik ama izin vermediler, kapalıydı, gelemedik. Halkımız her yere dağıldı. Rusya'ya gittiler, Amerika'ya gittiler oradan da.

Özbekler ve Ahıska Türkleri, sosyalizasyon süreçleri sonucunda karşılıklı birçok yeni şey öğrenmişlerdir. İlk olarak Ahıska Türkleri Özbekçe öğrenerek hayatlarını Özbekistan'da devam ettirmek adına en önemli değişimi yaşamışlardır. Görüşme yapılan katılımcıların %76'sı Özbek lehçesini konuşmayı bilmektedir. Ahıska Türkleri 45 yıl Özbekistan'da yaşadıkları için Özbekistan'da doğanlar ve küçük yaşta Ahıska'dan sürgün edilenlerin tamamı eğitimlerini Özbekistan'da almıştır. Özbek öğrencilerle Özbekçe eğitim gören katılımcılar Özbek dilini akıcı şekilde okuyup yazabilmektedir.

Özbekistan'da doğan ilk kuşak Ahıskalılar eğitimlerini ilköğretim seviyesinde bırakarak ailelerine yardımcı olmak için tarlalarda çalışmışlardır. Her şeye sıfırdan başlayan Ahıska Türkleri için bu dönemde eğitim genel olarak ikinci planda kalmıştır. Daha sonraki kuşaklarda üniversite seviyesine kadar öğrenim görenler olmasına rağmen bu kişilerin Özbekistan'da devlet kurumlarda çalışmasına izin verilmemiştir. Bu kişiler Türk olduklarından dolayı dışlanmış ve iş bulma noktasında ayrımcılığa uğramışlardır.

Katılımcıların ifadelerine göre, Ahıska Türkleri çalışkan bir topluluktur. Çalışkanlıkları sayesinde Özbekistan'da ev, tarla, bağ, bahçe edinen Ahıska Türkleri zaman içinde yerel halk tarafından kıskanılmaya başlanmıştır. Sürgün sonrasında Özbekistan'da dağınık halde yerleştirilen Ahıska Türkleri bu bölgelerde yalnız kaldıkları için yaşadıkları kötü durumlara tepki gösterememişlerdir. Yerel halktan bazı kişilerin tahrik ve olumsuz propagandalarına maruz kalan Ahıska Türklerinin iş hayatında yaşadığı ikinci sınıf insan olma durumu, gündelik hayatlarına da yansımaya başlamıştır. Bu durumlar karşısında Ahıska Türkleri grup içi dayanışmayı güçlendirerek; köken olarak Ahıska ve Türkiye'ye bağlı kalmışlardır.

5.2.2.2.2. Fergana olayları

Ahıska Türklerinin Haziran 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşadığı trajedinin daha iyi anlaşılabilmesi için Fergana'nın coğrafi konumu ve yeraltı/yerüstü zenginliklerinden bahsetmek gerekmektedir. Genellikle Fergana vadisi şeklinde anılan ve Tanrı dağları ile Altay dağları arasında yer alan bölgenin toprakları Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan arasında bölünmüştür; bunlardan Özbekistan Cumhuriyeti'nde kalan kısım idarî bir birimdir ve buranın merkezi olan şehrin adı da Fergana'dır. Üçgen şeklindeki Fergana vadisi; kuzeyden Tanrı dağlarının Çotkal silsilesi, kuzeydoğudan Fergana dağları, güneyden Altay ve Türkistan sıradağları ile çevrilmiştir. Batıda 7 km. genişliğinde bir geçitle Açlık steplerine bağlı büyük bir çöküntü alanı olan vadinin önemli bir bölümü tarım arazisi, orta kısımları ise çöldür. Etraftaki dağlardan inen ırmakların suladığı verimli topraklara, Sovyet döneminin sulama sistemleriyle kazandırılan yeni tarım alanları da katılmış ve geniş bir alanda tarım yapılabilmektedir.

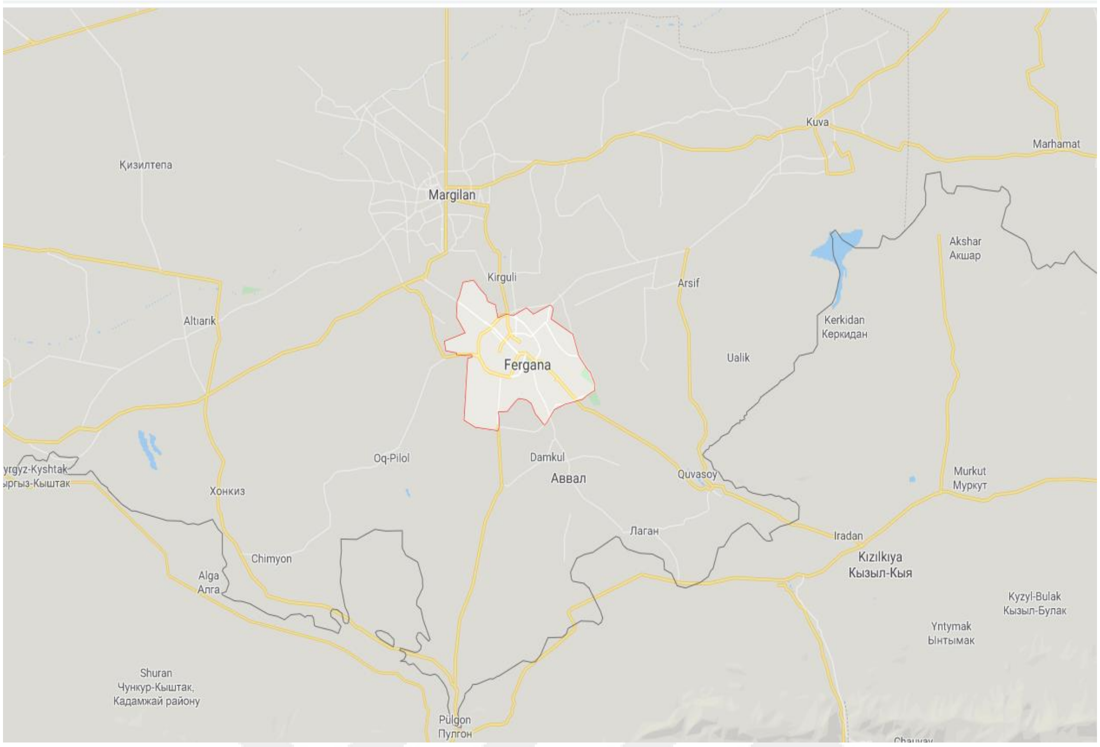
Orta Asya'nın en önemli tarım merkezi olan Fergana vadisinde pamuk, pirinç, meyve ve ham ipek üretimi gelişmiştir. Bunların yanında zengin bir maden potansiyeli de mevcuttur; örneğin kömür, petrol, cıva, antimon, ozokerit gibi madenler işletilmektedir. Ayrıca; tekstil, kimya, iplik, gıda, petrol ve gübre fabrikalarını kapsayan güçlü bir sanayisi de vardır (TDV, Çevrimiçi İslam Ansiklopedisi). Bölge aynı zamanda Orta Asya'nın en yoğun nüfuslu merkezlerinden biridir. Orta Asya için kritik bir noktada bulunan Fergana vadisi, tarih

boyunca kontrolünün zor olduğu oluşumların kümelendiği, etnik çatışmaların ve su paylaşımı konusunda tartışmaların yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu bağlamda Fergana farklı etnik azınlık gruplarının bir arada yaşadığı ve ekonomik, siyasi, kültürel tartışmaların yoğun olduğu bir bölgedir.

Harita 5.2. Fergana'nın Coğrafi konumu

Kaynak: Google/Haritalar

Harita 5.3. Fergana'nın Coğrafi sınırları

Kaynak: Google/Haritalar

Hâkim toplum ile etnik azınlıklar arasında bir aidiyet ilişkisinin oluşturulamadığı durumlarda bu grubun üyeleri farklılıklarına olan bağlılığı artma eğilimindedir. Farklı sosyolojik azınlıkların hâkim toplum üyeleri ile girdiği sosyalizasyon süreçleri bu gruplarının aidiyet algılarını belirleyen en temel unsurdur. Ahıska Türklerinin sürgünden sonra Özbekistan'da genel olarak hoş karşılanmış ve Özbeklerle olumlu ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Bu durum 3 Haziran 1989 günü Fergana'da Pazar yerinde Ahıskalı bir genç ile Özbek bir kadının tartışması sonucu başlayan ve kısa sürede yayılan olaylar sonrasında Ahıska Türklerine karşı Özbek çeteler tarafından sistemli bir kıyıma dönüşmesi ile tersine dönmüştür. Basit bir pazar yeri kavgasından, toplumsal bir harekete dönüşen olaylarda Ahıska Türklerinden birçok kişi hayatını kaybetmiştir. Fergana'da yaşanan olaylarla ilgili olarak Agara (2002: 29, 30) *"İnsanlık Dramı"* başlıklı kitabında "Sovyetler Birliği'nin son Cumhurbaşkanı Gorbaçov'un Özbekistan Cumhurbaşkanı Kerimov ile bir senaryo yazdıklarını ve bu senaryoyu Fergana'da uygulamaya başladıklarını" ifade etmiştir. Bu senaryolara göre: "(1) Gürcistan Devletini zor durumda bırakmak için Ahıska Türklerini kullanmak. (2) Özbekistan'daki pamuk tarımındaki yapılan yolsuzlukları ortadan kaldırmak. (3) Özbekistan'daki azınlıklara karşı isyancı olan ve devleti suçlayan "birlik" oluşumunu yok etmek. (4) Özbeklerin Rus düşmanlığını Ahıska Türkleri üzerine yönlendirerek, iki Türk

toplumunu birbirine düşman etmek” olarak sıralanmıştır (Agara, 2004: 29-30). Fergana’da yaşanan olaylardan sonra bu senaryolardan ilk üçü üzerinde farklı tartışmalar olsa bile en sonuncusu olan “iki Türk toplumu birbirine düşürmek” kısmı başarıya ulaşmıştır. Ahıska Türkleri 45 yıl boyunca Özbek komşularıyla huzur içinde yaşadıkları yurtlarını bir gecede terk etmek zorunda kalmışlardır. Olaylar başladıktan sonra kendilerini en güvende hissetmeleri gereken yer olan evlerinde uyumaktan korkan Ahıska Türkleri geceleri mısır tarlalarında korku içinde geçirmişlerdir.

Katılımcılar dağınık halde yaşayan Ahıska Türklerinin bir araya gelerek dayanışma oluşturamadıklarını ve bu yüzden olaylar karşısında sessiz kaldıklarını ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin Fergana’da yaşadığı bu trajedi, Ahıska’dan sürgün edilen atalarından sonra yaşadıkları ikinci büyük acıdır. Ahıska’dan sonra Özbekistan’da kendine yurt ve yuva kuran Ahıska Türkleri Fergana’da yaşanan zulümden kaçarak başta Kazakistan, Azerbaycan, Rusya ve Ukrayna olmak üzere farklı bölgelere zorunlu olarak göç ederek ikinci defa kendilerine yurt ve yuva kurmak zorunda kalmışlardır. Katılımcıların ifadelerine göre; Ahıska Türklerinin, Fergana’da yaşanan olaylar hiç yaşanmamış olsa Özbekistan’ı kendilerine yurt edinecekleri belki de hiçbir zaman Özbekistan’ı terk etmeyecekleri anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların büyük çoğunluğu Özbekistan’da doğmuştur. Özbekistan’da olaylar başladıktan sonra katılımcıların tamamı büyük bir endişe ve korku yaşadıklarını ve bu korku sonucu Özbekistan’da sahip oldukları her şeyi bırakarak kaçmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Ahıska Türklerinin Fergana’da yaşadığı acıları katılımcıların bazıları doğrudan şahit olmuş, bazı katılımcılar da olayları yakın akrabalarından ve tanıdıklarından dinlemişlerdir.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Fergana yaşanan olayları şu şekilde anlatmıştır:

> *Ben hatırlıyorum, geceleri kamyonun kasasına dolup mısır tarlalarına gidiyorduk. Akşamları gidip tarlada mısırların ortasında yatardık. Mısırların boyu uzun ya oraya saklanırdık. Sabah olunca kendi evimize geri geliyorduk. Çocukları düşünüyorduk, kendimiz nasıl olsa kurtuluruz da çocukları düşündüğümüzden geri gelmiyorduk. Bizim böyle eşyalarımız toplanmış, çantalar hazır bekliyorduk. Gitmeye hazırdık, her an bir şey olsa kaçalım diye hazır bekliyorduk.*

Ahıska Türkleri köylerde, kırsal bölgelerde yaşadıklarından, olaylar başladığında can güvenliklerinden endişe ettiği için geceleri evlerini terk ederek, mısır tarlarında sabahın olmasını beklemişlerdir. Asıl endişelerinin çocukları için olduğunu anlatan katılımcı evini

ve yaşadığı yer olan yurdunu terk etmek için hazır beklediğinden söz etmiştir. Varoluşsal güvensizliği en üst seviyede hissettiğini ifade eden katılımcı olaylardan kaçmak için mısır tarlasında sabahladıklarını söylemiştir.

G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Fergana Olayları başladığında yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Olaylar başladığında Fergana'dan bir gelinimiz vardı, biz onu merak ettik bakmaya gittik. Kavga 89 senesinde başladı, hemen ikinci üçüncü gün biz ateşin içine bakmaya gittik. Orada başka Özbeklerde vardı onlar dedi ki bunlara dokunmayın bunların size ne zararı var. Bizim tanıdığımızın (Ahıska Türkü gelin) evine gittik. Baktık evde kimse yoktu. Özbek komşusu bizi çağırdı dedi içeri girin hemen, içerde konuştuk dedi ki bize; buralarda gezmeyin size zarar verirler. Özbek komşusunun evinde saklandık bir gece, sabah erken saatte kalktık. Özbek komşusu bizi çıkarttı, saat sabah 4 gibiydi. Hemen gidin buradan dedi.*

Katılımcı yakın bir akrabalarının Fergana'da yaşamasından dolayı duyduğu endişeyle onu kontrol etmek için Fergana'ya gittiğini ve yaşanan olayları gözleriyle gördüğünü söylemiştir. Katılımcı aynı zamanda Fergana'ya doğru yolda giderken önlerini kesen Özbeklere yine başka Özbeklerin engel olduğunu, canlarını kurtardığını da ifade etmiştir. Katılımcı Fergana'da yaşananların canlı şahidi olarak, olayların Ahıska Türklerini Özbekistan'dan çıkarmaya yönelik bir hareket olduğunu belirtmiştir.

G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Fergana Olaylarını televizyonda gördüğünü ve yaşanan olaylardan nasıl etkilendiğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekler bizi severdi, bizim millet çalışkan insanlardır. Olaylar oldu Fergana'da, bizim yaşadığımız yerden 400 kilometre uzaktaydı. Olaylar başladı biz hemen kaçtık Özbekistan'dan. (...) Tarlalarda kaldık geceleri, Kazakistan'a kaçtık oradan da. Çok korkulu günlerdi. Ben çocuğuma hamileydim çok korkuyordum bir şey olacak diye.*

G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Fergana'da yaşanan olayların öncesine bakmak gerektiğini belirtmiş ve Ahıska Türklerini Özbekistan'da istemeyen grupların olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekistan'da 89 senesine gelene kadar her şey güzeldi. 89 senesinde olaylar başladı. Duvarlara yazılar yazdılar böyle büyük büyük; "Türkleri kov, ekmeğinin diğeri yarısı da senin olacak" gibi. Türkler ekmeğin diğer yarısını yiyor gibi yazılar yazdılar. Sadece Fergana'da değil, Kakon gibi başka yerlerde de olaylar oldu. Bizim yaşadığımız yerde öyle şeyler olmadı ama çok korkuyorduk. Beş çocuğum vardı ne edeyim onları düşündüm. Ben de kaçtım Kazakistan'a gittim. Kazakistan'da biraz kaldıktan sonra kalacak yer araya araya Ukrayna'yı bulduk. Ukrayna'ya göç ettik.*

Katılımcı sadece Fergana'da değil, Kakon gibi Özbekistan'ın başka bölgelerinde de olayların yaşandığını ancak olayların Fergana'da başlamasından dolayı sadece Fergana'nın

bilindiğini ifade etmiştir. Ayrıca katılımcı olaylar başlamadan önce bazı çetelerin yerel halkı galeyana getirmek için duvarlara yazılar yazdığını ve bu yazıların içeriğinde Ahıska Türklerinden Özbeklerin ekmeğini çalan veya ekmeğine ortak olan insanlar olarak bahsedildiğini belirtmiştir. Sağır'ın Karadeniz Türkleri üzerine yaptığı araştırmada benzer olayların 2005 yılında Kırgızistan'da da yaşandığı görülmüştür. Karadenizli Türkler ile yapılan görüşmelerde, katılımcılar 2005 yılında yaşanan olaylar ile ilgili olarak "Kırgızlar ekmek paralarını ellerinden alacağımız gibi yanlış bir algıya kapılmışlar" diyerek Fergana'da duvarlara yazılan yazı ile benzerlik göstermektedir. Karadenizli Türkler 2005 yılında Bişkek'te başlayan Kadife Devrim olaylarının kendilerini de etkilediğini söylemişlerdir" (Sağır, 2012: 217). Karadenizli Türkler, 2005 yılında yaşanan olaylar gibi bazı sosyal bunalım dönemlerinde fiziki olarak da rahatsız edildiklerini belirtmişlerdir. 1989 yılında Ahıska Türklerinin Fergana'da yaşadığı olaylar ile Karadenizli Türklerin 2005 yılında Kırgızistan'da Kadife Devrim sırasında yaşadığı olayların nedenleri benzerlik göstermektedir. Her iki olayda ekonomik sorunların olduğu bunalım döneminde patlak vermiştir. Hâkim toplum üyelerinin 'yabancılar ve göçmenler bizim işimizi çalıyorlar' algısı her ne kadar gerçeği yansıtmıyorsa da göç çalışmalarında sıklıkla gündeme gelmektedir. Ancak "yabancı ve göçmenler işe alınıyorsa bu durum iş imkânının bulunduğu içindir, dahası göçmenler ve yabancılar her ne kadar kötü şartlarda ve düşük ücretle çalışmak ve yerli halkın yapmadığı işleri yapmak zorunda kalsalar da egemen toplumun üyeleri özellikle ekonomik sorunların arttığı dönemlerde bu durumdan şikâyet etmektedir" (Yardım, 2015: 143-144).

Fergana'da yaşanan olayların en yakın tanıklarından biri olan G4 (kadın, 78 yaşında, doğum yeri Ahıska) Fergana'da yaşananları şu şekilde anlatmıştır:

"Fergana'da bir dil kavgası çıkarttılar. Çok çetindi. Biz kaçtık Azerbaycan'a gittik. Orada boş evlerde yaşadık. Soğuk hava da dışarda kaldık. Orada erim (eşim) rahmete gitti, öldü yaşamadı. Sahibimiz yoktu da ondan çok zülüm çektik. Vatanımız yoktu, ondan kaldık dışarda."

Katılımcıya göre Fergana'da yaşanan kötü olayların ve Ahıska Türklerinin kendini savunamamasının asıl sebebi vatansız olmalarıdır. Olaylar başladığında vatan sahibi olmaları halinde, bu olaylardan daha az etkileneceklerini ileri süren katılımcı "dil kavgası" çıkarttılar diyerek Özbekistan'a ait olmadıklarını, kendilerini Özbeklerden farklı tanıttıklarını söylemeye çalışmaktadır. Bu bağlamda katılımcı Özbeklerle aralarında köken algısı farkı olduğunu dil üzerinden vurgulamıştır.

Fergana'da olaylar başladığında Özbekistan genelinde dağınık halde yaşayan Ahıska Türklerinin tamamı korku içinde yaşamaya başlamıştır. Fergana'ya yaklaşık 400 kilometre uzakta yaşayan G6 olaylar başladıktan sonra yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim çocukluğumda okullarda okuduk, Özbeklere bakarken bizim halk iyi okuyordu. İlk başlarda her şey güzeldi Özbekistan'da. Üçüncü kızıma hamileydim, Özbekistan'da olaylar (Fergana Olayları) başladı. Eşim korktu, bizi aldı tarlalara götürdü. Biz dört gün tarlalarda yattık. Gündüz gelirdik evimize, çocukları uyuturduk. Yemeğimizi yerdik. Akşam olunca tekrar tarlalara gidip orada uyurduk. Çocuklarımız küçüktü. (...) Fergana'da oldu olaylar, bizim olduğumuz yerde yoktu. Ama biz de çok korktuk. Eşim bizi aldı Kazakistan'a götürdü. Bir ay orada okulda yattık. Okulda yerde betonda uyuduk. Bir ay kaldıktan sonra, dört gün trenle Ukrayna'ya gittik.*

Fergana'da olaylar başladıktan sonra can güvenliklerinden endişe eden Ahıska Türkleri bu süreç sonucunda yurtlarından çıkmak zorunda kalmış ve sahip oldukları her şeyi arkalarında bırakarak kaçmışlardır. Katılımcıların ifadelerine göre; olayların temelinde Ahıska Türklerinin Özbekistan'a geldikten sonra sahip oldukları düzen ve mal mülkün yerel halktan bazı kişiler tarafından kıskanılması yatmaktadır.

G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Özbekistan'ı yurt edindikten sonra bir gün ansızın evinin kapısını bile kilitlemeden çıkıp gittiklerini şu şekilde anlatmıştır:

> *Keşke Özbekistan'da olaylar çıkmasaydı Özbekistan'da yaşardık. Evimizin kapısını bile kilitlemeden kaçıp, çıktık gittik. Özbekistan'da çok güzel evlerimiz, bağlarımız, bahçelerimiz vardı.*

Ahıska Türkleri sürgünden sonra, 45 yıl boyunca Özbekistan'ı yurt edinmek için çalışmışlardır. Özbekistan'da düzenlerini kurduktan sonra yaşanan Fergana Olayları Ahıska Türklerinin, katılımcının da belirttiği gibi, bir gecede evlerinin kapılarını bile kilitlemeden yurtlarını terk etmelerine neden olmuştur. 45 yıl boyunca Ahıska Türklerinin, Özbekistan'ı yurt olarak benimsedikleri ve olaylar yaşanmamış olsa Özbekistan'ı belki hiçbir zaman terk etmeyecekleri sonucu çıkmaktadır.

Yaşanan olayların görmezden gelindiğini özellikle yazılı ve görsel medyanın olayları duyurmadığını düşünen G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Fergana Olaylarının Sovyetler Birliği zamanında televizyonlara çok az yansıtıldığını ve gündeme geldiğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Fergana'da da olaylar oldu. Televizyonlarda şimdi Sovyetler Birliği zamanında olduğundan çok fazla göstermiyorlardı. Ama biraz da olsa gösteriyordu. Biz de öyle gördük. Fergana'da yaşananları.*

G19 (kadın, 79 yaşında, doğum yeri Ahıska) Özbekistan'ı terk ettikten sonra Özbek yetkililerin Ahıska Türklerini geri çağırdığını şu şekilde anlatmıştır:

Özbekistan'da Özbeklerle okula gittik. Okulda bacı kardeş gibiydik. Kötü davranmadılar. Olaylar başlayana kadar sorun yoktu. (…) Biz her şeyimizi öyle bıraktık, çıktık. Abimin arabası vardı, biz aldı Kazakistan'a götürdü. Abim sonra geri geldi 16 aileyi Kazakistan'a kaçırdı. Biz Kazakistan'a gittiğimizde, Özbeklerin Belediye Başkanı geldi bizi geri çağırdı, gitmeyin geri gelin dedi. Ama kimse geri gitmedi.

G19 Fergana'da yaşanan olaylara yakından şahit olan bir başka katılımcıdır. Fergana'da olaylar başlayınca zor durumda kaldıklarını anlatan katılımcı, olaylardan abisinin yardımıyla kaçtıklarını ve abisinin 16 Ahıska Türkü ailesini daha kurtardığını belirtmiştir. Katılımcının bahsettiği önemli olay ise Özbekistan'da yerel yöneticilerin Ahıska Türklerinin Özbekistan'ı terk etmesini önlemeye çalıştığıdır. Kendi deneyimini anlatan katılımcı; Belediye Başkanının bizzat Kazakistan'a gelerek Ahıska Türklerini geri çağırdığını ve güvenliklerini sağlayacağına söz verdiğini ifade etmiştir. Ancak katılımcı yaşanan olaylardan sonra hiçbir Ahıska Türkü'nün Özbekistan'a geri dönmek istemediğini, bu teklifi kabul etmediklerini söylemiştir.

Ahıska Türkleri Özbekistan'da çalışma hayatında Özbeklere kıyasla daha başarılı olduklarını ve Fergana'da olaylar çıktıktan sonra Özbekistan'ı terk ettiklerinden Özbek ekonomisinin bozulduğunu ve günümüzde birçok Özbek vatandaşın Rusya gibi farklı yerlere iş bulmaya gittiğini G32 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

"Özbekistan'da çok pişman oldular yaptıklarından sonra, 89 senesinde biz neden böyle yaptık diye çok pişman oldular. Pamuk biz işliyorduk, pazarlarda biz ürün satıyorduk, hayvanlarımız çok idi. 89 senesinde biz neden böyle yaptık, halkımızdan olduk diye çok pişman oldular ama iş işten geçmişti. Şimdi Özbekler kötü durumda, Moskova'ya geliyorlar bir ay kötü işlerde çalışıyor çok az para kazanıyorlar."

Ahıska Türklerinin büyük bir bölümü Özbekistan'da tarım ve hayvancılık yaparak geçimlerini sağlamıştır. Ahıska Türkleri Özbekistan'da özellikle pamuk yetiştirerek Özbek ekonomisinin gelişmesine önemli bir katkı sağlamışlardır. Ahıska Türklerinin Özbekistan'ı terk etmesi Özbek ekonomisini de etkilemiştir. Çalışkanlıklarından her fırsatta bahseden katılımcılara göre, Ahıska Türkleri Özbekistan'da tarımın düzgün işlemesinin en önemli parçası olarak kendilerini görmüşlerdir. Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan göç etmesinden sonra Özbek tarımının uğradığı sekte ve olaylar olduktan sonra Özbek yöneticilerin Ahıska Türklerini geri döndürmeye yönelik gayretleri Ahıska Türklerinin Özbekistan için önemini ortaya çıkarmıştır.

Resim 5.3. Fergana olaylarında hayatını kaybeden Ahıska Türkleri

Kaynak: www.ahiska.org.tr

Sonuç olarak Özbekistan'da yaşanan acı olayların bütün dünya tarafından görmezden gelinmesi Ahıska Türklerini yaralamıştır. Sovyetler Birliği döneminde yöneticiler tarafından ikinci sınıf insan olarak görülen ve hatta devlet kurumlarında çalışmalarına izin verilmeyen Ahıska Türkleri Özbekistan'da ve Sovyet yönetimin hâkim olduğu bölgelerde Fergana Olaylarının televizyonlarda gösterilmediğini ve sadece küçük bir bölümünün yansıtıldığını söylemişlerdir. Sovyet makamları, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle can güvenliği sorunu olduğunu öne sürerek Ahıska'dan sürgün ettiği Ahıskalı Türklerin can güvenliğini Özbekistan'da koruyamamıştır. 1944 yılında gizli bir kararname ile Ahıska'dan sürgün edilme kararı alınan Ahıska Türklerinin Ahıska'dan can güvenliği nedeni ile sürgün edilmediği bu olaylar sonrasında daha iyi bir şekilde anlaşılmıştır. Ahıska Türkleri bu olaylar sonrasında Özbekistan'dan göç etmek 'zorunda' kalmıştır.

5.2.2. Zorunlu Göç Süreçleri

Zorunlu göçün tanımlayıcı kriterlerinden biri de bu göçlerde zor kullanımı ya da zor tehdidinin olmasıdır. Zorunlu göçe maruz kalan birey veya grupların "bu göçten sağladığı

fayda oldukça düşüktür ve çoğunlukla göçten önceki hayat koşullarından daha kötü şartlarda hayatlarını devam ettirmek zorunda kalmaları zorunlu göç için tanımlayıcı bir ayrımdır" (Keser, 2010: 12). Zorunlu göç sürecinde "göç edilen (çıkış yapılan) ülke sıkıntıların, sorunların, tehlikelerin yaşandığı yer ve göçmenler için olumsuz anılarla dolu dolayısıyla kaçma hissi veren yerdir" (Özservet, 2015: 43).

Ahıska Türkleri Özbekistan'da Fergana'da yaşanan olaylardan sonra canlarını kurtarmak için mümkün olan en kısa zamanda 45 yıllık birikimlerini Özbekistan'da bırakarak tıpkı Ahıska'dan sürgün edilirken yaşadıkları deneyim gibi Özbekistan'ı bir gecede zorunlu olarak terk etmişlerdir. Özbekistan'dan bu kaçış, plansız bir hareket olduğundan kendilerini korumak için varoluşsal güvensizliklerine çözüm olabilecek her yere göç etmişlerdir. Bu plansız sosyal hareket Ahıska Türklerinin günümüzde başta Türk Cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan vb. gibi) olmak üzere on altıdan fazla ülkeye göç etmelerine (dağılmalarına) neden olmuştur. Ahıska'dan sürgün edilirken vagonlara rastgele bindirilen ve Özbekistan'da her istasyonda bir vagonun indirilmesi ve bulundukları bölgede resmî kurumlara giderek imza atma zorunluluğu olması nedeniyle yer değiştiremeyen Ahıska Türklerinin aile birliği parçalanmıştır. 1989 yılında Özbekistan'dan da zorunlu olarak farklı farklı ülkelere göç eden Ahıska Türkleri için diğer aile üyeleri ile bir araya gelme ihtimali neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır.

Her göç sürecinin sonunda göç eden birey veya topluluklar için değişen yasal statü aynı zamanda bu grupların ve bireylerin haklarının ve sorumluluklarının da değişmesi anlamına gelmektedir. "Yeni yerleşim yeri, yeni barınma koşulları, yeni iş ve geçim biçimleri, yeni imkânlarla tanışan göçmen birey veya gruplar aynı zamanda yeni sosyal ilişkiler, yeni bir dil ve iletişim sorunları ile karşılaşmaktadır" (Kümbetoğlu, 2012: 61-62). Özbekistan'dan sonra bir kısım Ahıska Türkü Rusya'nın Krasnodar bölgesine göç etmiş, burada özellikle yerel Slav grupların protestoları ile karşılaşmışlarıdır. Ahıska Türkleri can güvenliklerinin tehlikede olmasından dolayı zorunlu olarak göç ettikleri için Krasnodar bölgesindeki yasal statüleri belli değildir. Yasal statülerinin olmadığı yeni yerleşim yeri, yeni sosyal ilişkiler ağı, yeni bir dil ve kültür ile etkileşime girmek zorunda kalan Ahıska Türkleri yerel halkın olumsuz tutumundan ve çıkan bazı çatışmalardan dolayı Amerika Birleşik Devletleri Büyük Elçiliğine başvurarak Amerika'ya göç etmek zorunda kalmışlardır.

Rusya'ya göç eden diğer Ahıska Türklerinden yerel halkla sorun yaşayanlar Ukrayna'nın Harkov (Harkiv) bölgesine göç etmiştir. Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreçlerini anlamak için yine bir Ahıska atasözüne bakmamız gerekmektedir: *"Şehir*

değiştirirken ev değiştirmiş, ülke değiştirirken hayat değiştirmiş oluyorsunuz". Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göçler sonucu her ülke değiştirdiklerinde gittikleri yerde yeni hayata ve yeni ülkeye entegre olma ve hayata yeniden başlamışlardır (Kurt ve Açıkgöz, 2017). Son olarak Sovyetler Birliğinin 16 bölgesinden biri olan Ukrayna'ya göç eden Ahıska Türklerinden gönüllülük esasına göre seçilerek 2016 yılı Mayıs ayında Hükümet tarafından iskânlı göçmen olarak Türkiye'ye (ana vatana) getirilmişlerdir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların tamamı Ukrayna'dan ana vatan Türkiye'ye getirilen Ahıska Türkleridir. Ancak katılımcıların Ukrayna öncesinde yaşamış olduğu zorunlu göç süreçleri hepsi için aynı değildir. Bu bölümde katılımcıların zorunlu göç deneyimleri üzerinde durulacaktır.

G9 (kadın, doğum yeri Özbekistan) 57 yıllık hayatında yaşamış olduğu zorunlu göç sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Hangisinde yaşamadık ki, Azerbaycan'a geldim, oradan Gürcistan'a gittik. 2-3 sene sonrada Özbekistan'a göç ettik. Özbekistan'da 89 senesine kadar yaşadık olayla başlayınca tekrar Gürcistan'a göç ettik ama bu sefer başka yerine Ahıska'ya değil. Oradan da Rusya'ya göç ettik. Krasnodar şehrine orada bize kötü davrandı Ruslar. Biz de tekrar göç edip Ukrayna'ya gittik. Ukrayna'da 27 sene yaşadık. 2016 senesinde de vatanımıza Türkiye'ye geldik. (...) Azerbaycan'da üzüm bağında çalışıyordum, Özbekistan'da çay işledik. Ukrayna'da da çiftçilik yaptık. Her işte çalıştık. (...) Özbekistan'da bizim millet ile Özbek milleti karışmıştı. Özbekler Müslüman millet olduğu için daha fazla karışmıştık. Ukrayna'da biz Müslüman onlar Hristiyan olduğu için bize daha fazla ayrımcılık ediyorlardı. Biz öz dilimizde konuşunca onlar yanlış anlıyordu, onlar hakkında kötü konuşuyoruz sanıyorlardı. Özbekistan'da bizim halka kötü davranmışlar ama biz olaylar olmadan bir yıl önce Gürcistan'a geri taşınmıştık. Biz olayları görmedik, televizyondan izledik olayları. Bizim Türk milleti en fazla Azerbaycanlılar seviyor gittiğimiz her yerde en çok onlar bize yakın duruyordu.*

Bir diğer katılımcı G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) yaşamış olduğu zorunlu göç sürecini şu şekilde anlamıştır:

> *89 senesinde çıktık Özbekistan'dan. Belki bizim milletten yüzde bir bile kalmamıştır. Sovyetler 16 bölgeydi, 16 bölgede de bizim milletten insan vardır. Ben de çocuklarımı alıp Rusya'ya gittim önce, oradan da Ukrayna'ya gittik. 9 Ağustos 1989 tarihinde Rusya'ya gittim çok soğuktu, duramadım. Oradan da Ukrayna'ya gittim. Orası daha iyiydi. Kış gelene kadar kaçtık Rusya'dan. (...) Sovyetler Birliği vaktin de Türkiye'ye gitmek yasaktı. 33 senesinde üç dedemden biri Türkiye'ye geçerken tutuklanmış hapse atılmış. Diğeri kaçarken ölmüş yolda. Bir dedem başarmış Türkiye'ye geçmeyi. O kaçıp gitmiş İzmir'e yerleşmiş. 92 senesinde bulduk o dedemizi. Haberimiz bile yoktu. Bizim dedemiz sağ mıdır? Nerededir?*

Yine G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Ahıska'dan sürgün edilmeden önce dedesinin kardeşlerinden birinin kaçarak Türkiye'ye geçtiğini ve parçalanan ailelerinin yıllar sonra ana vatanları Türkiye'de nasıl bir araya geldiğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim dedemin kardeşleri dört kardeş. Kardeşlerinden biri bir gece iki tane at almış. Heybesine çocuklarını doldurmuş. Ahıska'dan Türkiye'ye kaçmış. Türkiye'ye geldikten sonra Muş Bulanık'a gelmiş, oradan da Hatay'a gitmiş. Üç gün oldu. Onun torunu bize geldi. 80 sene sonra torunuyla görüştük. Beş oğul bir kız geçmişler Türkiye'ye. En büyük oğlunun kızı geldi bize ziyarete. Onları görünce çok mutlu oldum. Hatay'da bizim kökümüz var. Ben de Hatay'a gitmek istiyorum. Onları görmek istiyorum.*

G11 ve G13'ün bazı yakınları hayatlarını riske atarak kaçak yollarla Türkiye'ye geçmişlerdir. 2016 yılında Türkiye'ye vatanlarına geldikten sonra dedelerinin torunlarıyla tekrar bir araya gelen katılımcılar, yıllar sonra akrabalarını Türkiye'de (ana vatanlarında) görmenin mutluluğunu yaşamışlardır. Farklı zamanlarda farklı şekillerde Türkiye'ye (ana vatana) gelen Ahıska Türkleri Türkiye'de de farklı şehirlerde dağınık halde yaşamaktadırlar.

G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) anne ve babasının Ahıska'dan sürgün edilmesi ve sonrasında yaşadığı zorunlu göç sürecini şu şekilde anlatmıştır:

> *Adamları savaşa götürmüşler, nasıl diyeyim; kadın, ihtiyar ve çocukları 1944 senesinde sürgün etmişler. Babamla annemi de sürgün etmişler o sene. Benim babam 11 yaşında sürgün edilmiş Semerkant'a, Orta Asya'ya. Orada da nasıl olmuştur, size nasıl düşündürsem, emniyetin gözaltında yaşamışlar, misal Ahlat'tan Adilcevaz'a gitse direk kapatıyor, mahpusa basıyor. Benim babam, orda 5 yıl durmuşlar, 16 yaşında bir amcası yan köyde burayla Adilcevaz gibi 10 kilometre arası, emmisini görmeye gitmiş, biliyor ki emmisi ordadır, yolda polisler tutuyorlar diyorlar ki niye gittin, sonra da hapse atıyorlar, 6 ay hapiste yatıyor. Sonra oradan Sır dereye geliyorlar, orda annem ile evleniyor. Ben de o sıralarda olmuşum. 35 yaşında Rusya'ya sürgün olduk, aha 61 yaşında da vatanıma geldim.*

G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) 2 yaşında Ahıska'dan sürgün edilmesini ve sonrasında yaşadığı zorunlu göç sürecini 74 yaşında ana vatan Türkiye'ye gelerek noktaladığını şu şekilde anlatmıştır:

> *1942 doğumluyum ben, iki yaşındayken ilk bizi Özbekistan'a sürmüşler. Buhara vilayetine düşmüşüz sonrada Taşkent vilayetine gittik. Orda bir köyden diğer köye gitmeye de izin vermiyorlardı. Hatırlarım ben, her ay bizim büyüklerimiz imza atmaya giderdi karakola. İmza atarlardı ki ben bir yere gitmedim buradayım. Stalin öldükten sonra biraz rahatlık oldu bizim halkın gezmesinde izin veriyorlardı. Başka köye gitmemize izin vardı. Bize izin verildikten sonra Taşkent vilayetine gittik o sıra. Özbekistan'da okula da gittim. Orada hâkim sekreteri olarak çalıştım. (…) Türkiye'ye dönmek çok istedik. Ama o zaman Sovyet döneninde aklımıza bile getiremezdik ki biz Türkiye'ye gidebiliriz. O zamanlar Türkiye tarafına bakmak bile yasaktı. Doğduğumuz yere bile (Ahıska'ya) bizi bırakmıyorlardı. Orası Sovyet toprağıydı ama bizi oraya*

> *bırakmıyorlardı. 74 yaşında sonunda vatanıma geldim artık başka yere gitmem. Ahıska'ya bugün gitsek belki ziyaret etsek olur ama vatan değil bizim için, orada yaşamak istemem.*

G34 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) 10 yaşında Özbekistan'dan Rusya'ya göç ederek (kaçarak) başlayan zorunlu göç sürecini 37 yaşında *'vatan gerek bize'* diyerek geldiği Türkiye'de son bulduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Özbekistan bizim halka bakmış, hizmet etmiş, yardım etmiş. Bizim halkımız orada ayağa kalkmış, 45 – 50 yıl orada oturduktan sonra bize hadi gidiyoruz dediler. Biz de kalktık Rusya'ya gittik orada biraz yaşadıktan sonra kalktık geldik Ukrayna'ya yerleştik. Ukrayna'da da iyi baktılar bize yalan diyemem. Ama ne olursa olsun yabandaydık orada da. Ama Özbekistan'a bakınca daha iyi baktılar Ukrayna'da. Ama biz dedik ki vatan gerek bize, sonrada kalktık buraya geldik ki vatanımızda yaşayalım.*

Ahıska Türklerinin 1944 yılının Kasım ayında başlayan sürgün ve zorunlu göç süreçleri 2016 yılı Mayıs ayında Türkiye'ye dönüşleri ile son bulmuştur. Göç ettikleri her yeri kendilerine yurt edebildiklerini, ancak vatan olarak göremediklerini ifade eden katılımcılar, Özbekistan'da yaşanan Fergana Olaylarından sonra Türkiye'ye gelmek isteseler bile bunun mümkün olmadığını Sovyetler Birliği döneminde Türkiye'ye gelmelerinin yasak olduğunu ifade etmişlerdir. Özbekistan'da ilk yerleştikleri dönemde polis merkezlerine giderek imza atmak zorunda olduklarını belirten Ahıska Türklerinin, yaşadıkları bölgeleri terk etmeleri yasaktı. Bu yasak ancak Stalin öldükten sonra kaldırılmıştır.

Yasak kalktıktan sonra Özbekistan içinde farklı bölgelere göç eden Ahıska Türkleri genel olarak iş ve yaşam olanaklarının fazla olduğu bölgelere yerleşmişlerdir. 1989 yılında yaşanan Fergana Olayları sonrasında Ahıska'dan bir gecede çıkarıldıkları gibi Özbekistan'ı da bir gecede terk etmişlerdir. Türkiye'ye gitmelerinin yasak olduğunu ve bu yüzden başka ülkelere göç ettiklerini ifade eden katılımcılar; Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan gibi Türk Cumhuriyetleri ve Rusya, Ukrayna gibi Sovyetler Birliğinin farklı bölgelerine göç etmişlerdir. Katılımcıların ifadelerine göre 16 bölgeden oluşan Sovyetler Birliğinin hemen hemen her bölgesinde yaşayan Ahıska Türkü vardır.

5.2.2.1. Ukrayna'ya zorunlu göç ve Ukrayna'da yaşam

Fergana Olayları yaşandıktan sonra Sovyet Birliğinin 16 bölgesine dağılan Ahıska Türklerinin göç ettiği merkezlerden biri de Ukrayna olmuştur. Ukrayna'ya Ahıska Türklerinin yerleşmesi kademeli olarak 2000'li yılların başına kadar devam etmiştir. İlk olarak Rusya'nın Krasnodar bölgesine yerleşen Ahıska Türkleri hem kış aylarının soğuk

geçmesinden hem de Slav grupların Ahıska Türklerini istememesinden dolayı trenlerle Ukrayna'ya zorunlu olarak göç etmişlerdir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan Ahıska Türkleri uzun süre Ukrayna'da yaşamışlardır. 45 yıl Özbekistan'da yaşadıktan sonra Özbek kültürünü, dilini öğrenen Ahıska Türkleri Ukrayna'da hâkim toplum ile girdikleri sosyalizasyon süreçleri sonucunda Ukraynaca konuşmayı öğrenmiş ve Ukrayna kültürünü yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. Diğer yandan Ahıska Türkleri daha Ukrayna'ya gelmeden başlayan olumsuz propagandalar zaman zaman korkutucu seviyeye çıkan hikâyelerin anlatılmasına kadar varmıştır. Ukrayna'da yerel halk bu hikâyelerden etkilenerek Ahıska Türklerine karşı özellikle ilk yerleşim aşamasında olumsuz bir tutum sergilemişlerdir. Bu bağlamda Ukrayna'da yerel halkın Ahıska Türklerine ilk yerleşim aşamasında yaklaşımı genel olarak önyargılı olmuştur ancak Ahıska Türkleri tüm bu olumsuz önyargıları zamanla yıkmıştır.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da da özellikle ilk yerleşme döneminde farklı ayrımcılıklarla karşılaşmışlardır. Yaşadıkları ayrımcılık ve ötekileştirmeler Ahıska Türklerinin Ukrayna'da hayatlarının rahat olmasına rağmen, ana vatan algılarının güçlenmesine ve kökenlerine olan bağlılıklarının artmasına neden olmuştur. Ahıska Türkleri Ukrayna'da da misafir olduklarını bu şekilde anlamışlardır. Ahıska Türkleri Ukrayna'da ve diğer göç ettikleri yerlerde yaşadıkları ayrımcılıkların temel sebebini vatanlarında olmamaları olarak görmüşlerdir. Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde, yaşamış olduğu yabancı olmanın getirdiği varoluşsal güvensizlik aile ve topluluk içinde dayanışmayı arttırmıştır (Kütükçü, 2005). Kendi kültürlerini koruma noktasında son derece hassas olan Ahıska Türkleri için farklı kültüre sahip olan ülkeleri ve toplumları vatan olarak görmek söz konusu değildir.

5.2.2.1.1. Ukrayna'ya ilk yerleşme dönemi ve yaşanan zorluklar

Ahıska Türkleri Özbekistan'da olduğu gibi ilk yerleşme aşamasında barınma, iş ve yemek bulma konusunda bazı zorluklar çekmişlerdir. Ancak bu sorunları gerek yerel halkın yardımları gerekse de devlet tarafından yapılan yardımlar ile çözüm bulmuşlardır. Ahıska Türklerinin toplumsal hayatta yaşadığı sorunlar ise daha çok dil ve bazı polisler tarafından yapılan keyfi uygulamalardır.

G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'ya zorunlu olarak göç ettikten sonra yaşadıkları ilk yerleşme dönemi deneyimini şu şekilde anlatmıştır:

Rusya'ya bakınca, Ukrayna daha iyiydi. İnsanları daha iyiydi. Biz ilk gittiğimizde insanları bize yardım etti. Biri patates getirdi, biri süt getirdi, biri ekmek getirdi. Bize yardımcı oldular. Kimlik verdiler bize, Sovyetler Birliği vardı ya, iş çoktu. Biz de çalıştık. Bizi devlet seviyesinde kendi halkından ayırmadı. Sovyetler Birliği bozuldu, herkese 50 dönüm tarla verdiler. Kendi halkından ayırmadılar. (...) Biz 96 kişi geldik Ukrayna'ya, 43 tane çocuk gerisi yetişkin insanlardı. Aramızda okuyanlarımız vardı ama onlara iş vermiyorlardı. Ben gittim başvurdum, bana dediler ki bize diploma gerek değil. Bize işçi lazım, ben de Ukrayna'da hayvan çiftliğinde çalıştım. Hayvanları yemledim, traktörle orada çalıştım, tamirci olarak çalıştım. Diplomalara bakmadılar bile, bize alt seviyeden iş verdiler ama memurluk vermediler.

Katılımcı Ukrayna'ya ilk gittiklerinde insanların kendilerine yardım ettiğini, resmî kurumlardan ayrımcılık görmediklerini ifade etmiştir. İlk yerleştikleri zaman insanların yemek getirdiğini kendilerine yardımcı olduklarını söylemiştir. Katılımcı; Sovyetler Birliği dağıldığı zaman Ukrayna'da yöneticilerin herkese 50 dönüm arazi verdiğini bu arazi paylaşımı sırasında kendilerine de 50 dönüm arazi verildiğini, paylaşımda bir ayrımcılığın yapılmadığını ifade etmiştir. Ancak yine de resmî kurumlarda iş bulma ve çalışma konusunda kendilerine Özbekistan'da yapılan muamelenin aynısının yapıldığını, üniversite diploması olmasına rağmen kendisine işçi gözüyle bakıldığını ve çiftlikte tamirci olarak çalıştığını söylemiştir. Ahıska Türkleri arasında diploması olan diğer bireylerin de alt seviye işlerde çalıştığını, diplomalarına bakılmadığını ifade etmiştir. Ukrayna'da Ahıska Türklerine hep işçi gözüyle bakıldığı, memurluk gibi beyaz yakalı işlerin Ahıska Türklerine verilmediği sonucu çıkmaktadır. Ahıska Türkleri daha çok ara eleman ya da mavi yakalı işlere uygun görülmüştür.

Bir diğer katılımcı G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Harkov'a ilk yerleştikleri zaman yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Ukrayna'ya ilk gittiğimizde de bize kötü davrandılar, sonra bize alıştılar. Zamanında bizim millet dünyayı almış ya; o zaman Ukrayna'yı da almışlar. Orada bize anlatıyorlardı bir hikâye vardı: bizim eski Türk devletimiz zayıflayınca geri çekilmiş, orada yaşlı bir Türk amca varmış. Giderken Ukraynalılara dönüp başındaki şapkayı yere atmış ve demiş ki biz bu şapkayı burada bıraktık almaya geleceğiz. Biz bu kaçaklıkta düştük Ukrayna'ya bize dediler ki; "bu Türkler yine geldi.

Ahıska Türklerinin Ukrayna'ya ilk yerleşmesinden sonra yerel halktan bazı Ukraynalıların Ahıska Türklerine kötü davranmasının nedenini anlattığı bir hikâyeye bağlayan katılımcıya göre; Ukrayna'da daha önceden Türk yönetiminin olduğunu ve yaşanan olayda Türklerin Ukrayna'dan ayrılırken *"sevinmeyin biz yine geleceğiz"* dediğini bu hikâyeden dolayı ilk Ukrayna'ya gittiklerinde *"bu Türkler yine geldi"* gibi söylemlerle karşılaştıklarını, bu olaylar neticesinde yerel halktan bazı kesimin Ahıska Türklerine karşı önyargılı olduğunu

ifade etmiştir. Katılımcının anlatmış olduğu hikâye Osmanlı Devleti yönetiminde Ukrayna'da yaşanan bir olay olma ihtimali vardır. Ancak bu olay tarihi kaynaklarla doğrulanamadığı için sözlü kaynaklarla sınırlı kalmıştır.

G5 (erkek, 19 yaşında, doğum yeri Ukrayna) Ahıska Türklerinden Ukrayna'da korktuklarını, Ahıska Türklerini Kafkas olarak gördüklerini şu şekilde anlatmıştır:

"Ukrayna'da Kafkaslardan çok korkuyorlar. Görsen itten (köpekten) öyle korkmaz. Ukraynalılar bize de öyle derdi; Türklerde Kafkas kanı var, delidirler, güçlüdürler, uzak durun bulaşmayın derdi. Bizim Ahıskalılar kavgadan kaçmazdı, güçlü insanlar olduğumuz için bizden korkarlardı."

Ahıska Türklerinin sürgün edildikten sonra hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da ana yurtları olan Ahıska'dan dolayı 'Kafkas' olarak anılmışlardır (Ahıska Türklerine ad takılmışlardır). Özellikle Ukrayna'da Kafkas benzetmesinin sahip olduğu anlam yerel halkın Ahıska Türklerine karşı daha temkinli yaklaşmasına ve katılımcıların ifade ettiği şekliyle, onlardan korkmasına neden olmuştur. Bu durumun temel sebebi ise Kafkas kelimesinin sahip olduğu olumsuz anlamdır.

Küçük yaşta Özbekistan'dan Ukrayna'ya zorunlu olarak göç eden G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Özbekistan'da eğitimini yarım bıraktığı için okula Ukrayna'da devam etmek zorunda kalmıştır. Ukrayna'da okula başladığında diğer çocuklar tarafından zorbalığa maruz kalan G3, yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *İlk sene okula gittim dili bilmiyorum ya kaldım o sene. İkinci sene okula kız kardeşimle birlikte gittim. Okulda aynı zamanda Ukraynaca ve Fransızca öğrendim. Basit şekilde Fransızca da konuşabiliyorum şimdi. O zaman okula giderken bize yolda ilişiyorlardı, laf atıyorlardı, rahatsız ediyorlardı. Dili de güzel öğrendikten sonra dördüncü sınıftan sonra bana bulaşmıyorlardı. Biz orada yaşadıkça Ukraynalılarda anladılar, bunlar çalışkan millettir, çalıp, çırpmazlar. Her şey yerli yerindeydi. Samimi arkadaş olduk.*

Öğrenciler arasında zorbalık yaygın görülen bir durumdur. Özellikle farklı etnik kökenlerden (milliyetlerden) gelen öğrencilerin zorbalık mağduru olma olasılıkları daha fazladır. Katılımcı okula ilk başladığı dönemde dil bilmemesinin verdiği dezavantaj nedeniyle zorbalığa maruz kalmıştır. Zorbalık, yapan öğrencilerin bu tutumları ancak Ukraynaca konuşmayı öğrendikten sonra son bulmuştur. Daha sonra Ukraynalı arkadaşlarıyla samimi olduğunu söyleyen katılımcı, zaman geçtikçe Ukraynalıların Ahıska Türklerini yakından tanıdığını ve bakış açılarının değiştirdiğini belirtmiştir.

Ukrayna'da yaşamlarını genel olarak kırsal bölgelerde sürdüren Ahıska Türkleri şehir merkezlerine gittiklerinde özellikle polisler tarafından yapılan kimlik kontrolünün rüşvet almaya yönelik olduğuna inanmaktadırlar. Büyük şehirlere gittiklerinde ten rengi olarak yerel halktan farklı oldukları için polisler tarafından hemen fark edildiklerini ve pasaport kontrolüne tabi tutulduklarını belirtmiştir.

Bu tür uygulamalara maruz kalan G2 Ukrayna'da polisler tarafından kendisine yapılan ayrımcılığı şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna'da daha azdı kötü davranmalar, ancak büyük şehirlere gittiğimizde polisler bize azap ediyordu. Onun dışında yerel halk bize kötü davranmıyorlardı çok fazla. Polis bizi gördüğünde pasaport soruyordu. Diyordu kaç para verdin bu pasaporta, nereden aldın bu tarz sorular soruyordu. Veriyorduk on, yirmi Grivna kapatıyordu bize geri veriyordu. Ama insanlarından öyle bir şey görmedik.*

Bir diğer katılımcı G5 polislerin Ahıska Türklerinden rüşvet almaya alıştığını polisleri gördüklerinde hemen para verdiklerini şu şekilde anlatmıştır:

> *Polisler bizi gördüğünde hemen durduruyordu. Pasaport soruyorlardı. Para istiyorlardı, versek de bazen yine de karakola götürüyordu. Bizi durdurduklarında hemen ruhsatın içine 200 Grivna koyuyorduk. Ama polisler dışında Ukraynalılarla iyi anlaşıyorduk. Çok sorun yaşamıyorduk. Benim arkadaşlarım vardı orada, buraya geldik çok arkadaşım yok burada. Ben o sebepten özlüyorum Ukrayna'yı. Orada doğdum, orada okudum, her tarafı biliyordum. İlla birazda olsa özlem oluyor. Oradaki arkadaşlarımı çağırıyorum, inşallah onlarda gelecek buraya beni ziyarete.*

Ahıska Türklerinin polisler tarafından hedef olarak görülmesinin en temel sebebi ten renklerinin Ukraynalılardan farklı olması ve toplumsal hayatta kolay seçilmeleridir. Polisler tarafından yabancı olarak görülmesi ve kimlik kontrolü yapılması Ahıska Türkleri için çoğu zaman aşağılayıcı bir yaklaşım olarak görülmüştür.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yaşamış oldukları ikinci sınıf insan muamelesi kısmen de olsa Ukrayna'da devam etmiştir. Resmî kurumlar tarafından yapılan bu ayrımcılık Ahıska Türklerinin kendilerini yerel halk ile eşit görmesine engel olmuştur.

G38 (erkek, 33 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da yaşadığı ayrımcılığı şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bir keresinde büyük şehre gittik, annemi hastaneye götürmüştüm. Babam da vardı. Çarşıya girdik bir şeyler alacaktık. Sıraya girdik, arkamdan büyük bir adam geldi önüme geçti. Bana dönüp bağırmaya başladı. Ben de sinirlendim, karşılık verdim ona. Sonra kavga ettik bende bunu dövdüm kaçtı gitti. Daha sonra polisler geldi, Rus hepsi kendi arkadaşları. Bana dediler ki sen suçlusun, o suçsuzdur. Beni suçlu çıkarttılar. Beni ifade almaya götürdüler. O dükkânda büyük nineler vardı Rus onlarda dedi ki bu bir şey yapmamıştır. Diğer Rus olan suçludur. Ama polisler dedi sen suçlusun.*

Katılımcı yaşadığı olayda yerel halktan Ukraynalı insanların kendisinin masum olduğunu söylemesine rağmen polisler tarafından sadece Ukraynalı olmadığı için suçlu bulunduğunu ve haksızlığa uğradığını belirtmiştir. Bu örnekte de görüldüğü gibi Ahıska Türkleri Ukrayna'da yabancı olarak görülmüş ve Ahıska Türklerine yabancı oldukları her fırsatta hissettirilmiştir.

Yerel halktan bazı kişilerin kendisinin ismini telaffuz edemedikleri için dalga geçerek söylediğini G7 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da çok kötü olaylar yaşamadım. Bazen görüyorum adam sarhoş ben ondan uzak duruyordum. Biliyorum bana sataşacak, laf atacak ben de uzak duruyordum. (…) Biz Türk'üz ya ismimizi söyleyemiyorlardı, laf atıyorlardı. Başka şekillerde söylüyorlardı ismimizi. Mesela benim adım Şükrü (gerçek isim değildir, değiştirilmiştir) onu Rusça dalga geçerek söylüyorlardı.*

Ahıska Türkleri yaşadıkları her yerde Türkçe konuşmaktan vazgeçmemiş ve yeni doğan çocuklara her zaman Türkçe isim vermiştir. Özbekistan'la kıyaslandığında Ukrayna'da dil çok daha farklı olduğu için bazı kişiler bu durumdan faydalanarak Ahıska Türklerini küçümsemeye ve aşağılamaya çalışmıştır. Bu tür olumsuz durumlar karşısında Ahıska Türkleri kültürlerini korumaya devam etmiştir.

Ahıska Türkleri küçük istisnalar dışında yerel halk ile sorun yaşamamıştır. Daha çok polisler tarafından ayrımcılığa maruz kalan Ahıska Türkleri bazı durumlarda yerel yöneticiler tarafından kendilerine farklılıklarından dolayı (ne kadar eşit davranmaya çalışsalar da) ayrımcılık yapıldığını G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'ya gittik. Varsa boş evlerden, olmayanlarda çalıştık hep birlikte ev yaptık. Çok çalıştık. Sovyetler dağıldığında bize de toprak verdiler Ukrayna'da. Çalışanlara tabi herkese değil. Biz de o tarlalarda çiftçilik yaptık. Devlet bizi ayırmıyordu ama kültürümüz farklıydı. Onların yediğini biz yiyemiyorduk. Onların dilini konuşamıyorduk. Ama bize Özbekler gibi öldürmeye çalışmıyorlardı. (…) Ukrayna'da ayrımcılık yoktu. Bir keresinde içmiş bir sarhoş Ukraynalı kapımıza geldi, bizlere bağırdı, çağırdı küfürler etti. Bizde toplandık, yaşadığımız yerin yörecisine şikâyet ettik o kişiyi. Deli oğlanlar var bizde, biri çıkar döver sonra olay olmasın dedik. Yönetici bize dedi ki; ben o kişiyi biliyorum. O domuzdan beterdir. Ama o bizim. İşte orada bizi ayırdı ki; siz farklısınız, o bizim. O zaman anladık ki; biz nereye gitsek yabancıyız.*

Ukrayna'da polisler ve bazı yerel yöneticiler farklı uygulamalar ile Ahıska Türklerine yabancı oldukları her zaman hissettirilmiştir. Katılımcının ifade ettiği gibi, yaşadıkları rahatsız edici olaydan, yerel yöneticilerin de rahatsız olmasına rağmen sorun çıkaran kişi Ukraynalı yani onlardan olduğu için gerekli yasal uygulamaların yapılamayacağı kendilerine bildirilmiştir. Bu tür ayrımcılık ve ötekileştirmeler Ahıska Türklerinin Ukrayna'da

hayatlarının rahat olmasına rağmen, ana vatan algılarının güçlenmesine ve kökenlerine olan bağlılıklarının artmasına neden olmuştur.

5.2.2.1.2. Yerel halk ile olan ilişkiler

"Biz buraya gelirken inan olsun ağladı, bize dedi ki bütün köy gitsin de siz kalın. Ben sizin gibi iyi komşu nerde bulacağım"

Ahıska Türkleri Özbekistan'da yaşadıkları süre zarfında yerel halk ile iyi geçinmişlerdir. Küçük bazı adi olaylar ve Fergana'da yaşananlar dışında büyük olaylar yaşanmamıştır. Özbekistan'da halkın Müslüman olması Ahıska Türklerinin uyum sürecini daha hızlı tamamlamasına yardımcı olmuştur. Sürgünden itibaren 1989 yılına kadar 45 sene Özbekistan'da varlığını sürdüren Ahıska Türkleri Özbek toplumuna uyum sağlasalar dahi tam bir entegrasyondan söz etmek mümkün değildir. Ahıska Türkleri Özbekistan'da da kültürel farklılıklarını korumuş ve bunu göstermekten geri durmamışlardır.

1989 yılında zorunlu göç sonucu dört bir yana dağılan Ahıska Türkleri için bir durak olan Ukrayna'da ilk yerleşme aşamasından itibaren yerel halk onlara hoşgörülü yaklaşmış, belli noktaya kadar Ahıska Türklerine yardımcı olmuştur. Ahıska Türkleri Ukrayna'da yaşadığı bölgelerde de yerel halk ile iyi ilişkiler kurmuş, çıkarılan bazı kötüleyici hikâyeler ve Kafkas önyargısını zaman içinde kırarak Ukraynalı komşularıyla iyi geçinmişlerdir. Ukrayna'da 27 yıl yaşayan Ahıska Türkleri zaman içinde Ukrayna'da da düzenini kurarak Özbekistan'a kıyasla daha az ortak noktası (Sovyetler Birliği geçmişi) olmasına rağmen Ukrayna toplumuna kısmide olsa uyum sağlamıştır. Hâkim toplum yapısı içeinde sosyalizasyon süreçleri karşılıklı etkileşim örneklerinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar özellikle yaşadıkları bölgelerde (genel olarak kırsal alanlarda) yaşam tarzlarından dolayı yerel halktan bazı kişilerin Ahıska Türklerinden etkilenerek, Ahıska Türkleri gibi yaşamaya başladığını ve aralarında kültürel etkileşim yaşandığını ifade etmişlerdir. G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukraynalı arkadaşının kendisinden etkilendiğini ve değişim geçirdiğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim yaşadığım yerde bir arkadaşım vardı. O Müslüman olmak istedi ama annesi izin vermedi. Bizle beraber büyüdü hatta o soranlara ben Ahıskalıyım diyordu. Müslüman olmak istedi ama annesi izin vermedi, sonra da ateist oldu. Şimdi hiçbir dine inanmıyor. Annesi bize kızıyordu ilk başlarda sonra geldi bize dedi ki sağ olun sizin sayenizde benim çocuğum insan oldu. O arkadaşımın bir küçük kardeşi vardı, o bizimle gezmezdi. Hep Ruslarla gezerdi. O kardeşi iğne vuruyordu, uyuşturucu kullanıyordu, votka içiyordu, en sonunda hapse girdi. Annesi geldi bize büyük oğlunu doğru yönlendirdiğimiz için teşekkür etti.*

Ahıska Türkleri Ukrayna'da da kimliklerini ve kültürlerini korumuşlardır. Özellikle kapalı bir topluluk olmaları ve birlikte hareket etmeleri Ahıska Türklerinin çocuk yaştan itibaren aile büyüklerinden gerekli terbiyeyi almaları ve kontrol mekanizmasının sürekli üzerlerinde olması kötü davranışlardan uzak kalmalarını sağlamıştır. Bu bağlamda Ukrayna'da yerel halk, Ahıska Türklerinin yardımseverliğinden ve arkadaşlıklarına olan düşkünlüğünden etkilenmişlerdir. Katılımcının da ifade ettiği gibi Ukraynalı arkadaşı o kadar benimsemiştir ki, Müslüman olmak istemiş ve soranlara kendisini 'Ahıskalı' olarak tanıtmıştır. Arkadaşının annesini ilk baştaki olumsuz yaklaşımı diğer çocuğunun kötü alışkanlıklar edinmesinden sonra Ahıska Türklerine giderek teşekkür etmiş ve büyük oğlunun kötü alışkanlıklara sahip olmamasının nedeninin Ahıska Türkü arkadaşının bu tür kötü alışkanlıklara başlamasına engel olduğunu anlatmıştır.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da yardımseverlikleri ile Ukraynalı komşuları tarafından her zaman takdir edilmişlerdir. Yaşadıkları 27 yıl boyunca komşularıyla her şeylerini paylaşmış ve ellerinden gelen her türlü yardımı esirgememişlerdir. Bu yardımlaşma arzusunun nedeni Ahıska Türklerinin, ilk yerleşme aşamasında Ukraynalı komşularından gördükleri – kısmi de olsa – yardımları hiçbir zaman unutmamış olmalarıdır.

Görüşme yapılan katılımcılardan G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da yetim bir Ukraynalı çocuğu sahiplenerek baktığını ve Türkiye'ye gelirken Ukrayna'da bırakmak zorunda kaldığını şu şekilde anlatmıştır:

> *Bir oğlum vardı Ukrayna'da, yetim çocuktu annesi babası yoktu. Ben ona baktım, her bir şeyi öğrettim. Bizle beraber oruç tutuyordu, namaz kılıyordu. O kaldı gitti Ukrayna'da, getiremedim. Ben oğlum deyip baktım ona. İsmi "Saçka"ydı. Kuran kitabını okuyordu, Türkçe konuşurdu, bana dedi ki: beni sizin milletinize alın. Çok gelmek istedi buraya. Beni de alın, bırakmayın beni ana burada dedi. Nereye alalım, getiremedik kaldı çocuk, ağladı kaldı. Ne edelim, ayrıldık, özlüyorum onu arada, görmek istiyorum. Hiçbir Türk vermedi kızını ona verselerdi belki o zaman onu da getirebilirdim buraya.*

Katılımcı sahiplendiği yetim çocuktan bahsederken oğlum diye bahsetmesinden, Ukraynalı da olsa evladı olarak gördüğünü ve kendi çocuklarından ayırmadığını anlamaktayız. Küçük yaştan itibaren Ahıska Türkleri ile beraber büyüyen Ukraynalı genç namaz kılmayı, oruç tutmayı ve Kuran okumayı öğrenmiştir. Ahıska Türkü katılımcıyı anne olarak gören Saçka, kendisini Ahıskalılardan ayırmamış, Türkiye'ye gelmek istemiş ancak yasal zorunluluklardan dolayı gelememiştir. Katılımcı 2016 yılında Türkiye'ye gelirken, Saçka'nın gelemediği için çok ağladığını ancak bir Türk ile evlenmesi halinde belki

Türkiye'ye gelebileceğini, fakat her ne kadar Ahıska Türkü gibi yetişse de Ukraynalı olduğu için hiçbir Türk'ün kendisine kız vermeyeceğini söylemiştir.

Ahıska Türkleri yaşadıkları bölgelerde sosyal hayatlarında yerel halkı ayırmayarak topluluk içinde yapılan organizasyonlara çağırmışlardır. Ortak paylaşımların neticesinde, Ahıska Türklerinin Rusça ve Ukraynacayı öğrenmesi gibi yerel halktan bazı kişiler de Türkçe konuşmayı öğrenmiştir.

G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) yerel halk ile olan ilişkilerini şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da düğünlerimize herkes gelirdi. Rus, Tacik, Kazak herkes severdi bizi. Bizim düğünlerde Türkçe müzikler olurdu, Rus arkadaşlar gelirdi derdi Rusça da açın biz de oynayalım. Onlara Rusça şarkı açardık onlarda oynardı. Biz dışlamazdık kimseyi. Hep beraber ederdik toyumuzu. İyiydik Ukrayna'da. Biz çıktık Ukrayna'dan buraya gelirken çoğu ağladı arkamızdan. Orada çoğu kişi anneme anne derdi Ruslardan (Ukraynalılarda dâhil), öyle çok severdi. Müslüman olanlarda vardı. Bizi çok sevdiklerinden, bizi görüp beğendiklerinden Müslüman olanlar vardı. Komşumuz vardı Ukraynalı genç, ona sen nerede Müslüman oldun dediklerinde; ben Hasan (isim değiştirilmiştir) babamın evinde Müslüman oldum dermiş. Komşularımız vardı Ukraynalı yine böyle yoldan geçerken beni gördüğünde: "Pakize bacı ne yapıyorsun?" (İsim değiştirilmiştir gerçek katılımcının gerçek ismi değildir) diye seslenirdi Türkçe. Arkadaş oluyoruz, bize gelip gitmeler oluyor ya. Orada çocuklar öğreniyor birbirinden dilleri. Türkçe okuyan da vardı onlardan. Çok güzel Türkçe konuşan Ukraynalılar vardı. Ahıskalılar gibi konuşuyorlardı. (...) Ukrayna'da 27 yıl yaşadık. Zorluklarda yaşadık ama orada işimizle uğraştık. Odun toplardık, onları yakıp kışları geçirdik. Ukrayna'da soğuktu. En sonra Ukrayna'da Donetski'de savaş başladı. Allah razı olsun Türkiye'ye bizi aldı getirdi. Biz de vatanımıza kavuştuk. Geldik buraya çok memnunum. İki çocuğum Ukrayna'da yaşıyor, bir tanesi de Rusya'da yaşıyor. Onlarda gelmek istiyor.*

Ahıska Türkleri ve yerel halk arasında kurulan hoşgörü dili sayesinde karşılıklı etkileşim son derece yüksek olmuştur. Dil üzerinden gerçekleşen etkileşim en yoğun yaşanan alan olmuştur. Ahıska Türklerinin tamamı Ukraynaca konuşmayı bilmektedir, aynı zamanda Ukraynalılardan da Türkçe konuşmayı öğrenenler olmuştur. Bu konuşma dili günlük hayatta kullanılan basit seslenme kelimeleri tarzında yaygın kullanılan sözcüklerdir. Katılımcı Ahıska Türklerinin ortak yapılan eğlencelerde Rus ve Ukraynalı dostlarını dışlamadıklarını, örneğin düğünlerde Rus arkadaşları için Rusça şarkılar çalındığını ve onlarında kendi kültürlerinde dans ettiklerini söylemiştir. Bu bağlamda Ukrayna'da Ahıska Türkleri ve yerel halk karşılıklı uyum içinde yaşamışlardır. Bu uyumun sonucunda kurulan güçlü sosyal ilişkilerden dolayı, Ukrayna'dan ana vatana dönüşte birçok Ukraynalı dostları üzülmüş ve katılımcıların ifadelerine göre arkalarından ağlamışlardır. Ukrayna'da Özbekistan'a kıyasla

daha rahat bir hayat süren Ahıska Türklerinin 2016 yılında Türkiye'ye gelmeleri ile aile içinden bazı üyeler Ukrayna'da kalmış, aileler tekrar parçalanmıştır.

Görüşme yapılan katılımcıların çoğu Ukrayna'da iyi yaşadıklarını ve yerel halk ile olan ilişkilerinin güzel olduğunu belirtmiştir. Türkiye'ye gelirken Ukraynalı dostlarının üzgün olduğunu bir başka katılımcı G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bizim evin karşısında biri vardı, okulda müdürdü. Çok seviyordu bizi. Biz buraya gelirken inan olsun ağladı, bize dedi ki bütün köy gitsin de siz kalın. Ben sizin gibi iyi komşu nerde bulacağım. İyilikte, kötülükte insanın içindedir. Sen iyi olursan etrafındaki insanlarda iyi olur. Allaha şükür bizim kimseye ağırlığımız olmadı orada. Hep kendi halimizde dinimize, örfümüze göre yaşadık.*

Ahıska Türkleri kendi örf, adet ve geleneklerine göre yaşamaya devam etmişler ve Ukraynalı komşularına her zaman saygılı olmuşlardır. Bu durum karşısında Ukraynalı komşuları Ahıska Türklerini dışlamamış karşılıklı saygı ve sevgi içerisinde yaşamışlardır. Bu düzen ve uyum sonucunda Ahıskalı komşuları ayrılırken Ukraynalılar bırakmak istememiş. Derin bir üzüntü yaşamışlardır.

Ahıska Türkleri Özbekistan'da dağınık halde yaşamışlardır. Bu dağınık yerleşmenin nedeni sürgün sonucu farklı bölgelere yerleştirilmeleri ve bulundukları bölgeleri terk etmelerinin yasak olmasıdır. Ahıska Türkleri Ukrayna'ya zorunlu olarak göç ettikten sonra kırsal alanlarda çiftçilik yaparak geçinmiş ve farklı köylerde yaşamışlardır. Kırsal alanda dağınık yerleşimin yaygın olmasından dolayı bu durum tercih veya zorunluluktan ziyade, doğal bir durumdur. Ahıska Türklerinin Ukrayna'da dağınık yerleşmesi ortak yapılan etkinliklerde birleşmelerine engel olmamıştır. Katılımcılar düğün, cenaze, bayram gibi durumlarda hemen bir araya geldiklerini ifade etmişlerdir.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) topluluk duygusunun yoğunluğunu ve grup içi dayanışmanın yüksek olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

"Ukrayna'da dağınık yaşıyorduk. Köy köy dağılmıştık. Ama bir yerde düğün olsa cenaze olsa yığılıp gidiyorduk, herkes toplanıyordu. En fazla bir saat arabayla fark oluyordu, iletişimimiz vardı. Sık sık buluşuyorduk, görüşüyorduk."

Zorunlu göçler sonucunda farklı ülkelere yerleşmek zorunda kalan etnik azınlık grupları ayrışma stratejine başvurabilirler. Etnik azınlık grupları, "kendi öz değerlerini kendi kültürleri topluluk içinde koruyarak, yeni kültür ile etkileşimde bulunmaktan kaçınırlar. Buradaki temel amaç, kültürlerinin herhangi bir değişikliğe uğramadan, olduğu gibi

korunmasıdır. Bu amaçla, bireyler veya gruplar dışarıdan gelecek her türlü etkileşime kapalıdır” (Berry, 1997:10). Benzer şekilde Ahıska Türkleri Ukrayna’da dağınık yaşamalarına rağmen birbirleriyle olan iletişimlerini koparmamış her zaman bağlarını korumuşlardır. Bu bağ sayesinde topluluk içinde dayanışma güçlü bir hale gelmiş, ortaya çıkabilecek her türlü kötü duruma ve varoluşsal güven krizlerine karşı bir tür çözüm olarak aralarındaki bağ güçlü tutulmuştur. Ukrayna’da ilk yerleşme aşamasında yaşanan zorluklar ve yerel halkın ilk baştaki önyargılı tutumu topluluk duygusuna yönelimi arttıran bir diğer önemli etken olarak görülmektedir. Yerel halkla kurulan dostane ilişkiler Ahıska Türklerinin Ukrayna toplumuna uyum sağlamasında önemli bir etken olmasına rağmen, aralarındaki dini inanç farklılığı uyumu zorlaştırmıştır. Sosyalizasyon süreçleri sonucunda karşılıklı etkileşimler yaşanmış ve bu etkileşim en yoğun olarak dil öğrenme ve öğretme noktasında ortaya çıkmıştır.

5.2.2.2. Kültürel etkileşim deneyimleri

Çalışma kapsamında görüşme yapılan Ahıska Türkleri 1944 yılında Ahıska’dan yaşanan sürgünde Sovyet Hükümeti tarafından toplu olarak Özbekistan’a götürülerek farklı bölgelere yerleştirilmişlerdir. 1989 yılına kadar görece Özbekistan’ı kendilerine yurt edinen katılımcılar 1989 yılında yaşanan olaylardan sonra can güvenliklerini tehlike altında hissettiklerinden zorunlu nedenlerden dolayı göç kararı alarak Rusya, Ukrayna, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan gibi ülkelere göç etmişlerdir. Bu zorunlu göç sürecinde farklı farklı ülkelere dağılan Ahıska Türkleri ev sahibi ülkelerde hâkim toplumla belli düzeyde kültürel etkileşimler yaşamıştır. Yaşanan kültürel etkileşimlerde Ahıska Türkleri etnik azınlık grubu olarak topluluğun kökenlerinden gelen farklılıklarını sürdürme/koruma eğiliminde olmuştur. Sağır’ın (2012: 16) ifade ettiği gibi “sürgün veya zorunlu göçler aynı kültürel dokuya sahip etnik ya da kültürel toplulukları hedef aldığından sürgün sonrasında yerleşilen yerde topluluğun kapalı bir hal almasına neden olur”. Katılımcılar bu farklılıkları koruma noktasında topluluk içinde genç kuşaklara eğitim vererek topluluğun dilini, kültürünü, dini inançlarını ve kökenlerini öğretmişlerdir. Bu sayede etnik azınlık grubu olarak devamlılığını sağlamaya çalışmışlardır. Kırgızistan’da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yapılan araştırmada, “Ahıska Türkeri’nin her ne kadar Kırgız kültürüyle entegre olmak isteseler de kültürel etkileşimlerde kendi kültürel farklılıklarından ödün vermek istemedikleri, kültürel değerleriyle yaşama ve geleneklerini sürdürme eğiliminde oldukları görülmüştür” (Yurdigül vd. 2018, 435).

Katılımcılar zorunlu göç süreçlerinde karşılaşmış oldukları farklı sosyolojik azınlık grupları karşısında farklılıklarını sürdürme noktasına ilk önemsedikleri husus grup içinden evlenme olmuştur. Diğer bir konu ise dini inanışlarını sürdürme çabaları olmuştur. Ahıska Türkleri zorunlu olarak göç ettikleri ev sahibi ülkelerde dini pratiklerini her türlü zorluğa karşı yerine getirmeye çalışmış ve topluluk içinde yeni nesillere dini eğitim vermişlerdir. Katılımcılara göre etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin her zaman korudukları üçüncü önemli konu dil ve kültürleri olmuştur. Ev sahibi ülkelerde hâkim toplumun dilini gündelik hayatlarını sürdürecek kadar öğrenen Ahıska Türkleri bunun dışında topluluk içinde her zaman Türkçe konuşmuşlar ve yeni nesillere Türkçe öğreterek dillerinin devamlılığını sağlamışlardır. Son olarak Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca vazgeçmediği, her zaman kuşaklararası aktarım ile günümüze kadar koruduğu bir diğer algı da köken algılarıdır.

Ahıska Türkleri sürgün sonucu yersiz, yurtsuz, vatansız kaldıklarında sürgün edildikleri veya zorunlu olarak göç ettikleri ev sahibi ülkelere tam anlamıyla entegre olmamıştır. Her zaman tarihsel, kültürel, dilsel, dinsel bağları olan Türkiye'yi köken olarak görmüş ve Türk örf, adet ve geleneklerini gittikleri her yerde yaşatmaya devam etmişlerdir. Kolukırık (2011: 184) Amerika'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yaptığı çalışmasında Ahıska Türklerinin kültürel değerlerine olan bağlılığını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahıska Türkleri kültürlerini yaşama bağlamında oldukça istekli görünen bir gruptur. Doğum, evlilik ve ölüm gelenekleri olduğu gibi devam etmektedir. Kendi grupları içerisindeki etkinlikleri, küçük bir komün yaşamı izlenimi uyandırmaktadır. Grup içi evlilikler ve özellikle de yakın akraba evliliği desteklenmekte, grup dışı evliliklere izin verilmemektedir. Grup dayanışmasının belirgin olarak gözlendiği ölüm törenlerinde ise katılım oldukça yoğundur.*

5.2.2.2.1. Evlilik

Evlilik aile kurumunun oluşmasını sağlayan özel bir törendir. Evlilik sayesinde "iki farklı cinsiyetten bireyler bir araya gelir ve toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi oluşturur. Evlilik, yetişkin bir erkek ile kadın arasındaki yasal geçerliliğe dayalı olarak her iki tarafa da belirli hak ve yükümlülükler getiren bir ilişkidir" (Marshall, 2005: 223). Bu yapı toplumun geleceği olan çocuk için gereklidir. İnsanoğlunun tarihsel süreç içerisinde çeşitli evlenme biçimlerine sahip olduğu görülmektedir. Evlilik iki farklı cinsiyetin birbiriyle kurduğu ikili ilişki olarak görülmenin yanında evlilik bağı ile farklı yapıdaki aile ve akraba türleri de birbirleriyle ilişki içerisinde girmektedir.

Tüm bu evlenme biçimlerini tarihsel süreci içerisinde şu şekilde sıralamak mümkündür: (1) Endogami: bu evlilik tipinde evlilik içten evlenme şeklindedir. Eş seçimi kendi ailelerinin bulunduğu gruplar içinden yapılır. (2) Ekzogami: bu evlilik tipinde eşler dıştan alınır. (3) Patrilokal: bu evlilik tipinde kadın erkeğin sosyal, kültürel, dini ve coğrafi çevresine dâhil olur. (4) Matrilokal: Bu evlilik tipinde ise erkek, kadının sosyal çevresine dâhil olur (Nirun, 1994: 22-23). Evlenme biçimleri ve evlilik töreni toplumun/topluluğun kültürel değerleriyle yakından ilişkilidir. Her toplumun/topluluğun devamı için yeni nesillere tüm maddi ve manevi unsurlarının öğretildiği aile kurumunun devamı için evlilik son derece önemlidir. Farklı toplum yapıları içinde varlığını sürdüren etnik azınlık grupları evlenme gelenekleri sürdürmeleri topluluğun devamı için önemsenir.

Ahıska Türkleri sürgünden sonra hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da grup içinde evlenme yoluna gitmişlerdir. Ahıska Türklerinin evlilik tercihlerini belirleyen faktörler arasında dinsel inanç ve etnik kimlik öne çıkan faktörler olmuştur. Özbekistan'da ortak inanca sahip olmaları nedeniyle Ahıska Türkleri arasında kısmen de olsa grup dışından evlenmelere göz yumulmuştur. Ancak yine de sahip oldukları farklı etnisite algısı bağlamında Ahıska Türklerinin aitlik duygusunun güçlü olması grup içinde evlenmeye yönelmelerinde etkili olmuştur. Özbekistan'da 45 yıl gibi uzun bir süre yaşayan Ahıska Türklerinin kız alma veya kız vermenin daha fazla olması bir diğer önemli sebeptir.

Ukrayna'da 27 yıl yaşayan Ahıska Türklerinin, Özbekistan'a kıyasla dini inanç, etnisite, gelenekler, kültür gibi farklı yönlerden tamamen farklı olmaları veya hiçbir şekilde bağlarının bulunmaması Ukraynalı veya Rus biriyle evlilik bağı kurmaktan kaçınmalarının temel nedeni olarak görülmektedir. Ayrıca aile içinde küçük yaştan itibaren yapılan yönlendirmeler topluluk üyelerinin böyle bir ihtimali düşünmesine bile engel olmuştur. Bu bağlamda Ahıska Türkleri için Ukrayna ve Rusya'da topluluk dışından biriyle evlenme kişinin dışlanmasına kadar varan yaptırımlara neden olmuştur.

Çalışma kapsamında katılımcılara "Ukrayna ve Özbekistan'da kızı ve oğlunun Ukraynalı veya Özbek biriyle evlenmek istese tepkiniz ne olurdu?" ve "Ahlat'ta kızınız veya oğlunuz yerel halktan biriyle evlenmek istese tepkiniz ne olurdu?" diye iki farklı soru sorulmuştur. Bu sorulara katılımcıların verdiği cevapları iki başlık altında analiz etmek mümkündür. Bu başlıklar, tamamen karşı çıkanlar ve bazı özel durumlarda izin verenler (kısmen karşı olanlar) olarak belirlenmiştir.

Tamamen karşı olanlar: topluluk dışından evlenmeme

Ahıska Türkleri son olarak Ukrayna'da yaşadıkları için yaş olarak evlilik çağında olanlar veya yeni evlenenlerin tamamı Ukrayna'da doğmuş veya çok küçük yaşta Özbekistan'dan Ukrayna'ya göç etmişlerdir. Topluluk dışından biriyle evlenmeye tamamen karşı çıkmanın nedeni de Ukrayna ile olan kültürel, dinsel, etnik farklılıklardır. Özbekistan'da kısmi de olsa bu bağlamlarda sahip oldukları benzerlikler nedeniyle Ahıska Türkleri topluluk dışından biriyle evlenmeye biraz daha yakın durmuşlardır.

Ahıska Türklerinin hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da özellikle ilk yerleşim aşamasında yaşadığı zorlukların grup içi dayanışmayı güçlendirmesi yine topluluk içinden evlenme yoluyla dayanışmanın artmasının hedeflenmesi anlamına geldiği için topluluk içinden evlenme Ahıska Türklerinde daha fazla görülmüştür. Kırgızistan'da yaşayan Karadenizli Türkler üzerine yapılan araştırmada, "Karadenizli Türklerin de hemen hepsi evliliklerini kendi aralarında topluluk içinde yaptığı ve yabancılara kız verme ya da onlardan kız alma âdeti olmadığı" görülmüştür (Sağır, 2012: 204). Bu bağlamda Karadenizli Türkler ve Ahıska Türkleri farklı toplum yapılarında yaşayan etnik azınlık grupları olarak topluluk dışı evlenmeye sıcak bakmadıkları anlaşılmaktadır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılardan G22 (erkek, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) evlilik hakkındaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Ben kendimi Ahıska Türkü olarak söylemem (tanıtmam) ki sadece Türk olarak tanıtırım. Başka yerde olsa çocuğumu diğer milletlere vermem. Burada Türk ise Müslüman ise veririm. Ondan da kız alırım, kızımı da onlara veririm. Burası Müslüman memleket, vatan sonuçta."

Bir diğer katılımcı G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) evliliğe bakış açısını şu şekilde anlatmıştır:

> *Biz orada dışarıya kız vermezdik, kız almazdık. Biz Ruslette (Rus memleketlerinde) hiç razı gelmedik oğlumuzu kızımızı Rus ile Ukraynalı ile evlendirelim. Burada olsa ama karşı çıkmam bir kızım eğer o severse buradan biriyle evlenmek istese karşı çıkmam. Neden karşı çıkayım ki Türk vatanında, Müslüman memlekette evlensin. Birbirini sevseler karşı çıkmam, razı gelirim.*

Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere aslında karşı çıkılan Ukraynalı veya Rus olmak değil, Hristiyan topluluklardan olmaktır. "Ruslet" tabiri asıl olarak Müslüman olmayan grupları tanımlamak için kullanılmaktadır. Ahıska Türkleri için bu anlamda Ukraynalı veya Rus olmak arasında fark yoktur.

Yapılan görüşmeler sonucunda Ahıska Türklerinin özellikle Ukrayna'da evlilik konusunda aile büyüklerinin kız çocuklarına daha fazla önem verdikleri anlaşılmaktadır. Kız çocukları küçük yaşlardan itibaren telkinler ve küçük yaşlarda topluluk içinden biriyle evlendirme gibi yollarla Ukraynalı veya Rus biriyle evlenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Ukrayna'da kızlarımıza anneler babalar nasihat veriyordu, aklına bile gelmiyordu. Bir Rus ile Ukraynalıyla evlenmek. Küçük yaşta aşılıyorlardı çocuklarına. Evlenen erkeklerde oldu Ukraynalılarla, ama kız vermedik onlara hiç."

Bir diğer katılımcı G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) bu durum ile ilgili olarak şu şekilde beyanat vermiştir:

> *Gittiğimiz yerlerde, kızlarımızı vermedik hiç onlara. Kızlarımızı kapalı sakladık. Ukrayna'da kızım altıncı sınıfa gidiyordu daha okula göndermedik. Orda hemen evlendirdik korktuk. Burada olsa okuturdum ama yeter ki okusunlar. (...) İlk Kırımda görevli Türkiye'den öğretmenler vardı. Davet ettim geldiler evimize kaldılar. Dediler ki; amca ne sıkıntın var burada, evin var, evinin önünde araban var. Çok iyi geçiniyorduk (para kazanıyorduk) orada (Ukrayna'da). Dedim ki; ne sıkıntı olacak, üç oğlumdan beş tane kız torunum var. Bunlar büyüyorlar, ben bunları ne yapacağım. Bulabilecek miyim ki ben torunlarımı kendi Türk soydaşıma vereyim. Ya bunlar kendi kafasıyla Ukraynalı ya da Rus biriyle evlenirse, benim ölmem haktır (lazımdır). Bunlar ayrı dine giderse, benim ölmem gerektir.*

Hem G1 hem de G20 kız çocuklarının küçük yaştan itibaren yönlendirildiğini ve bu sayede Ukraynalı biriyle evlenmesine engel olunduğunu ifade etmiştir. Katılımcılar için erkek çocuğunun Ukraynalı biriyle evlenmesi daha kabul edilebilir bir durum olarak görülürken, kız çocuklarından birinin Ukraynalı biriyle evlenmek istemesi kabul edilmesi neredeyse imkânsız bir durumdur. Bu anlayış farkının nedeni ise kız çocukları eğer Ukraynalı biriyle evlenirse eşinin dinine, kültürüne ve milliyetine uyum sağlamak zorunda kalacağı endişesidir. Eğer bir erkek Ukraynalı bir kadınla evlenirse kendi kimlik, kültür, örf ve adetlerinden vazgeçmek zorunda değildir. Ahıska Türkleri için ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye gelmelerinde etkili olan başka bir faktör yeni nesillerin ana vatanda Türk ve Müslüman toplum içinde yetişmeleri ve evlenmelerini istemeleridir.

Katılımcıların tamamı Ahlat'ta yerel halktan kız alıp verme konusunda sorun yaşamayacaklarını ifade etmişlerdir. Ahlat özelinden farklı olarak Türkiye'de ana vatanda din, dil ve etnik köken olarak aynı olduklarını düşündüklerinden Ahlat'ta yerel halk ile karşılıklı kız alıp vereceklerini söylemişlerdir. Özellikle dinsel inanç hususunda Ukraynalılarla olan farklılıkların evlilik konusunda önemli bir faktör olarak değerlendirildiği

için Ahlat'ta böyle bir farklılığın olmaması Ahıska Türklerinin sorun yaşamamalarının en önemli nedeni olarak görülmektedir.

G17 (kadın, 34 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'ta yerel halktan kız alıp verme konusundaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Geldim buraya, çocuğum isterse sizin milletten biriyle (Ahlat'tan biriyle) evlenmek karşı çıkmam ama Ukrayna'da olsa izin vermezdim. Burada neden karşı çıkayım; dinimiz bir, dilimiz bir."

Ahıska Türkleri için evlilik tercihinde önemli etkenler din, dil ve milliyet olmuştur. Bu bağlamda göç ettikleri her yerde topluluk içinden evlilikler yapmışlar ve bu sayede topluluğun sürekliliğini sağlamayı amaçlanmışlardır.

Ahıska Türklerinin topluluk içinden evlenmelerinde dikkat ettikleri bir diğer önemli husus akraba evliliğinin Ahıska Türklerinde görülmemiş olmasıdır. Görüşme yapılan katılımcılar bu durumu özellikle vurgulamışlardır. G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

"Kızlarımızı Ruslara ve Ukraynalılara vermedik. Oğullarımıza onlardan kız almadık. Onlar içki içiyorlar, bizlerde içki yok. Çocuklarımızın eşlerini hep kendi ırklarımızdan (Ahıskalılardan) aldık. Akrabalarımız değil ama biz de akraba evliliği olmuyor. Kendimizi hep Türk ve Müslüman gördük."

Ahıska Türkleri topluluk dışından evlenmeye genel olarak karşı çıkmıştır. Bu durum sadece bazı özel durumlarda Ahıska Türklerinin kendi milletimiz dedikleri topluluktan veya toplumdan farklı biriyle evlenmesine izin vermişlerdir. Tamamen karşı çıkanlar daha özelde kız çocuklarının Ukraynalı veya Rus biriyle evlenmesine karşı çıkmışlardır. Dini farklılıkların olması bu evliliklerin karşı çıkılmasındaki en önemli nedendir. Ahıska Türkleri Ukraynalı veya Rus biriyle evlenen bireylerin (özellikle kızların) din değiştirecekleri ve kökenlerinden kopacakları endişesini taşımaktadırlar. Bu nedenle kız çocuklarını, katılımcıların ifadesiyle, 'kapalı' tutarak Ukraynalı veya Rus biriyle evlenme kararı almasını önlemeye çalışmışlardır.

Kısmen karşı olanlar: topluluk dışından evlenenler

Araştırmanın öznelerine göre, topluluk dışından yapılan evlilikler özellikle Ukrayna'da bazı özel durumlar sonucunda görülen istisnai evliliklerdir. Bu evlilikler zorunlu olmalarına rağmen Ahıska Türkleri arasında topluluk içinde kabul görmemiş, aile büyükleri

onaylamamış veya 'onay vermiş gibi' durmuştur. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde iki evliliğin topluluk dışından yapıldığı ile ilgili ifadelere rastlanmıştır.

Topluluk dışından yapılan evliliklerden ilkini G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim iki tane kızım var onlar Rus biriyle evlenmek istese vermezdim, ama burada veririm. Önce sorarım kızıma evlenmek istiyor musun diye sonra da veririm. Biz hiç Ruslarla evlenmemişiz. Bir kişi evlendi Ukraynalıyla o da mecbur kaldı. Ahıskalı genç bir erkek vardı benzinci de çalışıyordu, nasıl olduysa benzin deposu alev almış. Gencin eli, yüzü, vücudu hep yandı. Bir Ukraynalı kız vardı, babası çok zengindi. Demiş ki ben sizin oğlunuzu iyi ederim, en geç iki sene içinde hiçbir şeyi kalmaz iyileşir, ama sizin oğlunuz da kızımla evlenecek. Gencin annesi çok üzüldü ama ana yüreği ne yapsın. Öyle izin verdi ilk defa Ukraynalı bir kız aldılar. Bir buçuk sene içinde hiçbir şeyi kalmadı o genç iyi oldu. O gence bizim Ahıskalı Türkler hep güldüler Ukraynalı kızla evlendiği için. Evlilikleri de çok uzun sürmedi üç sene sonra boşandılar.*

Katılımcı Ahıskalı gencin tedavi masraflarını karşılayamayan ailesinin sadece bu nedenden dolayı Ukraynalı bir kızla evlenmesine izin verdiğini ifade etmiştir. Katılımcı sağlıkla ilgili bir durum olmasına rağmen topluluk içinde Ahıska Türkü gence karşı alaycı bir tavır oluştuğunu ve Ukraynalı bir kızla evlendiği için Ahıskalı gencin küçümsendiğini belirtmiştir. Ahıska Türkleri için Ukraynalı bir kızla evlenmek son derece uygunsuz bir davranış olarak görülmektedir. Ahıska Türkleri küçük yaştan itibaren topluluk içinde Ukraynalı biriyle evlenmenin uygunsuz ve küçük düşürücü bir şey olduğunu bilerek büyüdükleri için topluluk dışından evlenme çok fazla yaşanmamıştır. Bu örnek istisnai ve sağlıkla ilgili bir durum olmasına rağmen üç yıl gibi kısa bir süre sonunda boşanma ile noktalanmıştır.

Diğer bir topluluk dışı evlenmeye tanık olan katılımcı G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ise yakın bir akrabasının Ukraynalı bir kızla evlenmesini şu şekilde anlatmıştır:

> *Orda biz yabancıydık. Öylede yaşadık. Onlara benzemedik; kız almadık, kız vermedik. Benim bir kuzenim Ukraynalı bir kızla evlenmişti, bir kızı vardı hatta ama anne babası koymadı, izin vermedi. Sonra da boşandılar. (...) Ben kendi çocuğumu koymazdım orada Ukraynalı biriyle görüştürmezdim bile. Burada olsa veririm. Burası vatan sonuçta kız da alacağız, kız da vereceğiz. Dilimiz bir, dinimiz bir alacağız da vereceğiz de.*

Katılımcı kuzeninin Ukraynalı kızla severek evlenmesine rağmen ailesinin bu evliliğe karşı çıktığını ve evliliklerine müdahale ederek, Ahıskalı gencin kısa süre sonra boşandığını ifade etmiştir. Bu örnek olaydan da anlaşılacağı gibi ailelerinden onay almadan evlenseler dahi sonunda aile büyüklerinin devreye girerek topluluk dışı evliliklere engel olduğunu görmekteyiz. Ahıska Türkleri için Müslüman olmayan bir topluluktan yapılan evliliklerin

kabul görmesi neredeyse imkânsızdır. Ahıska Türklerinin topluluk inanç ve değerlerine olan bağlılıklarının son derece yüksek olması bu tür evliliklerin onaylanmamasının en önemli nedenidir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların büyük çoğunluğu Ahlat'ta yerel halk ile kurulacak olan evlilik bağından rahatsız olmayacağını ve evlilik yapmalarında bir sorun olmadığını ifade etmiştir. Ahlat'ı vatan toprağı olarak gören Ahıska Türkleri, aynı zamanda yerel halkın Müslüman olması ve Türkçe konuşmasının, kız/erkek çocukların yerel halktan biriyle evlenmesinde kolaylaştırıcı bir etmen olarak görülmektedir.

Görüşme yapılan katılımcılardan sadece biri (G5, erkek, 19 yaşında doğum yeri Ukrayna) yerel halktan biriyle evlenmeye sıcak bakmadığını ve sadece çok sevmesi durumunda yerel halktan biriyle evlenmeyi düşünebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

"Evleneceğim kişinin Ahıskalı olmasını isterim. Ahlat'tan biriyle evlenmek istemem açıkçası. Anlaşabilirsem, seversem tabi farklı da olabilir. Şu an düşünmüyorum yerel halktan biriyle evlenmeyi."

Katılımcı öncelikli tercihinin Ahıskalı biriyle evlenmek olduğunu ancak çok sevmesi durumunda Ahlat'ta yerel halktan biriyle evlenebileceğini söylemiştir. Bu tutum topluluk içi etkileşimin devam ettiğini ve ana vatan olarak gördükleri Türkiye'de olmalarına rağmen Ahıskalı olmanın (bu ifade daha çok bölgesel anlamda bir aidiyet ve köken algısının etkisini vurgulamaktadır) hala önemli olduğunu göstermektedir. Bölgesel bir aidiyet ve köken algısı ifade biçimi olan Ahıskalı olma durumu Ahıska Türklerinde etnisite anlamında bir farklılık anlamına gelmemektedir. Çalışma kapsamında daha önce de ifade edildiği gibi Ahıska Türkleri etnik köken olarak kendilerini sadece 'Türk' olarak tanımlamaktadırlar.

5.2.2.3. Din algısı

Ahıska Türkleri için din ve etnik köken genel olarak birlikte değerlendirilen ve aralarında belirgin farkın olmadığı kavramlardır. Ahıska Türkleri zorunlu göç serüvenleri boyunca hiçbir zaman dini algılarını değiştirmemiş, gittikleri her yerde kendilerini Türk ve Müslüman olarak tanıtmışlardır. Türk, Müslüman ve Ahıskalı olmak arasında fark olamadığının altını çizen Ahıska Türkleri bu bağlamda etnik, dinsel ve mekânsal kökenleri arasında da fark yoktur. Ahıska Türklerinin aidiyet algısını şekillendiren en önemli faktörlerden biri olan dini inanç ve pratikler hemen hemen her yerde Ahıska Türklerinin vazgeçmediği en hassas kavramlardır. Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların dini hassasiyetleri etnik kimlik ve dil ile ilintili olarak değerlendirilmiştir. Ahıska Türkleri için dini anlamda

yaşanabilecek her türlü kopuş, topluluk olarak bir kayboluşun habercisi olarak görülmüştür. Bu bağlamda özellikle topluluk içinde dini eğitimin devam etmesi üzerine durulmuş ve dini pratikleri yerine getirmek için her türlü fedakârlığı yapmışlardır.

Ahıska Türkleri için dinin yeni nesiilere öğretilmesi zorunlu göç süreçleri boyunca en fazla zorlandıkları alanlardan biridir. Yeni kuşakların özellikle 'Ruslet' olarak adlandırdıkları Rusya ve Ukrayna'da dinden uzaklaşarak Ruslaşması Ahıska Türklerinin en büyük korkuları olmuştur. Bir önceki bölümde analiz edildiği gibi yeni nesilleri gerek topluluk dışından evlenmelerine karşı çıkarak gerekse de küçük yaştan itibaren dini eğitim vererek topluluğa olan bağlarını her zaman güçlü tutmaya çalışmışlardır. Bu sayede de genç kuşakların topluluğa olan aidiyet algıları güçlü tutulmaya çalışılmıştır.

Ahıska Türkleri için dini hassasiyet daha çok Ukrayna ve Rusya'da önem arz etmiştir. Ancak Özbekistan'da yaşamlarını sürdürürken, Özbekistan'ın Sovyetler Birliğinin bir parçası olmasından dolayı resmî kurumlarda dini anlamda bazı zorluklarla da karşılaşmışlardır. Özellikle askerlik yapan erkek katılımcılar bu görevleri sırasında dini hassasiyet anlamında bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum daha çok Sovyetler Birliğinin uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Özbek toplumu ve Özbek yöneticileri ile ilgili bir sorun değildir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcıların din algısı üzerine verdikleri yanıtları dört başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla: (i) mezarlık, (ii) ezan sesi, (iii) dini eğitim ve (iv) dini pratikler olarak belirlenmiştir. İlk olarak Ahıska Türklerinin genel din algısı üzerinde durulduktan sonra bu alt başlıklar üzerinden Ahıska Türklerinin din algısı analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılardan G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) dini inancının kendisi için önemini şu şekilde belirtmiştir:

> *Allaha şükürler olsun da Müslüman yere geldik sonunda da Rus gibi olup gitmedik. Her zaman namazımızı kılıyorduk, kitabımızı (Kuran) okuyorduk. Allah şükürler olsun hatmimizi indiriyorduk. Biz Özbekistan'da yaşasak ta kendimize hiç Özbek demedik. Buraya kadar geldik her yerde kendimizi Ahıska Türkü olarak gördük. Dinimizi yitirmedik (kaybetmedik), dilimizi yitirmedik. Her vakit koruduk. Ruslet (Rusya ve Ukrayna'yı kastediyor) yerde de namazımızı kıldık kitabımızı okuduk.*

Ahıska Türkleri ana vatan olarak gördükleri Türkiye'den söz ederken 'Müslüman yer' vurgusunu her fırsatta yapmışlardır. Türkiye'nin ana vatan olarak görülmesinde sadece aynı kökenden gelmiş olmak veya aynı dine inanıyor olmak yeterli görülmemiştir. Özbekistan'da yaşarken Ahıska Türkleri için Özbeklerin Müslüman olmaları kendilerini Özbek olarak

görmelerine yeterli olmamış ve aynı dinden olmalarına rağmen Özbek toplumuna tam anlamıyla bir entegrasyon gerçekleşmemiştir. Türk ve Müslüman olmak arasında farkın olmaması bu bağlamda Ahıska Türkleri için bir kişinin kendisini 'Türk' olarak tanıttığı zaman, o kişinin zaten Müslüman olduğu sonucunun sorgulanmadan ortaya çıkacağı inancı vardır.

Ahıska Türklerinin dini inanç anlamındaki hassasiyetleri nesilden nesile aktarılan bir durumdur. Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar Ahıska'da doğrudan dinlerine zarar vermek maksadıyla birçok zorlukla karşılaştıklarını ifade etmişlerdir.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) aile büyüklerinden dinlediği bir anekdotta Ahıska'dan sürgün sırasında askerlere özellikle din görevlilerini öldürmeleri hususunda emir verildiğini ve bazı din adamlarının kaçarak Türkiye'ye geçtiğini şu şekilde ifade etmiştir:

"(...) Gürcistan'da (Ahıska'da) askerlere buyruk vermişler; molaları, hocaları, din öğretenleri öldürün, Müslümanlıklarını beraberinde götürmesinler diye. Gürcistan'da çok kaçıp Türkiye'ye geçenler olmuş o zaman öldürmesinler diye. Geceleri yürüyerek kaçıp Türkiye'ye kaçanlar olmuş."

Katılımcıya göre, Ahıska Türklerinin sürgün edilirken dinlerini yanlarında götürmesinler diye Sovyet askerlerine özellikle din adamlarını hedef almaları emredilmiştir. Bu sayede Ahıska Türklerinin asimile edilmesi amaçlanmıştır. Ahıska Türklerini Ahıska'dan sürgün etmenin temelinde güvenlik endişeleri olduğunu öne süren Sovyet yetkililerin asıl amaçlarının Türkiye sınırına yakın konumda olan Ahıska'nın Türk ve Müslüman kimliğinin yok edilmesi olduğu aşikârdır. Katılımcıya göre, asıl amaç Ahıska Türklerini farklı bölgelere, dağınık gruplar halinde yerleştirerek etnik ve dini kimliklerini yok etmek ve ana vatan Türkiye'ye olan bağlılıklarını koparmaktır.

5.2.2.3.1. Mezarlık

Din ve inanç sistemleri inananları için ortak bir birliktelik yaratan semboller bütünüdür. Aynı dini inancı paylaşan bireyler ortak bir mekân paylaşımı olmaksızın, farklı mekânlarda bu sembolleri tekrar yaratabilirler. Dini birliktelik ana vatanlarından veya ana yurtlarından ayrı kalmış veya ayrı bırakılmış etnik azınlık gruplarında farklı şekillerde ortaya çıkabilirken içinde bulundukları hâkim toplum ile kültürel etkileşim süreçlerini önemli biçimde etkileyebilir. Hâkim toplum ile var olan/olmayan dini inanç birlikteliği etnik azınlık grupları için hâkim toplum ile kurulan bağda önemli rol oynar. Bu bağlamda etnik azınlık grupları için vefat eden grup üyelerinin gömülme ritüelleri ve mezarlık seçimleri hâkim topluma

entegrasyonun ne ölçüde ve hangi seviyede olduğunu gösteren bir kıstas olarak değerlendirilebilir.

Mekân birlikteliğin olmadığı aynı inanç sisteminin mensupları bulundukları bölgelerde dini yeni kuşaklara aktarma konusunda sorunlar yaşayabilmektedirler. Küreselleşen dünyada farklı dinden bireylerin aynı toplum çatısı altında yaşamaları sonucu farklı din ve inançtan din görevlileri farklı ülkelerde ve toplumlarda görev yapmaktadırlar. Bu sayede farklı dinden topluluklar yeni kuşaklara dini inançlarını bu din görevlileri sayesinde öğretme imkânı bulabilmektedir. Ayrıca yeni nesillere dini bilgileri ve pratikleri topluluğun en yaşlı üyeleri öğretirler. Etnik azınlık gruplarında genç aile bireyleri çalışmak zorunda olduğundan çocuklarla ilgilenme görevi ailenin yaşlı üyelerine kalmaktadır. Yaşlı üyeler evde çocukların din, köken, dil eğitimlerini de bu dönemde verirler. Bu sayede kuşaklar arası aktarım ile topluluğun kültürel değerlerinin sürekliliği sağlanmış olur.

Ölüm gelmiş geçmiş bütün toplumlarda acıyı, kaybı ifade eder. Toplumlar birbirinden ne kadar farklılık arz etseler de ölüm karşısında duydukları duygu ortaktır. Ölüm ne kadar acı olursa olsun bütün canlıların kaçamayacağı bir sondur. "Ölüm beraberinde birtakım gelenek ve görenekleri, adetleri de ortaya çıkarmaktadır" (Bolçay, 2014). Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar öncelikle ilk sürgün yeri olan Özbekistan'da aynı dine inandıkları için belli bir noktaya kadar hâkim topluma uyum sağladıklarını bu bağlamda, örneğin kendilerine özgü farklı bir mezarlık oluşturmadıklarını ifade etmiştir. Ancak katılımcılar Ukrayna'ya ve Rusya'ya zorunlu olarak göç ettiklerinde topluluk halinde ayrı bir mezarlık oluşturduklarını ve defin işlemlerini kendi inançlarına uygun şekilde gerçekleştirdiklerini söylemişlerdir.

Ahıska Türklerinin özellikle Ukrayna'da dini anlamda yaşadıkları zorluklardan biri de ayrı mezarlık oluşturmaları olmuştur. Ahıska Türkleri Ukrayna'da kendilerine ait ayrı bir mezarlığı tamamen kendi imkânları ile oluşturmuşlar, her türlü bakım ve onarımını da kendileri yapmışlardır. Bu durumu G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da mezarlıklar vardı, biz dedik ki bu mezarlık bize olmaz, siz Hristiyan'sınız bir Türk'üz Müslümanız. Bize ayrı yer verdiler sonra biz orayı kapattık çevirdik etrafını, ölenlerimizi oraya gömdük. Harkov büyük şehir olduğu için orada cami vardı. Oranın imamı vardı negirdi (siyahi), evleri geziyordu orada çocuklara dinimizi öğretiyordu. Ahıskalılardan da hoca vardı ama azdı. Bir ev aldık orayı cami yaptık orada namazımızı kılıyorduk.*

Katılımcı Ukrayna'da siyahi bir din görevlisinin çocuklara dini eğitim verdiğini ve bu sayede dinlerini yeni nesillere aktardıklarını söylemiştir. Aynı zamanda Ukrayna'da hâkim toplum çoğunluk olarak Hristiyan olduğu için mezarlık olarak aynı yeri kullanmadıklarını ve topluluğa verilen yerin etrafını çevirerek kendilerine ait özel bir mezarlık yapmışlardır. Bu durum Ahıska Türklerinin dini anlamda köken algılarının güçlü olduğunu ve hâkim toplumla dini anlamda bir bağ kurmadıklarını göstermektedir.

Bir diğer katılımcı G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da dini yaşamını ve Ukrayna'da askerdeyken Hristiyanlığa ait uygulamaya maruz kalmasını ve bunun öncesinde komutanıyla girdiği diyaloğu şu şekilde anlatmıştır:

> *Biz okuldan gelirdik, babamız derdi bize evde Rusça konuşmayacaksınız derdi. Sadece Türkçe konuşurduk. Adetlerimizi, geleneklerimizi unutmadık. Cuma günleri birinin evinde toplanırdık orada namazımızı kılardık. Otururduk sohbet ederdik. Biz namaz kıldığımız da bize karışmazlardı. (...) Ben askere gittim Harkov'a orada komutan beni çağırdı dedi ki eğer istersen günde beş defa namazını kılabilirsin. Biz sana gereken zamanı vereceğiz. Bir tek asker de yemin töreninde su serpiyorlardı askerlerin üstüne. Ben o sırada oradan kaçtım uzaklaştım. Yine o komutan geldi dedi ki sen kaçma, dilinde yüreğinde Müslümansan bu su sana bir şey yapmaz, sen dur dedi. Büyük komutanlar var bana söz gelir dedi. Ben de durdum sonra su serptiler. Benim için bir şey ifade etmedi tabi ki.*

Ahıska Türkleri Ukrayna'da aileden gelen bir din ve dil eğitimi ile küçük yaşta tanışmaktadırlar. Bu eğitim sayesinde hem dillerini hem de dini inançlarını koruyabilmişlerdir. Dini eğitim sayesinde topluluk içinde düzenin sağlanması ve bireyler kendini disipline ederek topluluk düzeninin devam etmesi için gerekli kuralları öğrenir. Topluluk duygusunun canlı kalması aynı zamanda farklı toplum yapılarında varlığını sürdürmeye çalışan etnik azınlık grupları için varoluşsal güvensizliği ortadan kaldırır. Bu güvensizlik duygusunun ortadan kalkması aynı zamanda grup üyeleri arasında geleneklerin devamını sağlar ve en önemlisi farklı mekânlarda olmasına rağmen ana vatan ile olan bağın kopmasını önler.

Ahıska Türkleri bulundukları bölgelerde cami olmadığı için camiye dönüştürülen evlerde ya da topluluk içinden birinin evinde toplanarak dini pratiklerini yerine getirmişlerdir. Bu toplanmalar dini vecibeleri yerine getirmenin yanında topluluk duygusunun canlı kalmasını ve grup içi dayanışmanın güçlenmesine yardımcı olmuştur. Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere anne babası küçük yaştan itibaren evde Rusça veya Ukraynaca konuşmasına izin vermemiş bu sayede ailesi katılımcının dilini, dinini ve milliyetini (kökenini) unutmaması için çabalamıştır.

Ukrayna'da dini anlamda bir baskıyla karşılaşmadıklarını belirten katılımcı, askerde komutanları tarafından dini anlamda bir hoşgörü ile karşılanğını ve dini pratiklerini yerine getirirken herhangi bir sorun çıkmadığını ifade etmiştir. Yaşadığı bir anı üzerinden dini farklılıkları belirgin olarak deneyimlediğini belirten katılımcı, askerde görev yaptığı zaman yemin töreni sırasında Hristiyanlığa ait uygulamaların yapıldığını kendisinin buna uymak istemediği halde komutanının zor durumda kalacağından dolayı razı geldiğini söylemiştir. Görüşme yapılan Ahıska Türkleri arasında farklı bir dini pratikle en yakın münasebet bu durum olmuştur. Bu istisnai örnek dışında Ahıska Türkleri hiçbir zaman Hristiyanlığa ait herhangi bir dini uygulamaya uymamıştır. Katılımcı kendisi için yapılan Hristiyanlığa ait uygulamanın herhangi bir anlam ifade etmediğini sadece sevdiği bazı komutanlarının zarar görmesini istemediği için bunu kabul ettiğini belirtmiştir. Bu durumda dahi yapılan uygulamadan rahatsız olan katılımcı, dini hassasiyetinin yüksek olmasından dolayı sadece bir defalığına sevdiği komutanlarının zarar görmemesi için sessiz kalmıştır.

5.2.2.3.2. Ezan sesi

Ahıska Türkleri için dini anlamda Ukrayna'da yaşadıkları en büyük sorun ezan sesinden mahrum kalmaları olmuştur. Ahıska Türkleri dinlerinden hiçbir zaman vazgeçmemiş ve gittikleri her yerde dini pratiklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Kimi zaman pratik çözümler bulsalar dahi (ayrı mezarlık oluşturmak gibi) ezan konusunda herhangi bir çözüm bulamamışlardır. Ana vatan Türkiye'ye geldiklerinde yaşadıkları en büyük fark ezan sesine kavuşmuş olmalarıdır. Bu bağlamda ezan sesinin Ahıska Türkleri için ayrı bir anlamı vardır.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ezan sesinin kendisi için ne anlama geldiğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Geldim üç ay olmuştu, zorlanıyordum. İşim yoktu, kirayı ödeyemiyordum. Bir sürü sorunum vardı. O zaman düşünüyordum geri Ukrayna'ya gideyim tekrar sıfırdan başlayayım. O sırada ezan okunmaya başladı, o beni durdurdu. Dedim ben kalacağım memleketimde, aç olsam da kalacağım burada. Ben şimdi vatanım için canımı veririm. Artık Ukrayna'ya sevgi de kalmadı, aitlikte kalmadı. Orada da vardı çıkar için yanımda olan. Gerçekten beni seven bir ya da ikidir.*

Ahıska Türkleri için ezan sesi duymak bazı durumlarda Ukrayna'da yaşadığı rahatlığı bırakıp Türkiye'ye gelecek kadar önemli bir ayrıntı olarak görülmektedir. Katılımcı Türkiye'de yaşadığı zorluklar sonrasında Ukrayna'ya dönmek için kararsız kaldığı bir anda duyduğu ezan sesi sayesinde Ukrayna'da daha rahat bir hayat yaşama ihtimaline rağmen ezan sesinin orada olmamasından dolayı, katılımcı için ana vatanda kalmasında ikna edici neden olmuştur.

Ahıska Türklerinin ana vatanda yaşadıklarını anladıkları en belirgin fark ezan sesinin kamusal alanda duyulabiliyor olmasıdır. Bu durumu katılımcılardan G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna'yı da özlüyorum ama burası daha güzel. 27 sene yaşadık orada da birden geldik buraya kolay olmadı bizim için. Orada da yaşanmışlıklarımız var. Ama oraya ait hissetmedim kendimi hiçbir zaman, dinimiz bir değildir. Burada ezan sesini duyabiliyoruz. Orada (Ukrayna'da) cami vardı ama uzaktı. Ezan okumaya izin vermiyorlardı, camini içinde ezan okunurdu sadece, dışarı ses vermek yasaktı. Her zaman gidemiyorduk camimize. Burada cami hemen dibimizde ezan sesi hiç eksilmiyor. Ezan sesini duyunca vatanımda olduğumu hissediyorum. Dışarı çıkıyorum bizim gibi Türkçe konuşanları görüyorum mutlu oluyorum.*

Ahıska Türkleri Ukrayna'da evden çevirdikleri camide sadece evin içinde ezan okuyabilmişler, dışarda halkın duyabileceği şekilde ezan okumaya izin verilmemiştir. Bu durum Ahıska Türklerinin dini yaşamlarında Ukrayna'da eksiklik olarak görülmüştür. Ana vatana döndükten sonra istedikleri yerde namaz kılabiliyor olmaları ve ezan sesini rahatça her vakit duyabilmeleri, Ahıska Türklerinin ana vatanda olduklarını hissettiren önemli bir ayrıntı olarak değerlendirilmiştir. Katılımcı ezan sesini duyduğunda ana vatan ve Ukrayna arasındaki farkı daha rahat anladığını ve kendisi gibi konuşan ve inanan insanlarla birlikte olduğu için mutlu olduğunu ifade etmiştir.

5.2.2.3.3. Dini eğitim

Eğitim, informel olarak evde, kültürel olarak bireyin sosyal çevresinde, formel olarak da toplumun karmaşık eğitimsel düzenlemelerinde gerçekleştirilen düzenli bir sosyalizasyon sürecidir. Topluma veya topluluğa "yeni katılan bireyin topluma/topluluğa entegre olması ve devamlılığının sağlanması için bütün toplumlarda eğitim mevcuttur" (Aydın, 2013: 128). Hâkim toplum yapısı içinde etnik azınlık grupları kökenlerinden getirdiği farklılıkları yine topluluk içinde yeni nesillere öğreterek devamlılığı sağlamayı amaçlar. Bu gruplarda hâkim toplumdan farklı bir dine inandıkları durumlarda gelecek kuşaklara dinin aktarılması için dini eğitimin verilmesi en temel sorunlardan biri olmuştur. Etnik gruplar azınlık olarak bulundukları hâkim toplum yapılarında dini inançlarını kültürel etkileşimler sonucunda kaybetme riski ile karşı karşıya kalabilirler. Bu bağlamda görüşme yapılan Ahıska Türkleri için dini eğitimin sorun olduğu yerler daha çok Ukrayna ve Rusya olmuştur. Özbekistan'da yaşadıkları dönemde dini anlamda herhangi bir baskı veya sorun ile karşılaşmamışlardır. Özbek halkının çoğunluğunun Müslüman olmasından dolayı, Ahıska Türklerinin Özbekistan'da dini yaşam anlamında daha rahat bir hayat sürdüklerini söylemek mümkündür.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların Ukrayna'da yaşadıkları dönemde dini eğitimi vermede zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Katılımcılar dinlerini evlerinde veya topluluk içinde oluşturulan kurslar aracılığıyla öğrendiklerini ifade etmişlerdir.

G5 (erkek, 19 yaşında, doğum yeri Ukrayna) dinini öğrenme sürecini şu şekilde özetlemiştir:

"Küçüklüğümde cami vardı, ben dinimizi orada öğrendim. Amcamın oğlu imamlık yapıyordu Ukrayna'da asıl dini o öğretti bana."

Ahıska Türkleri Ukrayna'da genel olarak dini bir baskı ile karşılaşmamışlardır. Ancak ilk yerleştikleri dönemde bazı kısıtlamalar olduğu katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) aile büyüklerinden dini öğrenme sürecinde yaşadığı zorlukları şu şekilde anlatmıştır:

"Dinimizi yaşayamıyorduk oralarda, dinimizi bize nenelerimiz gizli gizli hayvan bağlanan ahırlarda öğretiyorlardı. Orada küçük çocuklara duaları ezberletiyorlardı. Ukrayna'da sonra mescit açtık, mevlit okuturduk. Bir tane ev aldık hep beraber orada onu mescit yaptık. Orada içeride ezan okuyup, namaz kılardık."

Katılımcıya göre; Ukrayna'ya ilk göç ettiklerinde dini bir hoş görü ile karşılaşmamışlardır. Aile büyüklerinin hayvan bağlanan ahırlarda küçük çocuklara yerel halktan kimsenin görmeyeceği şekillerde Müslümanlığı öğrettiğini ifade etmiştir. Katılımcı şartlar uygun hale geldikten sonra Ukrayna'da evden bozma bir cami (mescit) açtıklarını ve bu mescitte dini ibadetlerini yerine getirdiklerini söylemiştir. Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ahıska Türkleri her türlü zorluğa rağmen dini inançlarından vazgeçmemiş, her zaman Müslümanlığı yeni nesillere aktarmış ve ibadetlerini yerine getirmiştir.

Dinsel aidiyetin çok yüksek olduğu Ahıska Türkleri Ukrayna'da yerel halkla ilişkilerinde belli bir mesafede kalmışlardır. Dini inanç anlamındaki farklılığın arada mesafe yaratmasını G9 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Bize Ukrayna'da cami de dinimizi öğrettiler. Orada Kiev müftüsü gelir bize dinimizi anlatırdı. Ama ilk dini eğitimimizi anne babamızdan öğreniyorduk. (...) Ukraynalılarla da iyi anlaşıyorduk ama dinimiz ayrı olduğu için biraz zorluk çekiyorduk. Orada ezan duymuyorduk. Hayatımız kötü değildi ama insan yine de Müslüman toprağı istiyor.*

Katılımcı Ukrayna'nın başkentinde müftü bulunduğunu ve bu görevlinin bazı zamanlarda kırsal bölgelere gelerek dini eğitim verdiğini söylemiştir. Aynı zamanda diğer Ahıska Türklerinin de ifade ettiği gibi aile dini eğitimin verilmeye başlandığı ilk yerdir. Bu noktada kuşaklar arasında aktarım, dinin devamlılığı açısından son derece önem arz etmektedir.

Bir diğer katılımcı G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da dini yaşamını ve dini pratiklerini yeri getirme durumlarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna'da bir tane ev aldık onu camiye dönüştürdük. Dışarda ezan okuyamıyorduk yasaktı Ukrayna'da. İçerde caminin içinde ezanımızı okuyup, namazımızı kılıyorduk. Bayram olduğunda çıkıp sokakta bayram edemiyorduk, camiye gidiyorduk namazımızı kılıyorduk, içerde bayramlaşıyorduk. Sonra da mezarlığa gidiyorduk, kendimize ait mezarlığımız vardı. Rus mezarlığının yanında bize mezarlık verdiler. Biz de etrafını demirlerle kapattık. Orda ölenlerimize dua ediyorduk. Ama genel olarak dinimizi yaşamamızda sıkıntılarımız vardı. Ancak biz yine de çocuklarımızı okutuyorduk. Gerekli dini eğitimi veriyorduk. Harkov'da üniversitede gençlerimiz vardı, onlar hafta sonları geliyorlardı, çocuklarımıza kuran kursu eğitimi veriyorlardı. Elimizden geldiğince çocuklarımıza örfümüzü, âdetimizi, dinimizi öğretmeye çalışıyorduk.*

Ahıska Türklerinin Ukrayna'da dini anlamda hissettiği en büyük eksiklik kırsal bölgelerde yaşadıkları için yakın mesafelerde cami bulunmaması olmuştur. Ahıska Türkleri bu eksikliği evleri camiye çevirerek kapatmaya çalışmışlardır. Bir diğer önemli husus olan genç nesillere din, gelenek ve göreneklerin öğretilmesi ise daha çok aile büyüklerinin küçük yaştan itibaren verdiği eğitimler aracılığıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da geçirdiği 27 yıllık dönemde dini pratikleri yeni nesillere model alma yöntemi ile aktarılması yöntemini de kullanmışlardır. Dini ibadetler toplu olarak yapıldığından, küçük yaştan itibaren çocuklara ibadetlerde yer verilerek ve büyüklerini rol model alması sağlanarak Ahıska Türkleri dini pratikleri genç nesillere öğretmeye çalışmışlardır. Kuran öğretimi gibi özel ve derin bilgi gerektiren konularda ise daha çok imamlar öğretici olarak bulunmuşlardır.

G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da dini bayramları nasıl yaşadıklarını ve yeni nesillere din öğretimini şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da yaşadık, ama onların kültürlerini biz hiç almadık. Biz kendi kültürümüzü, Kurban Bayramımızı, Ramazan Bayramımızı, Kuranlarımızı hiç eksik etmedik. Orda (Ukrayna'da) üç dört köy arasında bir cami vardı. Oğullarımızı, çocuklarımızı oraya yollardık kuran öğrensinler, Cuma namazını kılsınlar, kültürümüzü yitirmesinler. Arası uzaktı bazen beş vakit namaza gidemezlerdi ama Cuma namazını elinde iş olsa bile hepsi giderdi. Vakit namazlarını da fırsat oldukça hep giderlerdi. Biz kendi dinimizi hiçbir vakit yitirmedik.*

İnanç sistemleri toplum veya topluluk içinde sürekliliği en fazla korunan kurumdur. Bu sürekliliğin temelinde yatan neden dinin tek başına sadece inanç olmaması, aynı zamanda toplum veya topluluklara ait olan gelenek, görenek ve kültürün devamlılığını sağlamasıdır. Ahıska Türklerinin dini yeni nesillere aktarma çabaları aynı zamanda kültürlerini aktarma çabasıdır. Küçük yaştan itibaren çocuklara verilen dini eğitim Ahıska Türklerinin topluluk

olarak hâkim toplum içinde varlığının devamını sağlaması anlamına gelmektedir. Bu sayede yeni nesiller topluluk içinde kalarak din, gelenek, görenek vb. gibi topluluğa ait tüm bilgileri öğrenmişlerdir. Bu durum Ahıska Türklerinin farklı toplum yapıları içinde varlıklarını sürdürmeleri açısından son derece önemlidir.

5.2.2.3.4. Dini pratikler

Dini pratikler toplum veya topluluk içinde sosyalizasyon süreci sonucunda üyelere öğretilir. Sosyalizasyon süreci topluluğun üyelerinin din algısına göre belirlenir ve yeni üyelere bu algı aktarılır. Paylaşılan dini inanç üyeler arasında dayanışmayı arttırdığı gibi üyelerin topluluğa olan bağlılığı da güçlendirir. Dini pratikler toplu olarak yerine getirildiği için bu anlamda birliktelik duygusu da üyelere aktarılır.

Araştırmanın özneleri Ukrayna'da yaşadıkları dönemde dini pratikleri belli bir ölçüde yapabilmişlerdir. Ana vatana geldikten sonra dini pratiklerin yerine getirilmesi anlamında yaşanan en büyük fark bu pratiklerin toplumun tamamı tarafından yapılması olmuştur. Ukrayna'da dağınık halde küçük gruplar halinde yaşayan Ahıska Türkleri dini ibadetlerini küçük gruplar halinde yapmışlardır.

G10 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna) Ukrayna'da dini bayramların nasıl yaşandığını ve Türkiye'ye geldikten sonraki farkı şu şekilde ifade etmiştir:

"Burada mesela bayramlarımız çok daha güzel geçiyor. Ukrayna'da da bayramlarımızı kutluyorduk ama sadece amcamlara gidiyordum o kadar. Başka bir şey yapmıyordum. Burada bütün evleri geziyorum bayramlarımız dolu, dolu geçiyor."

Dini pratiklerin topluluk duygusunu güçlendirmesi yönü farklı toplum yapılarında bulunan etnik azınlık grupları için daha elzem bir durumdur. Ahıska Türkleri dağınık halde yaşadıkları Ukrayna'da dini pratikleri yerine getirdiklerinde dahi bu topluluğun ve aynı zamanda varoluşsal güvensizlik hissinin ortadan kalkması daha az hissedilmiştir. Katılımcı Türkiye'de geçirdiği bayramlar ile Ukrayna'da geçirdiği bayramlar arasındaki en büyük farkın toplum veya topluluk içinde daha belirgin ve anlamlı bayramlar yaşadığını belirtmiştir.

Dini pratikler konusunda yaşanan bir diğer husus, Ahıska Türklerinin topluluk içinde öğrendiği dini bilgilerden bazılarının yanlış olduğunun anlaşılmasıdır. Ahıska Türkleri dini eğitimlerini genel olarak aile büyüklerinden aldığı için kuşaklararası aktarım nesiller boyunca ilk öğrendikleri şekilde devam etmiştir. Doğru bilinen ibadetlerin yanında yanlış

öğretilen ibadetler kuşaktan kuşağa aktarılarak olduğu gibi devam etmiştir. Bu durum bazı ibadetlerin yanlış yapılmasına neden olmuştur.

G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ana vatana geldikten sonra yanlış bildikleri dini öğretilerin olduğunu anladığını şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da yaşarken kendi camimiz vardı içerde ezanımızı okuyorduk namazımızı kılıyorduk. Buraya geldik hemen yanımız da cami var, evden çıkıp namazımı kılıp gelebiliyorum. Şehirde olsam cami var, hemen gidip namazımı kılabiliyorum. Ukrayna'da yoktu. Bizim için namaz kılmak sorun oluyordu. (...) Burada camimizde imamımız var, Allah affetsin bazı yerlerde yanlış kılıyormuşuz. İmamımız bize doğrusunu gösteriyor. Bilmezden yanlış etmişiz.*

Ahıska Türkleri yaşadıkları her yerde dinlerini unutmamışlar ve kuşaklararası aktarım ile dini inançlarının devamını sağlamışlardır. Ancak dini genç kuşaklara öğretme anlamında yaşanan bazı yanlış uygulamalar ve bilgiler kuşaklar arası aktarımın güçlü olduğu Ahıska Türklerinde süreklilik göstermiştir. Bu yanlış bilgi ve uygulamalar ancak Ahlat'a yerleştikten sonra din görevlileri tarafından düzeltilmiştir. Din, bir inanç sistemi olmasının yanında toplumun veya topluluğun kültür, örf ve adetlerinin devamlılığını sağlaması açısından önemli bir kültürel bellek aktarıcısıdır. Ahıska Türkleri dini inançlarını etnik kökenlerinden ayırmamışlardır. Türk ve Müslüman olmak arasında fark olmadığını ifade eden Ahıska Türkleri kültürlerini bu iki faktörden bağımsız görmemişlerdir. Hem dini hem de etnik kökenlerine olan bağlılıklarını sürdürerek kendilerine ait özel bir kültür yaratımı gerçekleştirmişlerdir.

5.2.2.4. Köken algısı

"Askerdeyken 7000 adamın içinde Türküm diye bağırıyordum."

Genel olarak dünyada hemen hemen her toplum kendi yerinde kök salmış, her birinin kendi özel kültürü ve toplumsal yapısı olduğu çeşitli ülkeler şeklinde temsil edilmektedir. Bu ülkeler kendi içinde farklı etnisite, köken, dil, din, kültür algılarına sahiptir. Giddens'a (1993: 253) göre etnik durum (köken algısı), "belli bir topluluğu veya toplumu, öteki grup veya toplumlardan ayıran kültürel pratikler ve bakış açılarına göndermede bulunan ve kendilerini hâkim toplum içindeki öteki üyelerden kültürel bakımdan farklı" görmektir. Ahıska Türkleri sürgün edildikten sonra ve zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri tüm ülkelerde kendilerini Türk olarak tanıtmışlar ve bu tanımlamadan hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir. Türk sözü şahıs, boy, millet, arazi, ülke adı olarak uzun zaman diliminde çok geniş coğrafyalarda kullanılmış ve günümüzde hala kullanılmaktadır. Türk kelimesi geniş anlamda ve dar anlamda olmak üzere iki farklı anlamda kullanılmaktadır. Türk sözü

geniş anlamda, “günümüzde Türkiye merkez olmak üzere Dünya üzerinde birçok topluluk ve devleti içine alan bir kavram olmuş, dünyanın dört bir tarafına yayılmış, milyonlarca nüfusu ifade eden” bir söz haline gelmiştir (Durmuş, 2017: 46). Diğer yandan dar anlamda Türk sözünü kullandığımızda ise daha çok Anadolu coğrafyasında yaşayan Türk nüfusu ve kültürü ifade etmektedir.

Bu bağlamda Ahıska Türklerinin Özbekistan’da kendilerini Türk olarak Özbeklerden farklı olarak görmesi ve yine Özbeklerin Ahıska Türklerini farklı bir etnisite olarak değerlendirmesi temelde bu ‘Türk’ algısı farklılığından kaynaklanmaktadır. Ahıska Türkleri genel olarak Kars, Ardahan ve Artvin gibi Ahıska’ya yakın yerlerden göç etmişlerdir ve etnik köken olarak Osmanlıyı ve Anadolu Türklüğünü ve kültürünü temel almaktadırlar. Ahıska Türklerinin Özbekistan’da etnik köken olarak kendilerini farklılaştırmalarının asıl nedeni de bu durumdur. Hem Ahıska Türkleri hem de Özbekler geniş anlamda aynı etnik kökenden gelmelerine rağmen (Türk kelimesinin geniş anlamı), Ahıska Türklerinin kendilerini Türk olarak tanıttıklarında dar anlamda Türkiye’yi etnik köken olarak kabul ettiklerini ve ‘Anadolu Türklüğüne’ referans gönderdiklerini anlamaktayız.

Hâkim toplum yapıları içinde etnik azınlık gruplarının üyeleri doğum ile birlikte bu grubun kültürel, dilsel ve dini inancın yapıcı ögeleriyle dünyaya gözünü açar. Bu ögeler toplumsal aktörlerin içinde yaşadığı topluluğun sahip olduğu ayırt edici unsurlarına göre şekillendirir. Bu bağlamda etnik köken bir bakıma doğuştan getirilen aidiyet algısına (duygusuna) dayanmaktadır. Ahıska Türkleri köken algısı inşa sürecinde Ahıska’dan sürgün ile başlayan ve köken sorgulamasında Ahıska öncesine giden bir topluluktur. Hâkim toplum içinde bulunan etnik azınlık toplulukların üyeleri kendi tercihleri dışında kökenleri dolayısıyla bazı aidiyet, statü, yaftalama vb. gibi hazır kalıplarla dünyaya gelirler. Bu köken algısı topluluk üyelerinin diğerlerinden farklı olarak “biz” duygusu etrafında kendilerini bütün bir grup olarak görmeleri ve topluluk olarak kendilerini farklı bir biçimde şekillendirmeleri anlamına gelmektedir. Köken algısı etnik azınlık grupların hâkim toplum içinde varlıklarını sürdürmede en fazla referans alınan kavramdır. Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca ortak kökenlerine olan bağlılıklarından vazgeçmemişlerdir.

Egemen toplum içinde varlığını sürdüren etnik azınlık grupların kısmen tanındığı ya da hiç tanınmadığı veya yanlış tanındığı durumlarda bu gruplar hâkim toplumun üyelerinin algıladığı şekilde biçimlendirilir. Bu nedenle hâkim toplum içinde bu gruplara yönelik aşağılanan ya da sevilmeyen bir imaj varsa bu topluluklar bütün olarak yaftalanır ve gerçek durum farklı yansıtılabilir. Böyle durumlarda; “köken kültüre başvurmak etnik azınlık

gruplarına veya bireylere öz saygılarının devamı konusunda yardımcı olmaktadır" (Castles ve Miller, 2008: 53). Ahıska Türkleri özellikle zorunlu göç süreçleri boyunca her zaman kendilerini Türk olarak tanıtmışlar ve Türkiye'yi vatan olarak görmüşlerdir. 1989 yılında yaşanan Fergana Olaylarından sonra bu Türk topluluğuna Ahıska ön adı eklenerek Ahıska Türkleri olarak tanımlanmış ve bu tanımlama süreklilik kazanmıştır. Bu tanımlamadan görece rahatsız olan Ahıska Türkleri, bu tanımlamanın kısmi de olsa bir ayrımcılığı (ötekileştirmeyi) temsil ettiğini düşünmektedir.

Hâkim toplum yapıları içinde farklı sosyolojik azınlık grupları karşılaşmış olduğu ötekileştirmeler veya aşağılamalardan dolayı köken arayışına girme eğilimindedir. Bu köken arayışı sonucunda "etnik azınlık grupları büyükbabalarının ve büyükannelerinin kültürlerini öğrenir, etnik mahallelerini ziyaret eder, geleneksel yemeklerini öğrenir, atalarından kalan örf, adet ve törenleri teşhir ederek, gururla yüceltirler" (Doytcheva, 2009: 35). Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca hâkim toplum tarafından asimile edilemeyecek etnik azınlık grubu olarak görüldüğü için bu toplumlar tarafından yabancı olarak yaftalanmıştır. Ahıska Türkleri bu yaftalamalar ve karşılaşmış olduğu diğer ötekileştirmeler karşısında köken arayışına girerek köklerini keşfetmeye başlamışlardır. Bu köken arayışı Ahıska Türklerini sürgün yeri olan Ahıska öncesine götürerek atalarının gelmiş olduğu Anadolu coğrafyasına ulaştırmıştır.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar Sovyetler Birliği döneminde özellikle etnik kimliklerinden dolayı bazı zorlamalarla karşı karşıya kaldıklarını ve kökenlerine olan bağlılıklarından vazgeçmeleri yönünde baskı gördüklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar Özbekistan'da yaşadıkları dönemde köken algılarının farklı olmasından dolayı kendilerini Özbek olarak tanıtmadıklarını sadece Ahıska Türkü ifadesini kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu ayrım etnik bir ayrım olmaktan çok farklı bir topluluk olarak Ahıska'dan getirdikleri yaşam tarzlarını, kültürlerini sürdürme çabası olarak görülmektedir. Ahıska Türkleri yaşadığı trajediler ve Ahıska'dan sürgün edilmelerini topluluk hafızasında canlı tutarak bu acı olayların zihinlerde devamlılığını sağlamak için kendilerine ait özel bir kültür oluşturmuşlardır. Köken olarak aynı etnisiteye bağlı olmalarına rağmen Ahıska Türkleri kendilerini 'Ahıska'dan sürgün edilme ve zorunlu göç süreçleri' üzerinden ortak bir köken algısı yaratmışlardır. Bu bağlamda Ahıska Türkleri için köken Ahıska (Osmanlı toprağı olan Ahıska) olarak nesiller boyunca aktarılmıştır.

G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) 'Ahıska Türkü' olarak yaşadığı zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

Özbekistan'ın ilk gittiğimizde hiçbir kötü olay yoktu. Özbekistan'da kavgalar başladıktan sonra her şey. Olaylar (Fergana Olayları) başladığında bize nasıl trene asılıp geldiniz öyle de geri gidin diyorlardı. Ben orada doğdum nasıl gideyim. Benim doğum yerim Özbekistan'dır. O zaman da bana kendini Özbek olarak tanıt diyor. (...) Özbek yazsa belki kalmamıza izin verirlerdi ama kimse istemedi, kimse Özbek yazılmadı. Herkes Ahıska Türkü yazıldı. Biz Ahıska Türkü olmakla hep gurur duyduk. Bir kere doğdum, bir kere öleceğim neden değiştireyim, hiç korkmadım her yerde de söyledim.

Özbekistan'da Fergana'da çıkan olayların altında yatan nedenler kültürel farklılıklar gibi görünse de temelinde ekonomik anlamda yaşanan zorluklar yatmaktadır. Özbek ve Ahıska Türkleri ortak bir etnisiteden gelmelerinden dolayı kültürel anlamda birçok benzerliklere sahiptir. Ahıska Türkleri Özbekistan'da yaşadığı dönemde sahip olduğu kısmi farklılıkları sürdürmek için kendilerini farklı bir topluluk olarak tanıtmış ve bunu zorunlu göç süreçlerinde bütün ev sahibi ülkelerde sürdürmüşlerdir. Katılımcıya göre, yaşanan trajediler Ahıska Türklerinin köken algısını değiştirmemiş, gittikleri yerlerde 'Türk' olarak yaşamaya ve kendilerini Türk olarak tanıtmaya devam etmişlerdir. Bu Türk algısı daha çok Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe yapılan bir göndermedir.

Katılımcıların Anadolu Türklüğüne olan bağlılıkları ve dar anlamda oluşturmuş oldukları Türk algısı gittikleri her yerde sürekliliğini korumuştur. Ahıska Türkleri bu algılarını değiştirmeye yönelik birçok uygulamaya da maruz kalmışlardır. Bu uygulamalar karşısında katılımcılar geri adım atmamış köken algılarını değiştirmemişlerdir.

G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Ahıska'dan sürgün edildikten sonra başlayan köken algılarını değiştirmeye yönelik hareketleri şu şekilde anlatmıştır:

Ben büyüdüm pasaport aldım, askere gittim. Soranlara hep Türk derdim. Bana diyorlardı ki bizde Sovyetlerde Türk yoktur. Askerde bir ben derdim Türk'üm diye, diğer herkes Sovyet derdi. (...) O kadar yer yaşadık. Elin yeri, elin köyü, elin evi vatan olmaz. Zorla hiçbir yeri vatan diye kabul edemezsin. (...) 70 senesinden sonra, bizler vatan sahibi olmak için Moskova'ya adam yolluyorduk. Kendimde gittim Moskova'ya iki kere. Gittim, beni otele almadılar. Otele gittim, pasaportu verdim. Baktı dediler ki; yer yoktur. Benim arkamda duran kişinin pasaportunu alıp onu otele aldı. Ben dedim ki madem yer yoktur ona nasıl verdiniz. Oradan biri geldi dedi ki; bize tembih ettiler, Türklere yer vermeyeceksiniz. Geri gitsinler. Onlar buraya vatan istemeye geliyorlar. Biz onlara vatan vermeyeceğiz. Sonra beni aldı orada bir Yahudi kadın vardı, ihtiyar. Kaçak olarak onun odasında kaldım bir gece. Orada anladım ki bizlere ayrımcılık ediyorlar. Türk olduğum için çok horlandım. Moskova'da öyle iş oldu. Ama ben saklamadım her yerde söyledim ben Türk'üm diye. Milleti mi değişimiyim hiç. Allah etmesin. (...) Askerliğe gittim, yemin töreninden sonra. Öyle yatakhane de yatıyordum. Oraya bir komutan geldi, dedi ki; ben telgraf makinelerinde çalıştırmaya adam istiyorum. Bende yazıldım. Aradan bir zaman geçti, komutan geldi isimleri saydı. Ben yoktum aralarında. Ben dedim ki; beni neden almadınız? Dedi ki; ben bilmem onu benden büyük komutan bilir. Gittim büyük komutana sordum. O komutan bana dedi

ki; bilir misin? Türkiye'de senin kimsen var mı? Ben dedim kimsem yok. Orada bana dedi ki; sen Türk olduğun için seçilmedin. Bende dedim; gidip ben valizimi toplayayım, döneyim eve. Komutan şaşırdı neden dedi? Ben de dedim ki; beni askere aldınız, eğitim verdiniz, tüfek verdiniz, fişek verdiniz. Madem ben Türk'üm ben döneyim evime, neden askerlik yapayım burada. Komutan şaşırdı, yok oğlum, olur mu öyle şey, sen yemin ettin. Sen bizim askerimizsin gibi sözler söyledi. Ben de dedim; tamam ben yemin ettim ama siz bana güvenmiyorsunuz. Ben gideyim dedim. Komutan şakayla beni geçiştirdi. İşte sen bizim için önemlisin, berberlik yapıyorsun bize gibi şeyler dedi. Öyle geçti gitti o da.

Ahıska Türkleri Sovyetler Birliğindeki diğer topluluklarla aynı görevleri yerine getirmelerine rağmen yönetim anlamında ayrımcılığa uğramışlardır. Bu ayrımcılık Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere kökenlerine olan bağlılıklarından kaynaklanmıştır. Ahıska Türkleri etnik kökenlerini hiçbir zaman unutmamışlar ve gittikleri her yerde kendilerini tanımlamada kaynak almışlardır. Ahıska Türkleri Sovyetler Birliği döneminde yaşadıkları ayrımcılıklara zaman zaman kurdukları dernekler aracılığıyla tanınma çabalarını resmi makamlara iletmeye çalışmışlar ancak bu anlamda da engellemelerle karşılaşmışlardır. Katılımcı kendi deneyimlerine dayanarak bu engellemelere tanık olmuştur. Moskova'da otele bile alınmayan katılımcı kaçak yollarla bir gece konaklayabilecek yer bulmuştur.

Resim 5.4. Ahıska Türkleri görüşmeler için Moskova'da

Kaynak: www.ahiska.org.tr

Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri yerlerde kimlik tanımlamalarında sadece 'Türk' ifadesini kullandıkları görülmektedir. Ahıska terimi daha çok kendini mekânsal anlamda belirtmede kullanılmıştır. G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Ahıska Türkü tabirini ilk olarak nasıl duyduğunu şu şekilde anlatmıştır:

> *Ben Türk olmakla hep gurur duydum. Ahıska Türkü demedim ben zaten, önce Türküm dedim. Bizlere Ahıskalı diyorlar ya, savaş zamanında ben yeni doğmuşum. Babamı savaşa götürmüşler, gelmedi. Annemle birlikte beni sürgün ettiler. Bizi Ahıska'dan çıkarıp Özbekistan'a döktüler ya o yüzden bize Ahıska Türkü diyorlar. Yoksa biz kendimize Ahıska Türkü demezdik. Türk'üz derdik.*

Katılımcıya göre Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Özbekistan'a ilk yerleştiklerinde kendilerini Türk olarak tanıttıkları için sürgün edildikleri yer olan Ahıska'yı belirtmek maksadıyla ilk defa kendilerine Özbekistan'da Ahıska Türkü betimlemesi yapılmıştır. Özbekistan'a sürgün edilmeden önce Ahıska Türkleri kendilerini tanımlarken (tanıtırken) Ahıska Türkü tabirini kullanmamış sadece 'Türk' olarak tanıtmışlardır. Bu Türk ifadesi daha çok Anadolu Türklüğüne olan bağlılığa yapılan bir vurgudur. Ahıska Türkü tabiri Türk gruplar içinde mekânsal anlamda nerede yaşadıklarına yapılan bir göndermeden öteye gitmemiştir. Ahıska'nın mekânsal kökene kaynak olmak dışında bir anlamı yoktur.

Görüşme yapılan bir diğer katılımcı G32 (erkek, 30 yaşında doğum yeri Özbekistan) Ahıska Türkü ifadesiyle ilgili olarak hissettiklerini şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukraynalı arkadaşlarım vardı, onlara kendimi Türk olarak tanıtıyordum. Bize bu Ahıska Türkü adını 89'uncu senesinde vermişler. Bizler 89'uncu seneye kadar Ahıska sözünü bilmezmişiz. Biz kendimizi sadece Türk olarak görüyormuşuz. Babam derdi; biz "Türk'üz" Ahıska geldiğimiz yer. Ukrayna'da zaten bize hiç Ahıska Türkü demiyorlardı. Biz hep sadece Türk'üz diyorduk. Şimdi buraya geldik, siz bize Ahıska türkü diyorsunuz ya, biz de size uyuyoruz. Biz aslıda sadece Türk'üz. Dedelerimiz Ahıska'da yaşamış. Biz onu kendimizi tanımlamada kullanmadık. Gittiğimiz her yerde biz Türk'üz dedik sadece. Sen şimdi Ahıska Türkü diyorsun, ben şimdi yok desem incinirsin diye sana yok ben Ahıska Türkü değilim, sadece Türküm demiyorum. (…) Ukrayna'da 23 sene yaşamışım, bir kere dememişim ki ben Ahıska Türküyüm. Ben hep kendimi Türk olarak tanıttım. Ukraynalılar bizi Türk olarak biliyor. Bize ilk haber "Türkiye Cumhuriyeti Ahıska Türklerini alıyor" diye geldi, dedik Ahıska dese de oldu, bizi alıyor ya Ahıskalı olduk biz de. Biz o vakte kadar Türk'üz diyorduk, Ahıskalı demiyorduk. Orada kimliğimizde de sadece Türk yazıyordu, Ahıska Türkü yazmıyordu zaten.*

Katılımcıların ifadelerine göre; Fergana Olayları çıkana kadar Ahıska Türkü tabiri çok fazla kullanılan bir ifade değildir. Özbekistan'da olaylar çıktıktan sonra televizyonlarda gösterilen olaylar sonrasında Ahıska Türkleri tabiri kullanılmaya başlanmış ve sonrasında bu tanımlama devam etmiştir. Aile büyüklerinden sadece Türk olduklarını, çıkış yerlerinin

(sürgün yerinin) Ahıska olduğunu dinleyerek büyüyen katılımcılar, Ahıska Türkleri denildiğinde kendilerinin farklı bir Türk grubu gibi gösterilmek amacıyla söylendiğini düşünmekte ve bu yüzden bu ifade pek hoşuna gitmemektedir. Ahıska Türkleri Ukrayna'da yaşadığı dönemde de kimliklerinde Ahıska Türkü değil, sadece Türk yazmıştır. Ana vatana dönüş için haberin *'Türkiye Cumhuriyeti Ahıska Türklerini alıyor'* diye gelmesi ilk başlarda farklı gelse de ana vatana dönecek olmanın verdiği mutlulukla bu durum çok fazla rahatsız edici karşılanmamıştır.

Ahıska Türklerinin etnik kökenlerine olan bağlılıkları askerlik gibi kutsiyet atfedilen vatan görevinde daha açık bir şekilde görülmektedir. G22 (erkek, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türk olmasından dolayı Türk bayrağı altında askerlik görevine her zaman hazır olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

> *Yabancı yerde alıştırana kadar, soruyorlar, sen kimsin? Nerelisin? Merak ediyorlar, biz kimiz. Nasıl olsa da Rus memleket. Biz yabancıyız. Onlar Müslüman millet değil, Hristiyan millet. Ben kendimi "Türk" olarak tanıtıyordum hep. Kendi Türklüğümü, dilimi, milletimi unutmadım hiçbir zaman. (...) Ben Ukrayna'da bir buçuk sene askerlik yaptım, burada beni tekrar askere çağırsalar giderim. Bu bayrağın altında her yere giderim.*

Katılımcı etnik kökenine olan bağlılığının yanında vatan algısı ve bayrak sevgisiyle, askerlik gibi Türk toplumları için kutsal görev olarak kabul edilen bir görevi ihtiyaç olması halinde hiç düşünmeden tekrar yapmaya hazır olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, Ahıska Türklerinin ana vatana bağlılığı etnisite algısı ile birleştiğinde bayrak ve vatan savunması için hazır olduklarını göstermektedir.

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde köken algılarına bağlı olarak kendilerini tanımlamışlar ve topluluk olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Bu süreçte Ahıska Türkleri diğer gruplar ve hâkim toplum karşında "biz" duygusu geliştirmiştir. Bu biz duygusu aynı zamanda ontolojik güvensizliğe karşı bir çözüm çabası olmuştur. Bu bağlamda Ahıska Türkleri biz duygusunu paylaştığı bireylere karşı her zaman güven duymuştur.

G34 ortak etnisiteyi paylaştığı bireylere karşı olan yaklaşımını şu şekilde anlatmıştır:

> *Buraya geldik, kendimi vatanımda gördüm. Ben buraya ait hissettim her vakit. Ben Türk'üm gittiğim hiçbir yerde kendime başka millet demedim. Ben Türk'üm, Türkiye benim vatanım. Her zaman ben Türk adına, hoşnut oldum. Kim geldi bana dedi, ben Türk'üm ben onu kardeşim bildim.*

Katılımcı daha önce hiç tanımadığı biriyle tanıştığında Türk olduğunu öğrendiğinde karşısındaki kişiyi kardeşi olarak göreceğini, çünkü aynı kökenden geldiği için karşısındaki

kişinin biz duygusunun bir parçası olduğuna inanmaktadır. Ahıska Türklerinde biz duygusunu paylaşmak için aynı etnik kökene sahip olmak yeterlidir.

5.2.2.5. Ahıska Türklerinin dil ve kültür hayatı

Farklı toplum yapılarında olmalarına rağmen etnik azınlık gruplarından birinin üyesi olarak dünyaya gelen bireyler her şeyden önce o topluluğun parçası olabilmesi için toplulukla bütünleşmek yani bu topluluğun kültürünü, düşünme biçimini ve yaşantısını hâkim toplumundan bağımsız olarak benimsemek durumundadır. Ancak bu şekilde birey o topluluk içinde yabancı olmaktan kurtulabilir ve içinde doğduğu topluluğun kültürüne ve milli değerlerine yabancılaşmadığını (örneğin dilini konuşarak) kanıtlayabilir. Diğer yandan, farklı toplum yapıları içinde bulunan etnik azınlık grupları hâkim toplumun dilini öğrenmek durumdadırlar. Her topluluk için geçerli olan asgari yaşam gereklilikleri, hâkim toplum ile sosyalizasyon sürecine girmelerini zorunlu kılmaktadır. Bu sosyalizasyon için gerekli olan ilk şart 'dil'dir. Hâkim toplumun dilini öğrenmeden gündelik hayatı sürdürmek etnik azınlık gruplarının üyeleri için son derece zordur. Yeni nesiller içinde doğdukları topluluğun parçası haline gelebilmeleri için öncelikli olarak dilini öğrenmeleri gerekmektedir.

Katılımcıların dil ve kültür bağlarının güçlü olmasının nedenlerinden biri aile içinde ve kendi aralarında Türkiye Türkçesi konuşmaya dikkat etmeleridir. Hatta bazı durumlarda aile ve topluluk içinde birbirlerini uyarmaya kadar giden davranışlarda bulundukları görülmüştür. Diğer önemli bir neden de topluluk dışından evlenmeye sıcak bakmamaları ve bu sayede doğan çocukların anne ve babaları aracılığıyla sürekli Türkiye Türkçesini dinleyerek büyümeleridir. Gelişen kitle iletişim teknolojileri sayesinde son dönemlerde yaygınlaşan uydu sistemiyle Türk televizyon kanallarını izlemeleri Türkiye Türkçesini görsel anlamda da takip etme imkânı vermiştir.

Ahıska Türkleri ana dillerini yeni kuşaklara sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri her yerde öğretmiştir. Okulda ve sokakta diğer topluluklardan arkadaşlarıyla farklı dillerde konuşmalarına rağmen topluluk içinde ve özellikle aile hayatında genç kuşakların farklı dil konuşmasına izin verilmemiştir. Bu sayede Ahıska Türkleri zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde yeni doğan çocuklara dil aracılığıyla kültürlerini aktarabilmişlerdir. Dil konusunda gösterdikleri hassasiyet özellikle dini inanç anlamında bozulmalara neden olabileceği korkusundan kaynaklanmaktadır. Dili unutma/konuşmama ile başlayan değişimin devamında din değiştirmeye kadar gidebileceği korkusu bu durumun asıl nedenidir. Bu sebeplerden dolayı Ahıska Türkleri özellikle yeni nesillere anadillerini öğretme konusunda son derece hassas olmuştur.

Toplum ve topluluklara ait tüm değerlendirmelerde bireyler için anlamlı hayat tarzları sağlayan şey kültürdür. Bu bağlamda kültür belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanlara aittir ve ortak bir dile dayanır. Hâkim toplum içinde toplum/toplulukların deneyimlerini kuşaklar arasında aktarması için dil önemli bir araçtır çünkü dil aracılığıyla toplumun/topluluğun kültürü kodlanarak (sözlü hale getirilerek) yeni nesillere aktarılır. Paylaşılan ortak değerler, tutumlar, ortak köken ve en önemlisi kültür bireylerin ve toplulukların entegrasyon sürecinde bütünleşme çabası için önemli bir etkendir. Farklı toplum yapılarında bulunan etnik azınlık grupları için anadillerini konuşmanın kültür aktarıcısı olarak işlevsel bir yönü vardır.

Ahıska Türkleri için hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da anadillerine verdikleri önem kendilerini diğer topluluklardan farklı bir şekilde konumlandırmalarını ve aynı zamanda hâkim toplumla girdikleri sosyalizasyon süreçlerini belirlemiştir. Ahıska Türkleri her iki toplumda da hâkim toplumun dilini öğrenmişler ancak bu dilleri kullanmayı yerel halk ile zorunlu durumlar ile sınırlandırmıştır. Ahıska Türkleri için topluluk içinde kültürün devamını sağlamak her şeyden önce anadili konuşmak ile başlamıştır. Kültürlerini devam ettirmek için önemli toplanmalar olan düğün, cenaze, doğum gibi örf, adet ve geleneklerin en yoğun yaşandığı durumlarda Ahıska Türkleri kendi örf, adet ve geleneklerinden vazgeçmemişlerdir. Bu bağlamda Ahıska Türklerinde kültürel anlamda bir kopuş yaşanmamıştır. Sağır'ın (2012: 201) Karadenizli Türkler üzerine yaptığı araştırmada; "Karadenizli Türkler için geleneklerin yaşatıldığı en önemli törenlerin düğün ve evlenme törenleri olduğu ve Kırgızistan'da yaşayan Karadenizli Türklerin büyük çoğunluğunun düğün geleneklerini yaşatabildiklerini" söylemiştir. Kırgızistan'da düğünlerin tıpkı Karadeniz'de olduğu gibi yapılmaya çalışıldığını; düğünlerde horon oynama ve kemençenin en başat eğlence ve kültürel motif olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Kırgızistan'da yaşayan Karadenizli Türklerde kültürel anlamda bir kopuş yaşanmamıştır.

Geçen 72 yıllık süreçte Ahıska Türkleri yeni nesillere örf, adet, kültür, dini inanç ve en önemlisi Türkçeyi öğretmişler ve bu aktarım sayesinde Ahıska Türkleri dillerinin kaybolmasının önüne geçmişlerdir. Benzer çalışmada Kırgızistan'da yaşayan Karadenizli Türklerin hemen hepsi Türkiye Türkçesi bilmektedir (Sağır, 2012). Türkiye'den uzakta farklı bir coğrafyada Türkiye Türkçesini yaşatmaları, Karadenizli Türklerin ana dillerini koruma noktasında hassas davrandıklarını göstermektedir. Özbekistan'da 45 yıl gibi uzunca süre kaldıkları için görüşme yapılan katılımcıların büyük çoğunluğu Özbekistan'da doğmuş ve ilköğretimlerini Özbekistan'da tamamlamışlardır. Bunun yanında okul dışında da Ahıska

Türkleri günlük hayatlarını sürdürecek kadar Özbek Türkçesi ve Ukraynaca öğrenmişlerdir. Bayraktar (2016: 285) çalışmasında "Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğunun Türkçe ve Rusça konuşmanın yanında sürgün ve zorunlu göçler sonucu bulundukları ülkenin yerel dilini öğrendiğini ve sosyal hayatın her alanında bu dilleri yerine göre kullandıklarını belirtmiştir". Bu bağlamda "Ahıskalı Türklerinin eski Sovyet ülkelerinde Türkçe ve Rusçanın yanında yerel dilleri ve yerel kültürleri (Kazak, Kırgız, Özbek, Azerbaycan vb. gibi) bilen/konuşan ender topluluklardan biri olduğunu" ifade etmiştir (Bayraktar, 2016: 285).

Araştırma kapsamında görüşme yapılan bütün katılımcıların öğrendikleri ilk dil ana dilleri olan Türkiye Türkçesidir. Türkçe Ahıska Türklerinin anadili olduğu için yeni doğan çocuklar evde küçük yaşlarda Türkçe öğrenmişlerdir. Bunun yanında konuşmayı bildikleri farklı diller de vardır. Çalışma kapsamında bütün görüşmeler Türkiye Türkçesi konuşularak yapılmıştır. Bunun yanında katılımcı onay ve katılımcı bilgilendirme formları dâhil tüm formlar Türkiye Türkçesi hazırlanmıştır. Ayrıca katılımcıların tamamı Türkçe isimlere sahiptir.

Ahıska Türklerinin çocuklarına Türkçe öğretmeleri gelenek, görenek ve dini inançlarını öğretmeleri ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu durumu G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde açıklamaktadır:

"Biz zaten doğduk, doğmadık sürgünlerde geçti hayatımız. Dilimizi yitirmedik, dinimizi yitirmedik, örf, adetlerimizi unutmamışız. Çocuklarımızın hepsi de dilimizi biliyor, dinimizi biliyor, Kuran kitaplarını okuyabiliyor, namazlarını kılıyorlar."

Ahıska Türklerinde dil öğretimi, din ve kültür aktarımı ile birlikte gerçekleşmiştir. Katılımcı sürekli göç etmek zorunda kaldıklarını belirterek anadillerini kaybetmemenin zorluğuna vurgu yapmaktadır. Dilini kaybetmediğini ve Türkçeyi çocuklarına öğrettiğini vurgulayan katılımcı, çocuklarının namaz kılmasını ve Kuran okumasını kültürel aktarımın unsurları olarak görmektedir.

Dil ve kültür arasında yakın bir ilişki vardır. Kültür dil aracılığı ile aktarılır ve kültür dile kelimeler katarak o dili diğer dillerden ayırır. Ahıska Türkleri anadillerini kültürlerinin bir parçası olarak görmüşler ve zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde etnik kökenlerine olan bağlılıklarının bir göstergesi olarak anadillerini korumuşlardır. G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) dil ve kültür algısını şu şekilde ifade etmiştir:

Biz Rusya'da da yaşadık, Ukrayna'da da yaşadık, Özbekistan'da da yaşadık ama hiçbir yerde dilimizi yitirmedik. Kendi kültürümüzü, kendi âdetimizi yitirmedik. Özbekçe konuşuyorlardı, biz yine de Türkçe konuşuyorduk Özbekistan'da. Kendi içimizde Türkçe konuştuk her yerde. (...) Adetlerimiz ayrıydı ama benzerliklerde vardı. Mesela bizim bayramlarımız birdi, Özbekistan Müslüman devletiydi sonuçta. Ancak düğünlerimiz ayrıydı. Onların bazı adetleri bizden farklıydı.

Katılımcı Özbekistan'da Özbek halkının Müslüman olmasından dolayı ortak kültürel ögelerin olduğunu ancak bu ortak ögelerin dini bayramlar ve ibadetlerden öteye geçmediğini söylemiştir. Özbekistan'da yerel halkın Müslüman olması ve 45 yıl gibi uzun bir süre Özbekistan'da yaşamalarından dolayı Ahıska Türklerinin en fazla Özbek kültürü ile etkileşim yaşamalarının temel sebebidir.

Ahıska Türkleri kültürel değerleri sürdürmek konusunda en fazla Ukrayna'da zorlanmışlardır. Bu zorluğun sebebi resmî kurumlardan gördükleri baskı değildir, Ukrayna'da dini inanç farkı aynı zamanda kültürel değerlerin bazı boyutlarda çatışması anlamına gelmektedir. İnanç sistemleri insanlık tarihi boyunca toplumları ve kültürleri en fazla etkileyen faktör olmuştur. Bu bağlamda Ahıska Türkleri Ukrayna'da dini inanç farklılığından dolayı kültürel değerlerini sürdürme noktasında zorlanmışlardır.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamı Ukrayna'da dini inanç farklılığından doğan kültürel farklılıkların kimi zaman yanlış anlaşılmalara kimi zaman da yerel halkla olan ilişkilerin zarar görmesine yol açtığını ifade etmiştir. G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) dil ve kültür algısını şu şekilde anlatmıştır:

Şimdi ben özlemiyorum, biz farklıyız. Onlarda içki var. Onlarda kadınlarda içiyor, erkeklerde içiyor. Ben sevmiyorum, istemiyorum o yüzden. İçiyorlar gelip sarılıyorlar. Olmuyor ki öyle, ben sevmiyorum. Dostum olduğu için git demekte olmuyor. Ben de günaha giriyorum onlar yüzünden. Bazen diyordum da kokuyorsun git uzak dur benden diye, ama onlar yine de gelip sarılıyorlardı, seviyorlardı. Onlar domuz yiyorlar insan kötü oluyor. (...) Biz gittiğimiz hiçbir yerde kültürümüzden vazgeçmedik. Onların kültürünü içimize sokmadık. Kendimizin âdetini, kendimizin yemeğini koruduk. Onların yemeklerini etmedik (yapmadık). Onlar (Ukraynalılar) o kadar günleri (bayramları) olurdu, çağırırlardı bizi, biz gidince bir şey yemezdik. Domuzdan ederlerdi, biz de onların yemeğinden uzak dururduk. Her ne kadar domuz yok yiyebilirsiniz dediyseler de yemezdik. Kendimiz yapsak, gözümüzle görsek belki ama bilemezdik ki içinde ne var, o yüzden onlarınkinden (Ukraynalılarınkinden) çekiniyorduk. Bazen onlar (Ukraynalılar), biz yemeklerini yemiyoruz diye inciniyordu. Siz bizi saymıyorsunuz, beğenmiyorsunuz derlerdi. Alırdık bizde pastaların kenarından yer gibi yapardık, ne yapalım. Tek onlar incinmesin diye. Her zaman kendimizinkini koruduk. (...) Özbekistan'da okula gittim, orada Özbekçe öğrendim. Arkadaşlarım vardı; Tacik, Kazak, Rus. Onlardan da bu dilleri öğrendim. Ama sadece Özbekçe ve Rusça yazmayı biliyorum. Özbekistan'da okula gittiğimde öğretmişlerdi. Onun dışındaki dilleri konuşabiliyorum sadece. Ukrayna'da 29 yıl durdum, orada unuttum tabi konuşmayı biraz. Ben her yerde Türkçe konuştum ama kendi aramızda

da hep Türkçe konuşuyorduk. Hiç başka dil sokmadık aramıza. Yaşı küçük olanlarımız Rusça konuşuyor bazen, onlar Ukrayna'da okula gittikleri için Ukrayna dilini öğrendiler yazmayı. Ama hepsinin Türkçesi de iyidir. Güzel Türkçe konuşurlar. (...) Ama biz oturduğumuz zaman hep Türkçe konuşuyoruz, niye başka milletin dilini konuşacakmışım. Özbekistan'da Türkçe konuşuyorlardı, benziyordu bizim dilimiz, onlar bizim dilimizi öyle seviyordu ki, konuştuğumuzda mutlu oluyorlardı.

Her etnik azınlık grubun kendine özgü yemek kültürü vardır. Her grubun damak tadı, yemek tercihleri birbirinden farklıdır. Bir yöreye ait yemekler zaman içinde o topluluğun temel kültürel değerlerinden biri olur (Kalaycı, 2011: 38). Katılımcıya göre Ukrayna'da içki ve yemek konuları yerel halk ile kurulan iletişimde en hassas konular olmuştur. Yerel halk ile ilk yerleşim aşamasından sonra olumlu ilişkiler kurulmuştur. Ukraynalılar zaman geçtikçe Ahıska Türklerine karşı olan önyargılarından kurtulmuşlardır. Çeşitli özel günlerde ya da toplanmalarda Ukraynalıların alkollü bir şekilde Ahıska Türklerine yaklaşması onları sevmeye çalışması ve yemeklerde domuz eti olup olmadığına dair şüphe Ahıska Türklerinin mesafeli durmasına yol açmıştır. Bu durum bazı Ukraynalılar tarafından yanlış anlaşıldığı için Ahıska Türklerinin bu tutumunu kişisel algılayanlarda olmuştur.

Bir diğer katılımcı G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da anadilini konuşmasından dolayı yerel halk ile yaşadığı sorunu ve kültürel değerlerine olan bağlılığını şu şekilde ifade etmiştir:

Biz oralarda bir evde oturup televizyondan Türkiye'yi izlerdik, vatanımızı Türkiye olarak görürdük. Hiçbir zaman oralara kendimizi ait görmedik. Televizyon izlerken kendimizi Türkiye'de sanırdık. Oralarda yaşadık dillerini öğrendik ama onlardan olmadık çünkü onların dili başka, dini başka, bayramları başka biz onları uymadık. Ama bize kötü davranmıyorlardı yine de. Biz Özbekistan'da da yaşadık evde Türkçe konuştuk, Ukrayna'da da yaşadık evde Türkçe konuştuk. Mesela öyle olurdu ki şehre çıkardık eltiler, sokakta birbirimizle hep Türkçe konuşurduk. Öyle olurdu ki onlar diyordu; Türkçe konuşmayın, siz bize küfür mü ediyorsunuz. Biz de diyorduk ki: biz size ne için küfür edelim, biz kendi dilimizi konuşuyoruz. (...) Biz onlardan bir şey öğrendik yine de ama örf adetlerimizi değiştirmedik. Belki biraz yemeklerini almışızdır o kadar.

Hâkim toplumlarda farklı etnik azınlık gruplarından gelen bireyler kendi aralarında anadillerini konuştuklarında hâkim toplumun üyeleri bu durumu yanlış anlayabilmektedirler. Katılımcı yakın akrabalarıyla Ukrayna'da sokakta alışveriş yaptığı sırada Türkçe konuşmasından dolayı yerel halktan bazı kişilerin rahatsız olduğunu ve farklı değerlendirdiğini söylemiştir. Bu durum kültürel değerlerin gündelik hayatı şekillendirmesinden dolayı bazı düğün, bayram ve yeme içme adetlerinde de ortaya çıkmıştır. Ancak Ahıska Türkleri kendi gelenek ve göreneklerini sürdürmekten vazgeçmemişlerdir.

Ahıska Türklerinin dil ve kültürel değerlere olan bağlılığını Ahıska'dan sürgünü yaşayan katılımcı G21 (erkek, 79 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde anlatmaktadır:

> *Biz o a kadar yer gezdik biz sadece dil öğrendik onun dışında başka hiçbir şey öğrenmedik. Bize onlardan bir şey lazım değil ki. 3 sene askerlik yaptım. Başka milletlerden arkadaşlarım oldu, çok oldu. Kazakistan'da yaptım askerliğimi, komutanlarımız hep Rus'tu. Bizimle beraber başka Rus askerlerde vardı, ama onların kültüründen bir şey katmadım kendime. (...) Özbek, Tacik, Kazak, Rus dilini söyleyebilirim. Ana dilim Türkçe hep Türkçe konuştum ama. Yaşadığımız yerlerde hep özümüzü koruduk. Ne domuz eti yedik evimizde ne onların verdiği yemeği aldık yedik evimizde. Hep kendi örfümüzü âdetimizi koruduk.*

Katılımcı Ahıska'dan sürgün edilmeleriyle başlayan ve sonrasında zorunlu göç süreci boyunca içinde yaşadıkları toplumların sadece dilini öğrendiklerini bunun dışında kültürlerine herhangi bir şey katmadıklarını ifade etmiştir. Ahıska Türkleri yerel halk ile olan ilişkilerinde hâkim toplumun dilini kullanmalarına rağmen topluluk hayatında ve özellikle ev hayatında her zaman anadillerini konuşmuşlardır. Kültürel etkileşim süreçlerinde topluluk içinde farklı kültürlerden uzak durmuşlardır.

Ahıska Türkleri zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde kültürel değerlerine olan bağlılıklarını sürdürmüşler ve bu süreklilik genel olarak ölüm, cenaze, düğün gibi kültürel değerlerin en yoğun şekilde görüldüğü törenlerde uygulanmıştır. Özellikle geleneklerin devamlılığı düğün gibi ailelerin birleşmesi ve cenaze gibi grup halinde olmanın zaruri olduğu durumlarda gelenek, görenek ve kültürel faktörlere bağlılık daha fazla olmuştur.

Görüşme yapılan katılımcılardan G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) düğün geleneklerini ve kültürel değerlerin sürekliliğini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Biz gittiğimiz her yerde düğünlerimizi eksik etmemişiz. Rusya'da da Özbekistan'da da düğünlerimizi hep kendi kültürümüze göre ettik. Özbekler Müslüman ama onların kendi adetleri var. Bizim adetlerimizden farklı. Biz kendi toyumuzu hep kendimize göre ettik. Biz bir yerde Kuranımızı, hatmimizi, Ramazan Bayramımızı, düğünlerimizi eksik etmedik. (...) Onlara (Rus, Ukraynalı ve Özbeklere) kız verip almak etmedik. Kendimizin dilinde ve dininde gittik, Allaha şükür. Rusların bayramları vardı. Onlar kendi bayramlarında çalışmazlardı. Bizim bayramımız değil ki biz derdik ki hadi çapaya tarlaya çalışmaya. Onlar bizi aşağılardı. Siz farklısınız derdi. (...) Adım Türkçe ama Ukrayna'ya geldiğimizde Ukrayna adıyla yazmışlar pasaporta. Pasaportumu kimseye göstermiyordum. Şimdi geldim buraya kimliğim çıktı. Öz adımı geri yazdırdım kimliğime. Orada da öz adımı kullanıyordum ama pasaportta farklı yazıyordu.*

Katılımcı Ukrayna'ya yerleştikleri ilk zamanlarda ismi pasaporta Ukraynaca yazıldığı için pasaportunu kimseye göstermemiş, bu durumdan kendince utanç duymuştur. Gündelik hayatta Türkçe ismini kullanmış hiçbir zaman Ukrayna dilinde verilen ismi

benimsememiştir. Ana vatan Türkiye’ye geldikten sonra ilk yaptığı şey ismini kimliğine Türkçe yazdırmak olmuştur. Katılımcı ayrıca, göç ettikleri yerlerde yaşamlarını Türk örf, adet ve geleneklerine göre sürdürdüklerini belirtmiştir.

Bir diğer katılımcı G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna’da düğünlerini nasıl yaptıkları ile ilgili şu şekilde açıklama yapmıştır:

“Orada Ahıskalı müzisyenler vardı. Düğünlere onlar gelirdi hep, Ahıska’ya özgü müzikler çalıyorlardı.”

Göç süreci tek yönlü bir süreç olmakla birlikte göç eden topluluklar kendi kültürlerini göç ettikleri yerlere götürürler. Ahıska Türkleri Ukrayna’da ve başka ülkelerde düğünlerinde Türk kültürüne ait müziklerle eğlenmişler yabancı müziklerden uzak durmuşlardır. Ukrayna’da Ahıskalı müzisyenler sayesinde düğünlerini Türk örf ve adetlerine göre yapabilmişlerdir.

Resim 5.5. Ahıskalı müzisyenler

Kaynak: www.ahiska.org.tr

Ahıska Türkleri zorunlu göç süreçleri boyunca dil ve kültürel değerlerini gittikleri her yere götürmüşlerdir. Dil, din, gelenek ve görenekler anlamında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye olan bağlılıkları Ahıska Türklerinin Türk kültüründen kopmasının önüne geçmiştir. Katılımcılar farklı dilleri öğrenmelerinin yanında her zaman Türkçe konuştuklarını ve Türk kültürüne olan bağlılıklarını sürdürdüklerini belirtmişlerdir.

G23 (kadın, 51 yaşında, doğum yeri Özbekistan) göç ettikleri ülkelerde dil öğrenme sürecini ve Türkçeye olan bağlılığını şu şekilde ifade etmiştir:

"Biz o kadar yer gezdik, hep Türkçe konuşuyorduk. Ben Özbekçe, Rusça, Ukrayna dilini, Azerice konuşmayı biliyorum ama evde hep Türkçe konuşuyorduk. Çocuklarımız okulda Rusça okuyorlardı ama evde Rusça konuşturmuyorduk. Hep Türkçe konuşturlar."

Ahıska Türkleri küçük yaştan itibaren çocukların topluluk ve aile yaşantısında farklı dilleri konuşmalarına izin vermemişlerdir. Bu sayede yeni nesiller Türkçeyi unutmamış kendilerinden sonra gelen kuşaklara aktara bilmiştir. Ukrayna'da doğan Ahıska Türkleri ise okul hayatına Ukrayna'da başladıkları için Ukraynalı arkadaşlarından etkilenmiş ve yaşıtları ile daha fazla Ukraynaca konuşmaya başlamışlardır. G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durum ile ilgili olarak şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *Gittiğimiz her yerde kendi aramızda kendi dilimizi konuştuk. Ama onların dilini de öğrendik. Özbekçe olsun, Rusça olsun, Ukraynaca olsun hepsini öğrendik. Onlarla konuşurken onların dilinde konuşurduk ama kendi aramızda hiç onların dilini kullanmadık, hep Türkçe konuştuk. Kendi dilimizi, âdetimizi yitirmedik. Çocuklarımız bazen şimdi Ukraynaca konuşuyorlar kendi aralarında, ama ben evde izin vermiyorum. En çok ben onlar için seviniyorum. Ukrayna'da yitip gitmediler. Vatanlarında okuyacaklar artık; dillerini, adetlerini, dinlerini unutmayacaklar. En küçük oğlum ilk geldiğimizde Ukraynaca konuşuyordu, şimdi Türkçe konuşuyor öğrendi iyice burada.*

Bir diğer katılımcı G17 (kadın, 34 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ailesinden Türkçe konuşma ve kültürel ögelere bağlılık konusunda dinlediği öğütleri ve ana vatana geldikten sonraki deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Biz yaklaşık 72 yıl; dinimizi, dilimizi değiştirmemişiz, yabancıya kız vermemişiz, kendimizi kapatmışız. Genel olarak kendimizi sakladık, sahip çıktık birbirimize. Bütün bunları aşıp geldik biz ana vatanımıza. Türkçe konuştuk biz hep. Ukrayna'da evde hep Türkçe konuşuyorduk. Anam babam derdi yitirmeyin dilinizi, evde başka dil olmayacak. Geldik ki buraya, hep Türkçe konuşuyoruz başka dil konuşmayız. (...) Gittiğimiz her yerde Türk olarak gösterdik kendimizi. Biz âdetimizi, örfümüzü yitirmemişiz hiçbir yerde. Kendimiz Türk'üz, vatanımız Türkiye. Biz hiç oralara ait olamadık. Yaşadık, dilini öğrendik ama hiç oralara ait olamadık. Özbeklerle bizim dinimiz birdi, ama Türkiye başkaydı bizim için. Burası bizim vatanımız. Özbeklere Türki millet diyorlardı ama biz hiçbir vakit onları kabul etmedik. Kendimize Özbek*

demedik. Bizim adetlerimiz buraya uyuyor ama onların adetlerine uymuyor. Onların adetleri başka bizim adetlerimiz başka.

Ahıska Türklerinin kültürel değerlerine olan bağlılıkları hususunda yaşanan çatışmalar dışında Ukrayna'da yaşadıkları bölgedeki yerel halk ile karşılıklı olumlu ilişkiler içinde olmuştur. Bu olumlu ilişkiler özellikle dil konusunda da kendini göstermiştir. Çalışmaya katılan katılımcıların tamamı Ukraynaca konuşmayı bilmektedir. Ukrayna'da yaşadıkları bölgelerde bazı katılımcılar komşularının merakı üzerine yerel halktan öğrenmek isteyen kişilere Türkçe öğretmiştir.

G10 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Ukrayna'da komşularımız vardı onlar biliyordu zaten bizim Türk olduğumuzu bilmeyenler de sorduğunda söylüyordum. Komşularımız hatta merak ediyordu bizim dilimizi öğrenmek isteyenler de oluyordu. Bazı arkadaşlarıma biraz Türkçe öğrettim hatta orada ben. (...) Buraya geldiğimden beri ne Rusça ne de Ukraynaca konuşmadım. Bazen arkadaşlarım Ukraynaca soru soruyor. Ben onlara Türkçe cevap veriyorum. Neredeyse unuttum o dilleri. (...) Burada bazı konuşma şivelerimiz benziyor. Ahlat'ta Azericeye benzeyen bir Türkçe konuşuyorlar. Bizim konuştuğumuz Türkçe de biraz öyle bu benim çok hoşuma gitmişti. Aynı dili konuşuyoruz demiştim.

Katılımcı görüşme yapılan katılımcılar arasında yaş olarak en genç olanlarından biridir. Ukrayna'da doğmuş olmasından dolayı küçük yaştan itibaren yerel halktan arkadaşları olan katılımcı, zamanla arkadaşlarının merakı üzerine bazılarına Türkçe konuşmayı öğretmiştir. Bu durum dil anlamında etkileşimin karşılıklı olduğu anlamına gelmektedir. Yaş olarak genç olmasına rağmen anadiline olan bağlılığı son derece yüksek olan katılımcı, ana vatanına geldiğinden beri hiç Ukraynaca veya Rusça konuşmadığını hatta bazı arkadaşlarının Ukraynaca soru sorduğunda bile onlara Türkçe cevap verdiğini ifade etmiştir. Ahlat'a ilk geldiğinde yerel halkın konuştuğu dilin anadillerine olan şive anlamındaki yakınlığından çok memnun olan katılımcı, dil anlamında yaşanan farkın ortadan kalkmasından dolayı mutlu olmuştur. Ahıska Türkleri anadillerine olan bağlılığı ana vatanlarına geldiklerinde dil anlamında sorun yaşamalarının önüne geçmiştir. Çünkü bütün katılımcılar Türkiye Türkçesini bilmektedir.

G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) dil konusundaki düşüncelerini şu şekilde açıklamıştır:

"Dilimiz aynı geldim buraya evde konuştuğum dili konuşuyorum dışarı çıksam da. Bir diğeri de camiler, ezan sesi duyuyorum burada. Bayramlarımız, adetlerimiz, geleneklerimiz her şeyimiz aynı. Bu yüzden Türkiye benim vatanımdır."

Ahıska Türkleri en fazla anadillerini konuşmakta ve kültürlerini yaşamakta zorlanmışlardır. Ana vatana geldikten sonra yaşadıkları en büyük rahatlama bu iki durumda gözle görülür olarak fark edilmiştir. Ahıska Türklerinin ana vatana kavuşmasının üzerinden iki yıl geçtikten sonra katılımcılar gündelik hayatlarında sokakta ve yerel halk ile ilişkilerinde konuştukları dil ve yaşadıkları kültürün aynı olmasından duydukları mutluluğu belirtmişlerdir.

5.2.2.6. Kimlik algısı

En temel anlamda kimlik bir varlığın diğer varlıklar ile olan aynılık özelliklerine bağlı olarak tanımlanabilir. Bu aynılık özellikleri bireylerin toplumsal hayatta diğer gruplar veya bireyler tarafından tanınabilir kılan özellikleri ile açıklanır. Bu tür bir kimlik tanımı toplum veya toplulukların benzerlikleri üzerinden kimlik algısının inşa edilmesidir. Ancak günümüz toplumlarında paylaşılan aynılıklar son derece azdır. Bu durumda toplumsal aktörler kimlik algılarını aynılıklar üzerinden değil farklılıklar üzerinden inşa etmektedirler. Günümüz toplum yapılarında sosyolojik azınlık grupları farlılıkları üzerine odaklanmaktadır. Farklılıkların devamlılığı artan mobilizasyon ve gelişen kitle iletişim teknolojileri sayesinde daha kolay bir hal almıştır.

Hâkim toplum yapılarında bulunan sosyolojik azınlık gruplarının üyeleri diğer toplumsal aktörler gibi kendilerini oluşturan yaratıcı bireylerdir ve bütün toplumsal aktörler gibi kültür taşıyıcıdırlar. Bu kültür taşıma bulundukları hâkim toplumlarla girdikleri sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak sürekliliğini sürdürür. Bulunduğu hâkim toplum içinde etnik azınlık grupları kökenlerine bağlılığını arttırarak kimlik algılarını bu köken algısına bağlı olarak şekillendirilmektedir. Bu tür kimlik tartışmaları sosyal kimlik kavramını gündeme getirmiştir. Sosyal kimlik kavramı bir yönüyle içermeyi diğer yönüyle de dışlamayı gerekli kılar. İçermeyi gerekli kılar çünkü farklı toplum yapıları içinde varlığını sürdürmeye çalışan topluluklara kimlik verir ve bu topluluklar içinde üyeler aynılık taşıdıkları ölçüde topluluğun parçasıdırlar. Dışlamayı gerekli kılar çünkü bu toplulukların üyeleri diğerlerinden farklıdırlar, paylaştıkları aynılıklar ölçüsünden diğerlerinden farklılaşırlar.

Ahıska Türklerinin Ukrayna'da kimlik algılarını şekillendiren kavramlar din, köken algıları ve kültürleri olmuştur. Ahıska Türkleri bu anlamda topluluk içinde kendilerine sosyal kimlik oluşturmuşlardır. Bu kimlik kapsamında Ahıska Türkleri kendilerini üyesi oldukları topluluğa bakarak tanımlamıştır. Aynı zamanda Ahıska Türkleri zorunlu göç süreçleri boyunca hâkim toplumlar içinde farklılıklarını sürdürerek bu toplumlardaki konumlarını diğer gruplara/topluluklara bakarak belirlemişlerdir. Ahıska Türklerinin içinde yaşadıkları

toplumlardan bağımsız olarak topluluk içinde oluşturdu sosyal kimliğini topluluğa katılan yeni üyeler topluluk içinde doğmuş olmalarından dolayı hazır bulurlar. Bu bağlamda kimliğin sosyal boyutu da içinde bulunduğu hâkim toplum yapısından bağımsız olarak bireyin kendisini ait hissettiği toplumsal grupların manevi değerleriyle olan bütünleşmesine bağlı olarak inşa edilir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar bulundukları hâkim toplumlarla kısmi bir sosyalizasyon sürecine girmişlerdir. Bu noktada Ahıska Türklerinin kimlik algıları sosyal kimliklerine ve köken algılarına olan bağlılıkları çerçevesinde şekillenmiştir. Ahıska Türklerinin köken algısı Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe dayandığı için kendilerini Türk olarak tanıttıklarında aslında burada vurgulanan Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüktür. Örneğin Özbekistan'da aynı etnisiteden gelmelerine rağmen kendilerini Türk olarak tanıtmaları Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğü ifade etmeye yöneliktir.

G4 (kadın, 78 yaşında, doğum yeri Ahıska) kimlik algısını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Hesap kitap her yerde var. Bu dünyada da var, öbür dünyada da var. Ben nasıl yalan diyeyim. Ben her yerde Türk'üm dedim. Dedem yapı ustasıydı Ahıska'da. Ben her yerde bunu söyledim. Atalarımı söyledim. İğnenin yıldızından öte her yerde hesap kitap var, nasıl yalan diyeyim. Özbekistan'da zaten biliyorlardı. Bizi vagona doldurup, götürüp döktüler. Onlarda biliyorlardı bizim nereden geldiğimizi. Bizim milleti vagondan döküp köy köy dağıttıklarını.*

Ahıska Türkleri sürgünden sonra kimliklerini terk etmemişler, tam tersine yaşadıkları acı olaylar kökenlerine olan bağlılıklarını arttırmıştır. Katılımcı Ahıska'dan sürgün edilip Özbekistan'a götürüldüklerinde yerel halkın Ahıska Türklerinin nereden geldiği hakkında az da olsa bilgiye sahip olduğu için, kendilerini farklı tanıtmanın doğru olmadığına inanmamaktadır. Sürgün gibi düzensiz ve plansız bir şekilde gerçekleşen hareketler toplu olarak yapıldığı için Ahıska Türklerinin Özbekistan'da yerel halk tarafından tanınmaması ve yerel halkın Ahıska Türklerinin farklı olduğunu bilmeleri beklenen bir durumdur. Ahıska Türkleri ilk yerleşim aşamalarında kendilerini tanıtmaktan ziyade nasıl bir topluluk olduklarını göstermekle meşgul olmuşlardır.

G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da ilk yerleşim aşamalarında kim oldukları ve nasıl bir topluluk olduklarını yerel halk tarafından bilinme sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

"Bana dediklerinde sen hangi milletsin dediklerinde, bende Türküm diyordum. Orada bizim millet yaşadıkça kendini anlatmış. Çoğu yerde artık biliyorlardı, Türk kimdir? Nasıl millettir?"

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde kimliklerini saklamamışlar, bulundukları hemen hemen her ortamda Türk olduklarını ifade etmişlerdir.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Rusya'da askerlik yaptığı sırada yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekistan'da yaşarken beni Rusya'ya askere götürdüler. İki sene askerlik yaptım Rusya'da. İki kişi gittik Türk olarak. Orada askerde sıraya girdik. Bize soruyorlardı; milletiniz nedir? Ben diyordum Türk. Benden geçti, yanımdaki de dedi ben de Türk'üm. Orada komutanlar dedi ki bu Türkleri ayırın, bir tane kalsın. Diğer Türk'ü aldılar başka yere verdiler. Onlar hiçbir zaman istemediler bir yerde Türk çok olmasın.*

Sovyetler Birliği döneminde askerlik yapan katılımcıya göre askerlik yaptığı sırada komutanların iki Türk'ün yan yana gelmesinden rahatsız olduğunu, iki Türkün birlikte olduğunda kökenlerine daha fazla bağlı olacaklarını, kimliklerini değiştirmelerinin zor olacağından ayrı kalmalarını istediğini belirtmiştir. Kozmopolit bir dönem olan Sovyetler Birliğinde 16 farklı bölgeden gelen askerlerin sorun yaratmadığını ancak komutanların iki Türk kökenli askerin yan yana gelmesinden rahatsız olduğu görülmektedir.

Ahıska Türkleri özellikle askerlik yaptıkları dönemlerde etnik kökenlerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmışlardır. G32 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) askerlik yaptığı sırada Türk olarak kimliğini ifade ettiğinde diğer askerlerin kendisine bakışını şu şekilde ifade etmiştir:

"Ukrayna'da askerlik yaptım ben. Askerdeyken 7000 adamın içinde Türküm diye bağırıyordum. Bana gülüyorlardı diğer askerler. Ukrayna'da Türk demek çılgın demek. Bin kerede diyordum ki, iyice akıllarında kalsın diye."

Askerlik yaptığı dönemde katılımcı kimliğini saklamadığını ve hangi şartlar altında olursa olsun kendisini Türk olarak tanımladığını belirtmiştir. Ahıska Türkleri kimliklerini saklamamışlar ve ilk yerleşim aşamasında yaşadıkları bölgelerde kendileri hakkındaki ön yargıyı zamanla kırmışlardır. Bu süreçte yaşanan zorluklar Ahıska Türklerinin etnik kimliklerine olan bağlılığını arttırmıştır.

Ahıska Türkleri kimliklerini Ukrayna ve Özbekistan'da grup halinde yaşadıkları ülkelerde gizlemedikleri gibi Türk nüfusunun çok az ve tarihsel olarak siyasi sorunların olduğu Ermenistan'da da etnik kimliklerini saklamamışlardır. G9 (kadın, 57 yaşında) Ermenistan'da yaşadıkları dönemde kimlik algısını şu şekilde anlatmıştır:

"Biz gittiğimi her yerde söyledik biz Türk'üz diye, Ermenistan'da da saklamadık, bize nasıl davransalar da biz Türklüğümüzü hiç unutmadık."

Katılımcının ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreçleri boyunca köken algılarına bağlı olarak kimlikleri şekillenmiştir. Hâkim toplum yapıları içinde farklılıklarına olan bağlılıkları son derece güçlü olan Ahıska Türklerinin şartlar ne olursa olsun ön yargılara aldırmadan Türk olduklarını gizlememişlerdir. Katılımcı Ermenistan gibi Türk kimliğini taşımanın son derece zor olduğu ülkede bile Türk olduğunu unutmamış kendilerine yapılan haksızlık, aşağılama ve ötekileştirmelere aldırmadan kökenine olan bağlılığını devam ettirmiş, Ermenistan'da da kendisini Türk olarak tanımlamaya/tanıtmaya devam etmiştir.

5.2.2.7. Aidiyet

"27 yıl Ukrayna'da bir tane ağaç dikmemişim. Bu ağaç büyürse meyvesinden yerim diye düşünmemişim. İki yıl oldu buraya geleli, ektiğim meyvenin (ağacın) sayısı yok"

Toplumsal aktörlerin aidiyet algısı bireylerin din, dil, etnisite, statü, cinsiyet algılarını belirleme süreçlerini ile ilintilidir. Aidiyet kavramının sözlük anlamı olan ilişkinlik ve bu ilişki halinden ortaya çıkan mensubiyet duyma hali toplumsal aktörlerin inşa ettiği aidiyet algısıdır. Aidiyet algısı inşa etme sürecinin iki aşaması vardır: ait olunan ve ait olan. Bu iki ayak arasından gerçekleşen aidiyet algısı inşa etme sürecinin sonunda özellikle farklı toplum yapılarında varlığını sürdürmeye çalışan etnik azınlık gruplarının varoluşsal güvensizlik durumu ortadan kalkar.

Toplum/topluluk içine doğan bireyler sosyalizasyon süreçleri sonucunda toplum/topluluğun yapısal özelliklerine bağlı olarak toplum/topluluğun üyeleri ile olan benzerlikler veya farklılıklar sonucunda aidiyet algısı inşa ederler. Başka bir ifadeyle hâkim toplum yapısı içinde bulunan etnik azınlık gruplarının üyeleri hâkim toplumdan farklı olan özeliklerine odaklanır. Etnik azınlık gruplarının hâkim toplum ile girdikleri sosyalizasyon süreçleri bu grupların aidiyet algılarını belirler. Toplumsal aktörlerin aidiyet algısı her şeyden "ben nereye aitim?" sorusunu gündeme getirir. Bireylerin içine doğdukları toplum/topluluk yapısına bağlı olarak bir sosyalizasyon sürecine girer ve birey olarak toplum/topluluğun bir parçası haline gelme sürecinde etkili olan din, ulus, etnisite, aile gibi yapılar ve siyaset, eğitim, coğrafi mekân ve kültür gibi kurumlar aidiyet algısını belirleyen faktörlerdir. Bu faktörlerden bazıları toplumsal aktörlere içine doğdukları aile, coğrafya ve toplum/topluluk tarafından hazır olarak sunulur. Bu durumda bireyler içine doğdukları ailenin statüsünü, kültürünü, toplumu/topluluğun dini inanç sistemlerini hazır olarak bulur ve bunları sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak içselleştirir. Ancak günümüzde değişen sosyalizasyon

süreçlerinin etkileşim ağı ve ulaşılabilirlik hazır bulunan aidiyet, dini inanç, cinsiyet algılarının geniş ölçekte farklı toplum yapılarından bireylerle girilen sosyalizasyon süreçlerine bağlı olarak belirlenir.

Ahıska Türkleri, Özbekistan'da ve Ukrayna'da yaşadığı her türlü ayrımcılığı ve ikinci sınıf vatandaş uygulamalarını vatanlarının olmamasına ve yaşadıkları ülkelerde misafir olmalarına bağlamışlardır. 2016 yılında vatanlarına yani Türkiye'ye geldiklerinde resmi kimlik kartları çıkana kadar kendilerine tahsis edilen geçici kimlik kartlarında yazan 'yabancı kimlik numarası' tabiri Ahıska Türklerinin kendi öz vatanları olarak gördüğü Türkiye'de de 'öteki' olarak görülecekleri izlenimi yaratmıştır. Bu durum bazı katılımcıların aidiyet algısını etkileyerek "öz vatanımda yabancı olarak hissettim" gibi ifadelerle ifade edilmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde Ahıska Türklerinin gündelik hayatta yaşadığı ayrımcılıklar ve yerel halk ile girdikleri etkileşimlerde farklı olduklarını hissetmeleri zorunlu olarak göç ettikleri ülkelerde hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmelerini zorlaştırmıştır. Ayrıca katılımcıların dil, din ve etnik kökenlerine olan bağlılıkları aidiyet algılarını şekillendirmede kilit rol oynamıştır. Bu başlık altında Ahıska Türklerinin sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca sahip oldukları aidiyet algıları ve farklı toplumlarda yaşamış oldukları kültürel etkileşimlerin aidiyet algılarına etkisi analiz edilmiştir.

G10 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna) aidiyet algısını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna'da doğdum orada okula gittim. Orada bazı ayrımcılıklar yaşadık, küçükken okula giderken çocuklar bize kötü davranıyordu. Köyde çok olmuyordu da büyük şehirlere gittiğimiz de bazen laf atıyorlardı. Mesela benim annem kapalı ona sanki uzaylıymış gibi bakarlardı. (...) Ben kendimi hiç Ukrayna'ya bağlı hissetmedim. Bazıları burada diyor ki ben Ukrayna'yı özledim falan ben hiç özlemedim. Bazı arkadaşlarım diyor memleketimi özledim Ukrayna'yı. Ben de diyorum ki biz zaten memleketimizdeyiz. Ben burada daha rahatım. Orada mesela bir hastaneye falan gitsem kendimi ifade etmekte zorlanıyordum. Onların dili başka bizim dilimiz başka. Ama burada tek başıma her işimi kendim yapabiliyorum. Yolda insan görünce korkmuyorum; "acaba bana zarar verir mi? Bana laf atar mı?" diye düşünmüyorum. İnsan kendini vatanında daha özgür hissediyor, burada kendimi daha özgür hissediyorum.*

Katılımcı Ukrayna'da yaşadığı dönemde dini inançlarının farklı olmasından dolayı annesiyle büyük şehirlere gittiğinde yerel halkın damgalayıcı tutumlarından rahatsız olduğunu belirtmiştir. Annesi, Müslüman olduğu için başörtüsü takmasından dolayı yerel halkın ötekileştirici bakışlarına maruz kalmıştır. Bu durum gündelik hayatta kamusal alanda varoluşsal güvensizliğe neden olmuştur.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Ahıska'dan sürgün ve Fergana Olaylarından sonra yapılan zorunlu göçler Ahıska Türklerinin içinde yaşadıkları toplumlara aidiyet algısı inşa etmelerini zorlaştırmıştır. Katılımcılar zorunlu göçler sonucunda gittikleri ülkelerde kendilerini hâkim toplumun parçası olarak görmedikleri için aidiyet algısı inşa etmeleri zorlaşmıştır.

G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) göç serüvenleri boyunca aidiyet algısını şu şekilde anlatmıştır:

> *Ahıska'da doğdum ben, Özbekistan'a gittik oradan da Ukrayna'ya geldik. Gezdiğim yerlerin hiçbir tanesini özlemiyorum. Neyini özleyeceğim. Biz zamanında Sovyet adamıydık. Askerlik yaptım üç sene. Kazakistan'ın Astana vilayetinde. Sovyet vatandaşıydık. Mecbur yaptık. Ama hiçbir zaman bağlılık duymadım dedim ya zorla güzellik olmaz. Babam askerliğe gitti gelmedi. Dedem, nenem, anam Özbekistan'da gömülü kaldı. Bir tek onların mezarlarını özlüyorum başka bir şey özlemiyorum. Biz 70 yıl vatanımızı özledik, başka bir yer özlemiyoruz. (...) Ne mutlu sizlere, sizler vatanınızda kalmışısınız. Evleriniz var, tarlalarınız var, en önemlisi vatanınız var.*

Katılımcı Ahıska'dan sürgün edilmeleriyle başlayan ve sonrasında devam eden zorunlu göç süreçlerinde göç ettikleri ülkelerde her zaman bir yakınını bıraktığını ve 72 yıl sonra ana vatanına kavuştuğunu ifade etmiştir. Bulundukları ülkeleri kendilerine yurt edebilmişler ancak vatan edemediklerinden dolayı hâkim topluma aidiyet algısı inşa edememişlerdir. Askerlik gibi Türk toplumları için kutsal bir görevi Sovyetler Birliği zamanında yapmak zorunda kaldığını belirten katılımcı için, askerlik yapmasının aidiyet algısına sahip olduğu anlamına gelmediği, zorunlu askerliğin aidiyet algısı inşa etme sürecinde bir etkisinin olmadığını görülmektedir.

Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Özbekistan'da yaşadığı zorluklar ve sürgünün acı hatıraları daha dinmemişken Özbekistan'da Fergana'da yaşanan olaylar Ahıska Türklerini göç etmeye mecbur bırakmıştır. Zorunlu göç sürecinde dört bir yana dağılan Ahıska Türklerinin büyük bir kısmı Ukrayna'ya göç etmiştir. Ukrayna'da Özbekistan'a kıyasla daha rahat bir yaşam süren Ahıska Türkleri yine de Ukrayna topluma aidiyet algısı inşa edememiştir.

Bu durum ile ilgili olarak G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *Ben ilk şubat ayında Bitlis'e geldim. Buralara baktım dolandım tekrar Ukrayna'ya döndüm. İlk geldiğimde valiye gittik biz. Vali bey bize yemek yedirdi. Bizi misafir etti, oturduk. Vali Bey bize orada bir hikâye anlatmıştı: "vakti zamanında imamın biri camide cenneti anlatıyormuş. Cennet yeşillikler içinde, ağaçların çok olduğu, içinde ırmaklar akan bir yer olarak tasvir ediyormuş. Cemaatten biride ayağa kalkıp:*

"hocam sen bize tam Ukrayna'yı tarif ediyorsun" demiş. Vali bey kendisi de Ukrayna'da 7 yıl görev yapmış. Kendisi biliyor Ukrayna'nın nasıl bir yer olduğunu. Bana sordu: "öyle güzel bir yeri neden bırakıp geliyorsun?" Ukrayna'da kalsanız, Ukrayna su çoktur, her yer yeşildir. Ukrayna çiftçilik yapmak için güzel yer, tarlaya ektiğinde sulamak istemez. Yağmur tez tez yağıyor. Her şey kolaydır fakat vatanım değil benim. Benim Ukrayna'da beş tane evim, üç tane arabam, yüz atmış dönüm arazim, marketim vardı. Hepsini bıraktım geldim, aha burada küçücük evde yaşıyorum, geldiğimden beri bir kere çekmemişim (özlememişim). Orası buraya baktığın da belki daha rahat, daha güzel ama bir şey var; vatanım değil benim, ben orada vatanıma hasret idim. Ben 60 yaşına kadar ne zaman büyükşehirlere gitsem hemen polis geliyor, bana pasaport soruyor. Pasaportu alıyor, elinde tutuyor bakmıyor bile elinde alıp götürüyor. Mecbur peşine gideceksin, pasaportunu götürüyor, pasaportsuz olur mu? Polis karakoluna giriyor pencere var, kapatıyor orayı sen dışarda bekliyorsun. Soru soramıyorsun bile, bir şey sorsan da cevap vermezler. Götürüyor oraya, Ukrayna polisi 2 saat orada tutma yetkisi var; kimsin, neredensin gibi sorgulama yetkisi var. Bu hep bize yapılırdı Ukrayna'da, bu adama üstten gülmektir, aşağılamaktır. Pasaportu orada bırakıyor, gidiyor. 2 saat tutma yetkisi odluğu için, 2 saat sonra geliyor hiçbir şey demeden pasaportu sana geri veriyor, diyor ki; "hadi, git artık". Başka hiçbir şey demiyor. Benim evrakı (pasaportu) niye kapattın orada dediğimde bana, "ben senin kim olduğunu sorguladım" diye cevap verdi. Nasıl araştırdın, pasaportu önümde odaya masanın üzerine koydun, gittin. 2 saat sonrada geldi bakmadan bana geri verdi. Bakmadı bile. Üstüne gitsem, bir şeyler söylesem hemen kapatıyorlar (hapse atıyorlar), diyorlar ki; bu çok konuşuyor hapse atalım. Ben böyle yerin neyini özleyeyim. Öyle sıkıntılar çektik geldik biz. İlk başlarda rüşvet istiyor zannettim, ama rüşvette almıyorlar. Sadece bize eziyet ediyorlardı. Şehirlere bir şeyler satmaya giden Ahıskalılardan rüşvet soranlarda oluyormuş tabi. Ben karayım ya, hemen yanıma gelip doküman soruyorlar. Ben Ukrayna vatandaşıyım, ama açıp bakmıyorlar bile. (...) Bize vatana dönebileceksiniz dediklerinde gözüm hiçbir şey görmedi hepsini bıraktım koşa koşa Türkiye'ye geldim. Hiç özlemedim oraya. Ukrayna belki buraya kıyasla daha güzel görünebilir fakat ben buraya hasret idim. 61 yaşında dindirdim bu hasretimi. Çok şükür ki ben dünya gözüyle bu günleri görebildim bunu göremeyen hasret ile ölenler de oldu aramızda.

Ahıska Türkleri Ukrayna toplumuna aidiyet algısı inşa edememişler, Ukrayna'da sahip oldukları tarla, araba ve diğer tüm taşınmazları gözleri bile görmeden bırakıp vatan olarak gördüğü Türkiye'ye gelmişlerdir. Katılımcı Ukrayna'da sahip olduğu her şeyi hiç düşünmeden bırakıp Türkiye'ye geldiğinde kendisine "neden" diye sorulduğunda sadece aidiyet algısına sahip olduğu yer olan vatanını sebep olarak göstermiştir. Öncesinde Özbekistan'da yaşadığı olumsuz olaylardan dolayı mensubiyet taşımadığı yani kendisini toplumun bir parçası olarak göremediği yerlerde, sahip olduklarının önemi yoktur.

Aidiyet algısı inşa edemedikleri toplumlarda yaşadıkları olumsuz anılar aynı zamanda Ahıska Türklerinin ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye ve Türk toplumuna olan aidiyet bağlarını güçlendirmiştir. Ukrayna'da özellikle polisler tarafından uygulanan ayrımcılık Ahıska Türlerinin Ukrayna'da hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmelerini zorlaştıran bir

diğer önemli etmendir. Katılımcı Ukrayna'da yaşadığı dönemde ne zaman şehir merkezine gitse her zaman polisler tarafından sorgulandığını, aşağılandığını ifade etmiştir. Bu tür ötekileştirmeler katılımcıların kendilerini Ukrayna toplumun bir parçası olarak görememesine neden olmuştur.

Bir diğer katılımcı G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) aidiyet algısını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Çok yer gezdik oralarda iyi yerlerdi; Özbekistan, Ukrayna. İnsanları iyiydi, hep birlik geliştik oralar da. Ama hiç oralara aitlik hissedemedik. Hep diyorduk ki vatanımıza gideceğiz, biz bekliyorduk, bizi vatanımıza götürün. Benim anam 76 yaşındadır, bekliyordu ki vatanımıza döneceğiz. Ölsem o topraklarda öleyim derdi. Bir gün götürseler de vatanımda yaşasam, Müslüman yerde öleyim derdi. Aha bak geldi buraya sonunda, 76 yaşında. Allah ona nasip etti vatan topraklarını tekrar görmeyi. 3 yaşında Ahıska'da sürgün edilenlerdendir anam. O bekledi hep, bir gün vatana (Türkiye'ye) geri döneceğiz diye. Babasını askere almışlar, gitmiş gelmemiş. Sonra babanı da askere almışlar, o da yok anam bizi (3 çocuğu) kendisi büyütmüş. (…) 29 sene yaşadım Ukrayna'da hep bekledik biz, hiç oraya ait hissetmedim. Hep bekledik vatan olacak diye (Türkiye'ye geri döneceğiz diye), yapışamadık (bütünleşemedik) oraya. Ne kazandık hepsini bıraktık geldik orada. Büyük büyük evlerimiz vardı, 192 metre kare eviminiz var idi, yine diyorduk ki bizi vatanımıza götürün. 27 yıl Ukrayna'da bir tane ağaç dikmemişim. Bu ağaç büyürse meyvesinden yerim diye düşünmemişim. İki yıl oldu buraya geleli, ektiğim meyvenin (ağacın) sayısı yok. Orada neyimiz varsa her şeyi ucuz fiyatına bıraktık geldik. Hiçbir şey gözümüze gelmedi.*

Katılımcı Ukrayna'da geçirdiği 27 yıldan sonra hiçbir zaman Ukrayna toplumuna aidiyet algısı inşa etmediğini belirtmiştir. Her zaman vatan olarak gördüğü ve aidiyet hissettiği Türkiye'ye gelmeye hazır beklediklerini söylemiştir. Etnik azınlık grupları içinde bulundukları hâkim topluma aidiyet algısı geliştirememeleri, bu toplulukların gelecek planları arasında hâkim toplumun parçası olmak ve yaşamlarını bulundukları ülkelerde sürdürmek yoktur. Bu bağlamda katılımcı Ukrayna'da geçirdiği 27 yıl boyunca evi, bahçesi, tarlası olmasına rağmen bir meyve ağacı dikmemiştir. Diktiği meyve ağacının meyvesini görecek kadar Ukrayna'da yaşayacağından emin olmayan katılımcı, aidiyet algısı inşa etmediği için uzun vadeli beklentileri arasında Ukrayna'da kalmak yoktur. Katılımcı Türkiye'ye yani parçası olarak gördüğü ve aidiyet algısı inşa ettiği yere geldikten sonra meyve ağaçları dikmesi kendisi göremeyecek olsa bile çocuklarının, torunlarının bu ağaçlara sahip çıkacağını bilmesi mensubiyet duyduğu yerde olması ile ilişkilidir.

Bir diğer katılımcı G23 (kadın, 51 yaşında, doğum yeri Özbekistan) aidiyet algısını belirleyen faktörleri şu şekilde ifade etmiştir:

> *O kadar yer gezdik hiçbirini özlemiyorum. Ukrayna'da akrabalarım var, onları özlüyorum bir tek. Onlarda gelse buraya, orada özleyecek bir şey yoktur. Biz onlardan*

> *kendimizi hiçbir şey katmadık. Onların dini ayrı, bizim dinimiz ayrı (Ukrayna'yı örnek veriyor), bizim millet ayrı onların milleti ayrı (Özbekistan'ı örnek gösteriyor). Biz her yerde adetlerimizi koruduk, karıştırmadık onlarınkilerle. Hiç kendimi oralara ait hissetmedim. Onlar bize iyi davrandılar, biz de onlara iyi davrandık ama onları katmadık kültürümüze. Ukrayna'da çok da güzel yaşadık yalan diyemem. Bize orada kimlik verdiler, toprak verdiler. Bizi hiç kınamadılar (dışlamadılar). Çok güzel yaşadık. Ancak ben kendimi oraya ait hissedemedim. Nerede olursak olalım her zaman Türkiye'yi çektim (ait olduğumu hissettim).*

Katılımcılar Ahıska'dan sürgün edildiklerinde sahip oldukları dini pratikleri, dillerini ve aidiyet algılarını zorunlu göç süreçleri boyunca her zaman korumuşlardır. Ahıska'dan kendi rızaları olmadan sürgün edilmeleri ve yine Özbekistan'dan kendi istekleri dışında Fergana Olayları sonucunda zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmaları Ahıska Türklerinin köken olarak gördükleri Türk toplumuna olan aidiyet algılarını güçlendirmiştir. Araştırmanın özneleri aidiyet algısını belirlemede Özbekistan'da kültür farkına ve Ukrayna'da dini inanç farkına vurgu yapmıştır. Özbekistan'da ve Ukrayna'da hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmediğini ifade eden katılımcı, her zaman mensubiyet duyduğu yer olarak Türkiye'yi gördüğünü ve yaşam standartlarının Ukrayna'da iyi olmasının aidiyet algısını değiştirmediğini vurgulamıştır. Günümüzde artan mobilizasyon süreçlerinin en önemli nedeni hayat standartlarının kötü olması ve gelişmiş ülkelerde iş bulma imkânlarının daha yüksek olmasıdır (Betts, 2009). Ahıska Türkleri Ukrayna'da görece yüksek hayat standartlarından vazgeçerek Türkiye'yi tercih etmişlerdir. Bu noktada aidiyet algısını şekillendiren faktörler köken algısı, din, kültür gibi toplulukları bir arada tutan ve günümüzde etkisini görece kaybettiği tartışılan kavramlar olmuştur.

Ahıska Türklerinin Ukrayna'da rahat olan yaşamları Ukrayna toplumuna karşı bir sempati kazanmalarını sağlamıştır. Bu yakınlığın sebebi Ukrayna'da yerel halkın ilk yerleşim aşamasından itibaren Ahıska Türklerine karşı olan insani tutumları olmuştur. Bu durum bazı katılımcıların Ukrayna toplumuna olan yaklaşımını ve aidiyet algılarını etkilemiştir.

Bu durum ile ilgili olarak G40 (erkek, 31 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *2013 yılında Ukrayna'da savaş başladı. Ben Ukrayna'yı çok seviyordum. Dedim ben askere gideceğim tekrar, içimden çok seviyordum Ukrayna'yı. Bırakmak istemedim öyle. Ama Türkiye vatanım sonuçta bıraktım, geldim. Geldim buraya şimdi Ukrayna'ya gitmek istemiyorum. Ne kadar yaşasak da orayı vatan edememişiz biz kendimize. Buraya geldim anladım ki burası kendi memleketim, özüm. Herkes Türkçe konuşuyor. Artık buradan kovsalar da gitmem. O kadar sevsem de Ukrayna'yı şimdi bir şey hissetmiyorum.*

2013 yılında Ukrayna ve Rusya arasında çıkan savaş sonrasında katılımcı gönüllü olarak tekrar askere gitmek istemiş ve Ukrayna için canını tehlikeye atmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Topluluğun ana vatan olarak gördüğü Türkiye'ye dönmelerine izin verildiğini öğrendiğinde ilk aşamada gelmek istemediğini ancak sonunda gelme kararı alarak Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir. İlk aşamada kararsız kalmasının nedeni ise Ukrayna'da yaşam standartlarının ve düzeninin iyi olmasıdır. Türkiye'ye geldikten sonra Ukrayna'ya karşı bakış açısının değiştiğini ifade eden katılımcı, kendisini Türkiye'ye ait hissettiğini Ukrayna'yı özlemediğini belirtmiştir.

Ahıska Türklerinin köken algısı topluluk içinde aidiyet algılarını şekillendirmiştir. Katılımcıların Ukrayna ve Özbekistan'da yaşadıkları olumsuz anılar her iki topluma aidiyet algısı inşa etmelerini zorlaştırmıştır. Türkiye duydukları aidiyet algıları özellikle Türkiye'ye geldikten sonra daha yoğun bir hal almıştır. Ancak Ukrayna'dan geldikleri ilk dönemde resmi kimliklerinin çıkmaması, Ukrayna ve Özbekistan'da olduğu gibi kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak hissetmelerine neden olmuştur.

Bu durum ile ilgili olarak G43 (erkek, 37 yaşında, doğum yeri Özbekistan) aidiyet algısının Türkiye'ye geldikten sonra nasıl değiştiğini şu şekilde açıklamıştır:

> *Burası benim öz vatanım, geldim buraya kendimi Türk vatanında hissediyorum sonunda. Geldim herkes Türkçe konuşuyor. Bir sıkıntımız vardı. İlk geldik kimliğimiz yoktu. İki yıl sonra alabildik kimliklerimizi. Bu sırada çalışmak için gittiğimizde bize diyorlardı; sizin kimliğiniz yok, size iş veremeyiz. Sigorta yapamıyorlardı. İşverenlerde oluyordu bazen, ama onlarda çok az para veriyorlardı bize. Kimliğimiz yok ya ondan az para verdiklerini söylüyorlardı. Bize diyorlardı siz vatandaş değilsiniz. O zaman biraz kendimi kötü hissediyordum. Kendimi burada tam ait, yerli sayamıyordum (göremiyordum). Bize geçici kimlik belgesi vermişlerdi, orada yazıyordu işte "yabancı kimlik numarası" yazsana oraya da Türk kimlik numarası. Sanki böyle yabancı gibi oluyordum o zaman vatanımda.*

Katılımcı geçici kimlik belgelerinde yazan 'yabancı' ifadesi yerine Türk yazmasının Türk topluma aidiyet algısı inşa etmesinde daha etkili olacağını vurgulamıştır. Ayrıca geçici kimlik belgelerinin iş bulma konusunda ortaya çıkardığı sorunlar katılımcıya göre, Ahıska Türklerinin Ukrayna veya Özbekistan'da olduğu gibi kendilerinin farklı, yani öteki olarak görüldüğü izlenimi yaratmıştır. Ahıska Türklerinin ilk yerleşim aşamasında yaşadıkları bu tür sorunlar, vatan olarak gördükleri Türkiye'ye mensubiyet duyma noktasında zorluk yaşamalarına neden olmuştur.

5.2.2.7.1. Kitle iletişim araçlarının aidiyet algısı üzerine etkisi

Bireyler kendileri ve içine doğdukları toplum veya topluluk ile ilgili olan merak ettiklerini tüm konuları toplum veya topluluğun diğer üyeleri ile girdiği sosyalizasyon süreçleri sonucunda öğrenir. İlk toplumlardan günümüze kadar toplumsal aktörler sosyal etkileşim alanının dar olması veya geniş olmasına bağlı olarak kendisi ve topluluk hakkındaki algılarını belirler ve daha sonra tekrar belirler. Bu durum günümüzde artan kitle iletişim ve ulaşım araçları sayesinde neredeyse küresel ölçekte bir sosyalizasyon sürecine doğru evirilmiştir. Karmaşıklaşan bu sosyalizasyon süreci birey ve toplulukların aidiyet algılarını da daha karmaşık bir hale getirmiştir.

Günümüz toplumlarında artan mobilizasyon ve genişleyen sosyalizasyon süreçleri sonucunda farklı etnik grupların birlikteliği zorunlu hale gelmiştir. Bu bağlamda farklı etnik gruplar gerek zorunlu göçler gerekse de farklı ekonomik veya sosyal nedenlerle ana vatanlarından kopmuş ve farklı toplum yapıları içinde varlıklarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Etnik azınlık gruplarının farklılıkları sürdürme çabası artan kitle iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde önceki dönemlere göre daha kolaydır. Kökenlerini merak eden bireyler, mekânsal olarak parçalanmış veya dağınık bir görüntü arz etmelerine rağmen kitle iletişim alanında yaşanan gelişmelerin verdiği imkânlarla aynı grup aidiyetini taşıyan diğer bireylerle sanal dünyada örgütlenebilir, sanal ağlar üzerinden mesajlarını yayabilir ve küçük bir grupken kitlesel bir yapıya dönüşebilirler. Bu topluluklar artan kitle iletişim imkânları sayesinde gerçek anlamda ana vatanlarıyla olan bağlarını hiçbir zaman tam anlamıyla koparmak zorunda değildir. Bu etnik azınlık gruplarının ortak göç hikâyeleri farklı toplum yapılarında grup içi dayanışmayı güçlendirerek varoluşsal güvenlik krizlerinde bir arada kalmalarına ve yalnızlıktan kurtulma noktasında yardımcı olmuştur.

Kitle iletişim araçlarının Ahıska Türklerinin aidiyet algısı üzerine etkisi farklı şekillerde olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'da yaşadıkları dönemde Sovyetler Birliğinin taraflı yayınları ile özellikle yazılı ve görsel medyada Türkiye hakkında manipüle edici haberlere inanarak önyargılı olmuşlardır. Sovyetler Birliği bu şekilde yanlı haberler yaparak Ahıska Türklerinin Türkiye ve Türk toplumu hakkındaki düşüncelerini değiştirmek istemiştir. Bu durum ancak Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra değişmiştir. Baskı ve tek taraflı yayınların ve sonrasında Ahıska Türklerinin Türkiye'ye gidiş dönüşlerine engel olan yapının ortadan kalkması, Ahıska Türklerinin aidiyet algılarını da güçlendirmiştir. Ahıska Türkleri özellikle Ukrayna'da televizyon uyduları aracılığı ile Türk televizyon kanallarını takip etmeye başlamışlardır. Bu bağlamda Ahıska Türkleri farklı bir ülkede yaşamalarına rağmen

Türkiye'de yaşanan olayları takip edebilmişlerdir. Sağır'ın (2012: 136) Kırgızistan'da yaşayan Karadenizli Türkler ile ilgili yaptığı araştırmada; "Karadenizli Türklerin hemen hemen hepsinin TV, radyo ve cep telefonu olduğunu ve özellikle televizyonun Karadenizli Türklerin Türkiye ile iletişimlerinin (bağlarının) temel aracı konumunda yer aldığını" belirtmiştir. Yine Kırgızistan'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yapılan bir diğer çalışmada "Ahıska Türklerinin etnik medya kullanımının köken algısı, kültürel değerlerinin korunması ve sürdürülmesi noktasında son derece etkili olduğu" görülmüştür (Yurdigül vd. 2018, 423).

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük bir çoğunluğu Ukrayna'da yaşadıkları dönemde evlerine Türkiye'deki televizyon kanallarını izlemek için ayrı uydu cihazı bağlattıklarını ve bu sayede Türkiye'de olan biteni yakından takip edebildiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan G5 (erkek, 19 yaşında, doğum yeri Ukrayna) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

> *Televizyonumuz vardı orada Türk kanallarını izliyorduk, Türk dizilerini izliyorduk. O zaman Türkiye'yi çok merak ediyordum, her yeri merak ediyordum. İstanbul'u özellikle çok merak ediyordum. Televizyon bizim için Türkiye ile aramızda köprü gibiydi. Bağlıyordu bizi buraya. (...) Savaş oluyor dediler, annemle babam karar vermişti Türkiye'ye gelmeye zaten ben de onlarla birlikte geldim. Seçme şansım olsa yine de gelirdim. Annemi babamı bırakıp orada kalmazdım ama onlarda olmasa orada kalırdım. Ukrayna'yı özlüyorum şu an.*

Ahıska Türkleri hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da aile büyüklerinden dinledikleri ana vatan Türkiye hikâyeleri ile Türkiye ile olan bağlarını hiçbir zaman koparmamışlardır. Bu durum Ahıska Türkleri arasında Türkiye'ye olan merakı arttırmıştır. Özbekistan'da Sovyetler Birliğinin dağılmasına kadar olan dönemde Türkiye'ye gitmeleri yasak olan Ahıska Türkleri Türkiye ile ilgili haberleri taraflı izlemişlerdir. Ukrayna'ya göç ettikten sonra Ahıska Türkleri Türkiye'ye olan meraklarını evlerine aldıkları televizyon uyduları aracılığıyla gidermeye çalışmıştır. Türk televizyon kanallarını takip etmeleri mekân olarak uzak olmalarına rağmen Ahıska Türklerinin Türkiye'ye olan bağlılığını (aidiyetini) güçlendirmiştir.

Ahıska Türkleri Türkiye ile ilgili haberleri takip etmenin yanında yaşam tarzı, kültür gibi ögeleri televizyon kanalları aracılığıyla izleyerek Türkiye ve Türk toplumuna olan mensubiyetlerini güçlendirmişlerdir.

G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) televizyondan izlediği yayınlarda Türk toplumuna olan aidiyet algısının nasıl güçlendiğini şu şekilde anlatmıştır:

Biz Ahıskalılar zaten televizyonda görüyorduk sizleri (Türkiye'yi). Çalışmanızı da konuşmanızı da dizileri de hep izliyorduk. Biz izlerdik, çok heves ederdik sizlere, ne güzel ki vatanınız vardır. Televizyonda gördüydüm, oturmuş mısır ovalattırıyorlardı gelinlere. Derdim; ne güzel mısır ovalattırıyorlar. Biz çoktan heves ederdik gelmeye de olmuyordu, yetişilmiyorlardı. Keşke 10 yıl önce gelseydik genç vaktimizde. (...) O kadar yer gezdim, hiçbirini özlemiyorum ama bir tek şey özlüyorum; Allah rahmet etsin, benim nenemin, dedemin mezarı Özbekistan'dadır; anamın, babamın mezarı hep Ukrayna'dadır. Bizim birçoğumuzun öyledir. Bizler gidebilsek bir kere olsun gidip dua okumak, Kuran okumak, kontrol etmek lazım. Onun dışında özlemiyorum. Neyini özleyeyim, kimim kaldı ki özleyeyim.

Katılımcının kendi kültürünü, dilini, hayat tarzını hiçbir çekince olmadan yaşama isteği Türk toplumuna olan aidiyet algısının artmasında ve en önemlisi kopmamasında etkili olmuştur. Ayrıca katılımcı zorunlu göç süreçleri boyunca yaşadıkları ülkelere aidiyet algısı inşa etmediğini sadece aile büyüklerinin mezarlarını ziyaret etmek istediğini belirtmiştir.

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Ahıska Türklerine uygulanan Türkiye'ye gitme yasağı kalkmıştır. Yasağın kalmasından sonra Ahıska Türklerinden bazıları Türkiye'ye gelerek Türkiye'yi ve Türk toplumunu yakından görme fırsatı bulmuşlardır. Taraflı yayınların etkisi altında kalan Ahıska Türklerinden bazılarının fikirleri bu ziyaretler sonrasında değişmiştir. Özellikle Türkiye'ye yapılan ziyaretler Ahıska Türklerinin Türk toplumuna olan aidiyet algısını güçlendirmiştir. Bu durum Türkiye'yi ziyaret edemeyen Ahıska Türklerinin merakını da arttırmıştır.

G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durum ile ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

Ukrayna'da Türk kanallarını hep izliyorduk. Babam birkaç defa Türkiye'ye gelip gitmişti. O anlatırdı Türkiye'yi biz çok merak ederdik. Türk kanallarını izler merakımızı gidermeye çalışırdık. Evde hep Türk televizyonu açık olurdu akşamları. Türk dizileri, Türk filmleri hepsini takip ederdik, Türkiye ile ilgili haberleri bakardık. (...) Ukrayna'yı özlemiyorum, bir tek şey var. Anne ve babamın mezarları orada kaldı. Onları ziyaret etmek isterim bir tek. Başka canımın çektiği bir şey yok.

Ahıska Türklerinin Türkiye ve Türk toplumuna ilişkin merakını gidermelerinin en pratik yolu televizyonlar aracılığı ile olmuştur. Bu durum Ahıska Türklerinin televizyonda izlediği diziler, filmler ve en önemlisi ülke gündemine ilişkin haberlerin takip edilmesi ile mümkün olmuştur. Kitle iletişim araçlarının 1990'lı yıllardan sonra yaygınlık kazanmaya başlaması ve televizyon kanallarındaki artış; Ahıska Türklerinin Türk toplumuna olan merakını gidermede ve en önemlisi Ahıska Türklerinin Türk topluma olan aidiyet algılarının sürekliliğinde son derece etkili olmuştur.

2016 yılında çok hızlı bir şekilde Türkiye'ye ana vatana dönen Ahıska Türkleri bir anda Ukrayna'daki hayatlarını bırakıp Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Türkiye'ye geldikten sonra Ahıska Türkleri Ukrayna'da yaşadıkları dönemde Türkiye'yi merak ettikleri gibi Türkiye'de de Ukrayna'yı merak etmiştir. Bu soruna aynı şekilde cevap veren katılımcılar Türkiye'de evlerine bağlattıkları uydu cihazları aracılığı ile Ukrayna'daki televizyon kanallarını izleyebilmektedir.

G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'da ayrı televizyon (anten) almıştı Türk kanallarını izlemek için onunla Türkiye'de ki olayları takip ediyorduk. Türk dizilerini, Türk filmlerini izliyorduk. Şimdi burada da Ukrayna televizyonu (anteni) aldık ki Ukrayna kanallarını izleyelim, orada ki olayları takip edebilelim. Orada ki olayları merak ediyorum, savaş nasıl gidiyor, bizim halktan kalanlara bir şey olmuş mu? Televizyonda izliyorum hepsini. Burada birçok kişi bağlattı Ukrayna televizyonunu. Alışmışlar orada Ukrayna televizyonuna hem olayları merak ediyorlar hem de Ukrayna dizilerini takip ediyorlar. (...) Ukrayna'yı özlemiyorum da çocuklarımı çok özledim. Bugün ağladım hatta iki yıldır görmedim ya çocuklarımı, torunlarımı çok özledim. Bugün hasretlendim çok ağladım. Dayanamadığım günüm de oluyor böyle. Allahtan görüntülü arama var. Görüntülü konuşuyoruz ama yetmiyor.*

Katılımcı Ahıska Türklerinden birçoğunun Türkiye'ye geldikten sonra Ukrayna'daki savaşı takip etmek, kalanlar hakkında bilgi sahibi olmak ve orada alışmış oldukları dizileri izlemek için Ukrayna televizyon kanallarını çeken uydu bağlattığını ifade etmiştir. Ahıska Türkleri aidiyet algısı inşa etmemiş olsalar dahi kitle iletişim araçlarının etkisi sonucu Ukrayna'daki medya yapımlarını izlemeye alışmışlardır. 27 yıl gibi uzun bir süre sonunda Ukrayna'da çalışma hayatında, okul hayatında ve gündelik hayatlarında yerel halk ile girdikleri sosyalizasyon süreçleri sonucunda yazılı ve görsel medyadan etkilenmişler ve bu yayınları takip etmeye başlamışlardır.

Kitle iletişim araçlarının kullanımının yaygınlaşması uzak mesafe algısını da değiştirmiştir. Bireyler mesafe fark etmeksizin uzaklardaki tanıdıklarıyla sosyalizasyon sürecine girebilmektedir. İletişim kopukluğundan kaynaklanabilecek olan uzaklaşmalar bu sayede çözüme kavuşmaktadır. Benzer sonuçlar Amerika'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yapılan etnografik çalışmalarda da görülmüştür. Amerika'da yaşayan Ahıska Türkleri "akraba özlemlerini teknolojinin sağladığı imkânlarla gidermeye çalışmıştır. Ahıska Türkleri sosyal ağlarını, kültürlerini ve geleneklerini muhafaza etme çabasından hiçbir zaman vazgeçmemiştir" (Aydıngün ve Aydıngün, 2014: 124).

5.2.2.7.2. Aidiyet ve ad takma etkisi

Farklı etnik azınlıkların kültürel etkileşime girmesi modern öncesi dönemlerde zor rastlanan bir durum olmuştur. Ancak artan mobilizasyon süreçleri ve göçler günümüzde kültürel etkileşimin derecesini arttırmıştır. Etnik azınlıkların sosyal örgütlenme ve topluluk olarak varlığını sürdürme çabaları, günümüz toplumlarında bu grupların kökenlerinden tamamen koparak yeni tanıdıkları hâkim toplumla tam anlamıyla bir bütünleşme yaşamasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Farklı özel nedenlerle veya zorunlu olarak yurtlarını, vatanlarını terk etmek zorunda kalan topluluklar göç ettikleri ülkelerde aynı kökenden gelen diğer bireylerle beraber ortak değerler etrafında önceki yaşamlarında sahip oldukları benliklerinden bağımsız olarak varlıklarını tekrar inşa etmek zorundadırlar. Bu etnik azınlık grupları topluluk halinde, içinde yaşadıkları hâkim toplumdan bağımsız olarak kültür, etnisite, dil, din gibi faktörler etrafında aidiyet algılarını oluştururlar. Zorunlu yer değiştirmeye tabii tutulan toplulukların alıştığı yerler dışında farklı bir coğrafyada (mekânda), yaşam alanında, aynı dili konuşmadığı bireylerle ortak bir yaşamı paylaşmaları aidiyet algısını belirlemede oldukça sorunlu bir durumdur. Dahası hâkim toplum içinde egemen toplumun üyelerinden ve diğer etnik azınlık gruplarından kaynaklı bu süreci etkileyen birçok faktör vardır. Etnik azınlık grupları hâkim topluma ancak farklılıklarına saygı duyulduğu takdirde aidiyet algısı inşa edebilir. Aynı zamanda hâkim toplum içinde bir etnik azınlık grubunun ötekileştirilmesi, yanlış tanıtılması veya inkâr edilmesi, hâkim toplumun bu gruplara uyguladığı bir baskı türü olarak değerlendirilmektedir.

Ahıska Türkleri 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilmeleri ile başlayan zorunlu göç süreçlerinde genel olarak sırasıyla Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'ya göç etmişlerdir. Bu zorunlu göç süreçleri boyunca en az üç farklı ülkede ve üç farklı toplum ile sosyalizasyon süreçlerine dâhil olmuşlardır. Ahıska Türklerinin sürgünden sonra ilk durağı olan Özbekistan'da sahip oldukları ortak paylaşımlar diğer ülkelere göre daha fazladır. Ancak 1989 yılında yaşanan olaylar sonrasında Ahıska Türkleri bir gecede canlarını kurtarmak için sahip oldukları her şeyi geride bırakıp göç etmek zorunda kalmışlardır. Ahıska Türklerinin köken ve aidiyet algıları göç ettikleri ülkelerde birçok faktörden etkilenmiştir. Özbekistan'da 1989 yılına kadar Sovyetler Birliği yönetimi altında yaşayan Ahıska Türkleri Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra Ukrayna'da daha ulus devlet ölçekli bir siyasi yapı içinde aidiyet algılarını belirlemişlerdir. Ahıska Türklerinin köken, etnisite, dil, kültür, dini inanç gibi aidiyet algılarını etkileyen kavramlar önceki bölümlerde incelenmiştir. Ahıska

Türklerinin aidiyet algısı üzerinde etkili olan faktörlerden biride ‘ad takma (isim takma)’dır. Bu bölümde; Özbekistan’da, Rusya’da ve Ukrayna’da hâkim toplum üyeleri tarafından Ahıska Türklerine takılan adlar ve bu ad takmanın Ahıska Türklerinin aidiyet algısını nasıl etkilediği tartışılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda, Ahıska Türklerinin hemen hemen gittikleri her yerde farklı ad takmalara maruz kaldıkları görülmektedir. Bu ad takmalar genel olarak ten rengi, köken ve kültür gibi farklılıklar üzerinden yapılmıştır. Takılan adların tamamı aşağılayıcı, küçük düşürücü ve ötekileştirici niteliktedir. Ahıska Türklerinin hâkim toplum içinde öteki olarak yaşamaya başlamaları kendilerinin daha önce duymadıkları köken bağları üzerinden tanıtmalarına veya tanımlamalarına neden olmuştur.

G31 (erkek, 32 yaşında, doğum yeri Özbekistan) daha önce haberdar olmadıkları kökenleri üzerinden yapılan ad takmayı şu şekilde anlatmıştır:

> *Özbekistan’a sürgün olduktan sonra abim gitmiş evi satmaya geri Ahıska’ya, orada Tatar bir komşumuz varmış. Abimi görünce ben sizin Türk olduğunuzu biliyordum da “Meksikanız (Meskheti’nin farklı bir telaffuzu) olduğunuzu bilmiyordum demiş. İlk orada işitmiş abim Meskheti olduğumuzu. Biz Türk olmak dışında bir şey kullanmamışız.*

Ahıska Türklerinin köken algılarına yönelik tartışmalar, Ahıska’dan sürgün edildikten sonra ortaya çıkmıştır. Katılımcı daha önce hiç duymadıkları Meskheti tabirini ilk defa abisinin Ahıska’yı ziyaret ettiğinde eski komşularından birisinin alaycı bir şekilde söylemesi sonucunda duyduğunu ifade etmiştir. Ahıska’dan sürgün edildikten sonra kökenlerini sorgulamaya başlayan Ahıska Türkleri kendilerini Türk olmak dışında başka hiçbir şeyle tanıtmamıştır. Ancak farklı topluluklar veya toplumlar Ahıska Türklerini farklı şekillerde yaftalamıştır.

Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde yaşadıkları bölgelerde farklı ad takmalarla karşılaşmışlardır. Rusya’da yaşayan Ahıska Türklerine Rusça ad takmalar yapılmıştır. G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Sovyetler Birliği döneminde yaşadığı ad takmaları şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bize kendilerinin dilinde kimisi başımızla gülmeden dolayı “şurka” diyorlardı. Yani nasıl desem Türkçe de kütük gibi. Ağacın kütüğü olur ya öyle. Hiçbir şeyden bir haber, hiçbir şey bilmeyen. Öyle lakap takıyorlardı bize. Sovyet Hükümeti birdi ya bu sözler dağılmıştı her yere. Gittiğimiz yerlerde bizlere şurka ya da çörni (kara) diyorlardı. Odun diyorlardı ki hani böyle hiçbir şey bilmeyen, gülüyorlardı bizlere. Küçük düşürücü şeyler söylüyorlardı bizlere hep.*

Katılımcı Sovyetler Birliği döneminde Rusça odun veya kütük anlamında kullanılan 'şurka' diye kendilerine isim takıldığını belirtmiştir. Sovyetler Birliği döneminde bu tür takılan adlar yayılmış, 16 bölgeden oluşan Sovyetler Birliğinde Ahıska Türkleri gittikleri yerlerde kendilerine takılan bu adlara maruz kalarak aşağılanmıştır.

Çörni de Ahıska Türklerinin ten renginden dolayı kendilerine Sovyetler Birliğinde takılan bir diğer addır. Çörni kara anlamına gelen bir kelimedir. Ahıska Türkleri diğer topluluklardan daha koyu ten rengine sahip oldukları için Sovyetler Birliğinde kara olarak ad takılmıştır. Ahıska Türkleri Sovyetler Birliğinde kabul gören topluluklardan olmadıklarından gittikleri yerlerde her zaman bu tarz aşağılayıcı ad takmalara maruz kalmışlardır.

G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durum ile ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

> *Biz suç işlemişiz gibi oradan oraya gönderdiler. Biz her yerde dışlandık. Önce Mesket'i Türkleri derlerdi bize. Savaş çıktıktan (Fergana Olayları) sonra Özbekistan'da çok dışlandık. Ondan sonra biz de Ukrayna'ya göç ettik. Ukrayna'da bize iyi davrandılar bir tek. Kimi Ukrayna, kimi Kazakistan, kimi Kırım, kimi Rusya, kimi Kırgızistan, kimi de nerede akrabası varsa oralara göç etti. Canını kurtarmak için Özbeklerden her yere dağıldılar. Biz çok dışlandık. Bizi kendilerinden görmediler, kabul etmediler bizi.*

Ahıska Türklerinin zorunlu göçler sonucu yurtlarını tekrar tekrar bırakıp gitmesi kendilerini yaşadıkları toplumlarda istenmeyen grup olarak görmelerine neden olmuştur. Katılımcı zorunlu olarak göç ettikleri ülkelerde hâkim toplum üyeleri tarafından sürekli olarak bir dışlamaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Bu dışlamalar yabancı olarak görülen Ahıska Türklerine ad takarak farklı olduklarını ve öteki olarak istenmediklerini belirtmek için yapılmıştır. Zorunlu olarak göç edilen ülkelerde yerel halk çıkan manipüle edici haberler sonucunda Ahıska Türklerine karşı önyargılı bir tutum sergilemiş ve dışlamalar devam etmiştir.

Bu bölüm ad takma etkisi ile oluşturulmuş iki farklı alt başlık üzerinden analiz edilmiştir. İlk olarak Ahıska Türklerinin sürgün edildikten sonra ilk yerleşim yeri olan Özbekistan'da Ahıska Türklerinin karşılaşmış olduğu ad takmalar ve ikinci alt başlık olarak da Ahıska Türklerinin 1989 yılında Fergana'da yaşanan olaylardan sonra yoğun olarak göç ettiği yer olan Ukrayna'da karşılaşmış oldukları ad takmalar analiz edilmiştir. Ahıska Türklerinin her iki ülkede sahip olduğu veya olmadığı benzerlikler ad takmaların niteliğini ve çeşidini belirlemiştir. Örneğin Özbekistan'da ten rengi ile ilgili ad takmalara rastlanmazken, Ukrayna

ve Rusya'da ten rengi farklılığı üzerinden ad takmalar yaygın olarak görülmüştür. Her iki ülkede Ahıska Türkleri, farklı sosyalizasyon süreçlerinden geçmişlerdir. Özbekistan'da Ahıska Türkleri belli ortak noktalar üzerinden bir sosyalizasyon süreçlerine dâhil olurken, Ukrayna'da yerel halk ile ortak noktaları yoktur. Ahıska Türklerinin dâhil olduğu bu sosyalizasyon süreçlerinin niteliği, ad takma süreçlerini de belirlemiştir.

Ad takma Özbekistan

"Gelginti, trene asılıp gelenler,
Kavkaz (Kafkas) diyorlardı bizlere"

Ahıska Türklerini ana yurtlarından sürgün edilmeleri sırasında Sovyetler Birliğinde hayvan taşımacılığında kullanılan ve vagonları tahtadan yapılmış trenler kullanılmıştır. Sürgün plansız ve haber verilmeden, bir gecede yapıldığı için Ahıska Türkleri yanlarına eşya, yemek, kıyafet gibi zaruri ihtiyaçlarını alamamışlardır. Yaklaşık 45 gün süren tren yolculuğundan sonra Özbekistan'da vagonlar halinde rastgele dağıtılan Ahıska Türkleri bulabildikleri yıkık evler, çadırlar ve yerel halktan bazı kişilerin eve alması ile soğuk sonbahar döneminde Özbekistan'da hayatta kalma mücadelesi vermeye başlamışlardır. Ahıska Türkleri ilk yerleşim aşamasında yiyecek ve başını sokacak yer bulma gibi hayati ihtiyaçlarını gidermek için yerel halktan yardım istemişlerdir.

Ahıska Türkleri Özbekistan'da farklı farklı ad takmalarla karşılaşmışlardır. İlk ve en yaygın kullanılan ad takma 'trene asılıp gelenler' veya 'vagona asılıp gelenler' olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'a hayvan taşınan trenlerle sürgün edildikleri için Özbekistan'da hâkim toplum üyeleri tarafından istenmeyen topluluk olarak görülmüş ve aşağılamak için trene asılıp gelenler olarak ad takılmıştır. Bu durum Ahıska Türkleri için sürgünü her zaman hatırlatan bir ad olmuş ve bu addan dolayı incinmişlerdir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu trene asılıp gelenler olarak anıldıklarında üzüldüklerini, ağladıklarını hatta bazen kavga bile ettiklerini belirtmişlerdir.

Genel olarak Ahıska Türkleri bir günde plansız bir şekilde Özbekistan'a sürgün edildikleri için yerel halk daha önce görmedikleri, bilmedikleri bu topluluğa farklı farklı adlar takmışlardır. Ahıska Türklerine Özbekistan'da takılan ikinci yaygın ad 'Kafkaslar (Ahıska Türklerinin söylemiyle Kavkazlar veya Kepgezler)' olmuştur. Ahıska Türkleri Özbekistan'a vardıklarında yerel halkın sürgün yeri olan Ahıska'nın coğrafi konumunu bilmemesinden dolayı sadece Kafkasya olarak bilinen bölgeden sürgün edildikleri için Ahıska Türklerine 'Kafkaslar', 'Kepgezler' veya 'Kavkazlar' olarak isim takmıştır. Bu üç isim de aynı anlama gelmektedir ancak ağız farkından dolayı değişik şekillerde telaffuz edilmiştir.

Ahıska Türklerine Özbekistan'da takılan üçüncü ad ise 'gelgintiler' veya 'siganlar' olarak yakın anlamlı kullanılan ad olmuştur. Katılımcıların ifadelerine göre 'sigan' çingene demektir. Ahıska Türkleri yanlarına hiçbir şey alamadan sürgün edildikleri Özbekistan'da hayatta kalmak için yemek, kıyafet ve diğer yaşam malzemelerini yerel halktan istemiştir. Bu istekler dilenme boyutunda olmamış, genelde fiziksel güç gerektiren işlerde yerel halka yardım etme karşılığında yemek, süt, barınacak yer gibi temel ihtiyaçlarını temin etmişlerdir. Ahıska Türkleri bu zor durumlarından dolayı 'gelgintiler' yani yersiz yurtsuz, vatansız topluluk olarak görülmüştür. Ahıska Türklerine 'gelgintiler' olarak ad takılmasının yanında yine yakın anlama gelen 'vatan dilencileri' gibi adlar da takılmıştır. 'Vatan dilencileri' olarak ad takılması, Özbekistan'da Ahıska Türklerinin topluluk olarak kabul görmediği ve görmeyeceğini göstermektedir. Bu durum Ahıska Türklerinin Özbekistan'ı vatan olarak görmesini ve hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmesini imkânsız hale getirmiştir. Ahıska Türklerine 'siganlar' olarak ad takılmasının sebebi ise daha çok yerel halktan yardım beklemeleri olmuştur. Özbekistan'da yerel halk Ahıska Türklerini 'dilenci' olarak değerlendirmiş ve o şekilde ad takmıştır.

Sürgünden sonra Özbekistan'da ilk yerleşim aşamasında hâkim toplum üyelerinin dışlayıcı, ötekileştirici tutumu Ahıska Türklerinin Özbek toplumuyla bütünleşmesine ve hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmesine engel olmuştur. Ahıska Türklerinin kendi istekleri dışında zorunlu olarak yurtlarından çıkarılmaları ve yine kendi tercihleri olmadan Özbekistan'a yerleştirilmeleri, Özbekistan'da zorunlu bir yurt edinme sürecini ortaya çıkarmıştır. Ahıska Türkleri sürgün sonucunda Özbekistan'da topluluklar halinde yaşayarak varoluşsal güven sorununu gidermeye çabalamıştır. Topluluk halinde yaşamaları ve yerel halkın dışlayıcı, aşağılayıcı, incitici ad takmaları Ahıska Türklerinin köken algısını güçlendirmiş ve Özbekistan'da hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmesini zorlaştırmıştır.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Özbekistan'da yaşadıkları ad takmalarla ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmıştır:

> *İlk Özbekistan'a gittiğimizde normaldi, bize kötü davranmıyorlardı. Ama sonra, sonra bize farklı davranmaya başladılar. Bize Türk diye gülüyorlardı, alay ediyorlardı. Ben okulda okuduğum zamanda, diğer çocuklar bana "Türk tilki" diye gülüyorlardı, dalga geçiyorlardı. Ben onlarla kavga ettim, kaç tanesini de dövdüm. Sonra beni aldılar götürdüler okulun büyükleri (öğretmenleri), dediler ki eğer bir daha böyle bir şey yaparsan seni hapse atarız. (...) Bir yere işe girmeye gitsek bize iş vermiyorlardı. Bize isim takıyorlardı. Bize trene asılıp gelenler gidin buradan diyorlardı. Bizim adımızı öyle koymuşlardı. İnsanın gücüne gidiyordu. Bize nasıl trene asılıp geldiniz, öyle de asılıp gideceksiniz diyorlardı. Kızıyorduk biz de insan dayanamıyor. Ağlıyorduk, ne yapacağımızı bilmiyorduk.*

Sürgün sırasında trenle Özbekistan'a götürülen Ahıska Türklerine "trene asılıp gelenler" yani sizler trenlerle geldiniz öylede gideceksiniz anlamında adlar takılmıştır. Bu durum Ahıska Türkleri için oldukça yaralayıcı olmuştur. Bu ad takmalar aynı zamanda Ahıska Türklerine her zaman sürgünü hatırlatmıştır. Sürgün sırasından soğuk hava koşulları, açlık, hastalık gibi farklı nedenlerle binlerce Ahıska Türkü hayatını kaybetmiştir. Takılan adlar ölen yakınlarının acılarını Ahıska Türklerine hatırlatmaya devam etmiştir.

Ahıska Türkleri topluluk olarak yaşadıkları bölgelerde bir arada kalmaya devam etmişler ve yerel halkın ad takmalarına ve diğer aşağılayıcı davranışlarına karşı Ahıska Türkleri çoğu zaman tepki göstermemiş çıkabilecek bir çatışmadan kaçınmışlardır.

G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) yapılan ad takmaların etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Özbekistan'da bize; trene asılıp gelenler diyorlardı. Hemen bir kimseyle laf dalaşına girsek; bize siz gidin vatanınıza, siz buraya trene asılıp geldiniz diyorlardı. Öyle sözler diyorlardı ki bize çok kötü şeylerdi, ağır şeylerdi. Ama yine de katlanıyorduk, mecburduk. Bize laf söylediklerinde ağlıyorduk eve geliyorduk, anne babamız bizi avutuyordu. Yayılmasın bu olaylar diye. Tabi biz üzülüyorduk baya.*

Diğer yandan Ahıska Türkleri sürgün sırasında yanlarına bir şey alamadıkları için Özbekistan'a vardıklarında yemek, kıyafet, barınma gibi hayati önemi olan şeylerde bulabildikleri herkesten yardım istemiştir. Yerel halk bu yardım istemeleri noktasında Ahıska Türklerine dilenci gibi görüp küçümsemiştir.

G4 (kadın, 78 yaşında, doğum yeri Ahıska) bu durum ile ilgili yaşadıklarını şu şekilde açıklamıştır:

> *Baba görmedim. Boylu muydu, alçak (kısa) mıydı? Hele kepek yemede, hele ot yemede geçti hayatım. Annem 50 yaşında öldü, babam 44 yaşında öldü. 10 tane çocuk bana kaldı, ben tek başıma hepsine baktım. Özbekistan'da derdi yığdım, yığdım. Aha şimdi yüreğim yok, ciğerim yok. Ciğerimde hastalık var, her yerimde bir hastalık. Bize dediler ki; vagona asılıp gelen siganlar diyorlardı. Sigan çingene demektir. Hani böyle kapı, kapı gezen dilenciler vardır ya onlar gibi görüyorlardı bizi.*

Katılımcıların sürgünden sonra yaşadığı zorluklar, hatıralarında hala canlılığını korumaktadır. Açlık, sefalet, dışlama hepsini yaşayan katılımcılar, yaşadığı tüm acıların birikimi hastalık olarak karşılarına çıkmaktadır. Özbekistan'a gittiklerinde üzerlerindeki kıyafetlerden başka bir şey olmayan Ahıska Türkleri yerel halk tarafından dilenciler olarak görülmüş ve 'sigan' diye ad takılmıştır. Ahıska Türkleri sigan (dilenci, çingene) olarak ötekileştirilerek dışlanmışlardır.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'a sürgün edildikleri dönem Sovyetler Birliği dönemidir. Katılımcılar, millet temelli ayrımın olmadığı ve ayrımcılığın yasak olduğu Sovyetler Birliği döneminde çalışma sisteminin ayrımcılığa izin vermediğini belirtmişlerdir. Ancak Özbekistan'da yerel halk tarafından ad takmalar hem sürgün yolculuğu ile ilgili hem de köken üzerinden devam etmiştir.

G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Özbekistan'da gelginti, trene asılıp gelenler, vagona asılıp gelenler, Kavkaz (Kafkas) diyorlardı bizlere. Biz de ne yapalım çok kulak vermiyorduk. Yine de çok fazla dikleşemiyorlardı. Sovyetler Birliği zamanında ayrımcılık yasaktı. Herkes Sovyet olduğu için, herkes gidip çalışıyordu, maaşını alıyordu. Onunla bir ay geçiniyordu. Sovyetler zamanın her şey ucuzdu. Genelde de büyük iş vermiyorlardı. Malımız (inekler) vardı, mal bakıyorduk. Traktörcü olarak çalışıyordu babam da. Gelen parayla da kıyafet alıyorduk, toy ediyorduk. Bazen de araba falan almaya para kalıyordu.*

Katılımcılar sürgünden sonra Özbekistan'da yerel halkın kendilerine 'gelginti' yani yersiz yurtsuz anlamında ad taktıklarını belirtmiştir. Ahıska'da istenmeyen topluluk olarak görüldüklerini belirten katılımcılar, Özbekistan'a gittiklerinde orada da istenmeyen topluluk anlamında 'gelginti'ler olarak görüldüklerini belirtmişlerdir.

Bir diğer katılımcı G32 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Kafkas bölgesinden göç etmelerinden ve ten renklerinden dolayı ad takılmasını ve bu ad takmalar karşısında cevap verememelerini şu şekilde açıklamıştır:

> *Özbekistan'da doğdum, büyüdüm. Onlarda Müslümandı bizde, Özbekistan'da o kadar fark etmiyordu. Orada doğduk, Özbekçe okuduk. Özbeklerle beraber arkadaş olduk. Onlardan Türkçe konuşan da vardı. Biz zaten Özbekçe konuşuyorduk. Orada o kadar sıkıntı yoktu. Ama bize bazen "vagona asılıp gelenler"; kepgezler (kafkaslar) diyorları, Kafkas bölgesinden gitmişiz ya, biraz hor görüyorlardı. (...) Özbeklerle ki beraber büyüdük, çocukluğumuzu da beraber geçirdik. Rusya'ya ki geldik, bize de orda "çörni" diyorlardı. Çörni kara demektir. Onlar beyazdır ya, bizi kara görüyorlar. Vatansızsın işte, biri bir şey dediğinde, cevap veremedik. Burada olsa cevap verirdim, burada ölsem de vatanım için öleceğim, orda kim için öleceğim. Benim yurdumda burası, vatanımda burası. Sonradan anladılar biz farklıyız Türk'üz.*

Katılımcılar göç ettikleri yerlerde kendilerine hâkim toplum üyeleri tarafından takılan adların nedeninin vatansız olmalarından kaynaklandığını belirtmiştir. Göç edilen toplumlar Ahıska Türkleri hakkında bilgiye sahip olmadıkları için Ahıska Türklerine ten renklerini, sürgün edildikleri bölgeyi ve sürgün edilme biçimlerini referans alarak ad takmışlardır. Bu takılan adlar özellikle Özbekistan'da küçük düşürücü ve yaralayıcı olmuştur.

Daha önce de bahsedildiği gibi Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde genel olarak kırsal alanlarda ve nüfusun az olduğu bölgelerde yaşamışlardır. Ad takmalar ve ötekileştirmeler Ahıska Türklerinin ilk yerleşim aşamasından sonra yaşadıkları bölgelerde azalmış hatta yerel halktan insanlarla olumlu ilişkiler kurmuşlardır. Ancak Ahıska Türkleri hâkim toplumun yoğun olduğu şehirlere gittiklerinde ad takmalara, dışlamalara ve ötekileştirmeye daha fazla maruz kalmıştır.

G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) kırsal alan ve şehirde karşılaştıkları ad takmaları şu şekilde açıklamıştır:

> *Özbekistan'da bize vagona asılıp gelenler diyorlardı, vagona asılıp gelmiş Türkler diyorlardı. Çok işittik bunu. Bizi vagonla götürmüşler ya öyle diyorlardı. Ama Ukrayna'da öyle demediler. Orada bize kara diyorlardı sadece. Özbekistan da diyorlardı ama köyde daha azdı ama şehre gittiğimizde hep diyorlardı. İnciniyorduk yalan değil. Bekliyorduk, biz çok bekledik. Vatanımız olur mu, ölsek de vatanımızda ölelim diyorduk. Başka hiçbir şey istemedik. Tek istediğimiz vatanımızda Müslüman yerde ölmekti.*

G20 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Özbekistan'da yerel halkın kendilerini dışlamalarını ve hâkim toplumdan uzaklaştırmalarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Özbekistan'da ayrımcılık vardı. En kolay ben Özbek sen Türk'sün diye ayırıyorlardı. Ben Özbek olarak Özbek vatanında yaşıyorum, sen Türk'sün vatanın yok, vatansız, vatan dilencileri gibi şeyler diyorlardı. En çokta trene asılıp gelenler diyorlardı bizlere. Bizi trenlerle sürgün etmişler ya o sebepten öyle diyorlardı. Bize nasıl trene asılıp geldiniz, öyle de gideceksiniz derlerdi. Bizim halktan ev yapanlara gülüyorlardı Özbekistan'da, yapın yapın bize bırakıp gideceksiniz hepsini nasıl olsa derlerdi. Gerçekten de öyle oldu 89 senesinde bizi kovdular, evlerimizin kapısını bile kilitlemeden kaçtık. (...) Bizi öyle kötü şeyler söylediklerinde ağlıyorduk ne yapalım. Ahıska'ya gidemiyorduk. Gürcistan sınır koymuştu. Ahıska'ya 40 kilometreden fazla yaklaşamıyorduk. Gürcistan yasaklamıştı bizim içeri girmemizi. Onun dışında nereye gitsek vatan değil. Kırgızistan'da yaşıyorlar şimdi, Kazakistan'da yaşayanlarda var ama hiçbir yer vatan değildi bizim için.*

Katılımcılar Özbekistan'da kendilerine yurt edinme ve Özbek toplumuyla bütünleşme için fırsat verilmediğini ilk yerleşim aşamasından itibaren sürekli, 'burası sizin vatanınız değil', 'vatan dilencileri' gibi ad takmalarla Ahıska Türklerinin dışlandığını belirtmiştir. Katılımcılar yerel halktan bazı kişilerin Ahıska'dan sürgün edildikleri gibi Özbekistan'dan da aynı şekilde gideceklerini söylediğini ve 1989 yılında Fergana Olayları sonrasında yaşadıkları evleri bir gecede kapısını dahi kilitleyemeden zorunlu olarak terk ettiklerini ifade etmiştir. Özbekistan'da yaşadıkları 45 yıl boyunca çalışkanlıkları sayesinde ev, tarla, bahçe sahibi olduklarını ve Ahıska Türklerine yerel halktan bazı kişilerin yaptıklarının boşuna olduğunu, Özbekistan'ın Ahıska Türklerine yurt veya vatan olmayacağını ve sonunda her

şeyi bırakıp terk edip gitmek zorunda kalacaklarını söylemiştir. Bu söylemler özellikle Özbekistan'da ekonomik durumun kötü olduğu veya siyasal sorunların yoğun olduğu dönemlerde daha fazla görülmüştür. Sürgün veya zorunlu göç sonucu gelen sosyolojik azınlık gruplarının hâkim toplum üyeleri tarafından sorunların nedeni olarak gösterilmesi göç ve sürgün çalışmalarında yaygın görülen bir durumdur.

Ad takma Ukrayna

Ahıska Türkleri Özbekistan'da 45 yıl yaşadıktan sonra 1989 yılında basit bir pazar kavgasıyla başlayan ve yayılan olaylar; Ahıska Türklerinin yurtlarını terk etmelerine ve ikinci bir yurt arayışına mecbur bırakmıştır. Fergana'da yaşanan acı olaylardan sonra Ahıska Türkleri canlarını kurtarmak için hızlı bir şekilde Özbekistan'dan kaçmışlar ve yine yanlarına hiçbir şey alamadan sahip oldukları her şeyi arkada bırakıp zorunlu olarak göç etmişlerdir. Ahıska Türkleri Özbekistan'dan başta Kırgızistan, Rusya ve Ukrayna olmak üzere birçok farklı bölgeye dağılmışlardır. Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar ise sırasıyla önce kısa süreliğine Rusya'ya (Krasnodar bölgesine) göç etmiş oradan da farklı nedenlerden dolayı Ukrayna'nın Harkov (Harkiv) bölgesine yerleşmişlerdir. Ahıska Türkleri gruplar halinde göç ettikleri Harkov'da Özbekistan'da olduğu gibi kırsal bölgelerde yaşamışlardır.

Ahıska Türklerinin Ukrayna'ya zorunlu olarak göç ettikleri tarih 1989 yılıdır. Bu tarih yaklaşık olarak Sovyetler Birliğinin dağılmasından üç yıl öncesine denk gelmektedir. Ahıska Türkleri Ukrayna'ya göç ettiğinde Ukrayna ulusal bağımsızlığını almış bir devlet değildir. Sovyetler Birliği dağıldığında Ukrayna'da yaşamakta olan Ahıska Türkleri diğer Sovyet vatandaşlar gibi bazı yasal haklara sahip olmuşlardır. Sovyetler Birliği dağıldığında her vatandaşa yaşadığı ülke sınırları içinde belli bir miktar tarla ve bağımsızlığını alan ülkenin vatandaşlığı verilmiştir. Ahıska Türkleri diğer Ukraynalı Sovyet vatandaşlar gibi bu haklarını almışlardır.

Ahıska Türklerinin sürgünden sonra Özbekistan'da yaşadığı sorunlar hemen hemen aynı şekilde Ukrayna'ya zorunlu göç ettiklerinde de yaşanmıştır. İlk yerleşim aşamasında Ahıska Türkleri Ukrayna'da yerel halk tarafından bilinmediği için birtakım dışlamalarla karşılaşmışlardır. Ahıska Türkleri Ukrayna gibi dil, inanç ve kültür olarak tamamen farklı oldukları bir bölgeye göç etmişler ve hâkim toplumla bütünleşmeleri için gerekli olan sosyalizasyon süreci Özbekistan'a kıyasla çok daha zorlu olmuştur. Ukrayna'da ilk yerleşim aşamasında, Özbekistan'da görülen sürgün ile ilgili takılan adlar Ukrayna'da yaşanmamıştır. Ukrayna toplumu ile Ahıska Türkleri arasındaki en belirgin fark ten rengidir. Bu nedenle

Ukrayna'da Ahıska Türklerine ilk takılan adlar ten rengi ile ilgili olmuştur. Bu yüzden takılan adlar arasında en yaygın olarak kullanılan Ukrayna dilinde "çörni" olarak ifade edilen ve Türkçe de kara anlamına gelen addır. Ahıska Türkleri Ukrayna'ya göç ettiğinde dil farkından dolayı kendilerini ifade edememiştir, belli bir süre iletişim anlamında sorun yaşamışlardır. Ahıska Türkleri zamanla dil öğrenerek kim olduklarını ve topluluklarının kültürünü, yaşayışını, dilini Ukraynalılara anlatmışlardır.

Ad verme olgusu hemen hemen her toplumda görülmüştür. Yeryüzünde ad verme olgusundan yoksun tek bir topluluk ve toplum görmek olası değildir. "Her milletin kültüründe adların önemli bir yeri vardır. Adlar, o milletin kültüründen, örf ve âdetlerinden izler taşır. Özellikle Türk milleti gibi, büyük bir coğrafyaya yayılmış ve çeşitli kültür daireleri içine girmiş bir milletin farklı kültürlerden nasıl etkilendiğini ve bu çevreleri nasıl etkilediğini göstermesi bakımından adlar büyük önem taşımaktadır" (Gül, 2001: 55). Ahıska Türklerinin kullandıkları adlara baktığımızda, "farklı ülkelerde dağınık bir şekilde hayat mücadelesi sürdürmelerine rağmen, Ahıska Türklerinin kültürlerine bağlı kalarak ad verme geleneğini devam ettirdiği görülmüştür" (Esen, 2009: 184). Ahıska Türkleri topluluk içinde her zaman çocuklarına Türkçe adlar koymuşlardır. Ukrayna'da bazı kişiler katılımcıların isimlerinin Türkçe olmasından dolayı isimlerini şakacı (aşağılayıcı) bir şekilde telaffuz ederek bu farklı telaffuzu dalga geçme maksatlı ad takma olarak kullanmıştır.

Ahıska Türklerinin Ukrayna toplumu içinde dil, din, etnisite olarak tamamen farklı bir etnik azınlık grubu oldukları anlaşıldığında, hâkim toplum üyeleri tarafından "neruski" Türkçe ifade ile 'Rus olmayan kişi' anlamına gelen ad takmışlardır. Ahıska Türklerinin Ukrayna'da kültür, dil, alfabe ve din olarak Rus toplumlarından farklı olduklarını vurgulamak ve ötekileştirmek için bu ad takılmıştır. Ukrayna'da Ahıska Türklerinin karşılaşmış oldukları ad takmalar Özbekistan'da olduğu gibi küçümseme, ötekileştirme ve dışlama amaçlıdır. Ahıska Türkleri bu ad takmalar karşısında çoğu zaman sakin kalmayı yeğlese de bazı istisnai durumlarda kavga da etmişlerdir. Bu ad takmalar Özbekistan'da olduğu gibi Ahıska Türklerinin aidiyet algılarını etkilemiştir. Katılımcılar Ukrayna'da da misafir olduklarını anladıklarından, yurt ve vatan edinme noktasında istekli olmadıklarını ifade etmiştir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'ya göç ettiklerinde karşılaştıkları ad takmaları şu şekilde anlatmıştır:

> *Ukrayna'ya gittikten sonra rahattık. Orası iyiydi. Bize kötü davranmadılar. Kötü diyerek bir şey diyemem. Orada da şakalar vardı, ama Özbekistan'da ki gibi kavgalı şaka değildi. Yine bize gülüyorlardı orada da biz yine yabancıydık ama kavga, döğüş yoktu en azından. Orada da bize isim takanlar oluyordu. Bize genel olarak ten*

rengimizle ilgili isim takıyorlardı. Adımızla ilgili bazen farklı söylüyordu, örneğin benim adım Mehmet (isim değiştirilmiştir gerçek isim farklıdır) bana "Mehmedovski" diye dalga geçiyordu. Bazen de polisler gelip bize sadece kimlik kontrolü yapardı. Mesela ben bir topluluktayım, üç, dört kişi onlardan var sadece ben farklıyım gelip bana pasaport sorardı sadece, diğerlerine sormazdı. Orada ırkçılık yapardı. Çıktım mesela büyük şehirlere gittiğimizde, kendilerinin milleti anlaşılıyor ya sarışın hepsi bize gelende biz karayız onlara göre esmeriz. Hemen bize polisler "kara, çörni" buraya gel derdi. Ben de diyordum; yanımda giden adama da sorsana o geçti gitti, niye bana soruyorsun. O da diyordu ki; o kara değil ya sen karasın, gel buraya, pasaportu göster. Pasaportu gösterdim, polis bana diyordu bunu parayla nerden aldın. Diyorum; devlet verdi. Yok, sen bunu satın almışsın diyor, uğraştırıyordu. Polisleri bize böyle azap veriyordu ama insanları etmiyordu. Onlarda rüşvet istedikleri için bakıyor ben farklıyım, diyor beş, on manat bir şeyler ver. Verdikten sonra tamam diyor, gönderiyor.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da yerel halk ile olumlu ilişkiler kurmasına rağmen özellikle büyük şehirlere gittiklerinde polisler tarafından eziyet derecesine varan ayrımcılığa maruz kalmışlardır. Ukrayna'da yerel halk dini inanç, dil, kültür gibi konularda tamamen uzak olmasına rağmen asgari insanı hakları noktasında Ahıska Türklerine karşı saygılı davranmışlardır. Ancak ten renklerinin farklı olması kolay bir şekilde stigmatize edilmelerine neden olmuştur. Özellikle büyük şehirlerde polisler 'kara' ya da Ukraynaca 'çörni' diye Ahıska Türklerine ad takmışlardır.

Ahıska Türklerinin Özbekistan'dan göç etmesi zorunlu bir göç olmuş ve Ukraynaca konuşmayı sonradan zamanla öğrenmişlerdir. Dil bilmedikleri için ilk yerleşim aşamasında kendilerini tanıtmakta zorlanan Ahıska Türkleri kökenlerini, kim olduklarını anlatamamışlardır.

G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da yerel halkın ad takmaları konusunda şu şekilde açıklama yapmıştır:

Ukrayna'da okula gittim. İlkokula giden Ahıskalı bendim köyümüzde. Dil bilmiyorsun bir şey diyorlar anlamıyorsun. Üç beş tane Ukraynalı öğrenci toplanıp, dövüyorlardı beni ilk başlarda öyleydi. Üçüncü sınıfa gidene kadar öyle devam etti. Dili de bilmiyorsun ya bizi çingene sanıyorlardı, orada bizden önce çingeneler varmış. Çingeneler hep çalıp, çırparlarmış. Bizi de onlardan zannediyorlardı. Bize okulda kara, çingene, çörni, neruski (Rus olmayan) diyorlardı. Okulda neruski diye çok çağırıyorlardı bizi. Biz Rus değiliz ya. Sen Rus değilsin, sen başka millettensin. Neruski daha çok yabancı olarak kullanılıyordu. Bize isim taktıklarında okula gitmek istemiyordum. Babam beni zorla gönderiyordu. Okula giderken bize laf attıklarında, kavga etmiyordum, kız kardeşimi düşünüyordum. Ben düşersem ona ne olacak diye düşünürdüm. (...) Nereye gidersek gidelim, orada ilk başta ayrımcılık yaptılar. Ama alıştıktan sonra bir şey demiyorlardı.

Katılımcılar Ukrayna'da dil bilmedikleri için kendilerini anlatamadıklarını ve bu yüzden Ukrayna'da yerel halktan bazı kişilerin Ahıska Türklerini çingene olarak gördüğünü ve çingene diye isim taktığını belirtmiştir. Ahıska Türkleri Özbekistan'dan canlarını kaybetme korkusuyla düzensiz bir şekilde her şeylerini bırakarak bir gecede zorunlu olarak göç ettikleri için Ukrayna toplumun dilini öğrenme fırsatı bulamamıştır. Bu nedenle Ahıska Türkleri dil öğrenene kadar Ukrayna'da özellikle Rus olmayan anlamına gelen 'neruski' olarak adlandırıldıkları görülmektedir. Ten rengi olarak hâkim toplumdan farklı oldukları için Ahıska Türklerinin Rus olmadıklarını ve farklı bir etnik topluluk olduğunu belli etmek için yerel halk böyle bir ad takmıştır.

Ahıska Türkleri dil öğrenme sürecini tamamlayana kadar kara olarak anılmaya devam etmişlerdir. Ad takmalar ve ten renklerinden dolayı farklı oldukları için polisler tarafından sürekli kimlik sorgulaması yapılması, Ahıska Türkleri tarafından aşağılanma olarak değerlendirilmiştir. G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna'da bize çörni diyorlardı. Kara millet derlerdi. Onlar Hristiyanlardı ama namuslu milletti Ukraynalılar. Bize alıştıktan sonra pek sorun yaşamadık. Ama alışana kadar bize kara diyorlardı, gelmeyin diyorlardı. Şehirlere gitsek hemen polis bizi alıyordu, karakola götürüyordu kapatıyordu. Bazı insanlarımızı dövüyorlardı. Bizi alçaklıyorlardı. (...) Bize öyle dediklerinde vatansızlık ne demek o zaman öğrendik. Babam derdi bize hep vatana gidelim, siz vatan ne demek bilmiyorsunuz diye. Ukrayna'da bize vatansız dediklerinde o zaman vatan edinelim diye düşündük.*

Katılımcılar Ukrayna'da yerel halkın dini inancının farklı olmasına rağmen kendilerine kötü davranmadığını ancak polislerin özellikle nüfusun yoğun olduğu yerlerde Ahıska Türklerine karşı ayrımcılık yaptığını ve aşağılayıcı davranışlarda bulunduğunu belirtmiştir. Katılımcılar polislerin bu tutumlarının nedeninin vatansız olmalarından kaynaklandığını düşünmektedir.

Ahıska Türkleri ad takmalar karşısında her zaman geri çekilmemiştir. Katılımcılardan bazıları Ukrayna'da yerel halktan kişilerle ad takmadan dolayı kavga ettiklerini söylemiştir. G6 (kadın, 60 yaşında doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da ad takmadan dolayı yaşadığı kavgayı şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bize bir de "çörni" diyorlardı, onlar bizi ten rengimizden dolayı dışlıyordu. Ukrayna'da çiftlikte çalışırken biri bana demişti öyle çörni diye. Bende kavga ettim kendisiyle, o ban vurdu bende ona vurdum. Daha sonra yönetici geldi, bizi ayırdılar. Yönetici beni işten çıkardı, diğer Ukraynalı kadına ise para cezası verdiler, ama işten çıkarmadılar. 50 Grivna ceza ödedi. Ukrayna'da da bizi dışlamaya devam ettiler. (...) İşten çıkarıldıktan sonra bende başka yerde çalışmaya başladım orada 10 yıl çalıştım. Öyle çok çalışıyordum ki bir yılda iki defa ödül aldım, para ve mutfak eşyaları hediye ettiler.*

Ahıska Türkleri Ukrayna'ya ilk yerleşim aşamaları döneminde Sovyetler Birliği yönetimi devam ettiği için Ukrayna'da da çalışma hayatına dâhil edilmişlerdir. Devlete ait çiftliklerde çalışmaya başlayan Ahıska Türkleri yerel halk ile iş ortamlarında bir araya gelmişlerdir. İş dolayısıyla zorunlu birliktelik sırasında G6, yerel halktan birinin 'çörni' yani 'kara' diye alay etmesine dayanamayarak kavga etmiş ve sonunda hâkim toplumun üyesi olmadığı için yani başka bir ifadeyle 'öteki' olarak görülen bir topluluktan olduğu için yöneticiler tarafından işten çıkarılmıştır. Kavga ettiği Ukraynalı kadın işten çıkarılmamış sadece küçük bir para cezasına çarptırılmıştır.

Sovyetler Birliği bir bütün olduğu için farklı toplum ve toplulukların karşılaşması ve farklı topluluklar hakkında önyargıların oluşma olasılığı daha fazladır. Daha öncede bahsedildiği gibi Ahıska Türkleri zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde kendilerini her zaman Türk olarak tanıtmışlardır. Ahıska Türkü ifadesi daha çok Türk toplumları içinde köken olarak çıkış noktasını göstermesi açısından kullanılmıştır. Ahıska Türkleri Ukrayna'ya zorunlu olarak göç ettiklerinde özellikle Ruslar tarafından 'Türk' kelimesinin aşağılamak veya alay etmek için kullanıldığını görmüşlerdir.

G27 (kadın, 44 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde açıklamıştır:

> *Bizi gördüklerinde bu "karalar" kim; bu "siyahlar" kim diyorlardı. Köyde yaşıyorduk Ukrayna'da köydekiler biliyordu bizi, onlar bir şey demezdi ama şehre gittiğimizde "çörni" diyorlardı. Çörni kara demek Ukraynaca da. Onlar açık renkli biz karaydık. O zaman çok üzülüyorduk, bazen kavga da ederdik. Karşılık verirdik. Her yerde insanın iyisi de var kötüsü de var. Ukrayna'da da vardı. Kötüleri bize karalar diyorlardı işte. Ukrayna'da Ruslarda vardı. Onlar da bize "Türki" derdi. Rusya'da Türki demek çok kötü bir sözmüş. Türk demek insanları aşağılamak için kullanırmış, geri zekâlı gibi bir anlamı varmış. Hakaret eder gibi kullanılırmış. Şehirde parmağıyla gösterirlerdi bizi, Türki, Türki diye alay ederlerdi.*

Ukrayna'da Ruslar Ahıska Türklerini aşağılamak için 'Türki' olarak ad takmışlardır. Türk teriminin anlamı tamamen olumsuz olarak kullanılmıştır. Rus grupların bu tutumu zamanla Ukraynalılar tarafından da kullanılmaya başlanmış ve Ahıska Türklerini aşağılamak maksadıyla 'Türki' olarak ad takmışlardır. İlk bakışta köken ve etnisiteye bağlı olarak takılan ad gibi görünse de "Türk veya Türki" tamamen küçük düşürücü ve dışlayıcı bir tabir olarak yerel halka yansıtılmıştır. Ukrayna'da yerel halkın Ahıska Türkleri hakkında pek fazla bilgisi olmaması ve Rus kökenli grupların bu aşağılayıcı ve olumsuz yaftalaması Ukraynalılar arasında Ahıska Türklerine karşı ön yargının oluşmasına neden olmuştur.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da ilk göç ettiklerinde yerel halkta oluşan önyargıları zamanla kırmışlardır. Ahıska Türklerine karşı aşağılayıcı, dışlayıcı ve alay edici tutumlar zamanla

Ahıska Türklerinin kendilerini anlatması ve kültürlerini Ukraynalılara tanıtmasından sonra yerel halkın olumsuz davranışları azalmış ve hatta yerel halk ile iyi ilişkiler kurulmuştur.

G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Ukrayna'da Ahıska Türklerine karşı olan önyargının ve "Türk" kelimesinin aşağılayıcı kullanımının değişimini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Zaten onların gözünde Türk dünyanın en ahmak adamı, en inatçı insanı, hiçbir şey anlayamayan kişi olarak görürlerdi. Bazen de arkamızda Türk diye bağırırlardı. Ama üç beş sene geçtikten sonra bizim insanlarımız araba sahibi oldu. Şehre giderken bizim insanlarımız yolda, durakta bir Ukraynalı görse alıyordu. Köye kadar götürürdü. Öyle öyle anladılar ki Türkler iyi insanlar. Tarla ekmede de öyleydi. Komşum tarlasını ekmiş tarlasını sulayamıyordu. Dedim böyle olmaz ki; ne yapayım dedi. Dedim ki; bizim boruya plastik boru tak, tarlanı sula. Çok şaşırdı. Bizim onlara yardım etmemize şaşırdılar. Büyük kanal vardı. Oradan nasıl su alınır bilmiyorlardı. Gittim yardım ettim. Öğrettim. Bizden gördüler, öğrendiler. O vakit dediler ki; biz Türk'üz, ahmak olan, iş bilmeyen biziz. Siz akıllı insanlarsınız. Her işi biliyorsunuz.*

Ahıska Türkleri Ukrayna'ya göç ettiklerinde 'Türk' demek cahil, iş bilmeyen, beceriksiz gibi anlamlara gelen bir terim olarak kullanılmıştır. Ahıska Türkleri bu olumsuz, aşağılayıcı anlamı yaptıkları yardımlar ve pratik zekâları ile yıkmışlardır. Ahıska Türkleri yaptıkları yardımlar ve kıvrak zekâları ile yerel halkın gönlünü kazanmıştır. Ahıska Türkleri bu şekilde Ukrayna'da önyargıları zamanla yıkarak, hâkim toplumda statü kazanmışlardır.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da öteki olduklarını her zaman hissetmişlerdir. Gerek ad takmalar gerekse de Ukrayna toplumu ile olan farklılıkları Ahıska Türklerinin kendilerini hâkim toplumun parçası olarak görmesini engellemiştir. G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da yaşadıkları ad takmaları ve Ukrayna'da da istenmediklerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Burası bizim gibilerin olduğu yerdir. Orada öyle değildi dışarı çıkıyoruz herkes beyaz biz karayız. Bize de onlar kara diyordu, biz onlardan farklıydık. Yüzümüze de diyorlardı; neden geldiniz, burada size ne var, burası sizin yeriniz değil, burası sizin yurdunuz değil. Bunlar Ukrayna'da az oluyordu ama Rusya'da daha çok oluyordu. Ukrayna'da bir iki ettiyse de Ukrayna halkı iyi halktı.*

Ahıska Türklerinin Ukrayna'da karşılaştıkları ilk ad takma Rus grupların etkisiyle oluşturulan olumsuz anlamı dolaysıyla köken anlamı dışında kullanılan Türk veya söylem farkıyla beraber Türki terimleri olmuştur. Rus gruplar bu terimleri daha çok geri zekâlı, hiçbir işten anlamayan, barbar gibi anlamlara gelecek şekilde kullanmışlardır. Ahıska Türklerinin Ukrayna'da konuşulan dile hâkim olamamasından dolayı kendilerini tanıtamadıkları için bu kullanım Ukraynalılar tarafından da zaman zaman devam etmiştir.

Genel olarak hayat standartları Özbekistan'a kıyasla daha iyi olmasına rağmen Ahıska Türkleri farklılıklarını sürdürmüş ve hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmemişlerdir/edememişlerdir. Bu aidiyet algısı eksikliği Ahıska Türklerinin bağlılık ve özlem duyduğu Türkiye'ye kavuşma isteklerini arttırmıştır. Defalarca Türkiye'ye gelme girişiminde bulunan Ahıska Türkleri 2016 yılında Ukrayna ve Rusya arasında savaşın patlak vermesi sonrasında devlet yöneticilerinin resmi girişimleriyle Türkiye'ye yani vatanlarına dönme hakkı elde etmişlerdir. Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar 2016 yılının Mayıs ayında Türkiye'ye iskanlı göçmen olarak getirilerek Bitlis ili Ahlat ilçesine yerleştirilmiştir.

5.2.3. Türkiye'ye Dönüşleri

Ahıska Türklerinin vatan ve ana yurt olarak gördükleri Ahıska'dan 14 Kasım 1944 yılında sürgün edilmeleri ile başlayan ve sonrasında zorunlu göçler ile devam eden Türkiye'ye dönüş çabaları Mayıs 2016 yılında Ukrayna'nın Harkiv bölgesinden iskanlı göçmen olarak getirilerek Ahlat'a yerleştirilmeleri ile son bulmuştur. Ahıska Türkleri geçen bu 72 yıllık süreçte sırasıyla Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'da yaşamışlar ve bu ülkelerde katılımcıların ana yurt ve ana vatan algılarında bir değişim olmamıştır. Sürgün edilmiş topluluklarda, "öyküleştirilmiş geçmiş yaşantılar topluluğun bütün üyelerinin belleklerinde canlıdır ve aynı zamanda bu hikâyeler hafızalarda vatana geri dönüş fikrini de sürekli canlı tutmaktadır" (Sağır, 2012: 11). Bu bağlamda Ahıska'dan sürgün edilme katılımcılar için ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüşün ilk başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcıların Türkiye'yi ana yurt ve vatan olarak gördükleri ve Türkiye'ye dönüş çabalarının temelinde bu köken algısının olduğu görülmektedir. Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönüş sürecini anlamak için ilk olarak ana yurt ve vatan algıları analiz edilmiş ve daha sonra Türkiye'ye dönüş süreçleri incelenmiştir.

5.2.3.1. Ahıska Türklerinin ana yurt ve vatan algısı

"Bir ağaç bir yerde büyür, bir meyve ağacını 12 farklı yere diksen bu ağaç meyve verir mi?"

Toplumsal aktörler için üzerinde yaşadıkları mekânlar farklı anlamlara sahiptir. Mekânlara atfedilen anlamlar toplum veya toplulukların geçmiş yaşantılarından gelen ve üzerinde yaşanan mesken edilmiş yere ait hatıralar o yerin vatan, yurt veya sürgün yeri olmasını belirler (Morley ve Robinson, 1995). Zorunlu veya doğal nedenlerden dolayı gerçekleşen yer değiştirmeler sonucu farklı mekânlarda yaşamak zorunda veya tercihinde olan

topluluklar içinde bulundukları hâkim toplum ile girdikleri sosyalizasyon süreçleri o topluluğun vatan ve yurt algısını şekillendirmektedir. Kısmen ulaşım ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimiyle, “vatan ve yurtlarından ayrı olan birey veya topluluklar anavatanlarıyla veya doğdukları yerlerle olan bağlarını devam ettirmektedirler” (Chatty, 2019: 12). Bu sayede ana yurt ve ana vatanlarına olan bağlılıklarını farklı yerlere göç etseler dahi sürdürebilmektedir.

Ahıska Türklerinin ana yurt ve ana vatan algısı Ahıska’dan sürgün edilmeleri ile başlayan zorunlu göç süreçlerinde Özbekistan, Rusya ve Ukrayna’da yaşadıktan sonra Türkiye’ye gelmeleri; ana vatan ve ana yurt olarak iki farklı algıları olduğunu göstermektedir. Çıkış noktası olan Ahıska katılımcılar için hem yurt hem de vatan olduğu dönem Osmanlı Devleti toprağı olduğundadır. Ancak Ahıska’nın Osmanlı Devletinden kopması ve sonrasında Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalmasından dolayı katılımcılar ana vatan olarak Türkiye’yi ve ana yurt olarak (sürgüne kadar) Ahıska’yı görmeye başlamışlardır. Bu Türk topluluğuna önadını veren Ahıska günümüzde Gürcistan sınırları içinde ve Türkiye’ye çok yakın bir bölge olmasından dolayı gidilmesi kolay bir yer olarak değerlendirilmektedir ancak katılımcılar önadları olan Ahıska’yı gezmek dışında gitmek istemediklerini, herhangi bir bağlarının olmadığını ve Ahıska’nın sadece eski bir Türk yurdu olarak hafızalarında yer aldığını ifade etmiştir.

Ahıska Türklerinin köken algısı ve dini inançları yaklaşık 72 yıl boyunca ana vatan ve ana yurt algılarını şekillendiren en önemli faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Ahıska Türkleri Özbekistan’da temel farklılık olan köken algıları ve Ukrayna’da ise hem köken hem de dini inanç farklılığı bu iki toplumu ve ülkeyi ana vatan olarak görememelerine neden olmuştur. Ahıska’dan sürgün ile birlikte özellikle Özbekistan’da ilk yerleşme aşamasında yaşanan sorunlar Ahıska Türklerinin köken olarak Ahıska öncesini sorgulamaya başlamasına ve ana vatan olarak Ahıska’ya geldikleri Osmanlı Devleti’ni (Türkiye’yi) ana vatan olarak görmelerine veya görmeye başlamalarına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların en yoğun duyguları daha çok vatan kavramı üzerine olmuştur. “Yerinden, yurdundan, vatanından edilen birey veya toplum/toplulukların birbirinden uzak üyeleri arasında hayali olsa bile ortak ana vatan algısına sahip olmak, bu topluluğun üyeleri arasında birleştirici bir sembol” olarak görülür (Chatty, 2019: 24). Sürgün ile yurtlarından çıkarılan Ahıska Türkleri zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde yaşadıkları sorunlar ve özellikle Özbekistan’da yaşadıkları ikinci trajedi, vatansızlık duygusunun varoluşsal güvensizliğe neden olduğu görülmektedir. Bu noktada Ahıska Türkleri için

Türkiye; ulaşılması gereken, kavuşulması gereken ana vatan olarak zihinlerde her zaman yer edinmiştir. Farklı yerlerde her zaman ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye gelmek (katılımcıların deyimiyle dönmek) için girişimlerde bulunmuşlardır. Ahıska Türklerinin özellikle Özbekistan'dan sonra yerleştikleri yer olan Ukrayna'da hayat standartları görece yüksek olmasına rağmen, vatansızlık ve ötekileştirmeden kaynaklanan varoluşsal güvensizlik sorunları Ahıska Türklerini vatana kavuşmaya veya bir diğer ifadeyle vatana duyulan özlemi dindirmeye yönlendirmiştir.

Araştırmanın özneleri vatan ve mekânsal aidiyet algılarının sürgün ve zorunlu göç süreçleri sonucu gittikleri her yerde ana vatan Türkiye'ye bağlı kaldığı ve bu noktada yerleştikleri yerleri vatan olarak göremediklerini ifade etmişlerdir. Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürgün edilmesi, Fergana Olayları ve tarihlerindeki diğer trajediler vatan algılarını güçlendiren diğer önemli etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde her fırsatta altını çizdikleri vatan vurgusu yaşanan acıların tekrarlanmaması için vatan sahibi olmanın gerekliliğine yapılan bir hatırlatmadır.

Katılımcıların kendi ifadeleriyle vatan ve yurt algılarına baktığımızda; G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) mekânsal aidiyet ve ana vatan algısını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Benim Ukrayna'da evim de var, tarlam da var. Hepsi duruyor satmadım. Ben hepsini bırakıp geldim vatanıma. Ben ne Özbek'ini isterim ne Ukrayna'yı isterim. Ben geldim yerime yurduma gitmem bir yere. Ben Türk olarak Türkiye'de yaşamak isterim. Başka da bir yerde yaşamak istemem. Beni burada bir yere yollasalar bilsem ki beni yolda öldürecekler, yine de giderim durmam. Benim annem babam derdi ki: ben dilenci olur dilenirim, ama hiçbir yeri Türkiye'nin toprağına değişmem derdi. Öyle de ulaşamadılar vatanımıza. 93 yaşında Ukrayna'da rahmete gitti. Babam, dayılarım, amcalarım Özbekistan'da kaldı. Ben hiçbir şey istemem, bana vatan toprağı yeter. Anne babam öyle derdi; nasıl olursa olsun, biz ulaşamasak da siz gidin vatana yapışın, öpün toprağını oturun. İnsanın vatanı olacak, benim vatanım Türkiye'dir. Şimdi bir yere gidiyorsun, mesela Ukrayna'ya gitsem de bana bir şey diyemez, Özbekistan'a gitsem de bana bir şey diyemez. Çünkü pasaportum var, ne diyecek hiçbir şey diyemez. Türküm, Türkiye'den geldim hiçbir şey diyemez. Vatanım var, yurdum var işte pasaportum bir şey diyemez. Ana babamızın, dede nenemizin yurduna vatan diyoruz biz o sebepten ne Özbekistan ne de Ukrayna bize vatan olamamıştır. Benim doğum yerim Özbekistan ama ben hiç vatan demedim. Ben Türk'üm, benim vatanım Türkiye'dir. (...) Ukrayna'da bizim Ahıskalılar devlet işlerinde çalışmazdı. Herkes tarlada çalışıyordu. Herkesin tarlası vardı orada çalışırdı. Ukraynalı komşularımızla geçimimiz iyiydi. Nasıl rahat olsak da kendi vatanımızı özledik. Hala diyorlar gelin kalın biz de ama ne gideceğim ben vatanımdayım. Diyorlar ne var orada gelin buraya, diyorum ben de burası senin vatanındır, Türkiye'de benim vatanım ne edeyim ben senin vatanını. Yaşamımız iyiydi ama Türk olarak baskı altında olsam da dedim*

Türkiye benim vatanımdır. Ben çocuğum, torunlarım için geldim. Burada kimse demez ki onlara kalkın gidin buradan çünkü burası onların vatanıdır.

Aile büyüklerinin her zaman vatan olarak Türkiye'yi gösterdiği ve kendilerinin ana vatan Türkiye'ye ulaşamaması halinde bile mutlaka çocuklarının Türkiye'ye ulaşmasını/kavuşmasını öğütlediği görülmektedir. Sürgün ve sonrasında yaşananlar Ahıska Türklerinin bu olumsuzluklarının sebebini vatanlarında olmamalarına ve içinde bulundukları hâkim toplum yapılarında her zaman öteki olarak kalmalarına bağlamaktadır.

Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürgün edilmesi ile birlikte bir vatan arayışı ortaya çıkmış, atalarından miras kalan Türkiye'yi vatan olarak görmeye başlamışlar ve bulundukları her ülkede/bölgede Türkiye'ye ulaşmak için çabalarda bulunmuşlardır. Sürgün gibi son derece trajik olaylar toplum veya toplulukların köken sorgulamalarında kökenlerine daha fazla sarılarak hiç görmedikleri ve hiçbir zaman bulunmadıkları, sadece büyüklerinden dinlediği hikâyelerden bildiği toplum ve ülkeye aidiyet duymalarını sağlamıştır. Bu bağ kuşaklar arası aktarım ile devamlılığını sürdürmüştür.

Ahıska Türklerinin gittikleri her yerde topluluk halinde yaşamaları ve aralarındaki iletişimi koparmamaları bulundukları bölgelerde farklılıklarını korumalarına yardımcı olan etmenlerdir. Bu farklılıkların sürekli olması onların kendilerini her yerde öteki olarak değerlendirmelerine neden olmuştur. G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) öteki olarak görülmesini ve bu ötekileştirmenin vatan algısını nasıl etkilediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Her yerde yamalı şalvar gibiydik. Şalvar da yamalık nasıl farklı duruyorsa biz de gittiğimiz her yerde öyle yama gibi duruyorduk. Ne edersek edelim oralara uyamadık. Kökümüz aynı değil ya ne kadar benzesek de farklıydık. Bize de bu farklılığı her yerde hissettirdiler. (...) Ben Ukrayna'da iyi yaşıyordum, burada 50 sene yaşasam orada sahip olduğum mal mülke sahip olamam. Orada evim vardı, malım vardı, arabam vardı, tarlam vardı. Vatan deyip hepsini bıraktım geldim. Vatan bizim her zaman gönlümüzdeydi. (...) Vatana gitmek her vakit içimizdeydi, bize izin vermiyorlardı. Bir köyden diğer köye gitmeye izin yoktu. 91 senesinde Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ben Ahıska'ya gittim. Oraları gezim, elma aldım, birkaç eşya aldım. Büyüklerimize götürdüm. Onlar vatan, vatan diye ölüp gittiler. Ama onlara nasip olmadı. Vatansız, bayraksız olmuyor. Özbekler bayrağını kaldırıyor, ben Özbeğim diyor. Ben diyemem ki; nasıl Özbek bayrağının altına girip, Özbeğim diyeyim. Özbekistan'da dinimiz birken ben yine diyemedim. Ukrayna'da hiç diyemedim. Ben nasıl derim. Onlar Hristiyan millet. Biz Özbeklerden bile kız almıyorduk, kız vermiyorduk. (...) Ukrayna'da biri bana geri dur dese, geri duruyordum çünkü vatan onların. Ben haklı olsam da bana geri dur dese duruyordum. Burada geri dur dese neden durayım vatan benim, bayrak benim, yurt benim. (...) Özbekistan'da çıkan olaylarda biz de karşı koysak koyardık ama nasıl koyalım. Bayrak onun, vatan onun. Bize çık dediler biz de çıktık. Biz şimdi 9 ülkedeyiz. Amerika'dakiler bizden çok daha iyi yaşıyorlar. Ama

onlarda gelmek istiyorlar vatana. Onlar Amerika'da yaşamalarına rağmen vatan istiyorlar. Vatan, vatandır. Ben her yere gittim, Karadeniz'e gittim, Tunceli'ye gittim, Diyarbakır'a gittim. Kimse demedi bana sen kimsin, niye geldin. Ukrayna'da köyden ilçeye gitsem hemen polisler tutuyor. Kara niye geldin. Bana o bile yetiyor, burada kimse bana sen niye geldin demiyor. (...) Buraya geldikten sonra arabayla çıktık Konya'ya kadar gittik. Yola çıktıktan sonra fark ettim ki ehliyetimi evde unutmuşum. Ukrayna'da olsa aynı köyün içinde bile ehliyetim olmasa Ukrayna polisi hemen tutuyor. Kara ehliyetin nerede diyor. Burada o kadar yere gittim, geldim. Ama kimse demedi sen kimsin? Ehliyetin nerede?

Katılımcı zorunlu göç süreçlerinde yaşadığı ülkelerde her zaman vatansız olmalarından dolayı uğradığı haksızlıkların Türkiye'ye kavuştuktan sonra bittiğini ifade etmektedir. Ukrayna'da köy içinde bile araba kullandığında polislerin Türk olmasından dolayı kendisine farklı davrandığını, farklı olduğunu hissettirdiğini belirmiştir. Türkiye'de böyle bir durumla karşılaşmadığını vatanında olmasından dolayı ehliyetini yanına almadan bir uçtan bir uca tüm Türkiye'yi gezebileceğine inanmaktadır. Bu inancın altında yatan neden ise Türkiye'nin vatanı olması ve kendisinin vatanında olduğundan farklı uygulamalara maruz kalmayacağını bilmesidir. Ahıska Türklerinin vatan algısının yüksek olması Türkiye'ye duydukları aidiyet algısının temelini oluşturan en önemli faktörlerden biridir. Bu aidiyet algısı yaşanan deneyimlerden ziyade tarihsel bir kökene dayanmaktadır, çünkü katılımcılardan hiçbiri Türkiye'de doğmamış ve Türkiye'yi daha önce görmemiştir. Bu durum karşısında vatan algısını şekillendiren köken ve dini inanç olmakla birlikte mekânsal aidiyeti belirleyen faktör ana vatan algısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ahlat'a getirilen Ahıska Türkleri Ukrayna'dan getirilmişlerdir. Bunun dışında farklı ülkelerdeki diğer Ahıska Türkleri ile olan bağlarını sürdüren katılımcılar, örneğin G13, Amerika'da yaşayan Ahıska Türklerinin de Türkiye'ye gelmek istediğini, onlarında vatan olarak Türkiye'yi gördüklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Ahıska Türklerinin göç ettikleri ülkelerden bağımsız olarak vatan algılarının şekillendiğini söylemek mümkündür.

Ahıska Türklerinin ana vatanlarına gelemeden önce belli dönemlerde Gürcistan hükümeti geri dönmeleri için çağrıda bulunmuş ancak Ahıska Türkleri ana yurtları olan Ahıska'ya dönmek istememişlerdir. G9 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

"Buraya geldikten sonra keşke dedim bir on beş sene önce gelseydik. Bizi Gürcistan'dan da çağırdılar, orada bize evler yaptılar. Ama biz gitmedik Gürcistan'a. Biz vatanımızda olmak istedik."

Gürcistan hükümetinin Ahıska Türklerine Ahıska'da ev vermeyi teklif etmesine rağmen, Ahıska'ya dönmek istememişlerdir. Katılımcı, ana vatana (Türkiye'ye) gelmelerinin uzun sürdüğünü çok daha önce gelmeleri gerektiğini düşünmektedir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde ana vatan algısı ile ilgili olarak katılımcıların tamamı aile büyüklerinin vatan olarak her zaman Türkiye'yi gösterdiklerini belirtmişlerdir. Ahıska Türklerinin aile ve topluluk içinde vatan olarak Türkiye'yi göstermeleri ve yaşadıkları ülkelere ve toplumlara mekânsal aidiyet algısı inşa etmemeleri küçük yaşlardan itibaren yeni nesillere aktarılmış ve her yerde sürdürülmüştür. Yaşadıkları toplumlara aidiyet algısı inşa etmemelerinin nedeni, zorunlu göç yolculuğun sonunda Türkiye'ye yani ana vatana döneceklerini dinleyerek büyümüş olmalarıdır.

G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde anlatmıştır:

"Babamla annem her zaman söylerdi siz vatan görmediniz, vatana gideceğiz derdi. Türkiye'yi hep vatan olarak görürlerdi. Biz de öyle büyük vatan deyince aklımıza hep Türkiye geliyordu."

Ahıska Türklerinin vatan algıları küçük yaşlarda oluşmaya başlamıştır. Küçük yaşta zihinlerinde oluşan vatan algısını, küçük kız kardeşinin yaşadığı bir anekdot üzerinden G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim bir bacım vardı 3-4 yaşlarındaydı. Vatana gidiyorum deyip evden çıkıp gitmişti. Biz üç gün onu aradık. Hala bana anlatıyor o bu olayı; ben üç yaşında vatana gidiyorum deyip evden çıktım gittim ya diyor. Şimdi 55 yaşındayım anca vatana geldim deyip ağlıyor. 3 yaşında vatana gidiyorum deyip evden kaçıp gitmişti o zaman.*

Katılımcı kız kardeşinin daha 3-4 yaşlarında olmasına rağmen vatanı aile büyüklerinden öğrendiğini ve vatana kavuşmak için evden tek başına, küçük yaşta kaçmayı göze aldığını ifade etmiştir. Bu olaydan da anlaşılacağı üzere Ahıska Türklerinin küçük yaşlardan itibaren vatan algıları aile büyükleri ve topluluk içinde diğer bireyler tarafından öğretilemeye başlanmaktadır. Bu öğretim topluluk içinde girilen sosyalizasyon süreçleri ile yaşamları boyunca devam etmektedir. Zorunlu veya gönüllü olarak göç ettikleri toplumları ve ülkeleri kendilerine vatan edemeyen Ahıska Türklerine engel olan en önemli faktör küçük yaşlardan itibaren öğretilmeye başlanan Türkiye'yi ana vatan olarak görme ve Türkiye'ye vatan olarak aidiyet algısı duymaları olmuştur. Katılımcıların birçoğunun Türkiye'yi daha önce görmeden, sadece ailelerinden dinledikleri kadar bilmelerine rağmen; Türkiye'yi özlemeleri, kavuşunca ağlamaları katılımcılarda ana vatan algısının ne kadar güçlü olduğunu göstermesi açısından son derece önemlidir.

Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türkleri Ahıska'dan sürgün edilmeleri ile başlayan ana yurt ve ana vatandan kopuş süreçlerinin 2016 yılında Türkiye'ye gelmeleri ile bittiğini, Türkiye'nin kendileri için ana vatan olduğunu ve Ahıska'dan sürgün edildikten sonra her fırsatta Türkiye'ye gelmek istediklerini ancak bazı engellemelerden dolayı bunun mümkün olmadığını bu yüzden Türkiye'ye dönüş sürecinin uzadığını belirtmişlerdir. Katılımcıların görüşleri doğrultusunda 'ana yurt ve vatan algısı' kendi içinde 3 alt başlığa ayrılmıştır. Bu alt başlıklar: "(i) vatan çocuklarımız içindir, (ii) vatansız olmak ve (iii) öncemiz Türkiye bizim" olarak belirlenmiştir.

5.2.3.1.1. Vatan çocuklarımız içindir

"Çocuklarımız doğru yoldan şaşmasın, dinini öğrensin, milletini unutmasın diye vatanımıza geldik."

Ahıska Türklerinin zorunlu olarak göç ettiği yerlerde dini inanç ve kültürel farklılıklarını koruyabilmelerinin altında yatan en önemli etken yeni nesillere aile içinde verilen (aktarılan) eğitimdir. Yeni doğan bir Ahıska Türkü dilini, dinin, kökenini ve diğer birçok değeri aile ve topluluk içinde kültürlenme yoluyla öğrenmektedir. Ahıska Türklerinin bu kuşaklararası aktarımı her zaman kolay olmamıştır. Özellikle Ukrayna'da ilk yerleşme aşamasında dini eğitim verme konusunda büyük zorluklar yaşamışlardır. Yine benzer şekilde Özbekistan'a ilk sürgün edildiklerinde dil ve kültürel değerler eğitimi noktasında zorluk ve engellemelerle karşılaşmışlardır. Ayrıca farklılıklarını sürdürmek için gösterdikleri çaba etnik köken ve değerlerine olan bağlılığın derecesini görmemiz açısından son derece önemlidir. Ahıska Türkleri yaşadıkları olumsuz olayların nedenini vatansız olmalarında gördüklerinden, vatan algılarının güçlü olmasının altında yatan diğer önemli neden gelecek nesillere vatan bırakma kaygısıdır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların vurguladığı en önemli husus gelecek nesillerin vatanlarında dinini, dilini, kültürünü öğrenerek büyüyecek olmasından duydukları mutluluk olmuştur.

G7 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) vatan algısının gelecek nesillere bağlı olarak nasıl şekillendiğini şu şekilde anlatmıştır:

> *Bizim için vatan çocuklarımız içindir. Biz artık yaşlandık, onlar doğru yoldan şaşmasın diye, dinini öğrensin diye, milletini unutmasın diye vatanımıza geldik. Bir dileğimiz onlar güzel yaşasınlar. Ukrayna'da 27 yıl yaşadım, biz 92 senesinde başvurmuştuk vatana gelmek için işte anca 2016 senesinde gelebildik. Ama bazen özlüyorum Ukrayna'yı da orada ki köyümüzü, arkadaşlarımı, büyüdüğüm yerleri de merak ediyorum, özlüyorum. Çocuklarım ama hiç özlemiyor alıştılar buraya hiç Ukrayna ile ilgili bir şeyi özlediklerini duymadım. Ukrayna'da kimsem kalmadı, bir tek arkadaşlarım kaldı onları özlüyorum. Başka kimsem yok ki. Burada Ukrayna'yı*

nasıl özlüyorsam, Ukrayna'ya gitsem, bir hafta sonra da burası çeker duramam artık orada.

Katılımcı Ukrayna'da doğan çocuklarının okul ve arkadaş ortamında kökenlerinden, kültüründen, örf ve adetlerinden uzaklaşmalarından korktuğunu, ana vatan Türkiye'ye geldiği için çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Katılımcının vatan algısı ve bağlılığı yüksek olduğundan Ukrayna'daki arkadaşlarını özlediğini söylemesine rağmen Ukrayna'ya gitse yine Türkiye'yi özlemeye başlayacağını belirtmiştir.

Ahıska Türklerinin köken arayışı 72 yıl sonra Türkiye'de (ana vatanlarında) son bulmuştur. Bu arayış süresince yaşanan ötekileştirmeler, sürgünler, zulümler Ahıska Türklerinin vatan ve ana yurt algılarını şekillendirmiştir. Ahıska'dan sürgün edilme ve 1989 yılında yaşanan Fergana Olayları gibi trajedilerde, Ahıska Türkleri neredeyse yanlarına bir parça ekmek dahi alamadan yaşadıkları evleri, tarlaları, bağ, bahçelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Ahıska Türklerinin hem 1944 yılında yaşadığı sürgün hem de 1989 yılında Özbekistan'dan kaçış, göç ettikleri yerlere özellikle mekânsal anlamda da bir aidiyet algısı inşa edememelerine yol açmıştır. Yeni nesillerin bu tür trajediler yaşamamaları ve aile büyükleri genç kuşaklara vatan edinebilmek için ana vatana olan bağlılıklarını her yerde korumuş ve bu algıyı yeni nesillere aktarmıştır.

G25 (erkek, 94 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde ifade etmiştir:

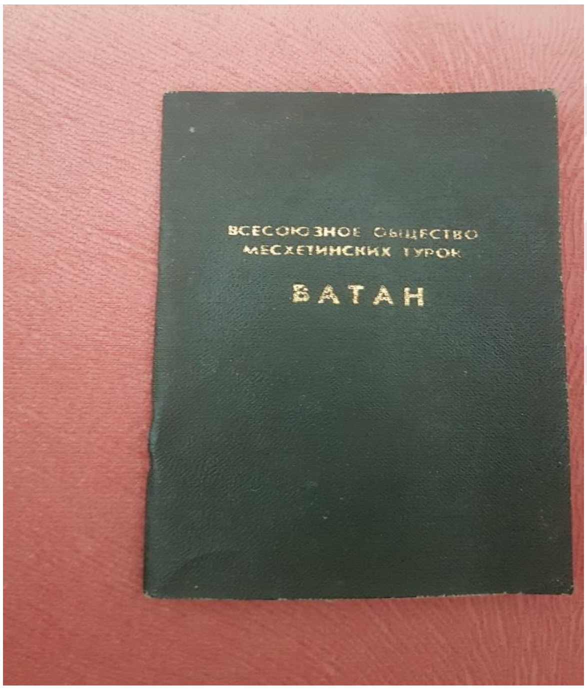
Her yere yük taşımadan ne çıkar oğlumcan; yaptık, ediyoruz sonra kalkıyoruz kaçıyoruz. Ukrayna'dan göndermediler ama biz kendimiz geldik. Vatan edelim kendimize gitmeyelim artık başka bir yere gitmeyelim dedik. Bizim arkamız ölümdür, bizden sonra gelen çocuklarımız sağ olacak burada vatanında yaşayacaklar. Türkiye vatandır, Müslüman yeri.

Katılımcılar "*biz vatana kavuştuk ancak bizim annelerimiz, babalarımız kavuşamadı, bizler kendimizi düşünmekten ziyade çocuklarımız, torunlarımız için vatana her şeyimizi bırakıp gedik*" diyerek vatana kavuşmakla birlikte genç kuşakların geleceğini kurtarmış olduklarına inanmaktadırlar. Ahıska Türklerinin, zorunlu göç sürecinde yaşadıkları her olumsuzluğun bir daha yaşanmaması için ve yeni nesillerin bu tür acılardan uzak kalması için ana vatan Türkiye'ye olan bağlılıkları daha da artmıştır.

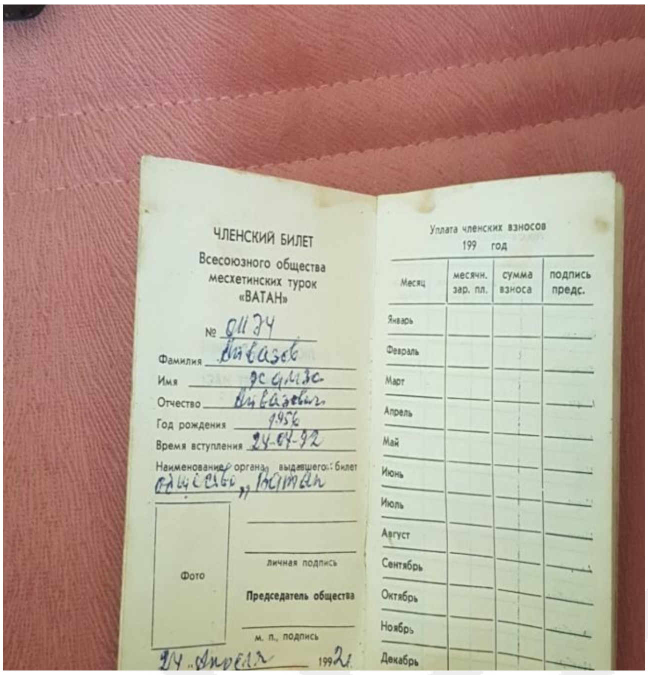
Ahıska Türkleri vatan algısını hiç kaybetmediklerinden gittikleri her yerde Türkiye'ye dönme çabası içinde olmuşlardır. Bu çabalar bazı yerlerde dernekleşmeye kadar ilerlemiştir. Ancak farklı siyasi nedenlerden dolayı bu çabalar sonuca ulaşamamıştır. G15 (kadın, 57 yaşında, doğum yeri Özbekistan) bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

Bizler Gürcistan'dan (Ahıska'dan) gitmiş Türkleriz. Bizim anamız babamız aha bugün Türkiye'ye vatana götürecekler, aha yarın vatana götürecekler diye beklediler hep. Bizim anamız babamız 5 lira kazanıyorsa 2'sini büyüklere veriyorlardı ki alın bu parayı biz kalıp gittik buralarda, bizi vatana (Türkiye'ye) götürün diyorlardı. Bizde Özbekistan'da 40 manat – 50 manat maaş alıyorduk, her ay 10 manat – 15 manat veriyorduk derneklere ki bizi vatana götürsün, vatan kazansın. Ukrayna'da da verdik, kartı var hala duruyor. Bu derneklere hep para verdik, bu derneklere biz hep destek olduk.

Ahıska Türklerinin örgütlenmeleri farklı ülkelerde devam etmiştir. Bu örgütlenmeler 1989 yılında yaşanan Fergana Olaylarından sonra daha da artmıştır. Özbekistan'dan zorunlu göç sürecinde köken ve vatan arayışına giren Ahıska Türkleri Türkiye'ye gelebilmek için farklı dernekler kurarak bu derneklere üyeleri üzerinden maddi kaynak yaratmaya çalışmışlardır.

Resim 5.6. Dernek üye kimliği

Resim 5.7. Dernek üye kimliği iç kısmı

5.2.3.1.2. Vatansız olmak

"Siz hiç vatansız kaldınız mı?"

Çalışma kapsamında görüşme yapılan Ahıska Türkleri yaşadıkları olumsuz olayların sahipsiz olmalarından, bir diğer anlamıyla da vatansız olmalarından kaynaklandığına inanmaktadırlar. Bu durum her fırsatta vatan sahibi olma çabasına girmelerine neden olduğu gibi görece daha iyi olan hayatlarını Ukrayna'da hiç düşünmeden bırakıp gelme sebeplerinden biri de vatansız kalmak istememelerindendir. Yaşadıkları ötekileştirmeler, aşağılamalar ve buna benzer olaylar Ahıska Türklerinin vatan algısına daha fazla sarılmalarına neden olmuştur.

Katılımcılardan bazıları yerel halktan kişilerle girdikleri diyaloglarda kendini gösteren vatansız kalma durumlarını G36 (kadın, 55 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

> *23 yıl Ukrayna'da yaşadık ister istemez oraya da alıştık bazen diyorlar "neden geldiniz?" Ukrayna güzel memlekettir diye; ben de diyorum onlara: "siz hiç vatansız kaldınız mı?". Ne kadar güzel de olsa, düzenimizde olsa biz orda "el"iz (yabancıyız). Ukrayna'da diyorlardı bize siz Türk'sünüz, biz Rus'uz. Burası bize vatandır, sizin vatanınız değildir. Şimdi burada (Ahlat'ta) kimse bize demiyor; siz bizden değilsiniz diye. Kimse demedi bize burada; siz kimsiniz? Neden geldiniz?*

Katılımcılar Ukrayna'da hayatlarının güzel olmasına rağmen orayı vatan olarak görmedikleri için Türkiye'ye geldiklerini yerel halktan insanlarla girdiği diyaloglarda söylemiştir. Katılımcılara göre yaşadığı yerin güzelliklerinden ziyade, o yeri vatan olarak görebilmek daha önemlidir. Bir yeri vatan ya da sürgün yeri yapan şey o yer hakkında sahip olunan/olunmayan aidiyet algısıdır. Bir ülkeye aidiyet bağı ile bağlı olunmadığı durumlarda doğal güzellikleri veya diğer faktörler önemini yitirmektedir.

Katılımcılar zorunlu göç süreçleri boyunca gittikleri her yerde ilk yerleşim aşamasında alışma süreci tamamlana kadar yerel halk tarafından bazı dışlamalarla, aşağılamalarla ve buna benzer olaylarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu tarz olaylar katılımcıların duygu dünyalarını etkilemiş ve geri kalan yaşamlarında bunların acısını içlerinde taşımışlardır. G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ana vatan ve öncesinde göç ettiği yerler arasındaki yaşam farkını şu şekilde anlatmıştır:

> *Ben yerime geldim artık, kimse bana burada bir şey demiyor. Ayağım yere sağlam basıyor artık. Ahıska benim vatanımdı, ama Türkiye benim öz vatanımdı her zaman. Ben öz vatanıma geldim, bizi burada öyle de kabul ettiler. Kimse bana ayağın çamurlu, geri çık demedi.*

Katılımcılar göç serüvenleri boyunca yaşadıkları ülkelerde kendilerinin misafir olarak orada bulunduklarının farkında olmuşlardır. Özellikle Özbekistan'dan göç/kaçış sonrasında aynı olayların tekrar yaşanma ihtimali Ahıska Türklerinin bulundukları ülkelerde geçici olduklarını hissetmelerine neden olmuştur. Ahıska Türkleri kalıcı yerleşme olarak görmedikleri için bulundukları ülkelerde ayaklarının yere sağlam basmadığını tabiri caizse her an başka bir yere göç etmeye hazır şekilde yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir.

Ahıska Türklerinin vatan özlemi ve ana vatan algısı ölüm gibi acı olaylarda bile kendini göstermektedir. Aile büyüklerinden vatan özlemini ve vatana kavuşma isteklerini dinleyerek büyüyen katılımcılardan G23 (kadın, 51 yaşında, doğum yeri Özbekistan) eşinin ana vatana kavuştuktan kısa bir süre vefat ettiğini ancak eşinin az da olsa ana vatanına kavuşabildiği için buruk bir mutluluk duyduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Biz geldik buraya, analarımız, babalarımız, dedelerimiz göremedi bizim geldiğimizi. Vatanımıza kavuştuğumuzu görmedi. Çok şükür ediyoruz biz gelebildik vatanımıza. (...) Benim eşim buraya geldikten sonra vefat etti, çok kısa sürede olsa vatanımızı görebildi, havasını içine çekti. Allah razı olsun, bütün herkes taziyeye geldi. Hiç yabancılık çekmedik. Bütün Ahlat halkı ziyarete geldi, çok gururlandım. Bize taziyeye geliyorlar diye.*

Katılımcı eşinin vefatından sonra yerel halkın taziyeye gelmesinden duyduğu mutluluğu ifade etmiştir. Eşinin kısa bir süre de olsa ana vatanına kavuşmuş olmasının diğer aile

büyüklerinin hiç kavuşamamasıyla kıyaslandığında çok güzel bir olay olduğunu belirtmiştir. Katılımcıya göre yerel halkın taziyeye gelmesi kendisini vatanında hissetmesini, yabancılık duymamasını sağlamıştır.

5.2.3.1.3. Öncemiz Türkiye bizim

"Kars'tan gelmiş bizim atalarımız"

Ahıska ve yöresi Moskova Antlaşması ile Türkiye sınırı dışında kalmış bölgedir. Öncesinde Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan bölgeye genel olarak Kars, Ardahan, Artvin gibi Ahıska'ya yakın bölgelerde yaşayan Türkler göç etmişlerdir. 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edildikten sonra vatan ve köken arayışına giren Ahıska Türkleri Ahıska'nın öncesine giderek kökenlerinin Türkiye'ye dayandığını ve bu sebeple ana vatanlarının Ahıska değil, Türkiye olduğunu ifade etmişlerdir. Görüşme yapılan Ahıska Türklerinin ifadelerinde ana vatan algılarını şekillendiren Ahıska öncesi köken algılarının, ana vatan ve en önemlisi mekânsal aidiyet algılarını belirleyen bir diğer önemli faktör olduğunu görmekteyiz.

Ahıska Türkleri varlıklarını korumanın en temeline köken, dini inanç ve kültürel değerlerini koymuşlardır. Bu faktörlerin hepsinin birleştiği kavram ana vatan algısı olmuştur. Yaşadıkları yerleri vatan olarak görememelerinin altında yatan en temel neden sürgün edildikten sonra Ahıska Türklerinin geçmişle olan bağlarının daha güçlü hale gelmesidir. Bu bağlamda ana vatan; kültür ve aidiyet algısının temellerini korumak için Ahıska Türklerinin sarıldığı önemli bir kavram haline gelmiştir. Daha önce hiç görmemelerine rağmen Ahıska Türklerinin vatan olarak gördükleri Türkiye'ye özlem duymaları köken arayışının yanında varoluşsal güven problemine getirilen bir çözümdür. Aynı zamanda Ahıska Türklerinin zorunlu olarak göç ettiği yerlerde ilk yerleşim aşamasında yaşadığı ötekileştirmeler vatan algısının güçlenmesine ve ne kadar uzak olursa olsun vatana sahip olabilme ihtimali, Ahıska Türklerinin rahatlamasına yardımcı olmuştur.

Ahıska Türkleri sürgün edildikten sonra Özbekistan'a ilk yerleşme ve Özbekistan'ı yurt edinme aşamalarında ilk olarak kökü başka yerde olmak ile evi başka yerde olmak gerilimini yaşamışlardır. Özellikle 1989 yılında Özbekistan'da çıkan olaylardan sonra bu gerilim zorunlu olarak göç ettikleri her yerde devam etmiştir. Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde aidiyeti ve tabiiyeti bölünmüş olarak hayatlarını devam ettirmişlerdir. Aynı şekilde çoğu zaman iki bazen de ikiden fazla kültürle ilişki kuran ve bu kültürel çevrelerde sosyalizasyon süreçlerine giren; en az iki dille düşünen, konuşan ve yazan bireyler olarak aidiyet algıları kendine özgü bir oluşum sürecinden geçmiştir.

Katılımcıların Ahıska öncesi köken algılarının akrabalık düzeyinde ortaya çıkmasını G16 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

"Babam derdi bize; tek bir şey olsa da vatanımıza gidebilsek. Babaannem derdi bizim öncemiz Türkiye'dir. Babaannem Kars'tan gelmiş Ahıska'ya, Kars'ta abilerim, ablalarım var diye anlatırdı bizlere. Rusya'dan mektup yazardı Kars'a, bize de Kars'tan cevap gelirdi."

Ahıska Türklerinin Ahıska'da yaşadıkları dönemde ve sonrasında zorunlu olarak göç ettikleri yerlerde Türkiye'de olan akrabalarıyla olan bağlarını koparmamışlardır. Bu bağ Ahıska Türklerinin kökenini ve asıl vatanlarının neresi olduğunu hatırlatması açısından önemlidir.

Katılımcılar köken sorgulamasına girdiğinde Ahıska öncesine giderek asıl vatanları olan Türkiye'ye ulaştıklarını ifade etmişler. Bu durumda; Ahıska'dan önce vatan olarak Türkiye'yi seçmişlerdir.

G1 (erkek, 59 yaşında, doğum yeri Özbekistan) vatan algısını şu şekilde anlatmıştır:

> *Benim eşim Ukrayna'da rahmetlik oldu, hastaydı orada. Çok isterdi Türkiye'ye gelelim, vatanımızda yaşayalım. Çok ağlıyordu, biz nasıl edelim vatanımıza gidelim. Gelinim bir dernek başkanıyla görüşüyordu. O adam bize dedi ki can başı altı bin dolar hazırlayın, sizi Türkiye'ye getireceğim ben. Bizim o kadar paramız yoktu, biz kapıda kalmayalım diye, gelmedik. İş bulana kadar o parayla geçinirsiniz, sokakta kalmayın diye lazım o para dedi bize. Eşim hastaydı o yüzden de gelemedik. Yoksa biz önce de gelmek istedik. (...) Özbekistan'da evimiz vardı, bıraktık çıktık gittik. Ukrayna'da da evimiz vardı bıraktık geldik hala da duruyor orada. Bir tek vatanın yokluğuna göre adama ağır geldi bize. Biz de bıraktık geldik. Vatan edemedik orayı, ben Türküm, vatanımda Türkiye'dir. Başka bir yere vatan diyemem. Bize dediler ki vatana gidiyoruz. İnsanlar sevindiğinden ağladılar. Ben vatanıma gidiyorum. Bütün çocuklar vatan diye büyümüş hep, o yüzden hep vatana dönmek istemişiz. Vatanımız Türkiye bizim. Bize diyorlar Ahıska Türkü, biz Ahıska'ya Kars'tan gitmişiz. Kars nerenin ilidir, Türkiye'nin bizim vatanımız da Türkiye'dir. Ahıska'da zamanında Türkiye'nin yeriydi, sonra sınır çekilince dışarda kaldı. Ben Ahıska'ya gitmek istemezdim. Benim vatanım Türkiye'dir. Benim Ukrayna pasaportum var, evimde var orada ama nasıl geldim buraya kaç yıl oldu hiç gitmedim, gitmekte istemiyorum. Hiç özlemiyorum da arkadaşlarım vardı bana derdi ki canımı veririm senin için ama hiç görüşmüyorum şimdi. Çünkü orada kaldı artık onlar. Benim için önce vatan, vatan olmadı mı başka her şey boş. Ben vatanımda olayım o bana yeter. (...) Benim annem Özbekistan'da rahmetli oldu orada mezarlıkta kaldı. Ukrayna'da önce babam sonra da eşim rahmetli oldu orada mezarlıkta kaldı. Bizim kimselerimiz farklı farklı yerlerde kalıyorlar. Ben Türk olarak Türkiye'de olmasam, benim Türklüğüm nerede kalmış. Buraya geldim, ben vatanımda yaşıyorum. Buraya geldim tek başıma hiçbir yol bilmeden Karadeniz'e gittim geldim. Ben vatanımdayım hiç korkmadım. Neden korkayım vatanımdayım ben. (...) Özbekistan'da bıraktık, Ukrayna'da da bıraktık çıktık, geldik vatanımıza. Ahir nefesimde dünyayı gördüm.*

Ahıska Türklerinin “öncemiz Türkiye bizim” söylemi hemen hemen her görüşmede geçmektedir. Sadece ortak değerler, gelenekler, kültür vb. gibi paydaşlar değil, köken olarak da kendilerini Türkiye’ye bağlayan bir söylemdir. Katılımcılara göre, atalarının Kars’tan Ahıska’ya göç etmiş olması Ahıska’yı ana vatan yapmaktan çok ana yurt yapmaktadır. Katılımcılardan çok az kişi Ahıska’da doğduğundan; Ahıska, katılımcılar için anne babalarının sürgün edildiği bir yerdir. Katılımcılar anne babalarının Ahıska’dan çıkmış olmasına rağmen onların anne babalarının da Türkiye’den Ahıska’ya göç ettiği için asıl vatan Ahıska’dan ziyade Türkiye’dir. Ahıska’nın sürgünden sonra değişen toplumsal dokusu katılımcıların Ahıska’yı vatan olarak görmemelerine neden olmuştur. Ahıska bölgesi sürgünden sonra Türk ve Müslüman kimliğini kaybettiği için, katılımcıların Ahıska’yı vatan olarak göremedikleri anlaşılmaktadır.

Bir diğer katılımcı G34 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan), aile büyüklerinden Kars’ta bazı akrabalarının olduğunu ve ana vatanlarının Türkiye olduğunu dinleyerek büyüdüğünü şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ukrayna’da kötü davranmadılar. Orada evimiz tarlamız her şeyimiz vardı. Eşim hastaydı orada böbrekleri hastaydı, diyalize gidiyordu orada. 5 yıl diyalize gitti, orada rahmetli oldu sonra. Çok gelmek istiyordu vatana ama ona kısmet olmadı. Çok kere diyordu, bir deva bulurum, biri yardımcı olurda vatanıma giderim, ölürsem de vatanımda ölürüm diyordu ama olmadı. Ömrü yetmedi. Eşim hasta olmasaydı, biz çok önce vatana gelirdik. Diyalize gittiği için eşim biz gelemedik, bir gün evde oluyordu, ertesi gün diyalize gitmesi gerekiyordu. Öyle olunca biz gelemedik Türkiye’ye. Biz her zaman gelmek istedik. Babam da Ukrayna’da rahmetli oldu 93 yaşında, babaannem rahmetli oldu Rusya’da. Babaannem konuşuyordu, bize derdi ki; Kars’ta ablalarım var, kardeşlerim var derdi. Kars’tan çıkıp Gürcistan tarafa geçmişler önceden. Akrabalarının yarısı Kars’ta kalmış sınır kapandıktan sonra. (…) Ben vatanıma geldim diyorum. Babam hep konuşurdu; bizim vatanımız Türkiye’dir, babaannem zaten konuşurdu Özbekistan’da bizim vatanımız Türkiye’dir diye. Onlar gelemediler, ben geldim vatanıma. Bizler artık dışarıda değiliz, evdeyiz. Sorunlarımız var tabi ki ama onlar da çözülür gider, Allah’ın izniyle. Özbekistan’da tır şoförüydüm, Ukrayna’da çiftçilik yapıyordum. Buraya geldik bir işim yok şimdilik ama olacak o da zamanla, çalışmak istiyoruz biz. Ama yine de ben evimdeyim ya o bana yeter.*

Ahıska Türklerinin Ahıska’dan sürgün edilmesinden 48 yıl sonra 1992 yılında Gürcistan Hükümeti geri dönmelerine izin vermiş ancak geri döndüklerinde bütün Ahıska Türklerinin Gürcü olarak kayıtlara geçirileceğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerine göre, bu durumu Ahıska Türklerinden hiçbiri kabul etmemiştir. Bu konu ile ilgili olarak G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *Bize dediler ki size şans veriyoruz Gürcistan’a gitmek için ama dediler ki Gürcü yazılırsınız. Sizi kabul ederiz, alırız Gürcistan’a. Biz kabul etmedik. O şart ile olursa biz kabul etmeyiz dedik. Gürcistan’ı da istemeyiz başka bir yeri de istemeyiz dedik.*

Atalarımız orada yaşamış ama biz zaten görmemişiz oraları. Öyle düşündüğümüzde atalarımızın ataları da Türkiye'den gitmiş. Biz dedik o zaman Türkiye'ye gideriz. Biz Türk'üz, her zaman da Türkiye'ye vatanımıza dönmek istedik. Allaha şükürler olsun, bize vatanımızda yaşamayı nasip etti.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da yaşamlarını sürdürürken Türkiye'de yaşayan soydaşlarını görüp onlara özendiklerini ifade etmişlerdir. Bu özenme daha çok vatana sahip olamamadan kaynaklanan bir özenmedir. Katılımcılar farklı yerlerde yaşarken her zaman bir vatan edinme düşüncesini içlerinde taşımışlardır. Bu nedenden dolayı yaşadıkları ülkeleri vatan olarak görememişlerdir.

G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) vatana kavuşma sürecini ve ana vatan algısını şu şekilde anlatmıştır:

Doksan ikinci yılda (1992 yılı), kardeşime dedim git bize vatan getir. Pasaportumuz yok ya olmadı gidemedik. Bu kardeşim gitti, Ahıska'ya bile gitti. Ama izin vermediler, onlar Gürcüler ya demişler siz Müslümansınız bize uymazsınız. Öyle kaldık gittik Ukrayna'da sonra oğlum ile bu kardeşim (Türkiye'ye getiren liderleri), Allah razı olsun, buraya vatanımıza bizi getirdiler. (…) Gözümü açmışım hep Türkiye'yi özlerdim. Heves ederdim sizlere (Türkiye'ye) ne güzel vatanınızda yaşardınız. Biz öyle garip başka memleketlerde.

5.2.3.2. Türkiye'ye dönüş süreci

Ahıska Türklerinin ana vatana dönme isteği Özbekistan'a sürgün edilmelerinden sonra her zaman içlerinde var olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde sürgün edilen Ahıska Türkleri Özbekistan'da her ay polis merkezlerine veya bulundukları yerdeki en yakın resmi kuruma giderek yaşadıkları yeri terk etmediklerine dair imza atmak zorunda kalmışlardır. Ayrıca Özbekistan'da yerleştirildikleri yer dışında başka bir yeri ziyaret etmek istediklerinde yine resmî kurumlardan izin almak zorundadırlar. Bu durum katılımcıların ifadesiyle 1953 yılında J. Stalin'in ölümüne kadar sürmüştür. Sovyetler Birliği döneminde yapılan taraflı haberlerle Ahıska Türklerinin ana vatan Türkiye'ye olan bağlılıkları koparılmak istenmiştir ancak Ahıska Türkleri bu bağı hiçbir zaman koparmamışlardır. Ahıska Türklerinin 1989 yılında Ukrayna'ya göç etmelerinden yaklaşık üç yıl sonra 1992 yılında Sovyetler Birliği dağılmış ve bu dönemde Eski Sovyet makamları Türkiye'nin kabul etmesi durumunda Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönmelerine izin verileceğini bildirmiştir.

İlk defa 3835 sayılı "Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun" a dayanan Bakanlar Kurulu kararı çerçevesinde 1992 yılında Ahıska Türkleri ana vatana yani Türkiye'ye getirilmiştir. Bu 3835 sayılı kanunun 1. maddesinde, "Eski Sovyetler Birliğini oluşturan cumhuriyetlerde dağınık halde yaşayan ve Ahıska Türkleri olarak adlandırılan

soydaşlarımızdan Türkiye'ye gelmek isteyenler, en zor durumda bulunanlardan başlamak üzere, Bakanlar Kurulunca belirlenecek yıllık sayıyı aşmamak kaydıyla, serbest veya iskânlı göçmen olarak kabul olunabilirler" yazmaktadır. Bu kanun çerçevesinde ilk olarak getirilen 150 aile Iğdır'a yerleştirilmiştir. Böylelikle Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönüş macerası başlamıştır. Aralıklarla kendi imkânlarıyla ve resmî kurumlar aracılığıyla Türkiye'ye gelen Ahıska Türkleri son olarak 2015 yılında Ukrayna ve Rusya arasında çıkan savaş nedeniyle tehlikeli bölgeye yakınlıklarından dolayı Türkiye'ye dönme başvurusunda bulunmuşlar ve Bakanlar Kurulu, (2/7/1992 tarih ve 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun'a dayanarak) 27 Nisan 2015 tarih ve 2015/7668 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye'ye getirilmelerine karar vermiştir. İlk olarak 2015 yılı sonunda getirilen Ahıska Türkleri Erzincan'a yerleştirilmiş ve Mayıs 2016 yılında getirilen Ahıska Türkeri'de Bitlis ili Ahlat ilçesine yerleştirilmiştir.

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönüşleri Ahıska'dan sürgün edilmeleri ve Özbekistan zorunlu göç ettikleri gibi beklemedikleri bir zamanda gerçekleşmiştir. Rusya ve Ukrayna arasında patlak veren savaş krizi sonrası Rusya sınırına yakın bölgelerde yaşayan Ahıska Türkleri ana vatana dönmek için talepte bulunmuşlar ve bu talep resmi makamlarca uygun bulunduktan sonra 2015 yılı sonu ve 2016 yılı ilkbaharında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye gelmişlerdir. Ahlat'a yerleştirilen Ahıska Türkleri 2016 yılı Mayıs ayında gelmiştir. Görüşme yapılan Ahıska Türkleri ana vatana gelmek için Ukrayna'da sahip oldukları taşınmazları düşük fiyatlara satmışlar ya da satmadan bırakıp gelmişlerdir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde Türkiye'ye dönme kararını almalarını etkileyen üç faktör olduğu anlaşılmıştır. Bunlar sırasıyla: ana vatan algısı, gelecek nesillere vatan bırakma ve kültürlerini kaybetme korkusudur. Katılımcıların büyük çoğunluğu Türkiye'yi ana vatanları olarak gördükleri için içlerinde taşıdıkları ana vatana algısı doğrultusunda Türkiye'ye dönme kararı almıştır. Bu bireyler kararlarını daha önceden almışlar ancak fırsat bulamadıkları için ana vatana dönemediklerini vurgulamışlardır. Bazı katılımcılar ise Ukrayna'da sahip oldukları hayat standartları ve düzenlerini bırakmak istememiş ve Türkiye'ye geldiklerinde yaşayacakları hayat hakkındaki çekincelerden dolayı kararsız kalmışlardır. Bu katılımcıları etkileyen ilk faktör topluluk hafızasında yer alan vatansızlıklarından dolayı yaşadıkları kötü hatıralardır. Yaşadıkları trajediler, aşağılamalar, küçümsemeler, yersiz kalmaları, yurtsuzlaştırılmaları bu katılımcıların çocuklarının aynı şeyleri yaşamalarını istemedikleri için Türkiye'ye dönme kararı almışlar ve gelecek nesillere vatanlarında yaşama imkânı sağlamak istemişlerdir.

Kararsız kalan katılımcıları Türkiye'ye dönme kararı almaları etkileyen bir diğer faktör çocuklarının giderek Türk kültür, örf, adet ve göreneklerinden uzaklaştıklarını görmeleri sonucu yabancılaşacaklarından duydukları endişedir. Bu katılımcılar çocuklarının evde ve topluluk içinde Ukraynaca veya diğer yabancı dilleri kendi aralarından konuştuklarını gördüklerinde, gelecek nesiller için korkmuşlar ve Türkiye'de ana vatanlarında kendi örf, adet, inanç, kültür ve anadilini konuşarak büyümelerini istedikleri için Türkiye'ye dönme kararı almışlardır. Sağır'ın araştırmasında da Karadenizli Türklerin Türkiye algısının oldukça güçlü olduğu ve hemen hemen hepsinin Türkiye'ye karşı duygusal bağlarla bağlı olduğu görülmektedir (Sağır, 2012). Karadenizli Türklerin Türkiye'ye dönme isteklerinin nedenleri Ahıska Türklerinin nedenleriyle benzer olarak daha çok vatansız olmalarından ve çocuklarının geleceğinden duydukları endişe olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında görüşme yapılan katılımcılar 2016 yılında getirilen ve Ahlat'a yerleştirilen Ahıska Türkleri arasından seçilmiştir. Katılımcılar Türkiye'ye dönüş haberini aldıklarında yaşadıklarını ve özlemlerini görüşmeler sırasında sürekli vurgulamışlardır. Türkiye'ye yani vatana dönecek olmak bir heyecan yaratmıştır. Ancak yine de Türkiye'ye dönüş kararını almak katılımcılar için kolay olmamıştır.

G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ukrayna'da Türkiye'ye dönüş için haber geldiğinde heyecandan uyuyamadığını ve ilk başvuru yapanlar arasında olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Evdeydim yatsı namazını kıldım, televizyona bakıyordum. Telefon çaldı yengem aradı, dedi ki Türkiye çıktı, vatanımıza gideceğiz. Sabahı edemedim, sabah erkenden kalktım, sabah namazını kıldım. Oğlumun ve kendimin kimliğini aldım, çıktım abimlere gittim. Verdim kimliğimi kardeşime. Hiçbir şey demeden eve geri geldim, eşime söylemedim bile. Ben vatana dönmek için yazılan ilk kişilerden biri ben oldum. İlk pasaportu dönmek için veren bizim cemaatten (yaşadıkları bölgedeki Ahıska Türkleri arasında) bendim. Daha sonra Ukrayna'da kurban kestik, Kuran okuttuk evimizde. Biz hemen geleceğiz diye bekliyorduk o yüzden orada her şeyimizi sattık, ancak daha sonra altı ay kadar bekledik, sonra da haber geldi gidiyoruz diye, biz de bindik uçağa geldik vatanımıza.*

Katılımcı Ukrayna'da yaşadığı dönemde eşiyle problemleri olduğu için eşine haber vermeden ilk başvuranlardan biridir. Vatana dönmek için uzun beklediğini belirten katılımcı; dönmek için haber geldiğinde hiç zaman kaybetmeden pasaportunu hazırlayarak hemen kardeşi aracılığıyla başvurusunu yapmıştır. Ahıska Türklerinin vatana kavuşma fırsatının oluşması ile birlikte ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye olan bağlılıkları artmış ve dönmek için hepsi heyecanlanmıştır.

Anayurdu Ahıska'dan sürgün edildikten tam 72 yıl sonra vatanına kavuşan G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Türkiye'ye dönüş sürecini şu şekilde anlatmıştır:

> *Biz gözlüyorduk ki ne vakit Türkiye bizi alacak. Bir gün dediler ki sizi götüreceğiz Türkiye'ye. Ukrayna'ya iş adamları gelirdi Türkiye'den. Biz işitirdik o adam belli bir yerdedir. Hemen giderdik oraya, oturur sohbet ederdik onunla. Türkiye'den gelmiş Türk adamın başımızın üzerinde yeri vardır. Türk Türk'tür, ben de Türk'üm. (...) Buraya ilk otobüsle getirdiler bizi, indim ilk toprağı öptüm. Buraya geldik bayrak diktiler bizimkiler tepeye, gittim bayrağı öptüm. Şükür namazı kıldım eve geldikten sonra ki biz Türkiye'ye geldik, vatan sahibi olduk.*

Katılımcı Ukrayna'da yaşadığı dönemde Türkiye'den birini gördüğünde onu kendinden saymış ve yakın ilişki içinde olmuştur. Türkiye'ye olan aidiyet algısı vatan özlemiyle birleştiği için Türkiye'ye ilk geldiğinde yaşadığı tüm vatansızlık kaynaklı acılardan kurtulduğu için vatan toprağını öpmüş ve inancı gereği şükür namazı kılmıştır. Ahıska Türkleri göç serüvenleri boyunca yaşadıkları tüm sorunlar, aşağılamalar, dışlamalar, ötekileştirmelerin vatanlarından uzak olmaları ve yaşadıkları toplum ile bütünleşmede sorun yaşamalarından kaynaklandığını düşünmektedirler. Bütün bu sorunlar ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye döndüklerinde son bulmuştur.

Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönüş süreci karmaşık ve kısmen sancılı olmuştur. Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan savaş durumu Ahıska Türklerinin yaşadığı bölgeye sıçrama endişesi resmi işlemlerin tamamlanma süresini ve bekleme sürecini uzatmıştır. G13 (erkek, 62 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönüş sürecinde yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

> *Bize haber geldi, Türkiye'ye gideceksiniz diye. Tam bir yıl bekledik. Kişi başı neredeyse bin dolar pasaport için para harcadık. Diğer işlemler falan derken çok para harcadık. Biz acele ettik, 15 gün içinde gideceksiniz dediklerinden dolayı. Ancak tam bir yıl bekledik. Evimi sattım, malları sattım, bağımı, bahçemi sattım. Sonra tam bir yıl bekledim.*

Katılımcı vatana dönme şansını yakaladığı için gözü hiçbir şey görmemiş Ukrayna'da sahip olduğu her şeyi satıp ana vatana dönmek için tam bir yıl beklemiştir. Katılımcıların birçoğu aynı durumda kalmıştır. Ahıska Türkleri Özbekistan'da sahip oldukları her şeyi bir gecede bırakıp can havliyle kaçmışlardır. Ukrayna'da geçen 27 yılın sonunda sahip oldukları her şeyi çok ucuza satarak veya bırakarak ana vatanlarına dönmek için başvurmuşlardır. Ukrayna'da topluma aidiyet algısı inşa edememeleri orada sahip oldukları şeyleri benimsemelerini de etkilemiştir. Sürgün ve zorunlu göç süreci deneyimleri ana vatan dışında sahip oldukları şeylerin kalıcı olamayacağını katılımcılara öğretmiştir. Bu nedenden dolayı

katılımcılar Ukrayna'da sahip olduğu her şeyi bırakarak veya çok ucuza satarak ana vatana yani Türkiye'ye dönmüştür.

Benzer şekilde bir diğer katılımcı G2 (erkek, 68 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönme sürecini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bize ilk Türkiye'ye gideceksiniz dediklerinde inan gözlerimden yaş akıyordu. Bize üç sene önce dediler sizi Türk vatanına götüreceğiz, öyle bekledik üç sene ondan sonra geldik. Gelirken vatanıma gidiyorum diye havalara uçuyordum. O kadar heves ettik ki evleri de bırakıp çıktık, gözümüz görmedi satmadık bile. Yeter ki yerimize gidelim dedik.*

Ana vatana gidecek olmanın verdiği mutlulukla Ahıska Türklerinin gözleri bir şey görmemiş; evini ve sahip olduğu diğer taşınmazları satamadan Türkiye'ye geldiğini belirtmiştir.

Ahıska Türkleri ana vatana dönme isteklerini gittikleri her yere taşımışlardır. Ukrayna'da yaşadıkları dönemde birkaç kez dönme ihtimali oluşmasına rağmen bu kavuşma gerçekleşmemiştir. Katılımcılardan bazıları 2016 yılında Türkiye'ye dönme ihtimalinin konuşulmaya başlandığında birçok Ahıska Türkünün buna inanmadığını ve bazılarının karar değiştirdiğini ifade etmiştir. G15 (kadın, 57 yaşında doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönem sürecinde yaşananları şu şekilde anlatmıştır:

> *İlk bize Türkiye'ye gideceksiniz dediklerinde, biz inanmadık. Sonra dediler ki gideceksiniz bu sefer kesin. Daha önce de bize birkaç defa demişlerdi vatana gideceksiniz diye ama gidemedik kaldık orda. Sonra dediler bize bu sefer tamam gideceksiniz. Kış aylarıydı biz her bir şeyimizi sattık. Sonra bekledik vatanımıza kavuşacağız diye. Sevinçten ağlıyorduk, kurban kestik, kuran okuttuk, etleri hep komşulara dağıttık. O kadar mutlu olmuştuk. Allahtan kısmetimiz varmış. (…) Bize ilk gideceksiniz dediklerinde inanmayan çok oldu, dediler bu da yalandır. Sonra biz geldik, onlar kaldı orada. Hepsi ayakta bekliyor gelmek için, çok pişman oldular. Bizler ilk yazılanlardanız. Çok dedikodularda vardı. Cemaatten (diğer Ahıska Türkleri) bazıları bugün tamam diyordu, yarın gelmiyoruz diyordu. Gitsek ne yapacağız, acımızdan ölürüz orada diyenler vardı. Birçok insan iki fikirdeydi. Daha sonra biz geldiğimizde her gün 15 kişi arıyordu, bizi de alın diyordu.*

Katılımcı, ana vatana dönme ihtimali ortaya çıktığında Ahıska Türklerinden birçoğunun sevinçten ağladığını, bazılarının ise kurban kesip mevlit okuttuğunu ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin ana vatan algısı ve Türkiye'ye olan aidiyetleri bu sevincin temel nedenleri olmuştur. Ancak topluluk içinde Türkiye'ye dönüş konusunda bazılarının kararsız olduğu ve sık sık karar değiştirenler de vardır. Türkiye'ye gelince tekrar yurt edinme sürecini yaşayacak olmaları Ahıska Türklerinin ana vatana dönüş konusunda kararsız olmalarının temel nedendir. İş bulma ve barınma gibi çekinceler Ahıska Türklerinden bazılarını

korkutmuştur. Katılımcılar Türkiye'ye geldikten sonra Ukrayna'da kalan Ahıska Türklerinin merak içinde olduklarını ve Türkiye'ye dönenlerin fikirlerini sorduklarını söylemiştir. Katılımcılar zaman geçtikten sonra Ukrayna'da kalan Ahıska Türklerinin pişman olduklarını ve dönmek için yardım talebinde bulunduklarını belirtmiştir.

Türkiye'ye dönme konusunda Ahıska Türkleri arasında kararsız kalan bir grup olmuştur. Kararsız kalanların karar verme süreçlerini etkileyen tek faktör vatan veya aidiyet algısı olmamıştır. G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönme kararını nasıl aldığını şu şekilde anlatmıştır:

> *Orada yaşarken hiç Türkiye'yi düşünmüyordum. Annem rahmetli olduktan sonra ben düşünmeye başladım Türkiye'ye gelmeyi. Kızımın arkadaşları kısa giyiniyordu. Benim kızlarımda ister diye korktum. Onları korumak istedim. Ben kızlarımı düşündüm. Onların Müslüman yer de büyümesini istediğim için geldim. Bir de annem hastaydı, bana söz verdirdi. O çok görmek istiyordu vatanımızı. Ona kısmet olmadı. Oğlum bana söz ver dedi; burada neyimiz varsa satacaksınız. Vatanımıza gideceksiniz dedi. Ben de sözümü tutmak istedim.*

Katılımcı Ukrayna'da hayatından memnun olmasına ve Türkiye'ye dönme noktasında çekinceleri olmasına rağmen çocukları ve annesine vermiş olduğu sözü tutmak için Türkiye'ye dönme kararı almıştır. Katılımcı, annesi vefat etmeden önce kendisine söz verdirdiğini ne olursa olsun mutlaka ana vatana yani Türkiye'ye dönmelerini nasihat ettiğini ifade etmiştir. Ahıska'dan sürgün edilenler ve Özbekistan'da doğan ilk kuşak katılımcılar ana vatana dönme noktasında daha isteklidirler. Sürgün ve sonrasında yaşanan olumsuz anılar bu kişilerin ana vatana dönme konusunda daha hassas olmalarına yol açmıştır. Genç kuşak Ahıska Türkleri bu olumsuz olayları yaşamadıkları için sadece aile büyüklerinin anlattığı kadarıyla bildiklerinden ana vatan algıları ve ana vatana olan bağlılıkları eski kuşak Ahıska Türklerine göre daha zayıftır.

Ahıska Türkleri arasında Türkiye'ye dönme noktasında kararsız olan bir diğer katılımcı G36 (kadın, 55 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönme kararını nasıl aldığını şu şekilde ifade etmiştir:

> *İlk bize Türkiye'ye gideceksiniz dediklerinde korktum çünkü orada benim düzenim vardı, evim vardı dedim ne yaparım Türkiye'de ama sonra düşündüm ne olursa olsun ben vatanımda olmalıyım. Biz çektik vatansızlığı çocuklarımız çekmesin. Geldik buraya olmadı değil sorunlarımız oldu, ancak biz çilesini çekelim şimdi de çocuklarımız rahat etsin, burayı vatan etsin. Onların başı önde olmasın.*

Katılımcı Ukrayna'da kurmuş oldukları düzenden vazgeçmenin kolay olmadığını, bilinmeze doğru tekrar bir yola girme noktasında çekinceleri olduğunu belirtmiştir. Ahıska Türkleri

farklı farklı nedenlerden dolayı yaşadıkları yerlerden göç etmek zorunda kalmışlardır. Köken olarak, yaşadıkları ülkelerde var olmalarının zorluklarını her yerde görmüşlerdir. Katılımcı, Ukrayna'daki düzenini bozmasının zorluğuna rağmen çocuklarının vatansız kalmaması ve kendilerinin yaşadıkları kötü olaylara maruz kalmaması için Türkiye'ye dönme kararı aldıklarını söylemiştir. Birçok katılımcı çocuklarının, yani gelecek nesillerin vatanlarında yaşamaları ve yurtlarını terk etmek zorunda kalmamaları için Türkiye'ye geldiklerini belirtmiştir.

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde kendi kültürlerini, dinlerini, dillerini, örf, adet ve geleneklerini sürdürmüşlerdir. Yeni doğan çocuklar aile ve topluluk içinde ana dilleri olan Türkçeyi öğrenmişler ve topluluk içinde her zaman ana dillerini konuşmuşlardır. Türkiye'ye dönme noktasında kararsız olan G8 (kadın, 31 yaşında, doğum yeri Özbekistan) çocuklarının kültürlerini kaybetmelerinden korkması nedeniyle Türkiye'ye dönme kararı almasını şu şekilde anlatmıştır:

> *Bize Türkiye'ye gideceksiniz dediğinde biraz buruktuk. Ukrayna'da evimiz vardı, oraya da alışmıştık. Sonra çocukları düşündük. Onlar vatan sahibi olsun istedik. Biz vatansız büyük onlar vatansız kalmasın istedik. Onlar için daha iyi olur dedik. Vatanımıza döndük. Orada da hayatımız iyiyi, kötü değildi ama ne olursa olsun vatansızlık daha kötü. Ukrayna'da vatandaştık ama Ukrayna vatandaşı olarak geçiyordu. Biz onların Türk vatandaşı olmasını istedik. Baktım çocuklarım bazen Ukraynaca konuşuyor evde o gün karar verdim, dedim Türkiye'ye gideceğiz.*

Ahıska Türkleri göç ettikleri bölgelerde topluluk olarak yaşmışlar ve kültürleme yoluyla dil, din, kültür gibi sahip oldukları farklılıkları yeni nesillere aktarmışlardır. Katılımcılar Ukrayna'da hayatlarının iyi olmasına rağmen evde çocuklarının Ukraynaca konuşmasından dolayı kültürlerini kaybedecekleri korkusu yaşaması Türkiye'ye (ana vatana) dönme kararı almasında etkili olduğunu söylemiştir. Katılımcılar için sahip oldukları düzen, ev, tarla ve diğer her şey kültürünü, dilini, örfünü kaybeden bir nesilden daha önemli değildir. Bir başka ifadeyle çocuklarının özünü yitirmesinden duyduğu endişe ana vatana dönme kararı almasındaki en etkili faktörlerden biridir.

Ahıska Türkleri içlerindeki vatan özlemi ve sahip oldukları ana vatana bağlılık nedeniyle Türkiye'ye dönmede her şeyi göze almışlardır. Daha önce hiç uçağa binmeyen ve uçağa binmekten korkan G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye'ye dönüş serüvenini şu şekilde anlatmıştır:

> *Biz günü gününe bekliyorduk, bize vatana gideceksiniz dediklerinde uçuyorduk. Gideceğimiz belli olunca ben korktum uçaktan. Gittim hastaneye Ukrayna'da, doktor dedi ki: sen nereye gidiyorsun? Ben korktum onu aldattım. Dedim ki: ben uzağa*

gidiyorum, Rusya'ya gidiyorum, çocuğumu görmeye. Bana üç tane tablet verdi. Dedi sen bunu içersin uyursun. Ama bana o ilaçta lazım olmadı, vatana gidiyorum ya hiç korkmadım uçaktan. Uçağa bindim oturdum, sevinçten ağladım. Vatana geldik, Muş'a indik bizi güllerle karşıladılar.

Katılımcı uçağa binmekten korktuğu için hastaneye gittiğini ancak doktorun Türkiye'ye dönmesine engel olacağından korktuğu için yalan söylediğini belirtmiştir. Ahıska Türklerinin yaşadığı olumsuz anılar toplumsal hafızada canlılığını korumaktadır. Yaşadıkları dışlamalar, ad takmalar, küçümsemelerden dolayı kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak gören Ahıska Türkleri Ukrayna'da kendi toplulukları dışında kimseye güvenmemişlerdir. Uçak korkusundan dolayı doktora giden katılımcı, yaşadığı olumsuz deneyimlerden dolayı doktora yalan söylemiştir.

Ahıska Türkleri arasında Ukrayna'da yaşadıkları dönemde kendi imkânları ile ana vatana dönenler olmuştur. Kendi imkânlarıyla Türkiye'ye dönen Ahıska Türkleri genel olarak gerekli prosedürleri kendi maddi imkânları ile çözmüşlerdir. Maddi durumu iyi olmayan Ahıska Türkleri dönmek için girişimde bulunamamışlardır. G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Türkiye dönüş sürecinde yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

İlk bize Türkiye'ye gideceksiniz dediklerinde çok sevindik. Zaten biz çoktandır gelmek istiyorduk vatanımıza. Kimin ki elinde imkânı vardı, onlar geldiler. Bizim imkânımız yoktu, biz gelemedik. Köyde tarımla uğraşıyorduk orada çok para kazanamıyorduk. Benim bir oğlum orada hasta oldu. Kanser oldu 7 kere ameliyat oldu. Bütün paramızı ona harcadık. Sonra öğrendik ki hükümet kendi götürüyor para vermeden, çok sevindik hemen yazıldık. 2016 senesinde de vatanımıza geldik.

Katılımcı Ukrayna'da sahip oldukları birikimi oğlunun hastalığına harcadıkları için kendi imkânlarıyla Türkiye'ye dönme ihtimallerinin olmadığını düşündükleri esnada resmî kurumlar aracılığıyla ücretsiz olarak ana vatana döneceklerini öğrendiklerinde çok sevindiklerini belirtmiştir. Ahıska Türkleri Ukrayna'da kırsal alanlarda tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları için ekonomik durumları çok iyi değildir. Kendi bireysel başvuruları ile ana vatana dönmek için gerekli olan maddi imkânlar birçoğunda yoktur. Bu nedenle ücret ödemeden ana vatana gideceklerini öğrenen Ahıska Türkleri hemen başvuruda bulunmuştur.

Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Sovyetler Birliğinin değişik bölgelerine dağılan ve Ukrayna dışında yaşadıkları bir diğer bölge Rusya'da yaşayan Ahıska Türklerinin ana vatana dönmek istediğini ancak onlara Türkiye'ye dönme noktasında izin verilmediğini G4 (kadın, 78 yaşında, doğum yeri Ahıska) şu şekilde ifade etmiştir:

Hala Rusya'da insanlarımız var, onlarda buraya vatana gelmek istiyor ama Rusya hükümeti izin vermiyor. Bu insanlar benim vatandaşımdır diyor. Rusya Amerika'ya verdi ya çok pişman oldu. O sebepten vermiyor, bizim cemaatimizi Türkiye'ye. Bizim millet işlektir. İşten geri duran millet değildir. O yüzden Rusya vermek istemiyor. Çalışkan millettir diye. Eskiden ata dedemizden kalan güçlü çalışkan insanlar. Ne iş olursa olsun. Ağır mıdır? Değil midir? Hiç önemli değildir.

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde çalışkanlıkları ve azimleriyle hâkim toplum üyelerinin takdirini kazanmıştır. Özbekistan'dan sonra Rusya'nın Krosnodar bölgesine göç eden Ahıska Türkleri burada yerel halk ile sorun yaşamışlar ve ilk başlarda bir kısmı Amerikan Başkonsolosluğuna başvurarak Amerika'ya göç etmiştir. Ancak daha sonra Rusya'da kalan diğer Ahıska Türklerinin başka bir yere göç etmesine izin verilmemiştir. Katılımcıya göre Rus Hükümeti Ahıska Türklerinin Amerika'ya gitmesine izin verdiği için pişmanlık duymaktadır. Bu sebepten dolayı Rusya'da yaşayan Ahıska Türklerinin ana vatana dönmesine izin vermemektedir.

5.2.3.2.1. Ahlat'a ilk yerleşme dönemi ve Ahlat'ta yaşam

Ahıska Türkleri 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Özbekistan'da; 1989 yılında Fergana Olaylarından sonra ilk olarak Rusya'nın Krosnodar bölgesinde; Krosnodar bölgesinde çıkan olaylar sonrasında Ukrayna'nın Harkiv bölgesinde ve son olarak kendi istekleriyle geldikleri ve ana vatan olarak gördükleri Türkiye'de Ahlat'ta yurt edinme sürecini tekrar tekrar yaşamışlardır. Hemen hemen her seferinde sahip oldukları her şeyi arkada bırakmak zorunda kalmış ve zorunlu olarak göç ettikleri yerde sadece maddi unsurları değil saygı, statü, kimlik, aidiyet gibi birey ve topluluk olarak onları var eden manevi unsurları da tekrar en baştan oluşturmuşlardır. Hatta bazı yerlerde, Ukrayna'da olduğu gibi, kendileri hakkında oluşan önyargıları kırmak zorunda kalmışlardır.

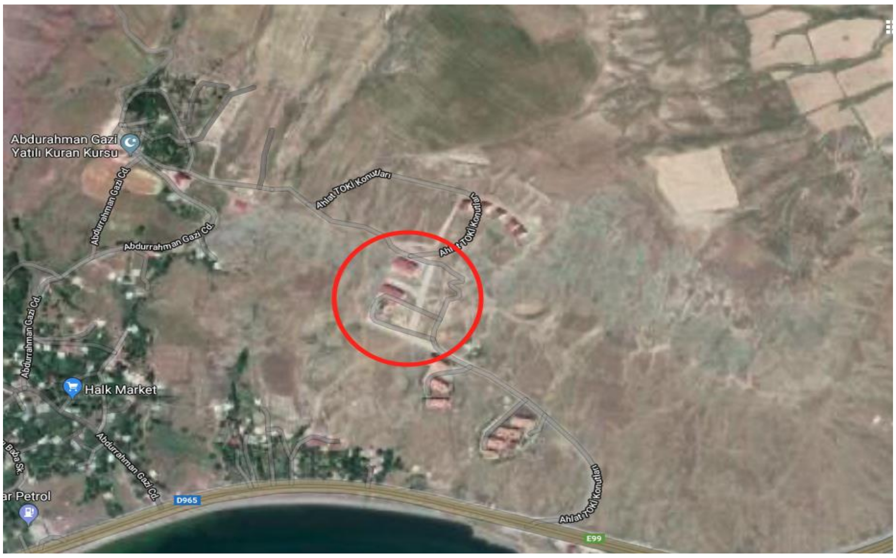
Ahıska Türkleri 1944 yılında başlayan göç serüvenlerine 2016 yılında Ahlat'a yerleşmeleri ile son noktayı koyduklarını ifade etmişlerdir. Geçen 72 yıllık süreçte katılımcılar göç ettikleri yerlerde kendi kültürlerini, dillerini, dini inançlarını korumuşlardır. Ancak bu sürekliliği sağlamak son derece zor olmuştur. Ancak Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde maruz kaldıkları dışlamalar, ad takmalar, küçümsemeler sonrası hâkim toplumlarla bir bütünleşme sağlayamamış ve o toplumlara aidiyet algısı inşa edememişlerdir.

Ahıska'dan sürgün edilmeleri ile başlayan süreçte Ahıska Türkleri göç ettikleri toplumlarla ve diğer etnik azınlık gruplarıyla olumlu ilişkiler kurma yoluna gitmişlerdir. Dil öğrenme konusunda sorun yaşamayan Ahıska Türkleri neredeyse en az üç dil veya lehçe konuşabilmektedirler. Özbekçe ve Ukraynaca katılımcıların tamamının konuşmayı bildiği

dillerdir. Dil öğrenme konusunda son derece istekli olan Ahıska Türkleri Türkçe dışındaki diğer dilleri konuşma konusunda seçici olmuşlardır. Ahıska'dan sürgün edilmeden önce konuştukları Türkçeyi olduğu gibi koruyan Ahıska Türkleri Ahlat'a geldiklerinde yerel halkın konuştuğu Türkçeyi anlamakta ve kendilerini anlatmakta güçlük çekmişlerdir. Bu durum yetkililer tarafından fark edilmiş ve Halk Eğitim Merkezinde açılan Türkçe kurslar sayesinde giderilmeye çalışılmıştır.

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde her zaman vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönmek istemişlerdir. Ancak Sovyetler Birliği döneminde baskı altında tutulmaları ve sonrasında resmî kurumların izin vermemesi sonucu ana vatanlarına dönememişlerdir. Katılımcıların büyük çoğunluğu vatana dönme isteklerinin küçük yaşlardan itibaren aile büyükleri tarafından kendilerine aşılandığını ve birçok kişinin bu kavuşmayı göremeden vefat ettiğini belirtmiştir. Aile büyüklerinden vatana kavuşmayı göremeyenler için taşınması kolay olan eşyaları Türkiye'ye getirerek sembolik olarak onların vatana kavuşma istekleri karşılanmaya çalışılmıştır. Vatan özlemlerini gittikleri her yerde içlerinde taşıyan Ahıska Türkleri Türkiye'ye dönme imkânı bulduklarında hiç düşünmeden bunu kabul etmişlerdir. Ana vatanları ile bağlarını her zaman sürdüren Ahıska Türkleri, gelecekte mutlaka bir gün vatanlarına geri döneceklerine olan inancını kaybetmemiş ve bu nedenle ne Ukrayna'da ne de Özbekistan'da vatandaş olmak istememişlerdir. Ahıska Türklerinin bu tutumunun altında yatan sebep; bu ülkelere aidiyet algısı inşa etmemiş/edememiş olmalarıdır.

2016 yılında ana vatana kavuşan Ahıska Türkleri ilk olarak Ukrayna'dan uçakla Bitlis'e yaklaşık 60 km uzaklıkta bulunan Muş Havalimanına gelmişler, buradan da karayolu ile Ahlat'ta bulunan ve TOKİ tarafından hızlı bir şekilde kullanıma hazır hale getirilen evlere yerleştirilmişlerdir. Toplamda 72 aile TOKİ tarafından hazırlanan bu evlere yerleştirilmiştir. Savaş sebebiyle mümkün olan en fazla aileyi ana vatana getirmeyi sağlamak için hazırlanan evler 45 m^2'lik stüdyo apartman dairesi tipinde ve 4 bloktan oluşmaktadır. Daha çok küçük ailelerin yaşaması için uygun olan bu apartman daireleri geniş aileler için yaşam alanı açısından sorun olabilmektedir. Bu bloklar yaklaşık olarak Ahlat ilçe merkezine 4 km uzaklıkta ve küçük bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Şehir içi dolmuşlar aracılığıyla ilçe merkezine gidiş geliş son derece rahattır. Ayrıca öğrencilerin okula gidebilmesi için Ahlat Kaymakamlığı tarafından okul servisi hizmeti verilmektedir.

Harita 5.4. Ahıska Türklerinin yerleştirildiği TOKİ binaları

Kaynak: Google/haritalar

Ahıska Türkleri Ahlat'ta yer alan ve ilçe merkezine kısmen uzak mesafede bulunan TOKİ konutlarına yerleştirilmişlerdir. İlk yerleşim aşamalarında merkeze uzak olması Ahıska Türklerinin yerel halk ile karşılaşma olasılığını azaltmıştır. Bu nedenle Ahıska Türkleri kendi aralarında topluluk olarak günlük rutin hayatlarını geçirmişlerdir. Ancak zamanla şehir içi dolmuşlarının sefere başlaması ve Ahıska Türklerinden bazılarının çalışma hayatına katılması ile yerel halkla sosyalizasyon süreçlerine girmişlerdir. Katılımcıların "*biz hiçbir milleti dışlamadık*" şeklinde belirttikleri farklı olana duydukları saygıyı ve hoşgörü ile Ahıska Türkleri Ahlat'ta, vatanlarında yerel halkla olumlu ilişkiler kurmuşlardır. Zaman içerisinde Ahlat halkının yardım severliği ve Ahıska Türklerini hoş karşılaması sonucu Ahıska Türklerinin Ahlat'a alışma süreci hızlanmıştır. Alım ve arkadaşlarının (2006: 320-321) Iğdır'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yaptığı araştırmada; "Ahıska Türklerinin Iğdır'a yerleştirilmesinden sonra bölgede kayda değer hiçbir toplumsal sorun yaşanmadığı, işsizlik ve ekonomik sıkıntılarla mücadele eden Iğdır yöre halkının Ahıska Türklerini benimsediği ve onlara sahip çıktığı" görülmüştür (Alım vd. 2006: 320-321). Bu araştırmanın sonuçları da göstermektedir ki Türkiye'de farklı bölgelerde yaşayan vatandaşlar Ahıska Türklerini soydaşı olarak kabul etmiş ve onları dışlamamıştır. Ahıska Türkleri Ahlat'a yerleşmeleri ile birlikte ana vatanlarında olmalarından dolayı diğer göç ettikleri bölgelerden farklı bir ilk yerleşme dönemi yaşamışlardır. Ahlat'ta yaşadıkları bu dönemi önceki göç ettikleri yerlerde yaşadıkları deneyimler ile kıyaslayarak ana vatanda olmanın farkını hissetmişlerdir. Ayrıca Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreçleri boyunca yaşadıkları

olumsuz anılar topluluk hafızasında canlılığını korumaktadır. Bu durum ana vatana olan bağlarını güçlendirmiştir. Ana vatana olan aidiyet algılarının güçlü olması aynı zamanda Ahlat'a bağlılık duymalarını da sağlamıştır.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar ana vatana kavuşmak için her zaman içlerinde bir umut ve istek olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar aile büyüklerinin bu kavuşmayı görememesinden dolayı yaşadıkları burukluğu ifade etmiştir. G6 (kadın, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'a yerleşme aşamasında yaşadıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ben ilk Ahlat'a geldim dedim ki ben evime geldim, girdim. Ukrayna'dan 29 kilogram valizle geldim, hiçbir şey istemedim oradan. Annemin çeyizime aldığı halı vardı onu aldım, annemim hediyesidir diye bırakmak istemedim. Bir de annemim 40 yıllık hatıra kazanı vardı çömçüsüyle beraber onları aldım getirdim. Annem kendisi gelemedi, ona nasip olmadı, en azından ona ait bir şeylerin vatanı görmesini istedim. Geldim evime girdim. Vatanımda ait olduğum yere geldiğimi hissettim. (…) Burada yaşlı bir kadına baktım, 6 ay boyunca baktım sonra rahmete gitti. O kadının üç tane çocuğu vardı. Onlar benim bacı kardeşlerimdir. Bir tanesi oğlunu evlendirdi, beni de davet etti düğüne. Ben de gittim. Kendi çocuğum gibi düğününe katıldım. Sonra bize misafirliğe geldiler. Baktığım kadının mezarına da gittim, mevlit okuttular ona da gittim. Şimdi öyle arkadaşlarım var ki hepsini seviyorum. Karışıyoruz hepsiyle, düğün oldu geldiler bize, onların düğününe, cenazesine gidiyoruz biz de.*

Katılımcı sahip olduğu her şeyi Ukrayna'da bırakarak Ahlat'ta bunları yeniden kurduğunu belirtmiştir. Katılımcı Ukrayna'dan ailesine ait bazı küçük eşyaları getirerek aile büyüklerinin kavuşamadığı vatanlarına onların anısına küçük şeyler getirmesi Ahıska'dan Türkiye'ye kadar devam eden sürekliliğin sembolüdür. Ahlat'a geldikten sonra yerel halk ile hızlı bir şekilde kaynaşan katılımcı, altı ay boyunca bakıma ihtiyacı olan bir kadına bakımında yardımcı olmuş ve daha sonra kadın vefat ettiğinde mevlidine katılmıştır. Ahıska Türkleri Ahlat'ta yerel halkı kendilerinden gördüğü için entegrasyon noktasında hızlı bir süreç yaşamışlardır.

Ahıska Türkleri Özbekistan'a sürgün edildiklerinde ve zorunlu göç süreçleri boyunca her yerde dışlanmışlar ve yabancı olarak görülmüşlerdir. Bu dışlama, küçümseme ve yabancı olarak görülmeleri Ahıska Türklerinin yaşadıkları toplumlarla uyumlarını ve bütünleşmesini zorlaştırmıştır. Ahıska Türkleri Ahlat'a geldiklerinde ilk yerleşme aşamasında hızlı bir bütünleşme süreci yaşamışlardır.

G32 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'a ilk geldiğinde yaşadıklarını şu şekilde anlatmıştır:

Başta geldik, burada yabancı diyende yoktu, dil bir, din bir, herkes selam veriyor, Ukrayna'da biri Türkçe konuşsa anlıyorum Türk'tür. Hemen oraya gidiyorum, tanışıyorum kimdir diye. Burada bakıyorum herkes Türkçe konuşuyor. Biraz yabancı gelmişti bana, herkes Türkçe konuşuyor ya. Ama çok mutlu oluyorum. Biz tez alıştık, 5-6 aya alıştık Ahlat'a. Şimdi hangi markete girsek, hoş geldin, nasılsın diye soruyorlar. Her konuda bize yardımcı oluyorlar. İlk geldiğimizde bize çok yardım ettiler. Hepsi sıcak insanlardır. Bize çok benziyorlar.

Ahıska Türkleri Ukrayna'da ve diğer göç ettikleri yerlerde her zaman Türkçe konuşmuşlardır. Türkçe konuşan insanlarla karşılaştıklarında onların Türk olduklarını anlayıp tanışma ihtiyacı duymuşlardır. Katılımcı Ahlat'a geldikten sonra herkes Türkçe konuştuğu için ilk aşamada kendisine farklı geldiğini ancak daha sonra bu duruma alıştığını ifade etmiştir. Ahlat'ta yerel halk ile karşılaşmalarında samimi ve olumlu ilişkiler kurmuşlardır. Katılımcılar yerel halkın özellikle ilk yerleşme döneminde kendilerine birçok konuda yardımcı olduğunu ve bu sayede alışma sürecinin kısa sürdüğünü belirtmiştir.

Ahıska Türkleri Ahıska'dan sürgün edildiklerinde konuştukları Türkçeyi göç ettikleri her yerde aynı şekilde muhafaza etmişlerdir. Topluluk ve aile içinde yeni nesillere Türkçe öğreterek ana dillerini unutmamışlardır. Ancak Türkçe de diğer diller gibi zamanla değişime uğramış ve farklı şiveler ortaya çıkmıştır. Ahıska Türkleri ana vatana geldiklerinde Türkçenin farklı bir ağzını konuştukları için Ahlat'ta konuşulan Türkçeyi anlamada az da olsa sorun yaşamışlardır.

G3 (erkek, 35 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'a geldikten sonra yaşadığı dil ile ilgili sorunları şu şekilde anlatmıştır:

İlk Türkiye'ye geldiğimde yabancılık çektim. Dili biraz farklı geldi bana ama yine de hiç anlaşılamayacak kadar değil. Ama bizim konuştuğumuz Türkçe sizinkinden farklıdır. Bazen yanlış anlaşılmalar olabiliyor. Ben Ukrayna'da alışmışım. Ne söyleyeceğim ne yapacağım biliyorum. Ama yaşadıkça alıştım, Türkçeyi daha iyi konuşmaya başladım. (...) Ahlat'ta çarşıya gittiğimizde bize "hoş geldiniz, nasıl beğendiniz mi Ahlat'ı?" diye soruyorlardı. Burası benim sonum artık çok yer gezdim ömrü hayatımda. Benim sonum da burasıdır. Başka bir yere gitmeyi düşünmüyorum. Vatandan öteye bir yer yoktur olmak istediğim.

Katılımcı konuşulan ağız farkından dolayı bazı iletişim sorunları yaşadığını belirtmiştir. Ancak kısa zamanda bu duruma da alışarak Ahlat'ta konuşulan Türkçeyi daha iyi anlamaya ve konuşmaya başladığını söylemiştir. Bu durum İzmir Torbalı'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yapılan araştırma ile benzerlik göstermektedir. İzmir Torbalı'da yaşayan Ahıska Türkleri "birçok özelliği ile Torbalı'daki yerel halkla benzerlikleri olduğunu sadece giyim ve şive gibi farklılıklara sahip olduklarını" belirtmişlerdir (Öztürk ve Çetin, 2018: 197).

Konuşulan Türkçe eski Anadolu Türkçesine fazlaca benzemektedir. Bu durum Ahlat'a ilk geldiklerinde yerel halkın dikkatini çekmiş ve hatta yerel halktan bazıları konuştukları bu Türkçeyi beğendiklerini söylemiştir.

G24 (erkek, 25 yaşında, doğum yeri Ukrayna) Ahlat'ta konuştukları ağız farkıyla ilgili durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Geldim Ukrayna'dan bazen özlüyorum. Orada doğdum, büyüdüm, arkadaşlarım var. Özlüyorum onları. Ama bir taraftan da mutluyum ki sonunda vatanıma kavuştum. Öz vatanımda yaşıyorum. Ezan sesi duyuyorum. Burası (Ahlat) benim yurdum artık. İmkânım olsa Türkiye'yi gezer dolaşırım. Ama burası benim evim. Buradan gitmek gibi bir düşüncem yok. Buranın (Ahlat) insanları iyi, çarşıya pazara gitsem halimi hatırımı soruyorlar. Hatta bazen diyorlar siz ne kadar güzel Türkçe konuşuyorsunuz, bizden iyi Türkçe konuşuyorsunuz. Biz de diyoruz; biz zaten Türk'üz, Türkçe konuşacağız tabi.*

Katılımcı Ahlat'a geldikten sonra yerel halktan bazı kişilerin konuştukları Türkçeden etkilenerek kendilerine çok güzel Türkçe konuştuklarını söylediklerini belirtmiştir. Ahıska Türklerinin göç ettikleri toplumlarda birçok farklı kültürle karşılaşmalarına rağmen Türkçe konuşmayı unutmamışlar ve topluluk içinde kendi aralarında her zaman Türkçe konuşmuşlardır.

Ahıska Türkleri konuştukları dil ve anlaşma problemini zamanla pratik yaparak aşmışlardır. Bu durum ile ilgili olarak G33 (kadın, 36 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *İlk geldik buraya çok güzeldi. Ama yine de sıkıntılarımız oldu. Ahlat'a ilk geldiğimizde dil meselesi biraz sorun oldu. Bazı şeyleri anlatamıyordum. İlk bizi Halk Eğitim Merkezinin Türkçe dil kurslarına aldılar. Türkçe konuşuyoruz bizde ama sizin dilden farklı. Biz dilimizi yitirmedik ama Rus'un içinde yaşamışız, Ukraynalının içinde yaşamışız, Özbeklerin içinde yaşamışız, Kazakların içinde, çok milletlerin içinde yaşamışız. Dilimiz biraz karıştı bazı kelimelerimiz değişmiş doğal olarak. Dilimizde bazı değişmelerde olmuş, bundan dolayı bazen ben konuştuğumda anlamıyorlardı. Dil eğitimini tamamladıktan sonra, dil meselesi artık daha az sorun olur hale geldi. Bizim Türkçe biraz eski Türkçe, anlamıyorlar bazen sizin Türkçeden farklı olduğu için dil sıkıntısı çektik öyle. Ama yine de burada herkes Türk, dışarı çıkıyoruz herkes Türkçe konuşuyor. (...) Ahlat'a ilk geldiğimiz zamanlar da bir hastamız vardı, yaklaşık on gün sonra öldü. Bütün herkes geldi. Ahlat'tan da geldiler, Adilcevaz'dan da geldiler. Bütün çevre yerlerden gelenler oldu. Yaklaşık 250 kişi cenazeye geldiler. Üç gün taziye çadırımız oldu. Herkes geldi.*

Katılımcı Ahlat'a geldiklerinde yaşadıkları dil sorununu pratik yaparak ve Halk Eğitim Merkezinde aldıkları kurslar sayesinde hızlı bir şekilde çözdüklerini belirtmiştir. Ahlat'a geldiklerinde Ahıska Türkleri arasında bir kişinin ağır hasta olduğunu ve kısa süre sonra vefat ettiğini cenazesinde ve sonrasında taziyeye bütün Ahlat halkının katıldığını, yerel halkı

yanlarında olduğunu gördüğünde mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Topluluk olarak göç ettikleri yerlerde dini inanç farklılıklarından dolayı kendilerine ayrı mezarlık yapan Ahıska Türkleri Ahlat'ta yerel halk ile aynı mezarlığı kullanmaktan çekinmemişlerdir. Ahıska Türkleri Ahlat'ı vatanın bir parçası olarak görüp, kendilerini Ahlat'a ait sayıp benimsemişlerdir.

Ahıska Türklerinin topluluk olarak yaşadıkları kültür ve konuştukları Türkçe Ahlat'a geldiklerinde yerel halkın kültürü ve Türkçesiyle kıyaslandığında farklı gelmiştir.

G11 (erkek, 76 yaşında, doğum yeri Ahıska) Ahlat'a ilk yerleşme döneminde sahip oldukları farklılıkları şu şekilde ifade etmiştir:

> *İlk geldiğimiz de burada ki insanlar da bize farklı geldi. Konuşmalar, giyinmeleri biraz farklıydı. Ama uçaktan indim o an içimde bir his oluştu o an anladım. Ben vatanıma geldim diye. Ben geldim buraya hiç yabancılık hissetmedim. Deseler kimsin? Derim Türk'üm. Deseler nerede yaşıyorsun? Derim Türkiye'de yaşıyorum. Bitti kimse bir şey diyemez. Türkiye dışında başka bir yerde yaşamak istemem.*

Katılımcı Ahlat'a geldikten sonra yerel halk ile aralarında bazı farklılıkların olduğunu anladıklarını ancak Türkiye'ye ayak bastığı ilk andan itibaren vatanına, ait olduğu yere geldiğini hissettiğini belirtmiştir. Ahıska Türkleri göç boyunca yaşadıkları ötekileştirmeler ve aşağılamalardan sonra vatanına gelmiş olmanın verdiği güven duygusu ile birlikte Ahlat'ta hızlı bir bütünleşme süreci geçirmişlerdir.

Ahıska Türkleri Ahlat'a geldiklerinde yaşadıkları yerin ilçe merkezine uzak olması ve ulaşım imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı ilk günlerde sadece topluluk içinden kişilerle sosyalizasyon sürecine girmişlerdir. Zamanla şehir içi dolmuş seferlerinin başlamasıyla yerel halkla sosyalizasyon süreçleri de başlamıştır.

G12 (kadın, 53 yaşında, doğum yeri Özbekistan) ilk yerleşme aşamasında ve sonrasında yerel halk ile girdikleri sosyalizasyon süreçlerini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Dünyalar bizim oldu, bize vatana gideceksiniz dediklerinde. Buraya geldik hemen alıştık zaten. İlk geldiğimizde sadece Ahıskalıları tanıyorduk, ama zamanla Ahlatlılardan da insanlar tanıdım. Şimdi çıksam çarşıya pazara hemen bilirler, gelirler. Bizde zaten millet ayırmak yoktur, gittiğimiz her yerde millet ayırmadık. Kimseyi dışlamadık. Özbekler başka milletti, biz onlarla da güzel yaşadık. Ukraynalılar başka milletti, başka dindendi, onlarla da güzel yaşadık. Onlar bizim toylarımıza gelirdi, biz onların toylarına giderdik. Biz kimseyi dışlamadık ama onların kültürünü de almadık.*

Katılımcı, Ahıska Türkleri olarak göç ettikleri yerlerde hiçbir topluluğu dışlamadıklarını genel olarak hâkim toplum ve diğer etnik azınlık grupları ile iyi ilişkiler kurduklarını

belirtmiştir. Ahıska Türklerinin topluluk olarak bu kucaklayıcı yaklaşımı Ahlat'a geldikten sonra da devam etmiş. İlk yerleşme aşamasında gördükleri farkların zamanla ortadan kalktığını ve yerel halk ile olumlu ilişkiler kurduklarını belirtmiştir. Yerel halkın kendilerini benimsediğini ve kabul ettiğini söyleyen katılımcı, Ahlat'ta yerel halkın kendilerine iyi davrandığını ve yardımsever bir tutum içinde olduklarını vurgulamıştır.

Bir diğer katılımcı G17 (kadın, 34 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'a geldikten sonra yerel halkın yardımseverliğini ve Ahıska Türkü olmaktan Ahlatlı olmaya doğru değişimini şu şekilde ifade etmiştir:

> *Buraya geldik, halkımız (Ahlat halkı), bize hiç yabancı gibi davranmadılar, gidiyorduk burada camiye hepsi bize hoş geldin, nasılsın dediler. Hiçbiri dememiş ki; "sen kimsin? Niye geldin?". Sarılıp, görüşüp, hoş gelmişsin, misafir olalım size, siz bize misafir olun dediler. Çok iyi insanlar, sağ olsunlar. (...) Buradaki hayat daha güzel, şimdi burada pazara gidiyorsun ya çarşıya, hepsi bizim millet. Biz de artık soranlara Ahlatlıyız diyoruz. Ben diyorum artık. Ben Türk vatanına döndüm artık kendime Türk dememe gerek yok, o sebepten Ahlatlıyım diyorum. Çalışıyorum ben zaten burada iş yerinde kimse bana sen öte git demiyor. Eve davet ediyorlar, bize gelmek istiyorlar. Hep bir olduk biz onlarla. Buradan başka bir yere gitsem de bir an önce Ahlat'a döneyim diyorum, burayı çok sevdim çok alıştım.*

Katılımcı Ahlat'a geldikten sonra yaşadığı güven duygusu ve vatanında olmanın verdiği huzur ile birlikte Ahlatlı olmaya doğru bir sosyalizasyon süreci yaşamıştır. Ayrıca katılımcılar Ahlat'ta yerel halk ile iyi ilişkiler kurduğunu ve geçen zamanla birlikte arkadaş edinerek sosyal hayatını oluşturduğunu belirtmiştir. Ahıska Türkleri Ahlat'a geldikten sonra kendilerini zaten Türk olarak gördükleri için tekrar Türk olarak tanıtmamaya ve sadece Ahlatlı olarak tanıtmaya başlamışlardır.

Ahıska Türkleri Ahlat'ta yerleşmelerinden sonra belli sorunlarla karşılaşmışlar bu sorunlar resmi makamlar tarafından hızlıca çözüme kavuşturulmuştur. Başta sağlık, barınma, resmi kimliklerin çıkarılması, eğitim, ulaşım gibi temel problemler dönemin Ahlat Kaymakamı sayın Bülent Tekbıyıkoğlu'nun gayretleri ve Ahlat Kaymakamlığı tarafından giderilmiştir. 2016 yılında Ukrayna'dan getirilen diğer Ahıska Türklerinin yerleştirildiği yer olan Erzincan'ın Üzümlü ilçesinde yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yaptığı araştırmada Orhan ve Coşkun (2016: 49) "Ahıska Türklerinin Üzümlü'de yerleştirildikleri konutlarda can ve mal güvenliği endişesi taşımadıkları için sağlanan bu ortamdan memnun olduklarını ifade etmişlerdir. Başta güvenlik, sağlık ve eğitim olmak üzere temel ihtiyaçların karşılanması sebebiyle ortaya çıkan bu memnuniyetin yanında, Ahıska Türklerinin benzer şekilde çocuklarının geleceği ve çalışma çağındaki gençlerin ise istihdam arayışı gibi konularda endişe duydukları" görülmüştür (Orhan ve Coşkun, 2016: 49).

5.2.4. Gelecek Planları

Ahıska Türkleri Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Özbekistan, Rusya ve Ukrayna'ya sırasıyla göç etmiş ve sahip oldukları her şeyi göç ettiği yerlerde bırakarak hayatlarını yeniden kurmuşlardır. Sadece yanlarına alabilecekleri basit eşyalar ile göç ettikleri yerde her şeye sıfırdan başlamışlardır. Ayrıca göç serüvenleri boyunca yaşadıkları bölgelerde kendilerini misafir olarak gördükleri için tam anlamıyla bir yerleşme ve bütünleşme yaşanmamıştır. Özellikle Özbekistan'da yaşanan Fergana Olayları sonrasında Ahıska Türkleri ana vatan olarak gördükleri Türkiye dışında başka bir yere gitmek istememişlerdir. Yaşadıkları acılar, dışlamalar, ötekileştirmeler ve ad takmalar Ahıska Türklerinin göç ettikleri bölgelerde gelecekle ilgili plan yapamamalarına ve kendilerini misafir olarak görmelerine neden olmuştur.

Ahıska Türkleri Ahlat'a geldikten sonra vatanlarında yaşamanın verdiği mutlulukla hızlı bir bütünleşme süreci geçirmişlerdir. Kısa sürede yerel halk ile olumlu ilişkiler kuran Ahıska Türkleri, kendilerini Ahıska Türkü olarak tanıtmaktan ziyade Ahlatlı olarak tanıtmaya başlamıştır. Ahlat'ta kendilerine, son defa olmak üzere, düzen kurmayı hedefleyen Ahıska Türkleri bu bağlamda iş imkanlarının az olmasından dolayı zorunlu olması halinde Türkiye'de başka yerlere gitmeyi düşünebileceklerini ancak şu an da böyle bir durumun söz konusu olmadığını ifade etmişlerdir. Ahıska Türklerinin vatanlarında yaşamak ve geçimlerini sağlamak dışında başka bir beklentileri yoktur. Bu beklentilerin sağlanması halinde her zaman Ahlat'ta yaşayacaklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların zorunlu göç süreçleri boyunca her zaman istedikleri şey olan vatanlarında yaşama ve vatana kavuşma amacına ulaştığı için gelecekle ilgili planları vatan sahibi olmanın verdiği varoluşsal güven duygusu ile şekillenmiştir. Bu bağlamda Ahıska Türklerinin gelecek planları içinde en önemli nokta çocuklarının Müslüman yerde büyümesi ve onları Müslüman yerde evlendirmektedir. Ukrayna'da yaşadıkları dönemde çocuklarının kültürünü, dinini, dilini unutmasından korkan Ahıska Türkleri Ahlat'a geldikten sonra çocuklarını kendi kültüründe yetiştirmeyi ve evlendirmeyi istemektedirler. Bütün bunların yanında Ahıska Türkleri için en önemli gelecek planı yeni nesillerin vatan sahibi olduklarını görmektir.

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcılar Türkiye'ye geldikten sonra vatan özlemlerini dindirdiklerini ve gelecek planlarında başka bir ülkeye göç etmek olmadığını belirtmişlerdir. Yıllardır hasretini çektikleri vatanlarında son defa olmak üzere yurt edinme

süreçlerinden geçerek, gelecek kuşakların ana vatanlarında rahat yaşamalarını planlamaktadırlar.

G18 (kadın, 66 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat'ta ve Türkiye'de gelecek planları ile ilgili olarak şu şekilde açıklama yapmıştır:

> *Biz buraya geldik hiçbir yere gitmeyeceğiz artık bizim vatanımız, bizim toprağımız. Biz gittiğimiz her yerde arzu ede ede aha da bir vatanımıza gelip kavuştuk. Biz buradan hiçbir yere gitmeyeceğiz. Biz geçsek (ölsek de) de dünyadan bizim torunlarımız, oğullarımız, çocuklarımızın çocukları vatan edip burada yaşayacaklar. Allah'ımın büyüklüğüne şükür geldik, bize el uzatan herkesten Allah razı olsun. Bu bayrak her zaman parlasın. Şehitlerimize Allah gani gani rahmet eylesin. Bizim tek temennimiz erkeklerimize, kızlarımıza iş olsun. Allaha şükür karnımız doyuyor, aç değiliz, açıkta değiliz. Vatan toprağındayız. Allah'ıma binlerce kez şükür. Biz bu vatanı çoktan isterdik. Benim nenem (ninem), dedem Ahıskalı ola ola bu vatanı arzu ede ede gelemediler, ulaşamadılar. Dünyadan göçüp gittiler. Allah bizlere nasip etti buraları, büyüklüğünden sual olunmaz.*

Katılımcılar gittikleri her yerde vatana kavuşmak için çabaladıklarını ve en sonunda bunu başardıklarını belirtmiştir. Ahıska Türkleri için vatan gelecek nesillerin kendi kültüründe, dininde, dilinde ve en önemlisi toprağında yaşayacakları ve sonrasında onların çocuklarının da yaşayacağı yerdir. Ahlat'a geldikten sonraki tek amaçları çalışabilecek durumda olanların çalışabilmesi için iş imkanlarının yaratılması olmuştur. 1992 yılında alınan Bakanlar Kurulu Kararı ile anavatana getirilen ilk Ahıska Türkleri Iğdır'a yerleştirilmiştir. Alım ve arkadaşlarının (2006: 314) Iğdır'da yaşayan Ahıska Türkleri üzerine yaptığı araştırmada, "Iğdır'da yaşayan Ahıska Türklerinin önemli bir kısmı çalışma çağındaki kişilerden oluştuğu ve Ahıska Türklerinin en önemli sorunu olarak Iğdır'daki iş imkanlarının az olmasından dolayı işsizlik olarak" tespit edilmiştir. Ahıska Türkleri göç ettikleri ülkelerde çalışkan olmaları sayesinde yurt edinme sürecinde hızlıca uyum sağlamış ve yokluktan gelerek tarla, bağ, bahçe sahibi olmuşlardır.

Ahıska Türkleri için Ahlat'a yerleşmelerinden sonra ilk karşılaştıkları sorun geçici kimlikleri olduğu için çalışmak istediklerinde işverenlerin düşük maaş vermesi ve sigorta işlemlerini yapmaması olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak resmi kimlikleri çıkana kadar Ahıska Türkleri iş aradıklarında kimlikleri olmamasından dolayı bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Bu sorunlar Ahıska Türklerini gelecek planları konusunda farklı yönlere itmiştir.

G14 (erkek, 60 yaşında, doğum yeri Özbekistan) şu şekilde ifade etmiştir:

> *Bizim en büyük sıkıntımız kimliğimizin olmamasıydı. İlk iki yıl çok zorluk çektik. Bazen gidiyorum, hastaneler almıyor beni, kimliğim yok diye. İşe giremiyordum, sigorta*

yaptırmıyorlardı. Oğlanlar çalışıyor artık, markete giren oldu, kasaplığa giren oldu. Farklı farklı işlerde çalışmaya başladılar. Aramızda yüksekokul okuyanlar var. Onlarda farklı işlerde çalışmaya başlayacaktır. (…) Biz bir yere gitmeyi düşünmüyoruz. Kimliğimiz yokken sorunlar yaşadık başlarda. Kimliklerimizde geldi artık. Kimliğimiz yokken bize iş vermiyorlardı, verenlerde kaçak olarak çalıştırmak istiyorlardı ya da kimliğimiz olmadığı için sigorta yapmıyorlardı. İki yıl oldu biz buraya geleli ve birçoğumuz çalışmaya başladı hemen. Kadınlarımız dikiş fabrikasında (tekstil fabrikasında) çalışıyor, erkeklerin bir kısmı kasap oldu, kaynakçıda çalışan var. Şu an değişik işlerde çalışan bir sürü Ahıskalı var. Ama kimliğimizin olmaması bizi çok zor durumda bıraktı ilk başlarda.

Katılımcı Türkiye'ye ilk geldiklerinde kendilerine verilen geçici kimlik belgeleri nedeniyle iş bulma ve çalışma konularında bazı sorunlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Ahıska Türkleri iş aradıklarında kendilerine, kimlikleri olmadığı için düşük ücret verileceği ve sigorta yapılamayacağı söylenmiştir. Bu durum Ahıska Türklerinin kendilerini vatanlarında öteki olarak hissetmelerine neden olmuştur. Geçici kimlik belgelerinin bazı resmî kurumlarda kullanımının zor olmasından dolayı, katılımcılar hastanede bazen kendilerinin kabul edilmediklerini ve tedavi hizmeti alamadıklarını belirtmiştir. Ahıska Türkleri resmi kimliklerinin verilmesiyle bu tür sorunlardan kurtulmuşlardır.

Ahıska Türkleri göç ettikleri yerlerde yardım edilmesinden rahatsız olmuşlar her zaman kendi çalışmaları ile hayatlarını sürdürmüşlerdir. Ahıska Türkleri 2016 yılında Ahlat'a iskânlı göçmen olarak yerleştirilmiştir. İskânlı göçmen "Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu iskânlı göçmen kanunu gereğince kabul olunan" kişilerdir. Ahlat'a geldiklerinde Ahıska Türklerine TOKİ konutlarında kalacak yer ve cüzi miktarda kişi başı bir ücret aylık olarak verilmektedir. Ancak Ahıska Türkleri bu ücretti almaktan rahatsız olmuşlar ve ücretin ödenmesi yerine kendilerine çalışma imkânı verilmesini talep etmektedirler.

G34 (erkek, 39 yaşında, doğum yeri Özbekistan) gelecek planları ile ilgili olarak şu şekilde açıklama yapmıştır:

Burada temelli kalacağız, ama nasıl, Türkiye bizim vatanımız buradan başka bir yere gitmeyiz. Ancak Ahlat'ta nasıl kalacağız. Kimliklerimiz yoktu, iş bulamadık geldiğimiz. Bize diyorlardı siz vatandaş değilsiniz. Size iş yok. Zor oluyordu, devlet bize bakıyordu, Allah razı olsun. Ama çocuklarımızın çalışması gerek, erlerimizin çalışması gerek. İş bulamazsak nasıl duracağız burada, başka yere gitmeye mecbur oluruz. Biz böyle el uzatıp, bize verin demeyi öğrenmemişiz halkız. Kendi ekmeğimizi, kendimiz çalışıp kazanıp yemişiz. Fazlası olsa diğer kimselere de yardım eden halkız. Bize şimdi devlet yardım ediyor ya, bize çok ağır geliyor. O yok bu yok, bize yardım edin demek bize çok ağır geliyor. Bize iş versinler, yemek istemiyoruz. İş olsun biz yemeğimizi kendimiz kazanırız. Başka yere gitmek istemem artık vatanımda ölmek istiyorum. Burası bizim ebedimiz. Çocuklarımla burada vatanımızda öleceğiz.

Katılımcı Türkiye dışında başka bir yere gitmek gibi bir planının olmadığını ancak Ahlat'ta iş imkanlarının kısıtlı olmasından dolayı ilerleyen zamanlarda ayrılabileceklerini ifade etmiştir. Devletin resmi yardımları ile geçimini sürdüren Ahıska Türkleri yardımların son bulmasından sonra Ahlat'ta geçimlerini nasıl sağlayacakları konusunda endişeleri vardır. Ahıska Türklerinin Ahlat ile ilgili tek endişeleri de budur.

Bir diğer katılımcı G8 (kadın, 31 yaşında, doğum yeri Özbekistan) Ahlat dışında Türkiye'de bir yere gitmek zorunda kaldıklarında tanıdıklarının yanına gidebileceklerini ancak Ahlat'ta yaşamaktan mutlu olduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

> *Ahlat'a toplu olarak gelmemiz de güzel oldu. Hep birlikte yaşamak bize yardımcı oluyor. Şimdi buradan bir yere gidecek olsam tanıdıklarımın, akrabalarımın olduğu yere giderim. Gittiğim yerde nasıl iş bulacağız, nasıl yaşayacağız. Bunlarda (bu konularda) bize yardımcı olacak bir yer isteriz. Burada yaşamak güzel oluyor. Ben mutluyum. Planım yok başka bir yere gitmek ile ilgili. Eşim korucu olarak çalışıyor, çocuklarımız burada iyi büyüyor. Müslüman yer sonuçta. Başka bir yere gitmek gibi bir planım yoktur. Bize yeter Ahlat. Vatanımda yaşayıp, kızlarımı evlendirmek istiyorum burada.*

Katılımcı, eşinin iş bulmasından duyduğu mutlulukla birlikte çocuklarının Müslüman yerde büyüyecek olması, kendisini Ahlat'a daha hızlı bağlamıştır. Gelecek planları içinde başka bir yere gitmek olmadığını belirten katılımcılar sadece kızlarını Müslüman yerde evlendirmek istediğini ifade etmiştir. Ahıska Türkleri Ukrayna'da düzenlerini bırakıp gelmesinin önemli bir nedeni olan çocukları için gelecek planları yapmakta ve sadece Türkiye'de Müslüman yerde evlendirmek istemektedirler.

Ukrayna'da doğup, büyüdükten sonra Türkiye'ye gelen G20 (kadın, 20 yaşında, doğum yeri Ukrayna) Ahlat'ta polis ve askerleri gördükten sonra etkilenerek gelecek planlarında özel harekât polisi olmak olduğunu şu şekilde anlatmıştır:

> *Buraya geldiğimde hiç aklımda polis olmak yoktu. Burada askerimizi, polisimizi görünce; dedim ki ben polis olacağım. Gelecekte yapmak istediğim tek şey de Ahlat'ta yaşayıp özel harekât polisi olmak. Bunun dışında başka bir planım yok. Türkiye'de görmek istediğim yerler var. Oraları gezmek isterim. Kapadokya'yı çok görmek istiyorum, Trabzon'u görmek istiyorum, Bursa'da tanıdıklarım, akrabalarım var orayı görmek istiyorum. Ancak oralarda yaşamak istemem, Ahlat daha güzel.*

Katılımcı Ahlat'a geldiği zaman gördüğü polis ve askerlerden etkilenmiş ve kendisi de gerekli eğitimleri tamamladıktan sonra özel harekât polisi olmak istediğini belirtmiştir. Türkiye'deki gelecek planları içinde polis olmak öncelikli hedefidir. Diğer yandan Türkiye'de gezip görmek istediği yerler olduğunu da belirten katılımcı, Ahlat dışında başka bir yerde yaşamak istemediğini ifade etmiştir. Ahıska Türklerinin yaşam tarzına Ahlat daha

uygun düşmektedir. Ukrayna’da ve Özbekistan’da kırsal bölgelerde ve nüfusun yoğun olmadığı yerlerde yaşayan Ahıska Türkleri bu anlamda Ahlat’taki yaşam tarzını kendilerine daha uygun bulmuşlardır.

6. SONUÇ

14 Kasım 1944 gecesini 15 Kasım'a bağlayan gece Ahıska'da yaşayan Türkler SSCB'nin 31 Temmuz 1944 yılında aldığı tamamen gizli kararla yaşadıkları evleri bir gecede terk etmek zorunda kalmışlar ve Orta Asya içlerine doğru başta Özbekistan olmak üzere diğer Türki Cumhuriyetlere sürgün edilmiştir. Sürgün kararının bahanesi olarak İkinci Dünya savaşı dolayısıyla Ahıska Türklerinin hayatlarının tehlikede olması gösterilmiş ancak sürgünün asıl sebebi Ahıska'nın Türkiye sınırına yakın olması ve burada yaşayan Türk azınlığın bölgede sorun teşkil edeceği endişesidir. Stalin döneminde sınıra yakın bölgelerde yaşayan birçok etnik azınlık grubu aynı şekilde sürgün edilmiştir.

Sürgün kararı çok hızlı ve acımasız bir biçimde uygulandığı için, Ahıska Türkleri yanlarına sadece poşetler içinde yiyecek, giyecek ve bazı zaruri ihtiyaçlarını karşılayacak şeyler alabilmişlerdir. Ahıska Türklerinin sürgün süreci soğuk kış aylarının başlangıcında ve hayvan taşınan trenlerle yaklaşık 40-45 gün gibi uzun bir tren yolculuğu ile gerçekleşmiştir. Uzun ve çileli tren yolculuğu sonrasında Özbekistan'da kırsal alanlara dağınık bir şekilde ve rastgele vagonlar halinde bırakılmışlardır. Alınan gizli sürgün kararı dolayısıyla, Ahıska Türkleri sürgün edildikleri ülkelerde yaşadıkları yerleri terk etmeleri yasaktır ve her ay bulundukları bölgedeki askeri veya polis birimlerine giderek imza atmak zorunda kalmışlardır. Katılımcıların sürgün sonrası ilk durağı olan Özbekistan'da ilk yerleşim aşamasında sorunlarla karşılaşmışlar (barınma, yiyecek bulma, çalışma vb. gibi) ancak bu sorunları çalışkanlıkları ve yerel halkın yardımları ile zamanla aşmıştır. Ahıska Türkleri 1989 yılında yaşanan Fergana Olaylarına kadar yaşamlarını Özbekistan'da yeniden en baştan kurmuşlardır. Özbekistan'a sadece yanına alabildikleri basit ve kısmi değerli eşyalarla sürgün edilen Ahıska Türkleri çalışkanlıkları sayesinde ev, bağ, bahçe, tarla sahibi olmuştur.

Ahıska Türkleri hakkında Özbekistan'a daha sürgün edilmeden haklarında bazı manipüle edici haberler yayılmıştır (örneğin insan yiyenler gibi söylentiler çıkarılmıştır). Özbekistan'da yaşamlarını tekrar kuran Ahıska Türkleri 1989 yılında Fergana'da pazar yerinde Özbek bir genç ve Ahıska Türkü arasında yaşanan basit bir ağız dalaşının büyümesi sonrasında kendilerine karşı Fergana'da başlayan olaylar, diğer bölgelere de yayılarak bir trajediye dönüşmüştür. 1989 yılında Ahıska Türkleri Ahıska'dan bir gecede sürgün edilmeleri gibi Özbekistan'da hayatlarını kaybetme riskinden dolayı yine bir gecede yaşadıkları evlerini (yurtlarını) terk etmek zorunda kalmıştır. Evlerinin kapılarını bile kapatamayan Ahıska Türkleri sahip oldukları her şeylerini arkada bırakarak Özbekistan'dan

zorunlu olarak farklı farklı ülkelere göç etmiştir. Araştırmanın katılımcıları ise Fergana'da yaşanan olaylardan sonra Özbekistan'dan zorunlu olarak önce Rusya ve sonrasında Ukrayna'ya göç etmiştir. Katılımcılar Özbekistan'da olduğu gibi Rusya ve sonrasında Ukrayna'da her şeye yeniden başlamışlardır. Ahıska Türkleri Rusya'da yaşadıkları dönemde Krasnodar bölgesinde yaşayan Slav ırkların tepkisiyle karşılaşmışlar ve kendilerine resmi kimlik verilmediği için birçok sorun yaşamıştır. Kısa süre Krasnodar'da yaşayan katılımcıların ikinci zorunlu göç durağı Ukrayna'nın Harkiv bölgesi olmuştur. Burada kendilerine yeni bir hayat kuran katılımcılar 2016 yılında anavatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönme şansı elde ettiklerinde vatanlarına yani Türkiye'ye dönmüşlerdir. Katılımcılar 2016 yılı Mayıs ayında anavatana döndükten sonra Bitlis ili Ahlat ilçesinde bulunan TOKİ konutlarına yerleştirilmiştir.

Bu çalışma kapsamında 2016 yılının Mayıs ayında Ukrayna'nın Harkiv bölgesinden getirilerek Bitlis ili Ahlat ilçesine iskânlı göçmen olarak yerleştirilen Ahıska Türklerinin 1944 yılında Ahıska'dan sürgün edilmesi ile başlayan ve sonrasında yurt edindikleri yer olan Özbekistan'da 1989 yılında yaşanan olaylar neticesinde zorunlu olarak göç ettikleri Krosnodar ve Ukrayna'ya yerleşmeleri ve 2016 yılında ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüş süreçlerini incelenmiştir. Etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin yurtlarından sürgün ve hem Özbekistan hem de Krasnodar'da yaşanan olaylardan sonra zorunlu göç süreçlerinde içinde bulundukları hâkim toplumlarla olan kültürel etkileşimleri, aidiyet, yurt, vatan, dil, etnisite ve din algıları analiz edilmiştir.

Araştırma kapsamında belirlenen varsayımların analiz edilmesi için gerekli olan nitel veriler 2018 yılı Kasım ve Aralık aylarında 2016 yılında Ukrayna ve Rusya arasında patlak veren savaş hali nedeniyle resmi makamlar tarafından iskanlı göçmen olarak getirilerek Bitlis ili Ahlat'a yerleştirilen Ahıska Türklerinden seçilen 43 katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ve her katılımcı ile yaklaşık 40-45 dakikalık derinlemesine görüşme yapılarak elde edilmiştir. Katılımcılar kendi aralarında farklı demografik özellikleri barındıran 19 – 94 yaş aralığındadır. Çalışmanın veri toplama bölümü tamamlandıktan sonra toplanan veriler ses kaydı formatından Microsoft Word programında diyalog haline yazı formatına dönüştürülmüştür. Araştırmacı çalışma kapsamında veri toplamaya başlamadan önce kavramsal ve kuramsal çerçeveyi oluşturmak için yaptığı okumalar sonucunda araştırmanın temel sorularını oluşturmuştur. Bu sorular araştırmanın amacına ulaşabilmesi için araştırmacı tarafından özenle belirlenmiştir. Görüşme sorularının hazırlanması aşamasında belirlenen 'araştırma sorularının' analiz edilmesi için gerekli olan verilerin

toplanmasına yardımcı olacak sorular hazırlanmıştır. Bu bağlamda toplanan verilerin analiz edilmesi ile araştırmacı araştırmanın başında belirlenen sorulara cevap aramıştır.

Ahıska Türkleri 1944 yılında sürgün edilmeleri ile başlayan sürgün ve zorunlu göç süreçlerini 2016 yılında vatan olarak gördükleri Türkiye'de sonlandırmışlardır. Ahıska Türkleri 1944 yılında Özbekistan'a sürgün edildiklerinde yanlarına alabildikleri şeyler sadece basit temel ihtiyaçları olmuştur. Özbekistan'da hayata sıfırdan başlayan Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminin çokuluslu yapısından dolayı Özbekistan'da farklı etnik azınlık grupları ve topluluklarla karşılaşmıştır. Ahıska Türkleri gerek Özbekistan'da gerekse de zorunlu olarak göç ettikleri diğer toplumlarda hâkim toplumun dilini öğrenmişler ancak bu dili topluluk içinde kullanmamıştır. Kullanmamalarının temel nedeni de Ahıska Türklerinin kökenlerine olan bağlılığının son derece güçlü olmasıdır. Aynı zamanda Ahıska Türkleri diğer topluluklar karşısında farklılıklarını sürdürmüş ve her ne sebep olursa olsun dil, din, kültür ve köken algılarından beslenmeye devam etmiştir. Ahıska Türkleri topluluk olarak 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç sürecinde birçok farklı toplulukla karşılaşmış ve katılımcılar özelinde düşündüğümüzde en az üç farklı ülkede (toplumda) hayatlarına topluluk ve birey olarak sıfırdan başlamıştır. Ahıska Türkleri kökenlerine olan bağlılıklarını örf, adet ve geleneklerin devam ettirilmesi hususunda da göstermiştir. Göç ettikleri veya sürgün edildikleri yerde düğün, cenaze, doğum, yeni doğan bebeklere isim verme gibi kültürel farklılıkların en açık şekilde görülebileceği durumlarda farklılıklarını ortaya koymuştur. Ahıska Türkleri bu bağlamda karşılaştıkları farklı topluluk/toplumlardan bağımsız bir şekilde kendileri bir etnik azınlık grubu olarak hâkim toplum içinde kökenlerine olan bağlılıklarını sürdürmüştür.

Günümüz toplumları farklı sosyolojik azınlık gruplarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu farklı sosyolojik azınlıklar etnik köken, din, dil, yaşam tarzı, müzik zevki, giyim tarzı gibi farklılıkları temel alarak bir etnik azınlık grubu oluşturabilir. Çalışma kapsamında ele alınan ikinci sorunsal: "aidiyet algısının belirlenmesinde etnik azınlık grubunun olumsuz deneyimlerinin yeri nedir?". Etnik azınlık grupları için hâkim topluma aidiyet algısı inşa etme süreci hâkim toplum üyeleri ile girilen sosyalizasyon süreçlerine bağlıdır. Ancak bazı etnik azınlık grupları için hâkim toplumun içinde bulunma durumu tercih sonucu olabileceği gibi Ahıska Türkleri örneğinde olduğu gibi zorunluluk da olabilir. Ahıska Türkleri sürgün sonucu yerleştirildikleri Özbekistan ve Fergana'da patlak veren olaylar sonrasında göç ettikleri Rusya ve Ukrayna'ya kendi seçimleri sonucunda değil hayatta kalma amacıyla

zorunlu olarak göç etmişlerdir. Ahıska Türkleri 1944 yılındaki sürgünden sonra sadece 2016 yılında vatan olarak gördükleri Türkiye'ye kendi istekleri ile göç etme kararı almıştır.

Etnik azınlık grupları için hâkim topluma aidiyet algısı inşa etme süreci topluluğun tarihsel ve sosyo-kültürel farklılıklarından bağımsız olarak düşünülemez. Etnik azınlık grupları hâkim toplumla girdikleri sosyalizasyon süreçlerinde bu toplumun üyelerinin tutumlarına bağlı olarak kabul edilme veya reddedilme hissine kapılabilir. Bu durumda topluluk olarak ötekileştirilme gibi olumsuz durumlarla karşılaşan etnik azınlık toplulukları hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmede güçlük yaşayabilir. Ahıska Türkleri sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca yaşadıkları anıları topluluk hafızasını her zaman canlı tutmuşlar, acı olayları unutmamıştır. Özellikle Özbekistan'a sürgün edildiklerinde topluluk olarak sürgün yolculuğunda yaşadıkları hatıraları kuşaktan kuşağa aktararak zorunlu olarak göç ettikleri diğer toplumlarda da bu hatıraları canlı tutmuştur. Sürgün yolculuğunda yaşanan acı hatıralar topluluğun bir arada kalmasını sağlamış ve bu sayede birliktelik duygusunu güçlendirmiştir. Hâkim toplum yapısı içinde farklı etnik azınlık grupları; kökeninden gelen hikâyeler ve hatıralar ile topluluk içindeki dayanışmayı arttırır. Etnik azınlık grupları için göç kararı alma, göç yolculuğu ve ilk yerleşme aşamasında yaşananlar hâkim topluma aidiyet algısı inşa etme veya etmeme sürecini, eğer inşa edilmişse inşa sürecinin kolay veya zor olmasını belirler. Ahıska Türkleri sürgün sırasında yaşanan acı olayları, kaybettiklerini (akrabalarını, kimliklerini, statülerini, dostlarını, komşularını, evlerini, hayvanlarını vb. diğer her şeylerini) ve hem Özbekistan'da hem de Ukrayna'da ilk yerleşim aşamasında yaşananları hatıralarında her zaman canlı tutmuştur. Bir etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türkleri için sürgün ve zorunlu göç süreçleri boyunca oluşan bu toplumsal hafıza hâkim topluma aidiyet algılarını belirlemede son derece etkili olmuştur.

Çalışmanın temel sorunsallarından biri de: "Ahıska Türkleri için tarihsel olarak bazı coğrafi bölgelerin farklı anlamlar ifade edip/etmediği" olmuştur. Çalışmanın amacına yönelik en önemli husus Ahıska Türklerinin aidiyet algısı inşa etme sürecinde ad takma etkisinin araştırılmasıdır. Ahıska Türkleri için "Ahıska" başlı başına bir ad takmadır. Kendilerini Ahıskalı Türkler olarak gören ve Ahıska'nın coğrafi bir yer adı olmak dışında başka bir anlamı olmadığını vurgulayan katılımcılar, Ahıska'nın atalarının yurdu ve tarihsel olarak Türklerin yaşadığı yer olduğunu belirtmiştir. Ahıska ve Türkiye arasında bir ayrım yapmayan Ahıska Türkleri Ahıska'nın öncesinde Türk yurdu ve Türk toprağı olmasından dolayı kökenlerinin Türkiye'ye dayandığını dolayısıyla vatan olarak Türkiye'yi gördüklerini ve gittikleri her yerde kendilerini Ahıska Türkü olarak değil sadece 'Türk' olarak

tanıttıklarını belirtmiştir. Ahıska Türkleri kendilerini 'Türk' olarak tanıtmaları temelde Anadolu Türklüğüne yapılan bir vurgudur. Bu bağlamda katılımcılar için 'Türk' ifadesi daha çok dar anlamda kullanılmaktadır.

Ahıska Türklerine yönelik ilk ad takma coğrafi bir yer adı olarak çıkış noktalarını göstermesi açısından "Ahıska" olmuştur. Ahıska özlenen bir yer olmanın dışında sürgün edildikleri, büyüklerinin hatıralarında kaldığı kadar tasvir ettiği, hiç görülmemiş ve sürgünden sonra yurt ve vatan olmaktan çıkmış bir yerdir. Ahıska'nın günümüzde yabancılaşılan bir yer olması ise Ahıska Türkleri için yabancı bir devlet himayesinde olmasından, evlerinin, topraklarının, tarlalarının, bağlarının, bahçelerinin vb. gibi yabancılar tarafından ele geçirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Araştırmanın özneleri için Ahıska Türklerine ön adını veren Ahıska sadece sürgün edildikleri yeri temsil etmekten başka bir anlamı yoktur.

Araştırmanın sorunsallarından bir diğeri; "Ahıska Türklerinin aidiyet, vatan, köken algısının belirlenmesinde etnik ve dinî benzerliklerin/farklılıkların rolü nedir?". Bu sorunsal Ahıska Türklerinin 72 yıllık sürgün ve zorunlu göç sürecinde farklı ülkelerde hâkim toplumla etnik ve dinî benzerliklerin/farklılıkların olmasının aidiyet algılarını nasıl etkilediğini analiz etmek amacıyla oluşturulmuştur. Ahıska Türkleri farklı toplumlarda kendilerini Türk olarak tanıttıklarında topluluk olarak Müslüman olduğu, Türkçe konuştuklarını, Türk kültürünü yaşadıklarını ifade etmiş olmaktadırlar. 'Türk' ifadesi daha öncede belirtildiği gibi dar anlamda Anadolu coğrafyasında yaşanan Türk kültürünü ve dilini temel almaktadır. Bu bağlamda Özbekistan'da hâkim toplum ile paylaştıkları dini inançları diğer kültür ve dil noktalarında farklılık gösterdiği için Özbek toplumunun Müslüman olması hâkim topluma aidiyet algısı inşa etmede kolaylaştırıcı bir etmen olmamıştır. Aynı zamanda Ahıska'dan sürgün edildikten sonra Ahıska'ya dönüşün mümkün olmadığını anladıkları noktada Türk topluluğu olarak Ahıska öncesini referans alarak atalarının ilk göç ettiği yer olan Türkiye'yi kendilerine vatan olarak görmüşlerdir. Türkiye'nin vatan olarak görülmesinin temel nedeni atalarının göç ettiği yer olmasının dışında köken algılarının Türkiye'ye dayanmasıdır. Daha önce hiç Türkiye'yi görmemiş olan katılımcılar özellikle Rusya ve Ukrayna'da vatan hasreti çekmiştir. Bu hasretin asıl nedeni de hâkim toplum yapılarında etnik azınlık grubu olarak sahip oldukları farklılıkları sürdürme noktasında yaşadıkları zorluklar ve kendilerini ifade etmede yaşadıkları sorunlardır.

Araştırma kapsamında oluşturulan en önemli sorunsal ve araştırmanın temel tartışma noktası: "Hâkim toplum yapısı içinde bulunan farklı sosyolojik azınlık grupları için ad takmanın aidiyet algısını nasıl etkilediğidir". Ad takma özellikle hâkim toplumun üyelerinin

etnik azınlık gruplarının ile girdiği sosyalizasyon süreçlerinde aidiyet algısını etkileyen en önemli faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Etnik azınlık grubunun üyeleri zorunlu olarak göç ettiğinde kimliğini, statüsünü, aidiyet algısını geride bırakır ve göç ettiği toplumda tabula rosa olarak tüm bunları yeniden oluşturur. Hâkim toplumun üyeleri topluma yeni katılan etnik azınlık grupları hakkında genel olarak sınırlı bilgiye sahip olduğundan ad takma eğilimindedir. 'Ad takma' çok farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Ad takmalar çoğu zaman bariz farklılıkları vurgulamak için kullanılsa da genel olarak küçük düşürücü, aşağılayıcı ve ayrıştırıcıdır. Göçmen gruplar bir etnik azınlık grubu olarak çoğunlukla yaygın söylem içinde olumsuz temsillere, alay edilme ve ırkçılığa varan yaftalamalara maruz kalmaktadır. Ad takmalar hâkim toplum tarafından etnik azınlık gruplarının kategorileştirilmesinde en fazla yaşanan durumdur.

Etnik azınlık gruplarının maruz kaldığı ad takmalar onların hâkim toplum tarafından nasıl tanımlandığına ve algılandığına dair önemli ipuçları sunar. Bu durum özellikle hâkim toplum tarafından arka çıkılmayan, kabul görmeyen, dezavantajlı konuma düşürülen farklı etnik azınlık gruplarının dezavantajları onların aşağı, aptal, geri kafalı, yabancı gibi kalıp yargılarla adlandırılmasına neden olur. Ayrıca toplumsal ve iktisadi dezavantajlı olma hali hâkim toplum yapısı içinde bir etnik grup dayanışmasını, grup olma bilincini arttırır. Etnik azınlık gruplarının karşılaştığı tek bir ayrımcılık çeşidi yoktur, bu gruplar çok sayıda ve çeşitte ayrımcılıklara maruz kalmaktadırlar. Deri rengiyle veya dış görünüşle ilgili ırkçılıklar mevcut olmakla birlikte, deri renginin üzerine gerçek olduklarına inanılan veya gerçekten var olan bazı kültürel alışkanlıklardan hareketle oluşturulmuş düşmanca veya aşağılayıcı kalıp yargıları ekleyen, kültürel ayrımcılıklar da vardır. Hâkim topluma sonradan dâhil olan etnik azınlık grupları genel olarak var olan düzende bir sorun ortaya çıktığında (örneğin işsizlik, ekonomik sıkıntılar, suç ve sapma gibi sorunlar) sorunun kaynağı olarak gösterilir. Çünkü kendinden olmayanı, dezavantajlı konumda olanı suçlamak her zaman daha kolay olduğu için hâkim toplumun üyelerinin bu şekilde bir tutum sergilemesi yaygın bir durumdur. Etnik azınlık gruplarının yaşadığı bu tür eşitsizlikler farklı kökenlerden gelen grupların köken bağlarını canlı tutmasına yardımcı olur.

Ahıska Türklerinin maruz kaldığı ad takmaları genel olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bunlar; Özbekistan'da takılan adlar ve Ukrayna'da takılan adlardır. Ahıska Türkleri örneğinde olduğu gibi etnik azınlık gruplarına yönelik takılan adlar onların farklılıklarına vurgulamaya yöneliktir. Ahıska Türkleri Ahıska'dan sürgün edildiklerinde hayvan taşınan trenlerle sürgün edildikleri için Özbekistan'da ilk olarak kendilerine "trene asılıp gelenler"

diye ad takılmıştır. Bu ad takma onların Özbekistan'a nasıl geldiklerini hatırlatan bir ad olarak kalmıştır. Sonrasında Ahıska Türklerine takılan ikinci ad, sürgün edildikleri yer olan Ahıska'nın konumundan dolayı "Kafkaslar" olmuştur. Hâkim toplum yeni gördükleri ve tanımlayamadıkları yabancı toplulukları geldikleri yer olan veya onları ayırt etmeye yardımcı olacak hemen hemen her olgu ile ilgili ad takabilmektedir. Özbekistan'da Ahıska Türkleri için bu durum acılarla dolu sürgün sürecini hatırlatan trene asılıp gelenler ve sürgün edildikleri yer olan Kafkaslar olmuştur. Hâkim toplum yapısı içinde farklı toplulukların fazla oluşu bu toplulukları birbirinden ayırma ve kategorileştirmeye yol açmıştır. Bu durum toplum yapılarında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Ad takma bu kategorileştirmelerden, hâkim toplum üyeleri arasında en yaygın kullanılanıdır.

Hâkim toplum üyeleri göç eden veya zorunlu göç sonucu birlikte yaşamaya zorlanan farklı toplulukların ilk yerleşim aşamalarında bıraktıkları izlenimler ile bu topluluklara ad takma eğiliminde bulunur. Bu ad takmalar ilk aşamada basmakalıp sözler veya ten rengi gibi belirgin farklılıklar üzerinden yapılır. Ad takmalar belirli bir kişiyi hedef almaktan ziyade bir gruba/topluluğa yöneliktir. Bu ad takamlar ötekileştirici, aşağılayıcı ve kategorize edici olduğu kadar topluluk içi dayanışmayı güçlendirir. Ayrıca dışlanan topluluklar etnisite, köken ve aidiyet algılarını bu dışlamanın etkisiyle ortak paylaşımları olan toplumlara ilişkin olarak yeniden inşa eder.

Ahıska Türkleri 1944 yılında plansız, düzensiz, yeterli güvenlik önlemleri alınmadan yaşadıkları yurtlarından bir gecede sürgün edilmiştir. Sonrasında 1989 yılında Özbekistan'da yaşanan olaylardan sonra zorunlu olarak Rusya'nın Krasnodar bölgesine, Krasnodar'dan da 2004 yılında yine zorunlu olarak Ukrayna'nın Harkiv bölgesine göç etmişlerdir. Ahıska Türkleri 2016 yılında Ukrayna'da yaşadıkları diğer ülkelere kıyasla görece iyi olan hayatlarını kendi istekleri ve kararları ile terk ederek vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönmüşlerdir. Araştırmanın sorunsallarından biri de "*Ahıska Türklerinin Türkiye'ye dönüş kararı almalarında sürgün ve zorunlu göç süreci deneyimlerinin etkisi olup/olmadığıdır*". Katılımcılar özellikle sürgün sürecinde yaşadığı tüm acı olayların nedenini vatansız olmalarına bağlamıştır. Sürgün sahipsiz kalan/olan etnik azınlık grubu olarak Ahıska Türklerinin köken ve etnisite algılarının farklı olmasından dolayı gerçekleştirilmiştir. Ahıska Türkleri kendi vatanlarında olmaları halinde sürgün edilmeyeceklerini ve binlerce Ahıska Türkünün sürgün sırasında hayatını kaybetmeyeceğine inanmaktadır. Ahıska Türkleri sürgünden sonra yerleştikleri her ülkede farklı bir etnik azınlık grubu olarak bulundukları için zihinlerinde sürgün edilme korkusu her zaman

olmuştur. Bu korku ancak ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye döndükten sonra ortadan kalmıştır. Bu bağlamda Ahıska Türklerinin sürgün deneyimi Ukrayna'da görece daha rahat olan hayatlarını bırakarak Türkiye'ye dönme kararı almalarında son derece etkili olmuştur.

Ahıska Türklerinin zorunlu göç süreçleri 1989 yılında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde yaşanan olaylardan sonra başlamıştır. Yaklaşık 45 yıl boyunca Özbekistan'ı kendilerine yurt edinen Ahıska Türkleri yaşanan olaylardan sonra can güvenliği tehlikesiyle zorunlu olarak Rusya'nın Krasnodar bölgesine göç etmişlerdir. Zorunlu olarak göç ettikleri Krasnodar bölgesinde yaşayan yerli Slav toplulukların tepkisiyle karşılaşan Ahıska Türkleri burada istenmeyen etnik azınlık grubu olarak görüşmüştür. Zorunlu göç sonucu yine plansız ve düzensiz bir şekilde göç hareketi gerçekleştiği için Ahıska Türkleri Kranodar'da resmi kimlikleri olmadan yaşamışlardır. Resmi olarak kimliklerinin bulunmaması Ahıska Türklerine hem gündelik hayatta hem de resmî kurumlarda birçok sorun yaşamalarına neden olmuştur. Özbekistan'da Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu trajedi sonrası yine Krasnodar'da istenmeyen, ötekileştirilen topluluk olmaları ve polisler tarafından bir rüşvet çarkının içine çekilmelerinden dolayı zorunlu göç kararı almıştır. Krasnodar'da yaşayan Ahıska Türklerinin bir kısmı 2004 yılında Amerika'ya göç etmiş, bir kısmı da kendi imkânlarıyla Ukrayna'nın Harkiv bölgesine zorunlu olarak göç etmiştir. Ahıska Türklerinin zorunlu göç deneyimlerine baktığımızda hem Özbekistan'da hem de Kranodar'da istenmeyen azınlık grubu olarak görülmüş ve yerel halkın tepkilerinden dolayı göç etmiştir. Ahıska Türklerinin yaşamış olduğu bu zorunlu göç deneyimleri Ukrayna'da bu tür tepkilerle çok fazla karşılaşmamalarına rağmen her zaman zihinlerinde yer etmiş ve kuşaktan kuşağa aktarılmıştır. Topluluk hafızasında bu olumsuz anıların nedeni olarak da vatandan (Türkiye'den) uzakta olmaları ve kendi kültüründen, kökeninden, dilinden, dininden farklı bir toplum yapısı içinde varlığını sürdürmeleri gösterilmiştir. Bu mana da katılımcıların hem Özbekistan'dan Kranodar'a hem de Krasnodar'dan Ukrayna'ya zorunlu göç deneyimleri Türkiye'ye (ana vatana) dönüş kararı almalarında etkili olmuştur.

Ahıska Türkleri Özbekistan'da ve Ukrayna'da kendilerine bir yurt kurmuşlar ancak her iki yeri de kendilerine vatan edememişlerdir. Çalışmanın farklı noktalarında ele alınan bu durumun temel nedeni Ahıska Türklerinin Ahıska'dan sürgün edildikten sonra topluluk olarak inşa ettikleri köken algısı olmuştur. Kendilerini her zaman farklı bir etnik grup olarak gören Ahıska Türkleri ancak Türkiye'ye (ana vatana) döndükten sonra ortak bir kökeni paylaştıkları toplumun içinde oldukları kanısına varmıştır. Bu durum Ahıska Türklerinin mekânsal olarak Ahıska'ya göç ettikleri yer olan Türkiye'yi köken olarak görmelerinden ve

Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğün ortak paydada buluşturma gücünden kaynaklanmaktadır. Bu durum, çalışmanın son sorusu olan: *"Ahlat'ta yaşayan Ahıska Türklerinin Türk toplumuna aidiyet duygusu hangi düzeydedir?"* sorusuna cevap vermiş olmaktadır. Ahıska Türkleri Ahlat'a geldikleri ilk günden itibaren kendilerini öz vatanlarında görmüşler ve mekânsal olarak uzak oldukları, ancak her zaman aidiyet algısı taşıdıkları topluma dahil olmuştur. Ahıska Türklerinin hâkim topluma aidiyet algısı geliştirmiş olmalarının en önemli kanıtı: *"Biz kendimizi Ahıska Türkü olarak görmüyoruz, bizler artık Ahlatlıyız"* ifadesinde ortaya çıkmaktadır. Ahıska Türkleri Ahlat'a yerleştikten çok kısa bir süre sonra yerel halk ile olumlu ilişkiler kurmuş ve çalışma hayatına katılmıştır. Bu bağlamda Ahıska Türkleri Ahlat'ta yerel halk ile hızlı bir sosyal ilişkiler ağının içine girmişlerdir.

Sonuç olarak, Ahıska'da yaşayan Türklerinin sürgün edilme, Özbekistan ve Rusya'dan zorunlu göç deneyimleri ve ana vatan olarak gördükleri Türkiye'ye dönüşleri üzerine odaklanan bu çalışma; sahanın özneleri olan Ahıska Türklerinin farkı toplum yapılarında girmiş oldukları sosyalizasyon süreçlerinde yaşadıkları kültürel etkileşimler temelde bu etnik azınlık grubunun kültür, dil, din, aidiyet algılarını değiştirmemiştir. Ahıska Türklerinin köken algısı sürgün sonrasında bir sorgulamaya tabii tutularak Ahıska öncesine giderek Anadolu'ya ve buna bağlı olarak da Anadolu coğrafyasında yaşanan Türklüğe dayandırılmıştır. Bu manada, Ahıska Türklerinin zorunlu göç deneyimleri hem Özbekistan'da hem de Rusya'da Türkiye'yi temel alan köken ve ana vatan algılarını güçlendirmiştir. Ahıska Türkleri Anadolu coğrafyasında yaşanan örf, adet, dil, gelenekleri gittikleri her yerde devam ettirmiştir. Bu bağ sayesinde Ahıska Türkleri anavatana döndükten sonra hızlı bir entegrasyon sürecinden geçerek, uyum sağlamıştır. Ancak, Ahıska Türkleri Türkiye'ye döndükten sonra da birtakım sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunlardan ilki resmi kimliklerinin olmaması geçici kimliklerle hayatlarını sürdürmek zorunda kalmaları olmuştur. Bu sorun 2019 yılı sonu itibariyle ancak çözüme kavuşmuştur. Yaklaşık üç yıl boyunca geçici kimliklerle hayatlarına devam eden katılımcılar bazı resmî kurumlarda sorunlarla karşılaşmıştır. Diğer önemli bir sorun da Ahıska Türklerinin yerleştirildiği TOKİ binalarının aile yaşamına uygun olmamasıdır. Daha fazla Ahıska Türkünü vatana getirebilmek için 45m^2 stüdyo daireleri çevrilen TOKİ binaları çocuklu aileler ve geniş aile tipleri için yaşamaya uygun değildir. Son olarak Ahıska Türkleri için en önemli sorun iş bulma noktasında çekilen sıkıntılardır. Ahıska Türkleri iskanlı göçmen statüsünde Ahlat'ta yaşamaktadırlar ve bu bağlamda göç idaresi belli bir destek vermektedir. Bu destek kesilmesi

durumunda Ahıska Türkleri geçim sıkıntısıyla mücadele etmek zorunda kalacaktır. Ahlat ve Ahlat’a yakın yerlerde iş bulamayan Ahıska Türkleri farklı illere göç ederek iş bulma arayışına girmeleri beklenen bir durumdur.

KAYNAKLAR

Adler, A. (2001). *Psikolojik Aktivite Üstünlük Duygusu ve Toplumsal İlgi*. (Çev. Belkıs Çorakçı). İstanbul: Say Yayınları.

Agara, İ. (2002). *Ahıska Türkleri; İnsanlık Dramı*. İzmir: Karaca Matbaası.

Alım M., Doğanay S. ve Şimşek O. (2006). Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, *11(15),* 303-322.

Akça, E. B. (2007). Ege'de Sular Isındı: Yazılı Basın Söyleminde Yunanistan'ın Ötekileştirilmesi ve Kardak Krizi. Emel Baştürk Akça, (Derleyen). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Aksan, G. ve Alptekin, D. (2009). Küresel Yoksulluk, Yoksulluk Kültürü ve Toplumsal Aidiyet Bağlamında Yoksulluğun Değişen Yüzü. *Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı*, 24-27 Eylül, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF, 1769-1779.

Alım, M., Doğanay, S. ve Şimşek, O. (2006). "Ülkemize Yönelik Göçlere Bir Örnek: Ahıska Türkleri". *Doğu Coğrafya Dergisi, 15,* 303-322.

Alund, A. (1996), "Ethnicity, Identity and Belonging". Gustavsa S. ve Leif L. (Editörler), *The Future of Nation State, Essay on Cultural Pluralism and Political Integration.* Abingdon: Routledge.

Alver, K. (2007a). *Steril Hayatlar Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler.* Ankara: Hece Yayınları.

Alver, K. (2007b). Siyasi Eylem Alanı Olarak Kültür. Köksal Alver ve Necmettin Doğan. (Editörler). *Kültür Sosyolojisi.* Ankara: Hece Yayınları, 129-140.

Alver, K. (2017). Mekân ve Hafıza. *Sosyoloji Divanı,* 5(10), 269-273.

Amselle, J. L. (1998b*). Etni ve Kabile: Her Kapıyı Açan Kavramlar, Uluslar ve Milliyetçilikler*. (Haz. Jean Leca). (Çev. Siren İdemen). İstanbul: Metis Yayınları.

Anık, M. (2012). *Kimlik ve Çokkültürcülük Sosyolojisi*. İstanbul: Açılım.

Arkonaç, S. A. (2003). *Psikoloji Zihin Süreçleri Bilimi*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Aslan, K. (1995). *Ahıska Türkleri*. Ankara: Ahıska Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği.

Assmann, J. (2001). *Kültürel Bellek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Atkinson, R. L., Atkinson, R. C. ve Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye Giriş II*. (Çev. Kemal Atakay, Mustafa Atakay ve Aysun Yavuz). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Avşar, B. Z. ve Tunçalp, Z. S. (1994). *Sürgünde 50. Yıl Ahıska Türkleri*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları.

Aydemir, M. A. (2011). *Sosyal Sermaye/Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Araştırması.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Aydın, M. (2013). "Kültür Sosyolojisinin Temel Kavramları". Kültür Sosyolojisi (Edt. Köksal Alver-Necmettin Doğan). Ankara: Hece Yayınları.

Aydıngün, A. ve Aydıngün, İ. (2014). *Ahıska Türkleri, Ulusötesi Bir Topluluk ve Ulusötesi Aileler.* Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları.

Bağlı, M. ve Özensel, E. (2013). *Çokkültürlü Vatandaşlık.* Konya: Çizgi Yayınevi.

Barry, B. (1991). *Self-Government Revisited, Democracy and Power: Essay in Political Theory.* Oxford: Oxford University Press.

Bauman, Z. (1999). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bauman, Z. (2016). *Cemaatler: Güvenli Olmayan Bir Dünyada Güvenlik Arayışı.* (Çev. Nurdan Soysal). İstanbul: Say.

Bauman, Z. (2010). *Identity*. Cambridge: Polity Press.

Bauman Z. (2000). *Siyaset Arayışı*. (Çev. Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.

Bauman, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi*. (Çev. Işıl Denirakın). Ankara: Dost Kitabeyi Yayınları.

Bayraktar, R. (1999). *21. Yüzyılda İnsanlık Dramı*. İstanbul: İhlas Matbaacılık.

Bayraktar, R. (2016). "Ulus-ötesi Yurttaşlık Kimliğine Sahip Ahıskalı Türkler". *KSBD, 8(1),* 279-290.

Berberoğlu, B. (2009). *Klasik ve Çağdaş Sosyal Teoriye Giriş/Eleştirel Bir Perspektif*. (Çev. Can Cemgil). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berg, B. and Lune, H. (2011) *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*, 8nd ed. Boston: Pearson.

Berger, J. ve Mohr, J. (2011). *Yedinci Adam.* (Çev. Cevat Çapan). İstanbul: Agora Kitaplığı.

Berman, M. (2004). *Katı olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Çev. Ümit Altuğ ve Bülent Peker). İstanbul: İletişim.

Bernard, H. R. ve Ryan, G. (1998). *Text analysis: Qualitative and quantitative methods*. H. R. Bernard (Editör). *Handbook of methods in cultural anthropology*. Walnut Creek, CA: Alta Mira Press, 595–645.

Berry, J. W. (1997). "Immigration, Acculturation, and Adaptation". *Applied Psychology: An International Review, 46 (1),* 5-68.

Betts, A. (2009). *Forced Migration and Global Politics*. Sussex: Wiley-Blackwell Publishing.

Bilgin, N. (1999). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Birekul, M. (2017). Nostalji ve Hafıza: Geçmişin Hafıza Durakları, Suriyeli Sığınmacıların Göç Hikâyeleri ve Hatıra Eşyaları. *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 47-61.

Bolçay, E. (2014). "Erzurum'da Cenaze Gelenekleri". *Türkbilig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 28,* 111-112.

Bostancı N. (1998). Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik. *Türkiye Günlüğü, 50 (1),* 38-55.

Boym, S. (2009). *Nostaljinin Geleceği*. (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.

Bozkurt, V. (2006). *Değişen Dünyada Sosyoloji/Temeller, Kavramlar, Kurumlar*. Ankara: Ekin Kitabevi.

Bugai, N. ve Kotof, K. (1994). *Mesketya Türkleri-Rehabilitasyon İçin Uzun Yol.* (Çev. Kazım Dursun) Moskova: Russian Deportation Department, Homeland Society and Rehabilitation Found Publication.

Buntürk, S. (2007). *Rus Türk Mücadelesinde Ahıska Türkleri*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Castells, M. (2006). *Enformasyon Cağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (II. Cilt).* (Çev. Ebru Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Castles, S. ve Miller, J. M. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri.* (Çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chatty, D. (2019). *Modern Ortadoğu'da Zorunlu Göç ve Mülksüzleştirme*. Çev. Evren Demirci. Ankara: Koyusiyah Yayıncılık.

Cohen, R. (1997). *Global Diasporas*. London: UCL Press.

Cohen, D. and Crabtree B. (2006) Qualitative Research Guidelines Project. July 2018. Available from: http://www.qualres.org/HomeSemi-3629.html

Connerton, P. (1992). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* İstanbul: Ayrıntı.

Connor, W. (2002). *Nationalism and Political Illegitimacy, Ethnonational in the Contemporary World.* Daniele Conversi. (Editör). New York: Routledge.

Creswell, J. W. (2003). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed method approaches.* London: SAGE.

Cuche, D. (2004). *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. (Çev. Turgut Arnas). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Çağırkan, B. (2017). Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, 43 (3),* 147-160.

Çelik, C. (2017). Toplumsal Hafızanın İnşasında İsimler. *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 63-75.

De Vaus, D. A. (2001). *Surveys in Social Research.* London: Unwin Hyman.

Delanty, G. (2015). *Bir Kavramın Anatomisi Topluluk.* İstanbul: Everest Yayınları.

Demirtaş, H. A. (2003). Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar. *İletişim: Araştırmaları Dergisi, 1 (1),* 123-144.

Devrisheva, K. (2019). "Türk ve Rus Kaynakları Işığında 1989 Fergana Olayları". *Belgi, 2 (17),* 1170-1187.

Doytcheva, M. (2009). *Çokkültürcülük*. (Çev. Tuba Akıncılar Onmuş). İstanbul: İletişim.

Eriksen, T. H. (2002). *Ethnicity and Nationalism.* London: Pluto Press.

Esen, M. A. (2009). "Ahıska Türklerinde Kişi Adları". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16 (1),* 167-186.

Çelebi, E. (1986). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi 2. Cilt*. (Sadeleştiren: Necati Aktaş ve Tevfik Temelkuran). İstanbul: Üçdal neşriyat.

Fenton, S. (1999). *Ethnicity, Racism, Class and Culture*. London: Macmillian.

Funkestein, A. (1993). *Perception of Jewish History*. Berkeley: University of California Press.

Gardner, W.L., Pickett, C.L., Jefferis, V. ve Knowles, M. (2005). "On the Outside Looking: Loneliness and Social Monitoring". *Personality and Social Psychology Bulletin, 31(11),* 1549-1560.

Geertz, C. (2007). Kültürel Bir Sistem Olarak Din. Yasin Aktay ve M. Emin Köktaş (Derleyen). *Din Sosyolojisi.* Ankara: Vadi Yayınları. 175-187.

Gellner, E. (2006). *Uluslar ve Ulusçuluk*. (Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Özdoğan). İstanbul: Hil Yayın.

Giddens, A. (1993). *Sociology*. Oxford: Politiy Press.

Göker, G. (2015). *Göç, Kimlik, Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk.

Guibernau, M. (1997). *Milliyetçilikler 20. Yüzyılda Ulusal Devlet ve Milliyetçilikler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Güllüpınar, F. (2014). Göçmenlerin Trajedisi Olarak Tabakalı Yurttaşlık. Durakbaşa, A., Öner, N. A. Ş. ve Şenel, F. K. (Derleyen). *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Güngör, E. (1997). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Hacılı, A. (2009). *Ahıska Türkleri Vatan Bilgisi*. İstanbul: Ahıska Reklam Tanıtım Ajansı Yayınları.

Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri*. (Çev. Büşra Uçar). Ankara: Heretik.

Hakan, M. (1995), “Kimlik Nedir?”, Kimlik Tartışmaları ve Etnik Mesele. *Türkiye Günlüğü Dergisi, 33 (1),* 146-149.

Hanoğlu, L. (2017). Hafızaya Nöröbiyolojik Perspektiften Bakış: Hafızayı Toplum Oluşturur, Birey Hatırlar. *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 37-45.

Hasanoğlu, İ. (2016). Ahıska Türkleri: Bitmeyen Bir Göç Hikâyesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 16 (1),* 1-20.

Hazan, J. C. (2012). “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke Içinde Yerinden Edilmiş Kişiler”. S. G. Ihlamur-Öner ve N. A. Şirin Öner. (Editörler). *Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 183-197.

Heywood, A. (2010). *Siyaset.* (Çev. Berat Özipek vd.). Ankara: Adres Yayıncılık.

Hortaçsu, N. (2007). *Ben, Biz, Siz, Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler.* Ankara: İmge Kitabevi.

Hutchinson, J. ve Smith, A. D. (1996). *Ethnicity*. Oxford: Oxford University Press.

İnce, C. (2018). *Uluslararası Göç Bağlamında Türkiye’deki Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Yoğunlaşması*. USA: Iksad Publications.

İnternet: Ahlat Kaymakamlığı resmi internet sitesi. http://www.ahlat.gov.tr adresinden 10 Ocak 2019’da alınmıştır.

İnternet: Birleşmiş Milletler (BM) (2005). Ülke İçinde Yerinden Olma Konusunda Yol Gösterici İlkeler. Brookings Enstitüsü Yerinden Olma Projesi, Washington. Erişim: <http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPTurkish.pdf>.

İnternet: Bizim Ahıska resmi internet sitesi. http://www.ahiska.org.tr adresinden 10 Mayıs 2019’da alınmıştır.

İnternet: Türk Diyanet Vakfı: Çevrimiçi Diyanet İslam Ansiklopedisi. https://islamansiklopedisi.org.tr/fergana adresinden 1 Mart 2020’de alınmıştır.

İnternet: Oxford İngilizce Sözlüğü. https://www.oxforddictionaries.com adresinden 17 Eylül 2018’de alınmıştır.

Jenkins, R. (2016). *Bir Kavramın Anatomisi Sosyal Kimlik*. (Çev. Gül Bostancı). İstanbul: Everest Yayınları.

Jung, W. (2001). *Georg Simmel/Yaşamı, Sosyolojisi, Felsefesi*. (Çev. Doğan Özlem). İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.

Kalafat, Y. ve Ağacan, K. (2004). “Güney Kafkasya Barışının Sağlanmasında Anahtar Etnisite-Ahıskalılar”. *Avrasya Dosyası, 10 (1),* 187-197.

Kalaycı, Ü. (2011). “Ahıska Yemek Kültürünün Edebiyatımıza Yansımaları”. *Bizim Ahıska Dergisi, 24,* 38-42.

Kanbolat, H. (2005). Ahıska Bölgesi ve Ermeni Oluşumu. *Bizim Ahıska Dergisi, 2 (1),* 28-30.

Kandemir, M. Y., Karaman, H., Özel, A., Topaloğlu, A. ve Yeprem, M. S. (1988). Ahıska. *İslam Ansiklopedisi I. Cilt*. İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları. 526-527.

Karaarslan, F. (2017). Hafızanın Sosyo-Psikolojik Bağlamı. *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 25-36.

Karaca, H. (2006). “Mesuliyet Şuuru, Bireysellik ve Hayırseverlik-Siyasi Program Olarak Dini Konseptler ve Kavramlar”, http://www.konrad.org.tr.

Karayel, E. (2006). *Uluslararası Hukuk Belgelerine Göre Kafkas Halklarına Uygulanan Soykırım ve İnsanlık Suçları: Geçmişten Günümüze Kafkas Trajedisi*. İstanbul: Kafkas Vakfı Yayınları.

Kaes, A. (1989). *From Hitler to Heimat*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kalkan, M. (1998). Ahıska Türklerinin Menşei ve Tarihi Gelişim Seyirleri. *Bilig, 7 (1),* 159-169.

Kehrer, G. (2007). Din ve Toplum. Aktay, Y. ve M. Emin Köktaş, M. E. (Editörler). *Din Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları. 95-101.

Keser, İ. (2011). *Göç ve Zor*. İstanbul: Ütopya Yayınları.

Khazanov, A. (1992). Meskhetian Turks in Search of Self-Identity. *Central Asian Survey, 11 (4),* 1-16.

Kırzıoğlu, M. F. (1992*). Kıpçaklar (Ahıska Çıldır Eyaleti Tarihinden).* Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Kırzıoğlu, M. F. (2000). *Dede-Korkut Oğuz Nameleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kırzıoğlu, M. F. (2008). *Ahıska – Posof – Ardahan Bölgesi`nde Gürcülerle Mücadele*. Kars: Türk Tarihi Kurumu Yayınları.

Kolukırık, S. (2011). “Sürgün, Toplumsal Hafıza ve Kültürel Göç: ABD’deki Ahıska Türkleri Üzerine Bir Araştırma”. *Bilig, 59 (2),* 167-190.

Kösoğlu, N. (1995). “Kültür/Kimlik Üzerine, Kimlik Tartışmaları ve Etnik Mesele”. *Türkiye Günlüğü Dergisi, 33 (1),* 41-47.

Krech, D. ve Crutchfild, R. S. (1980). *Sosyal Psikoloji Teori ve Problemler*. (Çev. Erol Güngör). İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Kurt, H. ve Açıkgöz, M. A. (2017). “ABD’de Yaşayan Ahıska Türkleri”. *MUTAD, 4 (1),* 107-127.

Kuznetsov, I. (2007). Constructing Identity and Social Networks: Meskhetian Turks in the Russian Federation. Trier, Tom ve Khanzin, Andrei (Derleyen). *The Meskhetian Turks at a Crossroads - Integration, Repatriation or Resettlement?* Berlin: LIT Verlag, s. 197-237.

Kümbetoğlu, B. (2012). "Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu". Ihlamur-Öner, S. G. ve Öner, N. A. Ş. (Edt.) Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Kütükçü, M. A. (2005). "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Ahıska Türklerinin Anavatanlarına Dönüş Sorunu". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13,* 271-284.

Kymlicka, W. (2015). *Çokkültürlü Yurttaşlık*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Levett-Jones, T., Lathlean, J., Maguire, J. ve McMillan, M. (2007). Belongingness: A critique of the concept and implications for nursing education. *Nurse Education Today, 27 (1),* 210-218.

Linstrom, C. (2003). Addressing the root causes of forced migration: A European Union policy of containment. United Kingdom: University of Oxford Refugee Studies Centre Working Paper No: 12, September 3-4.

Longhurst, R. (2003) Semi-structured interviews and focus groups. Clifford, N. and Valentine, G. (Editörler). *Key methods in Geography*. London: SAGE.

Mai, U. (2005). Doğu Alman Kentlerinde Kültür Şoku ve Kimlik Bunalımı. Ayşe Öncü ve Petra Weyland. (Derleyen). Leyla Şimşek ve Nilgün Uygun (Çeviren). *Mekân, Kültür, İktidar Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*. İstanbul: İletişim Yayınları. 107-115

Marshall, T. H. (2000). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar.* Ahmet KAYA. (Derleyen). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Marvasti, A. (2004). *Qualitative Research in Sociology: An Introduction*. London: Sage.

Maslow, A. H. (1987). *Motivation and Personality (3rd Edt.).* New York: Harper and Row.

McCarthy, J. (1998). *Ölüm ve Sürgün*. (Çev. Bilge Umar). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Mclemore, S. D. (1970). "Simmel's Stranger: A Critique of The Concept". *Pacific Sociological Review, 13 (2),* 86-94

Mcmillan, D. W. ve Chavis, G. D. M. (1986). "Sense of Community: A Definition and Theory". *Journal of Community Psychology, 14 (1),* 6-23.

Minibaş, P. J. ve Bastounis, M. (2008), *"Kimlik ve Sosyal Temsiller: İçimizdeki Eziklik", Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? /Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*. Hülya Uğur Tanrıöver (Editör). İstanbul: Hil Yayın.

Mistztal, B. (2003). *Theories of Social Remembering*. Philadelphia: Open University Press.

Modood, T. (2014). *Çokkültürcülük: Bir Yurttaşlık Tasarımı*. (Çev. İsmail Yılmaz). Ankara: Phoenix.

Morley, D. ve Robinson, K. (1995). *Kimlik Mekânları*. (Çev. Emrehan Zeybekoğlu). İstanbul: Ayrıntı.

Newman, B. M., Lohman, B. J. ve Newman, P. R., (2007). Peer Group Membership and A Sense of Belonging: Their Relationship to Adolescent Behaviour Problems. *Adolescence, 42 (16),* 241-263.

Olick, J. K. (2014). Kolektif Bellek: İki Farklı Kültür. *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi, 1 (2),* 175-211.

Orhan, F. ve Coşkun, O. (2016). Zorunlu göçlere yeni bir örnek: Ahıska Türkeri'nin Erzincan'a göçleri. *Türk Coğrafya Dergisi, 67 (1),* 41-50.

Osipov, A. G. (2000). *Russian Experience of Ethnic Discrimination: Meskhetians in Krasnodar Region.* Moscow: Memorial Human Rights Centre.

Öner, N. A. Ş. (2012). *Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar*. Ihlamur-Öner, S. G. ve Öner, N. A. Ş. (Edt.) Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar. İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Özkalp, E. (1995). *Sosyolojiye Giriş.* Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Özkul, O. ve Vermez, H. (2009). "Dağlık Karabağ Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik Sorunları". *Bilig, 51,* 139-170.

Özmen, A. (2009). Etnik ve Kültürel Kimliklerin Dışlanma Üzerinden Kurulması: Tur'Abdin Süryanileri. *Kimlikler Lütfen, Türkiye Cumhuriyeti'nde Kültürel Kimlik anlayışı ve Temsili*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık. 195-203.

Özservet, Y. Ç. (2015). "Modern Göçebeler Olarak Göçmenler". *Sosyoloji Divanı, 3 (6),* 41-54.

Öztürk, A. A. ve Çetin, N. (2018). "Fergane (Özbekistan) ve Posof'tan İzmir Torbalı'ya Uzanan Ahıskalı Bazı Ailelerin Göç Hikâyesi". *Tarih ve Günce: ATATÜRK ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi, 1 (2),* 187-200.

Pappenheım, F. (2002). *Modern İnsanın Yabancılaşması/Marx'a ve Tönnies'ye Dayalı Bir Yorum*. (Çev. Salih Ak). Ankara: Phoneix Yayınevi.

Parekh, B. (2002). *The Future of Multi-Ethnic Britain*. London: Profile Books.

Perşembe, E. (2005). *Almanya'da Türk Kimliği: Din ve Entegrasyon.* Ankaraa: Araştırma Yayınları.

Pohl, J. O. (2000). "Stalin's Genocide Against the Repressed Peoples". *Journal of Genocide Research, 2 (2),* 267-293. Doi:10.1080/713677598

Poloma, M. (1993). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. (Çev. H. Erbaş). Ankara: Gündoğan Yayınları.

Punch, K.F. (2005). *Introduction to Social Research. Quantitative and Qualitative Approaches*. London: Sage.

Ritzer, G. (2011). *Globalisation: The Essential.* Oxford: Wiley-Blackwell.

Rose, P. I. (1993). "Exile, Ethnicity, and the Politics of Rescue". *Sociological Forum, 8 (1),* 5-24.

Ruiz, R. (1983). Ethnic Group Interests and the Social Good: Law and Language IN: *Ethnicity, Law and the Social Good,* (University of Wisconsin System American Ethnic Studies Coordinating Committee, Madison, Wis.).

Rustin, M. (1987). Place and Time in Socialist Theory. *Radical Philosophy, 147 (1),* 28-44.

Sağır, A. (2012). *Sürgün Karadeniz Türklerinin Sosyal Yapısı: Batum'dan Orta Asya'ya Bir Yol Hikâyesi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Say, Ö. (2013). *21. Yüzyılda Ulus, Çokkültürcülük ve Etnisite*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Saygılı, A. (2004). Ahıska Türklerinde Sosyal Yapı: Kırgızistan Bağış Köyü Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi SBE.

Seale, C. (eds.) (2012). *Researching Society and Culture*. London: Sage Publications.

Seferov, R. ve Akış, A. (2008). Sovyet Döneminden Günümüze Ahıska Türklerinin Yaşadıkları Coğrafyaya Göçlerle Birlikte Genel Bir Bakış. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 24 (1),* 393-411.

Sennet, R. (2017). Hafızayı Rahatsız Etmek. (Çev. Mustafa Derviş Dereli). *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 9-24.

Sevsay, H. (2017). Ahıska Türkleri ve Diaspora. Uluslararası Ahıska Türkleri Sempozyumu (11-13 Mayıs) Bildiri Kitabı, 227-239.

Sinha, V. N. P. ve Ataullah, M. (1987). *Migration, an Interdisciplinary Approach*. Delhi: Seema Publications.

Sirkeci, İ. ve Bardakçı, S. (2016). "Suriye'den gelenler misafir değil bir göç kültürünün öncüleri". *Humanitas-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (7),* 531-544.

Smith, A. D. (2010). *Nations and Nationalism in A Global Era*. Cambridge: Polity Press.

Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Taş, Y. ve Özcan, S. (2013). "Türkiye'de İç Göçün Yoksulluğa ve İstihdama Etkileri". International Conference on Eurasian Economies. Session 1B: Büyüme ve Gelişme, 289-298, Petersburg, Rusya.

Taşdemir, T. (2005). *Türkiye'nin Kafkasya Politikasında Ahıska ve Sürgün Halk Ahıskalılar*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Taylor, C. (2014). *Çokkültürcülük*. (Hazırlayan Amy Gutman). İstanbul: YKY.

Tekeli, İ. (2014). *Göç ve Ötesi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Tekin, F. (2011). "Kültürel Travma Olarak Zorunlu Göç". *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 25,* 91-100.

Tekin, R. (2000). *Ahlat Tarihi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı.

Tok, N. (2003). *Kültür, Kimlik ve Siyaset / Kültüre İlişkin Meseleler İçin Kimlik Temelli Bir Yaklaşım.* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü.* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tourine, A. (2000). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?* (Çev. Olcay Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Topçuoğlu, A. (1995). "Ulus Devlet ve Etnisite Olgusu", Kimlik Tartışmaları ve Etnik Mesele. *Türkiye Günlüğü Dergisi*, *33 (1),* 101-110.

Tönnies, F. (2000). *"Gemeinschaft ve Gesellschaft", Şehir ve Cemiyet.* (Çev. Ahmet Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık.

Trier, T., Tarkhan-Mouravi, G. ve Kilimnik, F. (2011). *Meskhetians: Homeward Bound.* Georgia: European Centre for Minority Issues.

Tuna, K. (2007). Dil ve Kimlik. Köksal Alver ve Necmettin Doğan. (Editörler). *Kültür Sosyolojisi.* Ankara: Hece Yayınları.169-181.

Tuna, M. ve Özbek, Ç. (2014). Uluslararası Göçler Sonrası Kimlik Tartışmaları ve Alternatif İki Model: Çok-Kültürlülük ve Avrupa Birliği Yurttaşlığı. Durakbaşa, A., Öner, N. A. Ş. ve Şenel, F. K. (Derleyen). *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21 (4),* 1347-1359.

Türcan, T. (2010). *TDV Diyanetin İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. No: 69.

Ulutaş, E. (2017). "Toplumsal Hafızanın Taşıyıcıları: Dengbejler". *Sosyoloji Divanı, 5 (10),* 139-150.

Uravelli, O. (2014). "Şevarnadze'nin Ardından". *Bizim Ahıska, 10 (35),* 32-37.

Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Üren, M. (2016). *Kimlik, Çıkar ve Jeopolitik Ekseninde Ahıska Türkleri Sorunu*. İstanbul: Nobel Bilimsel Eserler.

Westin, C. (2010). *Identity Process and Dynamics in Multi-Ethnic Europe*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Yalçıner, R. (2014). Etnisite ve Milliyetçilik: Eleştirel Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 69 (1),* 189-215.

Yalçınkaya, A. (2006). *Kafkasya'da Siyasi Gelişmeler*. Ankara: Lalezar Kitabevi.

Yanık, C. (2013). "Etnisite, Kimlik ve Milliyetçilik Kavramlarının Sosyolojik Analizi". *Kaygı, 20 (1),* 225- 237.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, A. (1994). *Etnik Ayrımcılık: Türkiye, İngiltere, Fransa, İspanya*. Ankara: Vadi Yayınları.

Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası göç: çeşitleri, nedenleri ve etkileri". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 9 (2),* 1685-1704.

Yılmaz, S. (2017). "Ahıska Türklerinin Vatana Dönüşleri Üzerine Bir Araştırma: Kazakistan Örneği". *International Journal of Academic Value Studies, 3 (11),* 31-38.

Yin, R. K. (2010). *Qualitative Research from Start to Finish*. Finland: Guilford Press.

Yurdigül, A., Ünal, U. ve Güven, A. (2018). "Ahıska Türkeri'nin Medya Kullanım Alışkanlıkları ve Kültürel Etkileşim Süreci Üzerine Bir Araştırma". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (1),* 419-437.

Yükseker, D. (2015). "Kürtlerin Yerinden Edilmesi ve Sosyal Dışlanma: 1990'lardaki Zorla Göçün Sonuçları". Küreselleşme Çağında Göç. İstanbul: İletişim yayınları.

Yürükel, S. M. (2004). Batı Tarihinde İnsanlık Suçları. İstanbul: Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.

Zadeoğlu, S. (2013). "Zorunlu Göçler, Sürgünler ve Yol Hikâyeleri: Ulupamir Kırgızları Örneği*". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2 (1),* 209-213.

Zeyrek, Y. (2001). *Ahıska Bölgesi ve Ahıska Türkleri*. Ankara: Pozitif Matbaacılık.

Zeyrek, Y. (2006). *Ahıska Araştırmaları*. Ankara: Kozan Ofset Matbaacılık.

Zıllıoğlu, M. (2008). Kimliğin Kavramsal Serüveni. Hülya Uğur Tanrıöver. (Editör). *Sen Benim Kim Olduğumu Biliyor musun? / Toplumsal Yaşamda Kimlik İzdüşümleri*. İstanbul: Hil Yayın.

EKLER

EK-1. Katılımcı bilgilendirme formu

KATILIMCI BİLGİLENDİRME FORMU

Araştırma Konusu: Ahıska Türklerinin Sürgünü, Zorunlu Göç Süreçleri ve Türkiye'ye Dönüşleri: Ahlat Örneği

Araştırmaya katılmaya karar vermeden önce lütfen aşağıda verilen bilgileri dikkatlice okuyunuz. Eğer katılmak isterseniz lütfen katılım formunu doldurunuz.

1. **Araştırma ne hakkında?**

Bu araştırma Bitlis Eren Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim elemanı Araştırma Görevlisi Barış Çağırkan tarafından hazırlanmıştır. Araştırmanın temel amacı Ahıska Türklerinin sürgün, zorunlu göç ve Türkiye'ye dönüşlerini incelemek üzerine hazırlanmıştır. Bu sürecin daha iyi anlaşılması ve açıklanması için araştırma temel kaynak olacaktır.

2. **Eğer araştırmaya katılırsam ne olacak?**

Araştırma temel olarak 45-60 dakika sürecek olan bir görüşme ile tek seferde yapılacaktır. İkinci bir görüşme yapılması planlanmamaktadır. Araştırmacı görüşmeden önce temel demografik bilgiler için kapalı uçlu sorular soracak ve isim ya da diğer kimlik belirleyici hiçbir soru sorulmayacaktır.

3. **Araştırma herhangi bir risk içeriyor mu?**

Araştırma kişisel haklarda dâhil olmak üzere herhangi bir risk içermemektedir. Tüm görüşme yaklaşık 45 dakika içinde tamamlanacaktır. Katılımcı cevap vermek istemediği sorulara cevap vermeme hakkına sahiptir ve görüşme başladıktan sonra ne zaman isterse araştırmaya katılmaktan vazgeçebilir.

4. **Toplanan bilgilerin güvenliği?**

Katılımcıların bilgilerini korumak ve güvenliğini sağlamak için araştırmacı isim kullanmak yerine araştırma raporunda görüşme numarası kullanacaktır. Ayrıca tüm veriler isimsiz bir şekilde şifre korumalı bilgisayarda saklanacaktır. Görüşme tamamlandıktan sonra eğer katılımcı fikrini değiştirirse araştırmacıya ulaşarak verilerin kullanılmaması yönünde fikrini söyleyebilecektir ve veriler anında silinecektir. Son olarak araştırma tamamlandıktan 6 ay sonra tüm veriler imha edilecektir.

Adı-Soyadı: Barış ÇAĞIRKAN

Adres: Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Rahva Yerleşkesi, Bitlis, Merkez.

EK-2. Katılımcı onay formu

AHISKA TÜRKLERİNİN SÜRGÜNÜ, ZORUNLU GÖÇ SÜREÇLERİ VE TÜRKİYE'YE DÖNÜŞLERİ: AHLAT ÖRNEĞİ ÇALIŞMASI ONAY FORMU

(LÜTFEN KUTUCUKLARA İŞARET KOYUNUZ)

Çalışmanın içeriğini okudum ve anladım. ☐

Çalışmaya gönüllü olarak katılıyorum ve cevaplarımın çalışmada kullanılmasına izin veriyorum. ☐

KATILIMCI ADI-SOYADI: …………………………………….

İMZA: …………………………

TARİH: ………………………..

EK-3. Görüşme soruları

GÖRÜŞME SORULARI

Görüşme Numarası: **Medeni Hali:**

Yaş: **Çocuk Sayısı:**

Cinsiyet: **Doğum Yeri:**

A. **Sürgün:**
    - Ahıska'dan sürgün edileme ile ne hatırlıyorsunuz?

B. **Göç Süreçleri:**
    - Nerelere göç ettiğiniz?
    - Göç süreçleri hakkında bilgi verebilir misiniz?

C. **Aidiyet:**
    - Aidiyet kavramı sizin için ne anlam ifade ediyor?
    - Kendinizi herhangi bir yere veya bir şeye ait hissediyor musunuz?
    - Kendinizi Türk toplumuna ait hissediyor musunuz?
    - Kendinizi Türkiye'de yabancı hissediyor musunuz?
    - Türk toplumuna aidiyet duygusu taşımanızda kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı etmeneler nelerdir sizin için?
    - Ortak bir kültürü paylaşmak o topluma ait olmada önemli etmenlerden biri midir?
    - Göç ettiğiniz ülkelerde yaşadığınız olumsuz/kötü anılar nelerdir?
    - Karşılaştığınız en olumsuz örnek nedir?
    - Göç ettiğiniz toplumlarda size ne tür isim takmalarla karşılatınız?
    - İsim takmalarda kullanılan argümanlar veya yöntemler nelerdir?
    - Genel olarak isim takmalar hâkim toplum üyeleri tarafından mı yoksa diğer sosyolojik azınlık gruplarının üyeleri tarafından mı yapılıyordu?
    - Olumsuz olaylar ve anılar aidiyet algınızı nasıl etkiledi?

EK-3. (devam)

- Yaşadığınız olumsuz olaylar (isim takma vb. gibi) ana vatan algınızı etkiledi mi?

D. Türkiye'ye Dönüş Süreci:

- Türkiye'ye dönüş sureciniz nasıl gerçekleşti?

E. Toplum hayatı,

- Ahlat'ta ki Türk toplumu hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Ne sıklıkla yerli halkın düzenlediği sosyal programlara katılıyor musunuz?
- Ahıska Türkü olarak kutladığınız farklı bir tören ya da bayram var mı?

F. Memleket özlemi ve memleketi ile olan ilişki,

- Ukrayna'yı özlüyor musunuz?
- Neden Ukrayna ile bir ilişkiniz var/yok?

G. Günlük hayat,

- Kökeninizin günlük hayatınızdaki önemi nedir sizin için?
- Çocuğunuzun Ahıska Türkü dışında biriyle evlenmesine izin verir misiniz?

H. Ne gibi bir gelecek planınız var?

EK-4. İzin onayı

T.C.
AHLAT KAYMAKAMLIĞI
İlce Yazı İsleri Müdürlüğü

DAĞITIMLI
11/09/2018

Sayı : 77109902-605.01-E.1633
Konu : Araştırma İzni

Sayın: Barış ÇAĞIRKAN
Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

Bitlis Eren Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi Barış ÇAĞIRKAN'nın Kaymakamlık Makamına sunmuş olduğu 10.09.2018 tarihli dilekçesi ve ekleri ilişikte gönderilmiştir. Yapılacak araştırma konusunda adı geçene gerekli kolaylığın sağlaması hususunda;

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Bu evrakın 5070 sayılı Kanun Gereğince E-İMZA ile imzalandığı Tasdik olunur

Arif KARAMAN
Kaymakam V.

Ek: Dilekçe ve ekleri (4 sayfa)

DAĞITIM :

Gereği:
AHLAT İLÇE EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
AHLAT İLÇE JANDARMA KOMUTANLIĞI

Bilgi:
Sayın: Barış ÇAĞIRKAN
Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

*Bu belge elektronik imzalıdır. imzalı suretinin aslını görmek için https://www.e-icisleri.gov.tr/EvrakDogrulama adresine girerek (SPkm9W-yzylFI-4slwro-hfCz5G-AvJeVrXX) kodunu yazınız.

Hükümet Konağı Kat:1
Telefon No: (434)412 40 01 Faks No: (434)412 48 73
e-Posta: ahlat.kaymakamligi13@gmail.com İnternet Adresi: http://www.ahlat.gov.tr

Bilgi için: Burcu GÜVENDİK
ŞEF
Telefon No:

Ek-5. Sürgün kararı

DEVLET SAVUNMA KOMİTESİ

K A R A R I

<u>*Tamamen gizli*</u>

Moskova, Kremlin Temmuz 1944

Sayı: 6279

Gürcistan SSC devlet sınırını korumak üzere gereken şartların sağlanması için Devlet Savunma Komitesi, aşağıdaki kararları almıştır:

1. Gürcistan SSCB'nin sınır şeridi olan Ahıska, Adigen, Aspinza, Ahılkelek ve Bogdanovka rayonlarıyle Acaristan Özerk SSCB'den Türk, Kürt, Hemşin olmak üzere toplam 86.000 kişiden meydana gelen 16.700 hanelik nüfustan,

40.000'i Kazakistan SSCB'ye, 30.000'i Özbekistan SSC'ye ve 16.000'i de Kırgızistan'a tahliye (sürülüp boşaltma) edilsin.

Tahliye, SSCB Halk İçişleri Komiserliğince gerçekleştirilsin. SSCB Halk İçişleri Komiserliği *(Yoldaş Beriya),* tahliye işini 1944 yılı Kasım ayında gerçekleştirsin.

2. Gürcistan SSC sınırı bölgesinden tahliye edilen göçmenlere bütün değerli şahsî eşyalarını, paralarını, ev eşyalarını, giyecek, ayakkabı, kap kacak, mobilya vb. ile aile başına azami 1000 kg olmak şartıyla yiyecek almalarına izin verilsin.

3. Sınır şeridinden tahliye edilen göçmenlerin kendileriyle beraberlerinde almayacakları tarım ürünlerinin, ev hayvanlarının, tarım aletlerinin, diğer gayrimenkullerin teslim alınması için SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği, SSCB Halk Tedarik Komiserliği, Gürcistan SSC Halk Toprak Mahsulleri Komiserliği ve Halk Maliye Komiserliğinin iştirakiyle Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısının Başkanlığında *(Yoldaş Khoştariya)* komisyon kurulsun.

Adı geçen komisyon, tahliye edenlerin bırakacakları mal ve diğer eşyaların tamamını teslim alacak, bıraktıkları tarım ürünleri, hububat, kuş, ev hayvanları ve meyve bahçeleri karşılığında göçmenlere her hane için ayrı olmak üzere takas makbuzu verecektir. Makbuzda bahçelerin tahmini değeri gösterilecektir.

Teslim alma işleri şöyle yapılacaktır: Atları SSCB Halk Tarım Komiserliği; diğer hayvanları ve kuşları SSCB Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği; tarım ürünleri ve hububatı

EK-5. (devam)

SSCB Halk Tedarik Komiserliği makamları; geri kalan bütün emlâki ve meyve bahçelerini ise Gürcistan SSCB Halk Komiserleri Şurasının kararıyla mahallî makamlar teslim alacaklardır.

4. Kazakistan SSCB *(Skvortsov ve Undasınov Yoldaşlar),* Kırgızistan SSC *(Vagov ve Kulatov Yoldaşlar)*, Özbekistan SSCB *(Yusufov ve Abdurrahmanov Yoldaşlar)*, Komünist Partileri Merkez Komiteleri ve Halk Komiserleri Şuralarını adı geçen cumhuriyetlerin Halk İçişleri Komiserlikleri ile beraber gelecek göçmenlerin kabulü, ikameti ve devamlı iskân ve istihdamları ile ilgili gerekli tedbirleri alacaklardır. Ayrıca:

a) Gelecek göçmenleri kolhozlara yerleştirmek üzere, kolhozlarda gereken meskenlerin hazırlanması, gerekirse tamiri ve kış şartlarına göre hazırlanması;

b) Göçmenlerin ve eşyalarının demiryolu istasyonundan yerleştirileceği mıntıkaya taşınması için gerekli araçların hazır bulundurulması;

c) Gelen göçmenlere ev etrafında küçük toprak ile gereken ufak tefek aletler verilmesi sağlanacaktır.

Bu hazırlık işleri 1 Kasım 1944 tarihine kadar tamamlanacaktır.

5. Göçmenlerin Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan SSC'ye taşınmaları için Halk Nakliye Komiserliği *(Yoldaş Kaganoviç)* gereken katarları temin etmek ve SSCB Halk İçişleri Komiserliğinin emri üzerine istasyonlara zamanında sevk etmekle görevlendirilsin. Göçmenlerin cumhuriyet sınırları içinde taşınması Gürcistan SSC Halk Komiserleri Şurası'nın isteği ile gerçekleştirilsin.

6. Özel tahliyeye tâbitutulan göçmenlerin yollarda iaşelerini temin etmek üzere SSCB Halk Ticaret Komiserliği görevlendirilsin. SSCB Devlet Plânlama Komitesi, talep üzerine SSCB Halk Ticaret Komiserliğine gıda maddeleri ödeneği tahsis etsin. Böylece özel tahliyeye tâbitutulan nüfusun yolculuk iaşesi temin edilsin.

7. Göçmen halka yollarda ve iskân mahallinde sağlık hizmetleri verilmesi için SSCB Halk Sağlığı Komiserliği *(Yoldaş Miteryov)* görevlendirilsin.

8. Göçmenlere ellerindeki mübadele makbuzları karşılığında kendilerinden teslim alınmış ev hayvanları yerine verilmek üzere SSCB Halk Ziraat Komiserliği *(Yoldaş Andreyev),* Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği *(Yoldaş Smirnov)* ve Halk Tedarik

EK-5. (devam)

Komiserliği (Yoldaş Subbotin); Kırgızistan, Özbekistan ve Kazakistan Halk Komiserleri Kurullarıyla beraber görevlendirilsin.

a) 1 Mayıs 1945 tarihine kadar sığır, manda, koyun, keçi ve kümes hayvanları;

b) 1 Nisan 1945'e kadar buğday, arpa ve diğer besinler;

c) 1 Ocak 1946'ya kadar göçmenlerin iskân edildikleri kolhozlara *(çiftliklere)* atlar.

Bunlar şahsî makbuzlarda yer alan miktar ve vasıflarda teslim edilecektir.

9. SSCB Ziraat Bankası *(Yoldaş Kravtsov),* Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan'a gelen göçmenlere yerleşmek için hane başına yedişer bin ruble, yedi yıl vadeli kredi versin.

10. İşbu kararın birinci paragrafı gereğince göçmenler, çiftçiler olarak 1945 yılında para vergilerinden, devlete verilen ayni vergilerden ve resimlerden muaf tutulsun. Önceki yerlerinde bırakmış oldukları bahçe ve bağların bedelleri SSCB Halk Ziraat Komiserliği ve Gürcistan SSC Hükümeti'nin tespit edeceği fiyatlar üzerinden kendilerine ödensin.

11. Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına, adları birinci paragrafta geçen sınır ilçelerine toplam nüfusları azami 32.000 kişi olmak kaydıyla Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı bulunan diğer bölgelerinden yedi bin haneyi iskân etme müsaadesi verilsin. Bunların adı geçen bölgeye iskânı, gerek yekpare çiftlik *(kolhozlar),* gerekse münferit haneler olarak gerçekleştirilsin. Sınır şeridindeki iskân yerleri Halk İçişleri Komiserliği Sınır Kuvvetleri Gürcistan Bölge Komutanlığı ile mutabakat halinde tespit edilsin.

12. Gürcistan SSC'nin toprak sıkıntısı çeken bölgelerinden söz konusu sınır bölgesine iskân edilecek halkın geçim ve yerleşme meselelerini halletmek için Gürcistan Hükümeti'ne şunlar müsaade edilsin:

a) Sınır bölgelerinde yeniden kurulan kolhozlara, buralardan tahliye edilmiş olan nüfusa ait kamu ve ferdi yapıları tamamen karşılıksız olarak devretmek, eski halktan geriye kalan tarım aletlerini beş yıl vadeli kredi şeklinde yeni getirilen hanelere teslim etmek;

b) Bölgeye iskân edilen çiftçilere sınır bölgesi için uygun görülmüş miktarlarda arsalar dağıtmak;

c) Buradan tahliye edilmiş nüfustan kalan kamu ve hususî bahçe ve bağları yedi yıl vadeli kredi şeklinde yeni gelenlere devretmek;

ç) Bu bölgeye iskân edilen nüfusu 1945 yılında her türlü vergilerden muaf tutmak;

EK-5. (devam)

d) İskân edilenlere Gürcistan Hükûmeti imkân ve fonları çerçevesinde ev hayvanları vermek;

e) Boşaltılan bölgeye yeni iskân edilecekleri parasız nakletmek.

Taşınma masrafları Gürcistan Hükümeti'ne özel olarak ayrılmış paralarla karşılanacaktır.

f) Yeni getirilecek nüfusun iskânını buralardaki nüfusun tahliyesi bittikten hemen sonra kasım ayında başlatmak ve üç ay içinde tamamlamak.

13. SSCB Halk Maliye Komiserliği *(Yoldaş Zverev):*

a) Özel tahliyeye tâbi nüfusun sürgünü, taşınmaları ve Orta Asya'da yerleştirilmeleri için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 30.000.000 ruble ve ayrıca boşaltılan sınır bölgesindeki kolhozlara getirilecek yeni hanelerin iskânı için de Gürcistan Halk Komiserleri Şurasına 4.000.000 ruble tahsis edilsin.

b) SSCB Halk Ziraat Komiserliği, Halk Tedarik Komiserliği ve Halk Et ve Süt Sanayi Komiserliği ile beraber Gürcistan SSC'den tahliye edilen nüfusa ev ve kümes hayvanları ile bırakıp gittikleri diğer mal varlığı, gıda, emlak ve aletlerin bedellerini ödemek için SSCB Halk Komiserleri Kurulu'na teklif getirsin ve adı geçen Komiserliklerin tahliye işleri için yaptıkları harcamaların karşılanmasıyla ilgili önerge hazırlansın.

14. Glavneftsnab *(Petrol Ofisi, Yoldaş Şirokov)*:

Ekim, kasım aylarında özel tahliye işlemlerinin gerçekleştirilmesi için SSCB Halk İçişleri Komiserliğine 750 ton, Kazakistan Hükümeti'ne 75 ton, Kırgızistan Hükümeti'ne 35 ton, Özbekistan Hükümeti'ne 70 ton ve Gürcistan Hükümeti'ne de 100 ton fon dışı benzin tahsis etmekle görevlendirilsin.

Devlet Savunma Komitesi Başkanı

İ. STALİN

EK-6. Saha fotoğrafları

Foto 1: Özbekistan’da Ahıska Türkleri

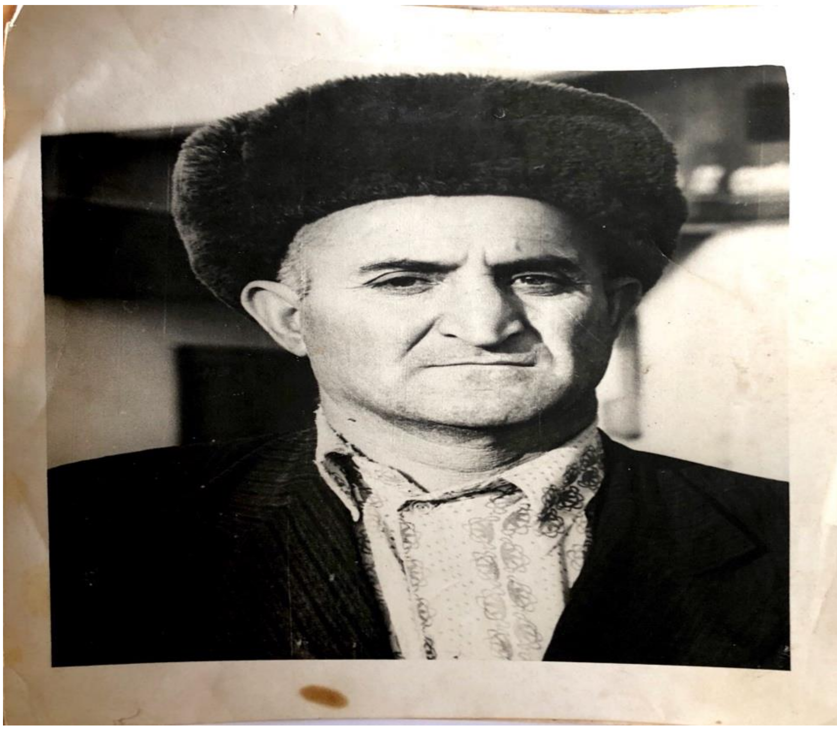

Foto 2: Özbekistan’da Ahıska Türkü

EK-6. (devam)

Foto 3: Özbekistan’da Aile Yemeği

Foto 4: Ahlat TOKİ Konutları

EK-6. (devam)

Foto 5: Saha Araştırması

Foto 6: Ahıska Doğumlu Katılımcılar

EK-6. (devam)

Foto 7: Ahıska Türklerinin Ahlat'a Yerleşmesine Yardımcı olan Kanaat Önderi

Foto 8: Sürgünü Yaşayan Ahıska Türkü

EK-6. (devam)

Foto 9: Bitlis İl Merkezi

Foto 10: Bitlis İl Merkezi 2

EK-6. (devam)

Foto 11: Bitlis İl Merkezi 3

Foto 12: Bitlis İl Merkezi 4

EK-6. (devam)

Foto 13: Ahlat Genel Görünüm

Foto 14: Ahlat Genel Görünüm 2

EK-7. Ahıska şiiri

Çaldı kampanalar gece yarısı;
Sirenlerden nefret ettim Ahıskam!
Beni senden, seni benden ayıran
Trenlerden nefret ettim Ahıskam!
Talan oldu mor sümbüllü bağımız,
Gülümüzü soldurdular ilahi!
Bir gece vaktinde koskoca halkı;
Tirenler doldurdular ilahi!
Abastuban, Adigön kaldı geride
Aspinza, Ahılkelek bir bir kayboldu.
Soğuk vagonlarda, dehşet gecede
Azgur ve Hırtız'ın gülleri soldu…
Bahar coşkusuyla çıkardık yaylalara;
Ulgar Yaylası'nda halayım, barım kaldı.
Posof Çayının suları hala söyler mi bilmem;
Ezgiler, nağmeler, türküler yarım kaldı.
Ayrılık, sürgün, zulüm…
Başında bin bela; bin kahır Ahıska'nın
Kızlar Kale, Altun Kale, Avhatçı Kale;
Türk yurdu olduğunu, anlatır Ahıska'nın.
Ahıska!
Çığlığısın içerimde yıllardır
Ağlayan yetim kızın!
Ne zaman "ah" ile adını ansam;
Gözlerimden yaş süzülür ansızın…
Ahıska!
Hasretiyle tutuştuğum;
Kokusundan ayrı kaldığım annem!
Sürgüne gittiğim o günden beri;
Senin özleminle çarpar bu sinem!
Ahıska!
Bir ömür geçirdim senden uzakta!

EK-7. (devam)

Senden ayrı bir diyarda ölürsem eğer
Bu son vasiyetimdir evlatlarıma:
Mezarım başında Fatiha okuyarak
Serpsinler kabrime Ahıska kokan
Bir avuç toprak!
Ahıska!
Sensin içimde yanan kor ateş;
Sensin, ezeli ve ebedi yurdum!
Kavuşma ümidiyle yaşadım bunca yıldır;
Ümitler ki benim yenilmez ordum!
Ahıska!
Sen talan olmuş Türk yurdunun;
Gözü yaşlı maralısın.
Evladından ayrı düşmüş;
Anne gibi yaralısın…
Ahıska!
Senden ayrılalı gülmedi yüzüm
Ne zaman seni ansam, gözlerim dolar.
Unutma! Benim gözyaşlarımdır,
Senin dağlarında çağlayan sular!
Ahıska!
Söyle, hâlâ akıyor mu?
Suları sevdalı pınar,
Söyle hâlâ duruyor mu?
Gövdesine sevdiğimin adını
Bıçakla yazdığım çınar?
Bedduası mı tuttu bizi koca çınarın?
Yıllar yılı hasret kaldık vatana…
Ne zaman döner bilmem Ahıska göllerine;
Eşinden ayrılan yeşilbaş suna…
Ahıska!
Sendin bizim vatanımız, elimiz…
Sana biz: “Ebedi Türk yurdu” dedik…

EK-7. (devam)

Çekilince üstümüzden hilal gölgesi;
Türk olmanın bedelini ödedik…
Ahıska!
Hazin bir ağıtsın sen Üzeyir’in dilinde,
Ağladıkça gözlerinden kan damlar.
Bir ağıt ki, ateş yanar külünde;
Bir ağıt ki, her sözünde ibret var:
“Ahıska bir gül idi, gitti.
Bir ehl-i dil idi, gitti.
Söyleyin Sultan Mahmut’a
İstanbul kilidi gitti...”
Götürsün bu ağıtı deli rüzgârlar,
Altay’dan Tuna’ya, Türk ellerine…
Kuşlar kanat çırpıp haber eylesin;
Turan ülkesine, Türk erlerine:
Ahıska!
Yitirme ümidini bir gün de olsa,
Gelecek senin de altın çağların!
Bekle evlatlarını derviş sabrıyla;
Yeşertsin ümidi ulu dağların;
Birleşince tek bayrak altında erler;
Aydınlanacak yurtların, ocakların yanacak!
Bitecek yüz yılık esaret, zulüm;
Ahıska! Yeniden Türk’ün olacak…

Ganire Paşayeva (Azerbaycan Milletvekili)
(Türkiye Türkcesine aktaran ve redaktör İmdat Avşar)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Soyadı, adı : Çağırkan, Barış
Uyruğu : Türkiye
Doğum tarihi ve yeri : 01.01.1989/Muğla
Telefon : -
E-mail : bcagirkan@gmail.com

Öğrenim Bilgisi:

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	University of Southampton (İngiltere) *(Sosyoloji ve Sosyal Politikalar)*	25.12.2015
Pre-sessional	Richard Taunton Sixth Form College (İngiltere) *(Akademik İngilizce Dil Eğitimi)*	22.09.2014
Dil Eğitimi	St. Giles International Language School London Central *(Genel İngilizce ve Akademik İngilizce Dil Eğitimi)*	15.06.2014
Dil Eğitimi	Dokuz Eylül Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu *(Akademik İngilizce Dil Eğitimi)*	15.05.2013
Lisans	Afyon Kocatepe Üniversitesi *(Sosyoloji Lisansı)*	12.06.2012

Görevler:

1. Akademik Görevler:

Yıl	Yer	Görev
2016-devam ediyor.	Bitlis Eren Üniversitesi *Sosyoloji Bölümü*	Araştırma Görevlisi

2. <u>İdari Görevler:</u>

Yıl	Görev Yeri	Görev
2020-devam ediyor.	NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi	Bölüm Editörü
2019-devam ediyor.	Bitlis Eren Üniversitesi Erasmus Ofisi	Erasmus Koordinatör Yardımcısı
2018-devam ediyor.	Bitlis Eren Üniversitesi/Bitlis ve YöresiTarih ve Kültür Uygulama ve Araştırma Merkezi	Yönetim Kurulu Üyeliği
2018-devam ediyor.	Bitlis Eren Üniversitesi/Selçuklu Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi	Yönetim Kurulu Üyeliği

A. <u>Uluslararası Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler:</u>

1. British Sociological Association, Üye, İngiltere.
2. University of Southampton Mezunlar Derneği, Üye, İngiltere.

B. <u>Ödüller:</u>

1. 2224-A: TÜBİTAK Yurt Dışı Bilimsel Etkinliklere Katılımı Destekleme Programı, 112th British Sociological Association Annual Conference in Newcastle, 2018.
2. Millî Eğitim Bakanlığı 1416 Sayılı Kanun Kapsamında Yurt Dışında Lisansüstü Eğitim Bursu, 2012.

C. <u>AKADEMİK YAYINLAR:</u>

A. ULAKBİM TR Dizinde Taranan Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

1. Çağırkan, B. (2019). "Çokkültürlü Toplumsal Yapılarda Değişen Aidiyet Algıları: Yeni Toplumlar, Yeni Aidiyetler". ***Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi****, 12 (2),* 558-573.
2. Çağırkan, B. (2019). "A Characterising the Relationship Between Modernity and Sociology: The Understanding of Secularisation, Urbanisation, and Solidarity". ***Karadeniz Dergisi,*** *41 (1),* 1-8.
3. Çağırkan, B. (2018). "Modernizm ve Postmodernizm Bağlamında Milliyetçiliğin Aidiyet Algısı Üzerine Etkisi". ***Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi****, 33 (1),* 387-392.

4. Çağırkan, B. (2017). "Kültür Sosyolojisinde Metodoloji Tartışmaları: İdeoloji Olarak Kültür ve Eylem Olarak Kültür". ***SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi,*** *42 (3),* 147-160.
5. Çağırkan, B. (2017). "Being Immigrant and The Understanding of Sense of Belonging and Ethnic Identity: The Example of Ahiska Turks". ***İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi,*** *5 (8*), 1-19.
6. Çağırkan, B. (2016). "Immigration, Hybrid Identity, And Sense of Belonging: New Societies, New Identities". ***İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi****, 5 (8),* 2613-2623.

B. Diğer Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler:

1. Çağırkan, B. (2018). "Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Postmodern Toplumlarda Farklı Erkeklik Algıları". ***Eurasian Journal of Researches İn Social and Economics,*** *5 (5),* 93-105.
2. Çağırkan, B. (2018). "Child Brides and Its Importance İn Terms of Social Roles İn Turkish Society: The Case of Bitlis". ***Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences,*** *4 (1),* 52-61.
3. Çağırkan, B. (2017). "Çokkültürlü Toplumlarda Kültür ve Etnisite Algısı: Ahıska Türkleri Örneği". ***Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,*** *4 (2),* 1-21.
4. Çağırkan, B. (2016). "Social Changes and Levels of Ontological Insecurity or Senses of Risks". ***IJASOS- International E-Journal of Advances İn Social Sciences,*** *2 (5),* 477-484.

C. <u>Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitaplarında Basılan Bildiriler:</u>

1. Çağırkan, B. ve Yalkın, A. O. (2019). Çokkültürlülük ve Çokdillilik Bağlamında Kaybolmaya Yüz Tutmuş Bir Dil: Hertevince (Hértevin Dili). VI. Yıldız Uluslararası, Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul (Tam Metin Bildiri).
2. Çağırkan, B. (2019). Erken Yasta Yapılan Evlilikler ve Aile Kurumuna Etkisi Üzerine Bir Alan Araştırması: Bitlis İl Merkezi Örneği. VI. Yıldız Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi, İstanbul (Tam Metin Bildiri).
3. Çağırkan, B. (2019). Sosyal Hareket Olarak 'Efe' ve 'Efelik': Sosyolojik Bir Analiz. Yörük Ali Efe Uluslararası Halk Kültürü Araştırmaları Sempozyumu, Aydın (Tam Metin Bildiri).
4. Çağırkan, B. (2019). Farklı Sosyo Kültürel Yapılarda Etnisite ve Kültüre Dayalı Aidiyet Algısına Bağlı Olarak Çokkültürlü Politikaların Ortaya Çıkısı. Uluslararası

30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu, İzmir (Tam Metin Bildiri).

5. Yardımcı, A. B. ve Çağırkan, B. (2019). Bilimsel Bilginin Sosyolojik Unsurları. Uluslararası 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu, İzmir. (Tam Metin Bildiri).

6. Çağırkan, B. ve Yardımcı, A. B. (2019). Bilim ve Kültür Kavramlarının Sosyoloji Disiplini İçinde Yer Edinmesi. Uluslararası 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu, İzmir. (Tam Metin Bildiri).

7. Çağırkan, B. (2018). Kimlik Ögesi Olarak Erkeklik Kavramı ve Günümüz Toplumlarında Erkeklik(ler). Asead III. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu, Antalya.

8. Çağırkan, B. (2018). Transnationalism and Sense of Belonging in Multicultural Societies: The Example of Turkish Community in London. British Sociological Association Annual Conference 2018, Newcastle, İngiltere.

9. Çağırkan, B. (2018). Günümüz Türk Toplumunda Cinsiyet Rolleri Bağlamında Çocuk Gelinler: Bitlis İli Örneği. VII. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series, Tekirdağ.

10. Çağırkan, B. (2018). Çokkültürlü Toplumlarda Risk Unsuru Olarak Kimlik ve Aidiyet Algısının Yeniden İnşası. 2. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa.

11. Çağırkan, B. (2018). Farklı Aidiyetler Üzerinden Milliyetçi Etkileri Yeniden Saptamak. 2. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi, Şanlıurfa.

12. Yardımcı, A. B. ve Çağırkan, B. (2017). Popper's Demarcation and Understanding of Science. 6. International Congress on Current Debates in Social Science, İstanbul.

13. Çağırkan, B. ve Yardımcı, A. B. (2017). What is Meant by "A Sense of Belonging" And is it Possible to "Belong" in a Globalised World? 6. International Congress on Current Debates İn Social Science, İstanbul.

14. Çağırkan, B. (2017). Çokkültürcülük ve Postmodern Toplumlarda Hibrit Kimlik Anlayışı. International Conference on Multidisciplinary, Science, Engineering and Technology, Bitlis.

15. Çağırkan, B. (2017). Çokkültürlü Toplumlarda Etnisite Bağlamında Kimlik ve Aidiyet Algısı. Şarkiyat Icss'17uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi/International Congress of Social Science, Diyarbakır.

16. Çağırkan, B. (2016). Social Changes and Levels of Ontological Insecurity or Senses of Risks. 3rd International Conference on Education, Social Sciences and

Humanities, İstanbul.

D. <u>Konuşmalarım:</u>

Göçmen Olmanın Kimlik ve Aidiyet Algısı Üzerine Etkisi. Bitlis Eren Üniversitesi Nüfus ve Göç Uygulama ve Araştırma Merkezi ***"Göçlerle Bitlis ve Yöresi Paneli",*** 10.05.2018.

E. <u>Sertifika:</u>

SPSS Eğitimi, DAKA tarafından düzenlenen SPSS eğitimi, Bitlis Eren Üniversitesi, Sertifika, Ulusal (05.10.2018 – 07.10.2018).

ankara HBV

ankara HBV

le.ahbv.edu.tr